

91-4
60

Zenta Mauriņa

Manas Saknes ir debesis

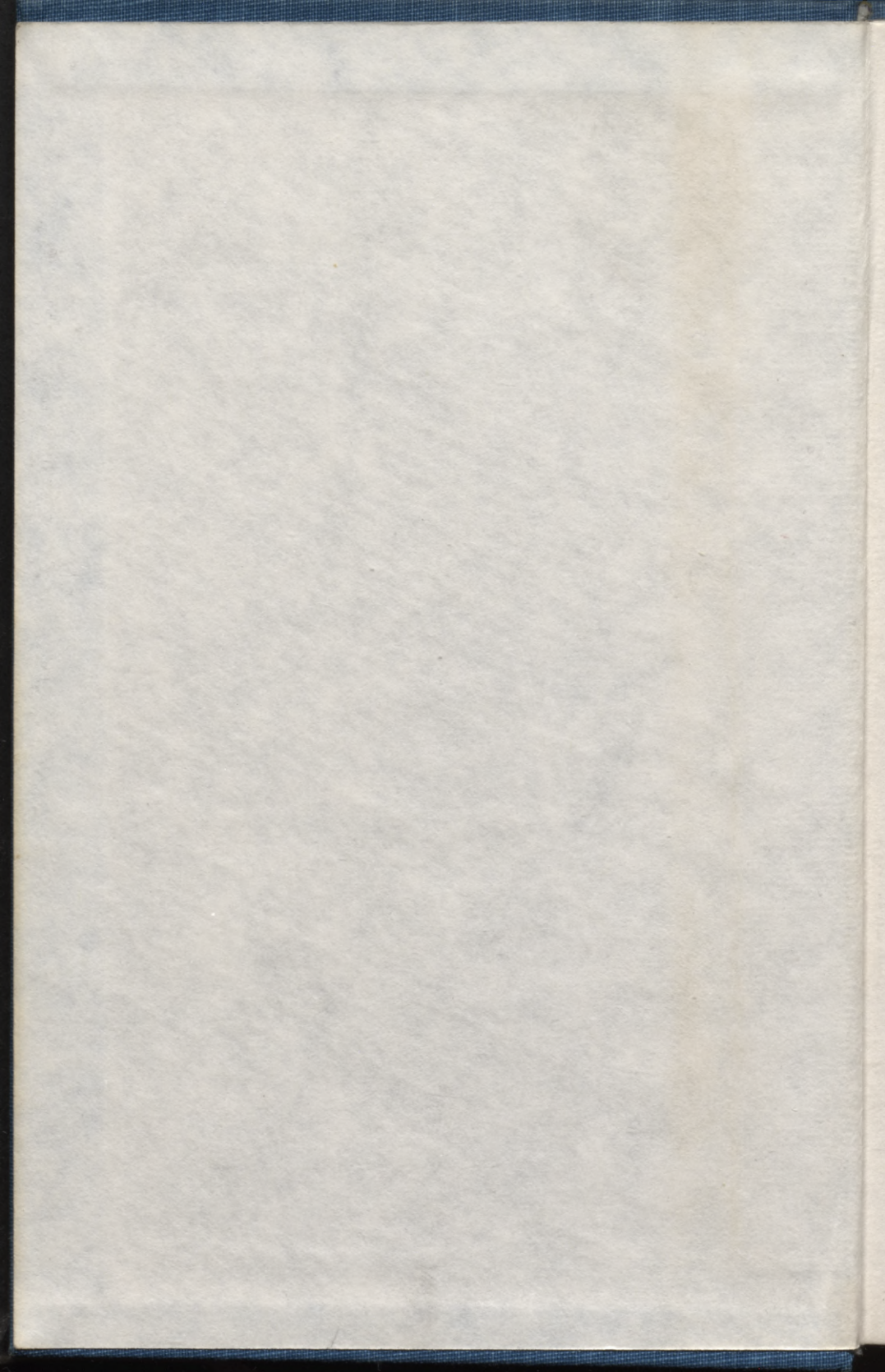
ILMARS RUMPĒTERS

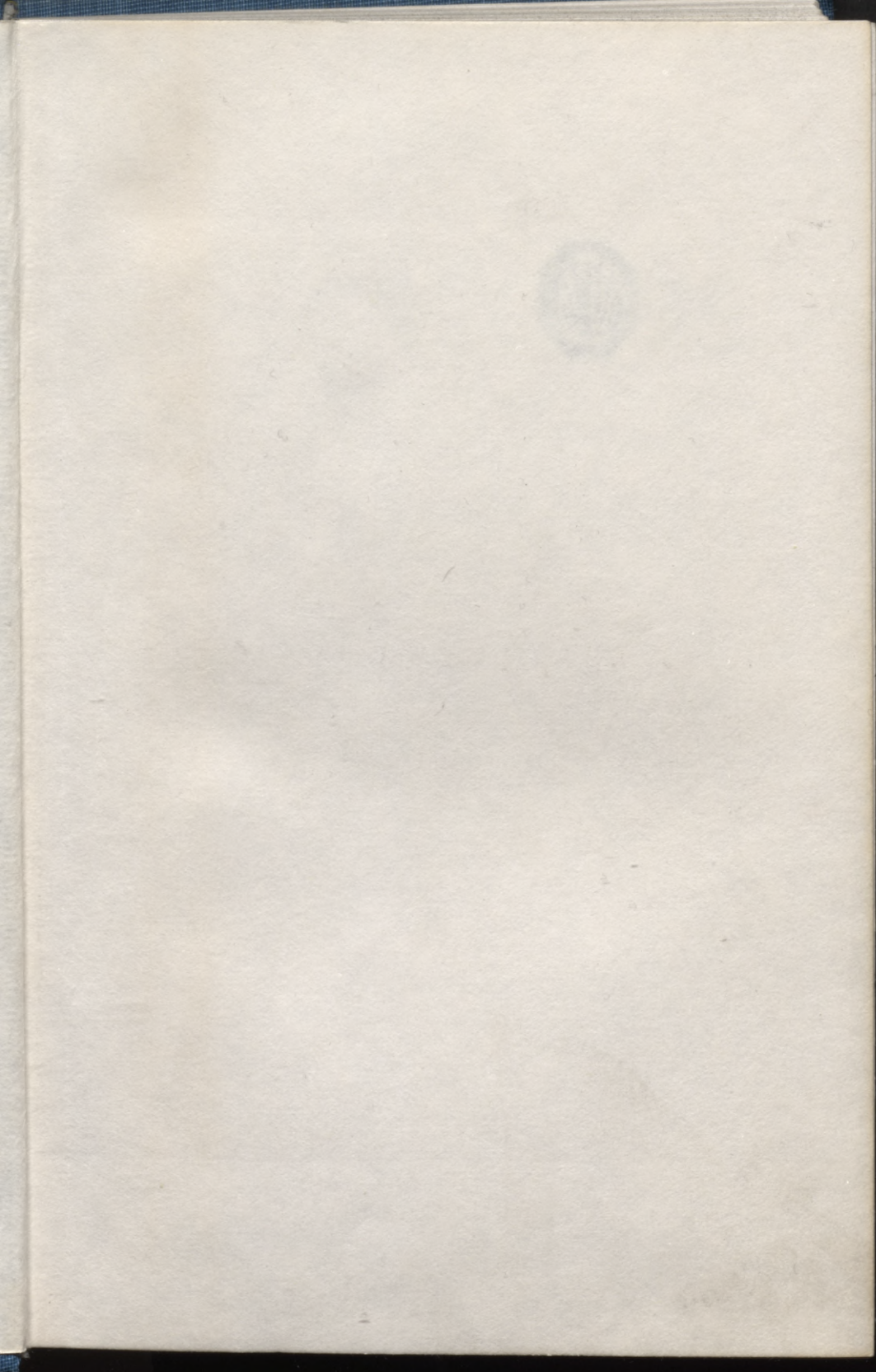
Zenta Mauriņa

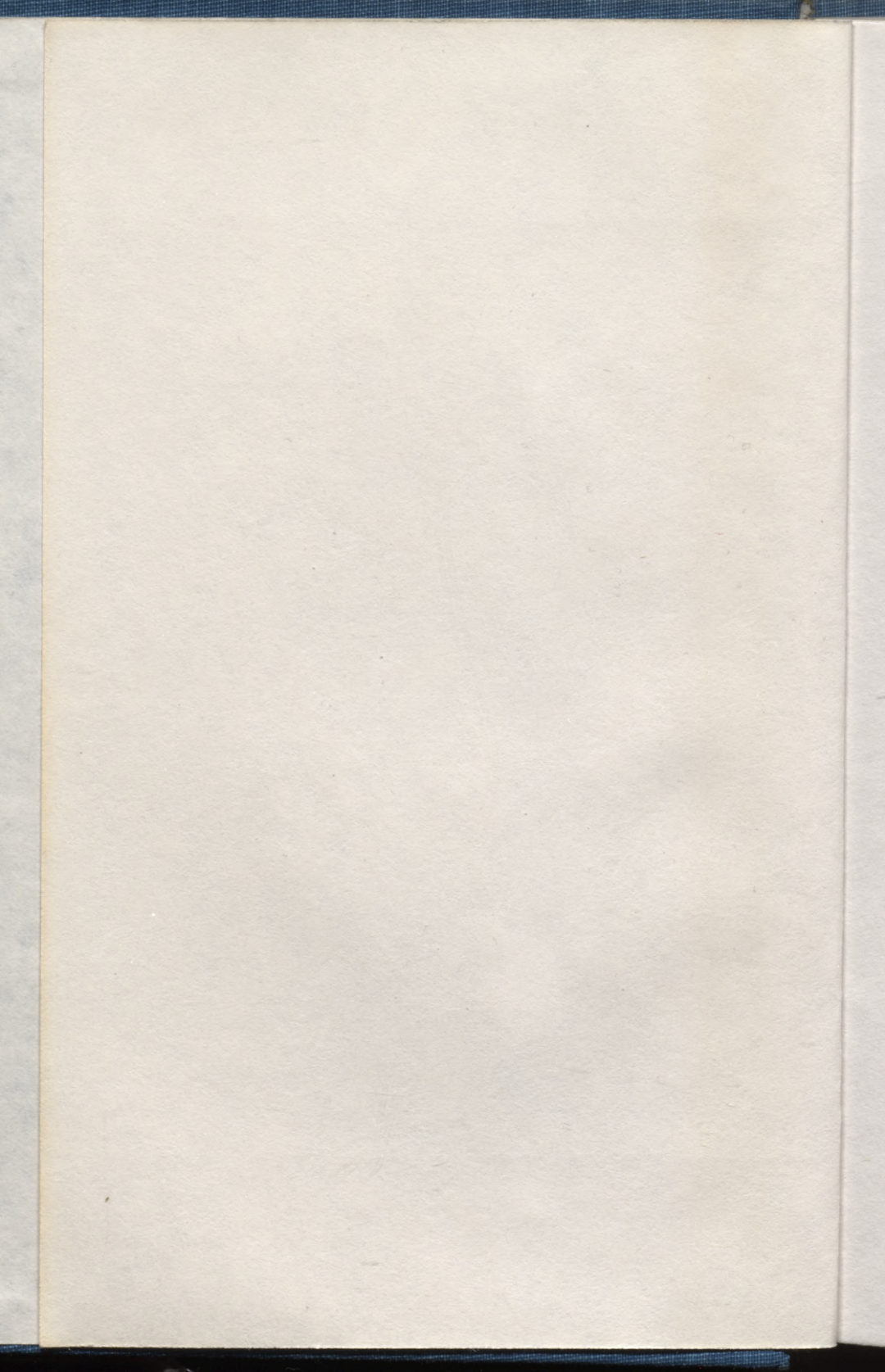
Manas Saknes ir debesis

L $\frac{91-4}{60}$

*Maņas
Saknes
ir debesis*

B, L, P

L 91-4
60

dulci, L
810 p

Zența Mauriņa

Maņas Sakņēs ir debēsis

GRĀMATU DRAUGS 1980

Nuj. es. lit. draudze

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

93-2947

030307 2627

COPYRIGHT © 1980 BY ZENTA MAURĪŅA

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

Published by "Grāmatu Draugs" a Division of the Latvian Newspaper "Laiks", 7307 Third Ave., Brooklyn, N. Y. 11209

.....
Printed in the United States of America

Ievadam

Zenta Mauriņa pati par savu dzīvi saka: — Tā bija liela un bagāta. —

— Tā bija neikdienišķa, — piemetinās viņas autobiografisko grāmatu lasītāji.

Tie, kas viņu personīgi sastapuši, pazinuši vai dzirdējuši viņu runājam pārpildītās auditorijās, būs apbrīnojuši trauzlās sievietes garīgo spraigumu, dzīvo interesi par visdažādākām parādībām un priekšnesuma skaidrību, kas ar gadiem izslīpējās līdz lielai pilnībai.

Bet varbūt divsarunā visīstāk atklājas viņas dzirdīgums, atsaucība sarunu biedra problēmām.

Ikdienā svarīgākais viņai bija darbs. Vairāk kā trīsdesmit gadus ar Zentu Mauriņu sastrādājot, nedalīti jāapbrīno viņas ārkārtīgās darba spējas. Nezinu otra cilvēka, kam būtu līdzīga koncentrācijas spēja — ne tikai laimīgos veselības posmos, bet arī tad, kad viena kaite pēc otras vārdzināja. Ja slimības māktai viņai nebija spēka pie rakstāmgalda nosēdēt, viņa diktēja gulot, no sīkām piezīmju lapiņām, kurās ar roku bija uzmetusi svarīgāko, kad atmodās agrīnās rīta stundās. Bija pats par sevi saprotami, ka miesīgas kaites nav iemesls pārtraukt darbu. Cik viegli būtu bijis sevi pažēlot, atpūsties, bet nē — lielā pašdisciplīnā stingri tika ievērota dienas kārtība: strādāt regulāri, darba stundas neisināt.

Viņas panākumus var apbrīnot, apstrīdēt, apskaust.

Fakts paliek: tie nav laimests, ko liktenis iemetis klēpī, tie izcīnīti sūrā darbā.

1977. gada decembrī Bad Krocingenā draugu simti spoži nosvinēja rakstnieces 80. dzimšanas dienu. Kad pēc svinībām atbraucu, viesu, dāvanu un vēstuļu straume nebūt nebija mitējusies, bet viņa atsāka parasto darba rutīnu — lielās līnijās veidojās jauna grāmata latviešu valodā: Manas saknes ir debesīs. Materiāli vēl bija vācami un kārtojami, tāpēc norunājām vasarā sastapties, lai viņa varētu diktēt atsevišķās nodaļas.

Aizbraucām uz Lejas Aku Šveicē Ziemassvētku atpūtā, tas nozīmēja, ka Zenta Mauriņa strādāja lielāko tiesu tikai priekšpusdienās, diktējot man dienas piezīmes un kārtojot svarīgo korespondenci. Viņas gadu skaits pilnīgi aizmirsās, klausoties par braucienu uz San Remo — tādu piedzīvojumu uzņemas un iztur jauns cilvēks.

Amīgas gādībā, kalnu svaigajā gaisā viņa atspirga un atsprauga. Moža un rosīga Lejas Akā sagaidīja 1978. gadu. Šķirāties līdz vasarai.

Bet pavasarī 25. aprīlī 1978. g. izbeidzās viņas zemes gaitas.

Bad Krocingenā vasarā atradām mapes ar materiālu grāmatai Manas saknes ir debesīs gan kā datētas dienas piezīmes, gan kā tik pazīstamās sīkās lapiņas ar kādu domu vai uzmetumu. Pēdējā atzīme rakstīta 29. martā — tātad nepilnu mēnesi pirms nāves.

Tāpēc saprotami, ka šai nelielajai grāmatai daļēji nepabeigts raksturs. Bet tāpat kā skice ar savu nepabeigtību rosina iztēli un ļauj ieskatīties mākslinieka daiļrades gaitā, viņa meklējumos pēc izteiksmes, tā šī grāmata var būt ierosmes un pārdomu avots.

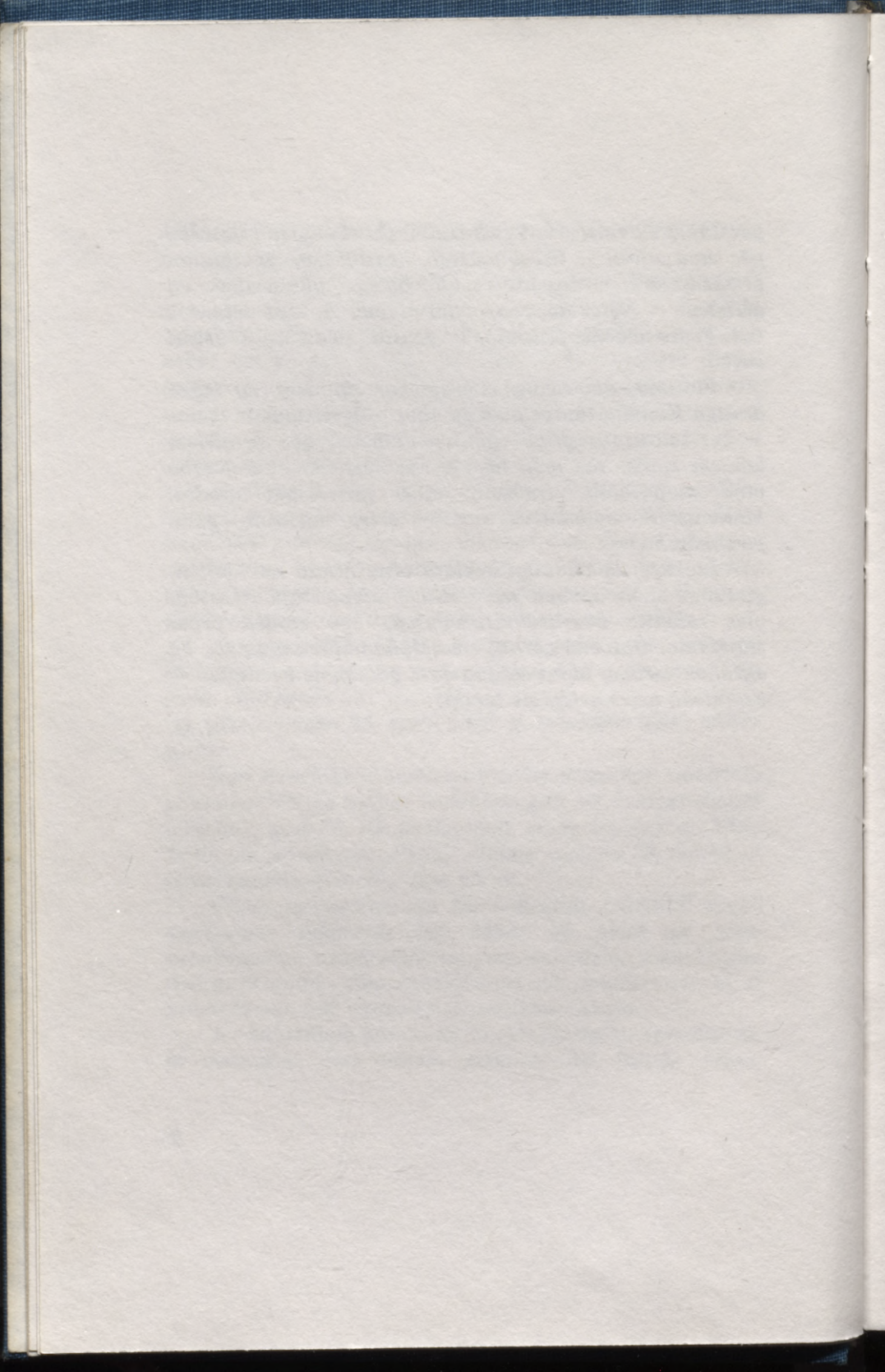
Ko rakstniece pati būtu no šīm piezīmēm izveidojusi, to nezinām. Bet varam izsekot, kā lepnā, brīvā,

patstāvīga sieviete, kas teikusi: — Es savu dzīvi veidošu pēc sava prāta! — liecas mūžīgo, neatbilstamo jautājumu priekšā, arvien vairāk meklē balstu pārpasaulē un atzīstas: — Ne es daru, ar mani notiek. — Fiat voluntas tua. Prāts nebeidz apšaubīt un jautāt, sirds meklē veldzi ticībā.

Piezīmēs nav nevienas traģiskas lappuses par mūža drauga Konstantina Raudives nāvi — izmisums ir mēms — bet tad uzvar sirds: viņš nemaz nevar būt uz visiem laikiem zudis, tas taču nemaz nav iespējams! Paļāvība viņa sargātājam spēkam, viņa pastāvīgai modrai klātienei ir vadmotīvs pēdējo četru vientuļo gadu piezīmēm.

Liekas, tik cilvēcīgi atklāta viņa nekad nav bijusi, gan savu spēju apziņā, gan slimības uzspiestajā atkarībā, viss rakstīts bez izskaistinājuma, bez modrā prāta slīpējuma. Galvenā varone tikai šķietami ir viņa pati, kā agrākos darbos, tāpat šai grāmatā galvenais ir cilvēks — dzejnieka neizsmelamais temats.

I.M.

1972

PIRMS TRĪSDESMIT GADIEM

23. februārī, 1972

Jaunībā nelokāmi ticēju, ka agrāk vai vēlāk atradīšu domu biedrus, cilvēkus, kas pārvarējuši līdzīgas grūtības citā plāksnē, un tad mana sāpju un atsacīšanās nasta kļūs nemanāma. Būs iespējams neatkarīgi no tautības un ticības kopā cīnīties pret varmācību un cilvēka ļaunprātīgu izmantošanu. Toreiz Rīgā saņēmu vēstules no ārzemēm, no Franča Verfeļa, Romēna Rolāna, Zigrīdas Undsetes, un arī tās stiprināja mani pārliecību, ka necīnos viena. Nekad vairs nedrīkstēja izcelties karš, nekad vairs cilvēks nedrīkstēja cilvēku zvēriski pazemot.

Kamēr rakstu šīs rindas, televīzijas pārraide ziņo, ka Apvienotās Nācijas izsaka Izraēlai rājienu par uzlidojumu Sīrijā. Vai AN vispār ir iespēja kādu pasargāt? Izraēlas bērņus nogalināja, it kā tie būtu kaitīgi kukaiņi, un tā vien liekas, ka gāzes kameras AN jau aizmirsušas. Vai tiešām cilvēks ir radījums, kas gadu simteņos nekā neiemācās?

Velti pūlos aizmirst Stefana Zveiga atvadu vārdus, rakstītušus pirms trīsdesmit gadiem pēdējā viņa dzīves dienā:

— Iekāms es no brīvas gribas, skaidri apzinoties savu rīcību, izbeidzu dzīvi, vēlos vēl izpildīt kādu pienā-

kumu: sirsnīgi pateikties brīnumjaukajai zemei Brazīlijai par manu un manam darbam dāvāto atelpu. Ar katru dienu vairāk iemīlēju šo zemi, un nekur citur es nebūtu varējis celt dzīvi no pašiem pamatiem pēc tam, kad tā pasaule, kas runāja manu valodu, man zudusi un mana garīgā dzimtene Eiropa pati sevi iznīcina. Bet pēc sešdesmitā dzīves gada ir vajadzīgi sevišķi spēki, lai vēlreiz visu sāktu no jauna. Manējie ilgajos bezdzimtenes klejojumu gados ir izsmelti. Tādēļ man liekas, labāk laikā un ar paceltu galvu izbeigt dzīvi, kurai garīgais darbs arvien devis vistrāko prieku un personiskā brīvība bijusi dārgākā vērtība zemes virsū. Es sveicinu visus savus draugus! Kaut viņiem būtu lemts ieraudzīt rītausmu pēc ilgās nakts! Es, pārāk nepacietīgais, aizeju pirmais. —

Tā dzejnieks pēdējā vakarā rakstīja saviem draugiem par lēmumu atbrīvoties no važām, pašgribēti izbeidzot dzīvi.

JAUNAIS AUTO

Kā mēs bijām taupījuši un cik lepni mēs bijām, kad 1972. gada sākumā varējām iegādāties jaunu mašīnu — Opeļa Admirāli.

— Tu nedrīksti pielikt ne graša no savas naudas, — teica Konstantins. — Šoreiz beidzot es pats varu likt galdā lielāku summu. Paskaties, te ir pēdējā gada honorāri, un ja vēl izņemu savus ietaupījumus bankā... lūdzu, netaisies nomaksas lietās.

Beidzot auto, kura bagāžas telpā ir vietas abiem ratīņiem — vieglajiem istabas un robustajam ielas krēslam.

— Šai vāgī tu vari, ja sāp mugura, ērti atlaisties, tu vari gulēt kā labā gultā. Apsildīšana pirmklasīga, tev nebūs jātinās segās un mēteļos. Pietiks ar vienu adītu jaku — un es tevi apsegšu ar vieglo kamieļvilnas segu. Mēs brauksim gar visu Vidusjūras krastu, tikai uz priekšu, līdz Spānijai.

Viņš gribēja mani aizvest tai zemē, kur bijis laimīgs, kur sapņojis jaunības sapņus, Servantesa, Unamūno un Ortegas dzimtenē.

— Tur tu beidzot varēsi aplūkot El Greko gleznas! Un mums nevajadzēs katru marku, pirms to izdodam, trīsreiz apgrozīt.

— Nebēdā, Konstantin, ceļojuma kasi glabāšu es. Ar tavām metodēm mēs tā vai tā nobankrotēsim pirmajās divdesmit četrās stundās.

Viņa dzīvotgriba, viņa uzņēmība pieauga. Netrūka vilinošu nākotnes plānu. Bet ar stalto "Admirāli" izbraucām atpūtas ceļojumā tikai vienu reizi, oktobra beigās. Bijām pie Vidusjūras, Sifūrā, mazā zvejnieku ciematā, kas atradās kādu kilometru no jūras krasta. Labā Gertrūde, pati nežēlīgu ciešanu izvārdzināta, tomēr bija atlicinājusi laiku un spēku, lai sagādātu mums dzīvokli kādu savu paziņu mājās. Iejūtīga un atsaucīga pret tuvcilvēka vajadzībām, viņa bija padomājusi par visu nepieciešamo un starodama teica:

— Dzīvoklis uz zemes, bez kāpnēm, ar visām ērtībām.

Naktī pirms došanās ceļā redzēju baigu sapni. Mūsu automašīna apstājās miglā, un Konstantins sabruka. No

rīta es viņu lūgtin lūdzu ceļojumu atlikt, viss mani pretojās šim pasākumam. Bet Konstantins nekad nav apstājies pusceļā, nepierunājams viņš ietiepīgi palika pie iecerētā brauciena oktobra beigās. Tikai pirms nedēļas viņš bija atgriezies no parapsīchologu kongresa Florencē, kur viņa itāļu izdevējs bija lielā stilā slavējis Konstantina grāmatas — Voci dall' aldilà — Aizzemes balsis — iznākšanu.

Konstantinu ievēlēja par romiešu Academia Tiberina locekli. Viņš vairs nebija nepazīstams vientuļnieks, svētki viņam darīja prieku, un atzinība apliecināja viņa darba jēgu. Aizmirsās, ka darba nasta viņu bija pārpūlējusi.

Tātad mēs braucām. Nedaudzi mirdzoši brīži turpceļā, gavilējoša atkalredzēšanās ar jūru, kas mums abiem nozīmē plašumu un dzimteni. Nepiemērotas naktsmājas nožēlojamā, iepriekš nesarunātā viesnīcā. Un dzīvoklis bija gan uz zemes, bet no manas guļamistabas viens pakāpiens uz tualeti un otrs uz dzīvojamo istabu, kur gulēja Konstantins. Ja es biju vienā no šīm telpām, prom netiku un jutos kā puķupodā iedēstīta; šie pakāpieni mani žņaudza un Konstantinu kaitināja.

Nedaudzajās saules stundās īsi izbraucieni līdz jūrai. Man bija sajūta, kā dzerot ūdeni no saindētas akas. Konstantins katru rītu bija nospiestā garastāvoklī: — Mani sapņi ir tik ļauni un pretīgi, ka nevaru tos atstāstīt.

Ēdiens viņam negaršoja. Katrs izbrauciens prasīja piespiešanos. Es sapratu, ka mūsu ceļojums nav izdevies. Mēs palikām tikai vienu nedēļu.

Atceļu sākot, pēc ilgas pierunāšanas Konstantins tomēr beidzot atļāva mūsu laipnajam franču saimniekam mani iecelt mašīnā. Tad notika kaut kas, ko mūsu braucienos nekad nebijām piedzīvojuši: Konstantins bija aizmirsis pievilkt rokas bremzi, un vāgis ar mani vienu

sāka ripot. Nedaudzajās sekundēs baigas ainas nozibēja manā apziņā: "Bojāēja, nāve!" Apkārtstāvētāji iekliedzās, satvēra auto, apturēja. Konstantins stāvēja blakus kā sastindzis, nāves bālumā.

Braucot vēroju viņa bālo, pelēcīgo, piepūlē savilkto seju. Tīrā laime, ka Gertrūde, par mums nenogurusi rūpēdamās, bija sarunājusi pusceļā kādā viesnīcā īsti ērtu istabu kur pārnakšņot. Konstantins iekrita gultā un gulēja divpadsmit stundas. Paldies Dievam, miegs bija mierīgs, elpas vilcieni dziļi, sejas vaibsti atslābuši, bet mani krājās nemiers.

Nākamajā rītā vāgis bija apledojis. Austošā diena mūs saņēma ar ledu, miglu un bailēm.

— Pagaidīsim, kamēr migla izklist.

— Nē, brauksim tūlīt. Man jāsēžas pie stūres, pirms nogurums atkal mani pārņem.

Mēs iebraucām zili bālā miglas sienā. Visu ceļu skaitīju lūgsnu, kaut viņa savaldišanās un spēki nemazinātos, kaut migla pazustu! Tā izklīda tikai pēcpusdienā. Visu ceļu Konstantins ar mani ne vārda nerunāja.

Tāds bija mūsu vienīgais izbraukums ar auto, tā teikt, tikai prieka pēc. Konstantins mīlēja šo vāgi, sauca to par mūsu māju:

— Māja stāv vienmēr vienā un tai pašā vietā, bet Admirālis, kurā mēs varam gulēt, aizved mūs, kurp tik gribam. Vai tas nav lieliski? —

Vislaimīgākās un bezrūpīgākās dienas mūsu kopējās gaitās pavadīju Itālijas ceļojuma laikā 1935./36. gadā. Laimīga biju arī, kad tulkoju Konstantina darbus: trīs sējumus "Silvestri", grāmatas "Chaos cilvēks un tā pārvarēšana", "Pelni un kvēle", "Dzīvības bads",

“Nolādētās dvēseles”, “Un piedod mums mūsu vainu...”. Kamēr tulkoju, es biju viņš. Tās bija diennaktis, kad sevi pilnīgi izdzēsu. Zviedrijā, ilgajās pastaigās mežā, mēs lielāko tiesu runājām par tulkojamo tekstu, par latviešu valodas īpatnībām, par tā sauktajiem nepārtulkojamiem vārdiem. Izņēmums bija vienīgi “Un piedod...”, šo darbu tulkot man bija grūti. Es pazinu galvenās sievietes tēla — Vendelas — modeli un biju greizsirdīga. Es nezināju, ka viņa romānos tēlotie radītāja fantazijas veidoli bija vairāk izdoma nekā īstenība. Es nezināju, ka vienīgā, ar ko viņš nešķirami uz mūžu jutās saistīts, biju es.

Silvestri tulkoju laimīgā skurbumā. Trīsdesmit septiņus gadus vecais vīrs sava spēka briedumā rakstīja septiņdesmitgadīgā mākslinieka memuārus un paredzēja galvenos notikumus mūsu kopējā dzīvē. Terēzas tēlā viņš zīmējis manu portretu.

Kā tulkotāja es šai romānā pazīstu katru vārdu, kā rūpīga korektūras lasītāja — katru burtu, un tomēr vēl šodien, Silvestra triloģiju pārlasot, mani aizrauj romāna interesantā un satraucošā tematika. Rakstnieks par mani zināja arī to, ko es pati sevi nepazīnu. Viņš aprakstīja notikumus, kam bija lemts piepildīties tikai daudz gadus vēlāk.

ZĪLĪTE

13. jūlija, 1972

Strādājot uz terases, kas iesniedzas virs Tūnas ezera, vēroju putnus lidojam. Vai putni nav vislaimīgākie, visizredzētākie radījumi? Viņi nolaižas uz zemes, viņi paceļas gaisā. Ja kāds no viņiem nepanes ziemeļu salu, tas

aizlido uz dienvidiem, lido bez pases, bez vīzas, bez naudas simtiem un vēlreiz simtiem kilometru. Ja putns sailgojas pēc savas vecās lizdas, viņš to atrod. "Pat dūmi no paša mājas pavarda ir saldi", teikts Odisejā. Putnus nepārvieta, tiem nav jābēg no okupācijas. Tikai visbīstamākais no visiem radījumiem, cilvēks, kas spēj būt ļaunāks par visu pārējo radību, var iznīcināt arī spārnotos...

Es brokastuju kopā ar putniem: zvirbuli, žubītes un zīlītes nāk pa vienam vai bariņos ieknābāt drusciņas, ko izberam uz balustrādes mūra margām. Apbrīnojama viņu atmiņa. Katru rītu putni nāk tai pašā vietā, kur iepriekšējā dienā atraduši izkaisīto barību. Ja mums gadās aizmirst kārtējo devu vai nokavēties ar brokastīm, dzirdam uztrauktu čivināšanu, kas mums putnu valodā izsaka nepārprotamus, pelnītus pārmetumus. Ir netaisni saukt zvirbuli par nekaunu. Viņš tikai ir daudz piesardzīgāks nekā pieklāvīgā zīlīte, kas nolaižas tieši uz brokasta galda un paņem, ko vēlas.

Man sādžā ilgi nācās meklēt piemērotu maizi, ko varu panest, bet zīlīte tūlīt zina, ka ne desa, ne kumpis, bet sviests ir viņai visgaršīgākais ēdiens. Viņa tup uz sviestmaizes, ko turu plaukstā, un ieknābā brokastis. Zilišu barā sevišķi ievēroju vienu: mazāku par citām, ar izbālējušām, saburzītām spalvām. Šis putnēns bija sevišķi draudzīgs un vienmēr izsalcis. Ja brokasta galdu klājām ar novēlošanos, zīlīte ielidoja virtuvē pēc maizes un sviesta. Mēs viņu iesaucām par izsalkušo studentī. Viņa izskatījās pārpūlējusies — kā jauna meitene pēc nolikta vai nenolikta pārbaudījuma. Visa niecīgā būtne prasīt prasījās pēc saudzības un atpūtas.

Viņa pazina mājniekus. Pret svešiem bija atturīga, nelidoja pie viesiem, kas mūs apciemoja, toties nāca tūlīt,

kad es vai mana sekretāre, ar kuru kopā brokastojām, izstiepām roku ar piciņu sviesta. Ja mums nekā ēdama nebija, viņa pārmetoši paplavinājās ap mums, tad pazuda. Es bēdājos, ka zīlīte, neskatoties uz labo barību, tomēr neatkopās, bet izskatījās tikpat noplukusi kā sākumā. Varbūt viņai bija dilonis? Vai lielas mīlestības bēdas? Viņa daudz stāstīja, bet mums putnēna tērgāšana bija un palika neatšifrējama. Tikko iznācām no mājas, tā arī viņa bija klāt.

Ritos atmostoties, priecājos, ka sastapšu mazo zīlīti. Ja piecēlos vēlāk nekā parasti, mazais knābītis jau daudzīja pa mana loga rūti, kaut gan mājai bija vesela rinda logu. Salīdzinot, putnam māja bija tikpat liela kā cilvēkam zemeslode. Ja es diktēju istabā, zīlīte atrada pusatvērtās durvis, ielidoja un, protams, saņēma kaut ko iekodām.

Kādā naktī dārdināja varens pērkona negaiss. Koku zari lūza, stumbri gāzās. Nākamā rītā zīlīte bija atkal klāt, bet, ak debess, kāda viņa izskatījās! Kas īsti par nelaimi bija notikusi? Kājiņa bija savainota. Viņa stāvēja uz vienas kājas, slimo pievilkusi pie vēderiņa, un mazā pakrūtīte bija gandrīz kaila, bez spalvām. Tik nožēlojamu un izplūkātu putnu, kam acīm redzot palīdzība bija ļoti nepieciešama, nekad vēl nebiju redzējusi. Liela, stipra, neveikla, ar gudrību piebāzta, es skatījos uz putnēnu un nevarēju izdomāt kā te līdzēt. Tikai uz manas rokas nolaidusies, viņa iedrošinājās īsu brīdi atspiesties arī uz slimās kājiņas, pēc kam to atkal pievilka ķermenītim. Radīta grācila un pilnīga, viņa tagad bija padota visām varām.

Vismaigāko pieskārienu, kādu jebkad esmu piedzīvojusi, jutu, kad kājiņas, tievas kā diegs, ar sīkajiem nadziņiem balstījās uz manas rokas. Kā vispār var būt kaut kas tik trausls un viegls! Un šis mazais spalvu

kušķītis sajūt izsalkumu un bailes, tam ir atmiņa un novērošanas spēja!

Kopš slimības pasliktināšanās mazā zīlīte baidījās no pārējiem putniem, arī no savas sugas pārstāvjiem. Viņa neknābāja drusciņas kopā ar citiem, jo kumosus viņai norāva acu priekšā. Sviestu no trauciņa viņai nenovida. Drošākais ēdamgalds tādēļ bija cilvēka roka. Viņa uzticējās cilvēkam vairāk nekā pārējās zīlītes, jo bija pārliecinājusies, ka bezspalvainie milži viņai nekā ļauna nedara.

Nemt viņu istabā un sargāt nav jēgas, jo nekā cita nevaru piedāvāt kā nebrīvību. Nevaru atcerēties, kad tik skaidri būtu izjutusi bezcerīgumu, kā raugoties uz mazo putnu un zinot, ka ar visu mīlestību tomēr nespēju viņu glābt, ka zīlīte nonīkst acīm redzot. Ar katru dienu spalvas kļuva plānākas, izrautas vai izkritušas, bet lidojums vēl arvien bija žirgts un brīvs.

Kā zīlīte pārlaida nakti? Uz vienas kājas? Vai tā var būt kāda atpūta? !

Pienāca laiks, mēs atgriezāmies tuvējā pilsētā. Izsaņojot mantas, ieraudzīju, ka esmu vasarnīcā atstājusi savas saules brilles, paviršība, kas man parasti negadās. Mēs atgriezāmies, lai brilles paņemtu. Tur jau viņas gulēja dārzā uz ēdamgalda, un blakus etvijai — nekustīgs putna ķermenītis. Velti zīlīte bija mūs gaidījusi, nevarēdama saprast, kāpēc nenākam, tāpat kā mēs nevarējām saprast putna bēdas un iemeslu viņa nonīkšanai — ne saprast, ne novērst.

GLEZNOTĀJS

Viņš atrakstīja vēstuli pēc tam, kad bija noklausījies kādu manu lekciju Štutgartē, un pieteica savu ierašanos:

— Esmu gleznotājs, un tādēļ mani neatstāj iecerētā vēle reiz drikstēt gleznot Jūsu portretu. Esmu pārliecināts, kā portretu gleznotājam man rastos pareiza pieeja Jūsu personībai, kāda tā parādās Jūsu cēlajā, īpatnē priekšnesumā un Jūsu izteiksmīgajos vaibstos.

Vēl viņš piebilda, ka bez tīri mākslinieciskās, portretam esot arī oficiāla dokumentāra vērtība.

Un tā gleznotājs Hanss Gerhards Ensle sēž man pretī rakstāmgalda otrā pusē un rāda agrāk gleznoto ģimētņu fotografijas. Tur ir C.J. Burkhardts, Stefans Andrē, Teodors Heuss.

Mākslinieks manī modināja simpatiju un uzticību, bet nekustīgi sēdēt ilgāku laiku man ir tādas mokas, ka viņa priekšlikumu, mani gleznot, enerģiski noraidu.

Atmiņā palikuši viņa vārdi:

— Tīrā forma vien nekad nevar būt visa māksla... Šodien maz īstas glezniecība, jo neviens negrib ziedot laiku, lai novērotu un iedziļinātos. Par niansēm neviens negrib dzirdēt. Efekts un sensācija cenšas viens otru pārtrumpot. —

Nesalīdzināms, lielāks par visiem citiem gleznotājam likās Rembrants.

Šodien atkal aplūkoju Van Goga gleznu mapi, lasīju viņa vēstules, jutu ar viņu iekšēju radniecību.

— Es gleznā gribētu kaut ko cerīgu pateikt, kā mūzikā. Es gribētu zīmēt vīrus un sievas ar to mūžības izteiksmi, kam agrāk kā simbols bija svētās gaismas vainags, ko mēs pūlamies atdarināt ar mirdzošām, drebošām, liganām krāsām. Es gleznoju kā ārprāta pārņemts.

Koks, skola vai kāds logs, katrā gleznā viņu var pazīt. Nevaldāmas dusmu lēkmes apgrūtināja kopdzīvi ar viņu, bet viņa dvēselei piederēja skaistākā rota: pazemība un spēja domāt. Savam brālim Teo, kas Van Goga ģeniālītāti aptvēra tīri instinktīvi, viņš raksta:

— Tu esi labs pret gleznotājiem — zini, jo vairāk es pārdomāju, jo skaidrāk jūtu, ka nav nekā cita, kas patiesi būtu dēvējams par īstu mākslu, kā māksla mīlēt cilvēkus.

LIKĀS, TO BIJU AIZMIRSUSI

Augusts ir pārdomu mēnesis, pagātnes atmiņu ainu atdzīvinātājs. Kādu stundu vai brīdi apstājas laika rats, mierīgs kā ozols man pretī, kā bērzs man pa kreisi.

Man pagadijās rokā latviešu dzejoļu krājums. Gadiem to nebiju pārlasījusi. Tās bija Jāņa Ziemeļnieka trauslās mīlestības dzejas, skaidrā dabas lirika. Lasīju, un pēkšņi kāds dzejolis aizskaloja tagadni — esmu Rīgā.

Dzīvoju mazajā namiņā kopā ar savu māsiņu, ko saucām vienkārši par Māsiņu; viņa ir tik jauna, vēl nemaz nav dzīvojusi. Viņas dzīves ceļā ienāca dzejnieks Jānis Ziemeļnieks. Viņa iekvēlojās, viņā iedegās kā gaisma. Kopā abi apmeklēja teātri. Jeb vai tas bija koncerts? Viņš teica vārdus, kādus tikai dzejnieks prot sacīt, vārdus, ko viņa vēl nekad nebija dzirdējusi. Pavadot viņu mājup, abi apstājās pie namdurvīm. Viņa čukstēja: — Noskūpstiet mani! — Atturīgi kautri viņš lūpām pieskārs pie viņas vaiga.

Viņa bija laimīga, kā laimīgs var būt tikai tas, kas mīl pašu mīlestību un nepazīst sūrstošo vilšanās indi. Kādas dienas vēlāk viņa man teica:

— Es ticu, Jānis mani mīl. Neprasi vairāk nekā!

Kā šodien, arī tai rudenī dārzā ziedēja asteres. Saules puķes staroja, rūgtena apiņu smarža pildīja gaisu. Māsiņa staigāja kā apburta. Viņa izstaroja dzidru skaistumu, acis mirdzēja, vaigi sārtējās. Viņa valkāja svētku drānas.

Pēkšņi viņa teica:

— Es tevi nekad neatstāšu. Es zinu, ka esmu nākusi pasaulē, lai paliktu pie tevis.

Uz sava naktsгалdiņa viņa novietoja dzejnieka attēlu un tā priekšā nolika sārtu rozi, kurai viņa pati līdzinājās. Viņa bija vēl klusāka nekā parasti. Viņa gaidīja. Dažas dienas vēlāk pasts atnesa dzejoli, viņai veltītu dzejoli. Astonās rindās tēlota atvadišanās pie namdurvīm: Toreiz...

Toreiz pirms piecdesmit gadiem mīlētāji vēl neteica viens otram “tu” jau pirmajā mirklī. Viņi tikko saskārās. Bet viņi jau piederēja viens otram. To zināja abi bez vārdiem. Dzima jauna pasaule. “Toreiz, kad mīlēju jūs...” Vai tad viņš vairs nemīlēja? Šis dzejnieks bija kaislīgs, juteklisks un viegli iedegās. Viņa erotiskie piedzīvojumi

piederēja Rīgā iemīļotiem sarunu tematiem. Runāja arī, ka neviena sieviete nevarot viņam pretoties.

Pret Māsiņu viņš rādījās godbijīgs, atturīgs. Meiteni pavadot uz teātri, viņš noskūpstīja mēteļa apkaklīti, iekāms to aplika viņai ap pleciem. Un tagad viņa turēja rokā dzejoli, lasīja un pārlasīja, kamēr zināja no galvas. Tad to salocīja un novietoja aiz blūzītes. Viņa nerakstīja atbildi. Viņa gaidīja. Rožu pumpurs dzejnieka ģimetnes priekšā uzplauka, beidzot ziedlapas nobira. Septembrī Māsiņas vairs nebija šai dzīvē. Dažus mēnešus vēlāk jaunais dzejnieks ieņēma pārāk lielu miega zāļu devu. Runāja, ka tas noticis nieru lēkmes sāpju brīdī.

Dzejolis uzšķirts manā priekšā:

“Tas bija toreiz — man gribētos stāstīt,
Tā kā pasaku stāsta, kad nakts.
Maigi pretim man tiecas kā glāstīt
Koku šalkas un ūdeņu takts.
Ziedi mirdzot pār ceļmalu krita,
It kā lūdzoties: noskūpsti mūs!
Visa dzīve kā sapnis man šķita...
Tas bija toreiz, kad mīlēju Jūs.”

PAR TULKOŠANU

Septembrī, 1972

— Tulkojot jāaizcīnās līdz pat nepārtulkojamībai; tikai tad var sākt apjaust svešo nāciju un tās svešo valodu, — devis padomu Gēte.

Mana tulkotājas pieredze — ap divdesmit sējumu, no

tiem desmit Konstantina Raudives — man mācījusi, ka abu valodu pārvaldīšanai nepietiek ar zināšanām un dažādām vārdnīcām, tulkotājam jāpazīst rakstnieka vienreizīgā īpatnība, viņa pasaules uzskats. Kas tulko vārdu pa vārdam, vilto tāpat kā tas, kas vienkāršo, pārklausa vai nedzird. Lai cik pamatīga būtu filoloģiskā izglītība, bez dzejnieka dzirksts nevar dzejas darbus pārtulkot.

Pola Klodela darbu tulkotājs Edvins Maria Landaus ir kādu Klodela dzejoli pārtulkojis četrpadsmit variantos, iekāms atradis galīgo formu. Kad lasu Annas Achmatovas liriku vai Puškina dzeju vācu valodā, nevaru saprast, kā lasītājs, kas nepazīst oriģinālus, lai tic, ka abi ir nemirstīgi dzejnieki.

SIEVIETES — DRAUDZENES

Pārdomājot par kultūrvēstures gaitu dažādos gadsimtos, jāatzīst, ka nopietna draudzība divas sievietes saista ārkārtīgi reti, daudz retāk nekā jaunekļus vai vīrus. Lai pieminētu kādu klasisku vīru draudzību, pietiek atcerēties seno Grieķiju vai Gēti un Šilleru, te piemēru netrūkst. Vai tas tāpēc, ka sieviete ilguš gadsimtus bijusi vīra īpašums?

Pamazām uzskati par sievietes lomu sabiedriskā dzīvē mainās. Jaunā maiņa ļoti uzskatāmi attēlota Džona Galvortija Forsaitu teikā. Jaunlaulātā sieva saka savam vīram, vienam no Forsaitiem:

— Es neesmu tavs īpašums.

Forsaitu pasaules uztverē tā ir zemes trīce, kaut kas

neiedomājams, ka sieva grib šķirties no vīra, kas viņu verdzina, vispār — ka sievietei ir savs darbs, ka viņa ir patstāvīga un tomēr pievilcīga.

Vecais Forsaits vairākkārt saka: — Kāds prieks tev nolūkoties.

Viņā nav nekā no kareivīgas cīnītājas par sievietes tiesībām, viņa saglabā, neskatoties uz patstāvību — ja nebaidāmies lietot nodrāztu vārdu — savu grāciju, savu sievišķīgo šarmu. Divi pilnīgi jauni apstākļi raksturo viņas dzīvi: pašas pelnītā nauda un sociāls palīdzības darbs to labā, kam dzīvē nav veicies. Paaudzes mainās. Skaitliski vīriešu ir vairāk nekā sieviešu. Tomēr neskaitāmas sievietes moka smaga vientulība tāpēc, ka tās nav spējušas nodibināt draudzīgas attiecības ar kādu citu sievieti.

HIPIJI

Vācijā saka “bits” (Beat), ko tulko kā dzīves apliecinājumu, rūpju nenomāktu jautrību, protestu pret stērķelētām apkaklēm un pret humora trūkumu. Nenoliedzami “bits” ir protests pret sastingušām tradīcijām, tieksme sevi izdzīvot bez pienākuma savaldities. “Bits” ir tradīciju laušana. Ka jaunie, veclaicīgu ierobežojumu nenomāktie ļaudis būtu kļuvuši laimīgāki, to laikam neviens neapgalvos. Brutālitate un baudkāre kupli zeļ, tāpat nesātība, primitīva un sāja bauda. “Bīta” grupas veidojas spontāni un ātri atkal izirst.

Hipijus Berlīnē pulcēja mūzika — Olivjē Mesjēna

Vasarsvētku mesa. Neviena paaudze nav tik nežēlīgi dabūjusi pieredzēt baigo patiesību, ka cilvēks cilvēkam ir svešnieks, kā pēckara paaudze.

NEMIRSTĪBA?

Decembrī, 1972

Zemes dzīve nav šķirama no aizsaules dzīves, visi esam ietverti vienā un tai pašā universā, mēs tiekam radīti un atkal aizsaukti.

Tāda apmēram ir kvintesence manām sarunām ar Konstantīnu. Bet vēl vienmēr es nezinu, kurp ved pēdējais ceļš. Apziņai ir spēja paplašināties, tātad varam sagaidīt ārkārtīgu cilvēka apziņas attīstību. Līdz šim gan divkājaina dzīve nav kļuvusi cilvēcīgāka.

Slepkavības mūsdienu Vietnamā nav mazāk nežēlīgas kā trīsdesmitgadu kara laikā. Soda sotņas iznīcina kalnu ciematos visus iedzīvotājus, arī bērnus un sievietes. Tas ir briesmīgs noziegums, bet tā izdarītāji "tikai" izpildījuši savas priekšniecības pavēli!

Šīs bestiālās ainas paralizē katru garīgu darbu. Viss paveiktais, rakstītais, visa varonība šķiet veltīga.

1973

GRĒKI UN LAIME

20. janvārī, 1973

Ja gribētu uzskaitīt visu prieku, ko izraisa dabas un mākslas pārdzīvojumi, rastos biezs sējums. Aprobežošos tikai ar "es — tu" attiecību sfēru, mēģinot pateikt, ar kādu ricību tuvcilvēku var līdz nāvei aizvainot, vai arī aplaimot, bieži vien pašam to nemaz neapzinoties.

Smagi grēkojam:

ja neatbildam uz ikdienas errastību purvā grimstošā saucienā, ja izliekamies kurli pret skumju jūrā slikskstošā kļiedzienu;

ja noraidām nesavtīgu dāvanu;

ja neatbildam uz vēstuli, kas nav rakstīta aiz gara laika vai iedomības;

ja pieņemam, ka kaimiņš ir kurls un tāpēc diendienā liekam viņam ciest zāles plāvēja tarkšķi;

ja ar nevajadzīgu, bezpersonīgu, nepamatotu zvanišanu pa tālruni saraustām gabalos ar grūtībām uzceltu domu celtni;

ja pametam veco draugu kāda jauna drauga dēļ;

ja nobradājam cilvēka vai Radītāja sētus stādus vai nonāvējam vēl daudz trauzlākās, neredzamās prieka puķes;

ja esam pludinš, kas kavē divu tuvu cilvēku sarunai
sasniegt dziļumu;
ja ar netaktības šķērēm vai ar egoisma nazi pārgrie-
žam trauslo tuvības saiti, kas vieno divus cilvēkus;
ja pilinām šaubu indi gaidāmā prieka biķerī;
ja piesārņojam mūzikas tiro plūdumu ar atkritumu
vārdiem;
ja modinām gulošo pirms laika;
ja autora personīgi dāvāto grāmatu pametam bez
atbildes, kā zārkā ieslēgtu;
ja ļaujam divām zemes dzīves vērtīgākajām dāvanām
— tējai un draudzībai — atdzist, tās atšķaidām vai
uzsildām.

Debesu laimei pieskaitu:

ja pašas domas apstiprina kāds pārāks domātājs;
ja ārsta prasme atsvabina no stiprām fiziskām
sāpēm;
ja mīlotā cilvēka līdzdalība remdina dvēseles sāpes;
ja tuvais Tu sadzird nepateikto un nepasakāmo;
ja varam izgaismot tumsu, kas nomāc draugu;
ja mīlētais, ilgi gaidītais Tu pēkšņi ienāk istabā;
ja trūkuma putenī, pazemojumu lietū, paļājumu
krusā kāds apliek sargātāju sagšu ap pleciem;
ja kāds tava publicētā vai nepublicētā dzīves stāsta
lasītājs sev sirdī ieraksta tos vārdus, kas tev
visdārgākie;
ja no svešnieka saņem negaidītu dāvanu;
ja neredzama roka nokārto nomācīgu lēsi.

Kopsavilkumā: lielākā laime — pašos dvēseles
pamatos just mīlotā Tu neapēnotu saderību.

Televīzijā rādīja Arktiku un tās apdzīvotājus pingvīnus. Īpatnējie putni man liekas noslēpumaini pievilcīgi. Šodien, mežā pastaigājoties, draugs saka: — Apsnigušās egles izskatās kā nekustīgi pingvīni. — Un man prātā nāk televīzijā redzētās ainas, ar kādu gudrību un mieru, ar kādu aplēsi šie putni prot izdzīvot savā akmens un sniega valstībā — un cik ideāla to laulība! Tēviņš, kā lielākais un stiprākais no abiem, knābī nes nelielos akmeņus lizdas būvei. Laulātie pazīst viens otru pēc balss un ir uzticīgi viens otram. Kad pienāk laiks perēt un mazuļus barot, abi vecāki dalās šais pienākumos un ļoti varonīgi aizstāvas pret laupītāja jūras ērgļa uzbrukumiem.

Skarbajā vidē gadu miljonos izslīpējušies instinkti darbojas gandrīz ar dievišķu pilnību.

Salīdzinājumā cilvēks liekas atbaidīgi neattīstīts, it kā viņam nebūtu dots neviens sargātājs un ceļa rādītājs instinkts. Pingvīns piedzimst par pingvīnu un nodzīvo savu dzīvi kā pingvīns. Toties "divkājainajam zīdītājam" par cilvēku ir jāizaug, un nereti gadās, ka izaug necilvēks.

Pavisam reti notiek dievišķīgs brīnums un kādās smadzenēs dzimst mūzika, teiksim Mocarta koncerts, ko uzrakstītu spējam atkārtoti atskaņot, klausīties un darbu atstāt mantojumā nākamajām paaudzēm.

Cilvēka smadzeņu īpašā fizioloģiskā kvalitāte arī šodien vēl nav pilnīgi izpētīta. Jo apzinīgāks ir cilvēks, jo vairāk tas atšķiras no dzīvnieka un jo skaidrāk zina, kāpēc dara tā un ne citādi. Neredzamais organs sirdsapziņa novelk robežu starp "drīkst" un "nedrīkst", tā nosakot cilvēka dzīves iekšējo likumību. Mūsdienās, liekas,

iestājusies sirdsapziņas atrofija — sarukums.

DZĪVES PRIEKŠ

Martā, 1973

Melnajās marta diennaktīs, kad biju aprakusi sapni par ceļojumu uz Maļorku, manā dzīvē pēkšņi uzausa liela, silta gaisma kā saule pār labības lauku. Piepildījās kāda cita iecere, ko biju lolojusi gadus četrdesmit — redzēt Van Goga darbus oriģinālā.

Jau 1936. gadā uzrakstīju eseju par Van Gogu grāmatā "Ekspressionisms un impresionisms". Studēju viņa vēstules, dzīves gājumu, krāju reprodukcijas un lasīju par viņu lekcijas. Tagad, 1973. gadā, beidzot radusies iespēja apmeklēt Van Goga darbu izstādi Bernē.

Mani izbiedēja ļaužu drūzma un mūzeja kāpnes, bet gar- un ismatainie šveicieši ir lietišķi un palīdzīgi ļaudis. Un kā arvien — jutos pasargāta Konstantina klātienē.

Gandrīz visas gleznas pazinu no monogrāfijām un pastkartēm. Bet tāpat kā fotogrāfija nav dzīvais cilvēks, tāpat vienīgi oriģināldarbs dara mākslinieku dzīvu. Piecos gados — no 1885.—1890. — Van Gogs uzgleznoja piecsimt gleznu. Uzkrīt viņa garīgā radniecība ar Dostojevski. No Van Goga vēstulēm zinām, cik ļoti viņu saistīja lielais krievu rakstnieks, bet Brāļu Karamazovu autors nepazīna holandiešu gleznotāju. Abiem Bībele bija dzīves stūrakmens. Glezna, no kuras nevarēju šķirties: atvērta bībele, tai blakus nodzēsta pusnodegusi svece un kāda pamatīgi nodeldēta grāmata ar virsrakstu "Joie de Vivre" — dzīves prieks.

Ja virsraksts uz vāka nebūtu salasāms, grāmatu

varētu noturēt par kādu Dostojevskas darbu vai pat biblii, vienīgo grāmatu, ko Dostojevskis drikstēja paturēt un lasīt soda nometnē un kas izgaismoja viņa dzīves drūmāko laiku. Pustumsā atvērtā Van Goga bibele izstaro astrālu gaismu. Dostojevskas aprakstītie un Van Goga zīmētie tēli bieži ir drūmi, pat baigi, bet arvien izjūtama viņu radītāju mīlestība pret cilvēku.

Divus gadus pirms nāves Van Gogs raksta savai māsaī Vilhelmīnei, ka viņš esot iecerējis gleznot mākslinieka portretu iedvesmes brīdī, iekšējās vīzijas apgarotu.

— Es vēlētos iegleznot apbrīnu, mīlestību, ko jūtu pret viņu... aiz galvas nezīmētu noplukušās istabas neizteiksmīgo sienu, bet bezgalību ar vispiesātinātāko, visiespaidīgāko zilo, kādu vien esmu spējīgs sajaukt.

Ari Dostojevskas tēlu portreti ir reizē vizuāli un reāli, tāpat kā Van Goga Vientuļais viesis vai novalkāto kurpju pāris.

Nekas abiem māksliniekiem nebija svešāks kā egocentrisms un pašdievināšana; bet kā Van Gogs vairākkārt zīmējis savu portretu, tā arī Dostojevskis to darījis savos iemīļotajos tēlos, lai apmierinātu vēlī iepazīt un atklāt pašam sevi.

Abiem māksliniekiem nācās cīnīties pret vienaldzību kā ledū. Bet visasākā cīņa ikvienam bija jāizcīna pret dēmonu pašam sevī. Kā Dostojevskis līdz stikumiem precīzi attēlo epilepsijas lēkmes, tā Van Gogs savu izstumtību, savu neglīto ārieni, nesimpatisko, vasaras raibumiem izraibināto seju, spurainos, nepaklausīgos matus. Dostojevskas dzīve "Miroņu namā" atbilst Van

Goga dzīvei sabrukušajā būdā, kur sniegs kusa uz viņa karstās pieres, un vēlāk viņa ieslodzījuma posmam nervu klīnikā. Arī Van Goga pārvērtīgā sirds piederēja tiem, ko dzīve samīn.

Holandiešu gleznotājam netaisns valdnieks nepieņēma spaidu darbus, bet kāda cita anonima vara, pati dzīve, pārņēma šo lomu. Abiem mīlestība bija ceļš uz Dievu. 1881., Dostojevska nāves gadā, Van Gogs kādā vēstulē raksta tā, it kā apzinīgi pārņemtū krievu rakstnieka garīgo mantojumu:

— Mīli savu draugu, mīli kādu cilvēku vai kādu lietu, un tu sapratīsi, ka izvēlētais mīlestības ceļš ir vienīgais pareizais.

Teiktais skan kā vadmotīvs Dostojevska dzīvei un darbam. Pat Mironu namā, Sibīrijas soda nometnē, Dostojevskis atrada kādu ko mīlēt, kaukāzieti Alji, analfabētu, kam Dostojevskis bībelē mācīja burtot un lasīt. Van Goga draugi bija kalnrači, audēji, maiznieki. Ārlē viņa draugs bija pastnieks. Naudas trūkums spieda Dostojevski iekļāt kādu savu un sievas rotu. Van Gogu grauza sirdēsti par to, ka viņa gleznas tik maz pērka, un tāpēc viņam trūka naudas krāsām un audeklam.

Abiem dzīve izsniedza brīvbiļeti savā nabagmājā. Šodien arī vismazākais Van Goga zīmējums ir vesels kapitāls un Dostojevska darbus iespēj miljonos eksemplāru un tulko citās valodās. Neatklāts tomēr paliek noslēpums, no kurienes Dostojevskis, neskatoties uz nedziedināmo slimību un nabadzību, ņēma spēku aizgrābtībā skūpstīt zemi un svētīt dzīvi. Tāpat nav atminams, no kurienes Van Gogs uztvēra pārļācīgo gaismu, ko izstaro viņa ziedošie koki. Abi viņi pazina

dzīves nepilnību, samezglojumus un neizskaidrojamās
pretišķības.

KLODS DEBISĪ

Mēginu atrast viņam pieeju.

Ortega teicis: — Kas grib pazīt frančus, tam jāsaprot
Debisī mūzika.

Un Debisī pats: — Mūzika ir noslēpumaina matēma-
tika, kuras pamatelementi robežojas ar bezgalību, ar
pirmavotu katrai kustībai, ar ūdens šūpām un viļņu
lokiem, ko raksta mainīgie vēji.

Kādā citā vietā: — Mūzika ir māksla, kas stāv dabai
vistuvāk... tikai mūzikim dota iespēja visā pilnībā
izteikt dienas un nakts, debess un zemes poēziju,
tāpat atmosfēru ar tās neizmērojamo, mainīgo
ritmu.

Pa lielākai daļai pats radītājs vislabāk var pateikt
būtiskāko par savu mākslu.

Aprīlī, 1973

Kāds man pilnīgi nepazīstams R.B., kas uzmanīgi iz-
lasījis abas Konstantina grāmatas, stāsta par saviem

panākumiem, eksperimentējot ar pārzemes balsīm.

— Kontrahenti, ja mēs viņus tā gribam saukt, ir tai pašā telpā, viņi redz un dzird visu, — viņš raksta.

Šis teikums mani sevišķi iespaido, jo arī Konstantins apliecina to pašu.

Maijā, 1973

Praktisko arodu ļaudis pieder diviem dažādiem cilvēku tipiēm, un tas pats sakāms par radītājiem māksliniekiem. Vieni dzīvo un darbojas, atrodot iekšējo harmoniju saskaņā un mijiedarbībā ar sev tuvu cilvēku. Otri — radošo cilvēku vidū tie pieder retiem izņēmumiem — ir mijiedarbībā paši ar sevi, un saistība ar otru cilvēku viņiem ir apgrūtinājums.

Pēdējiem pieskaitāms ģeniālais mūziķis Jaša Haifecs. Trīs gadu vecumā sākusies viņa mūzikālā audzināšana, un sešdesmit sešus gadu sasniedzis, viņš aiziet no atklātības. Savā ērtajā mājā kā gliemežnīcā ievilcies, viņš dzīvo Ignā vientulībā. Augsti mūri noslēpē ielas trokšņus, un viņš katru dienu vairākas stundas vingrinās spēlēt agrāko repertuāru.

SENAS AINAS

Jūnijā, 1973

Vasarsvētkos ciemojāties pie ārsta L. Lefingenā. Tas ir liels retums, ka aizbraucam no mājām svētku

dienās, pie tam tikai divi vien, un vakarā neesam atpakaļ mājās. Vasarsvētku sestdienā devāmies ceļā un tikai pirmdienas vakarā atgriezāmies. Brauciens ilga divas stundas. Svētais Pēteris apžēlojās un gādāja par labu laiku.

Mēs braucām, kalnu zaļo lūgšanu pavadīti. Lefingenā ilgi maldījāmies, kamēr atradām doktorātu. Vairāk par brīnumskaisto iekārtu, vairāk par kultivēto gaisotni mani iespaidoja šo cilvēku dzīves stils, viņu iekšējā tīrība, savstarpējā saskaņa, dievbijība, sirsnība bez sentimentālītātes. Vai tad nedrīkst būt istas laimes vīrs zemes?

Renātes kundze pieder dzimteni zaudējušo pulkam, ārst L. ir vīrietis. Lai gan viņš studējis Vācijā, valodā skaidri dzirdams Vīnes dialekts, kas man tik labi patīk. Abi kopā, mijiedarbībā un lielā vienprātībā, viņi uzcēlušī savu dzīvi un māju. Divi biedri, kas saprotas un viens otru papildina. Sieva praktiska, lietišķa, laba organizētāja, vīrs — ideālais ārsts. Ārpus prakses un ģimenes viņu tā īsti nekas neinteresē. Lielā prakse Karlsrūē nodarbina desmit palīgus.

Sieva ir arī nepieciešamā palīdzē, kas izdara visus rentgena uzņēmumus. Viņiem ir divi izdevušies dēli, kas jūtas iekšēji saistīti ar māju un vecākiem, prieka pilni, brīvi cilvēki, kas pakārtojas augstākai likumībai.

Bet kad jaunākais dēls jau gatavojas pārņemt tēva praksi, kādā nelielā izbraukumā kalnu ceļā, pa kuru viņš braucis neskaitāmas reizes, gadās sadursme. Jaunais vīrietis ir miris. Gadījuma nāve? Nenovēršams liktenis?

Neizsakāmās sāpēs māte saslimst ar cukurslimību. Koma. Bezsamaņa. Vīrs viņu nenovieto slimnīcā. Divus mēnešus viņš pats kopj savu dzīves draugu dienu un nakti. Pamazām viņa atgriežas dzīvē. Abi ir bezgala pateicīgi Konstantīnam, kad aparātos izdodas uztvert

dēla balsi. Divas reizes viņi bija pie mums Krocīngenā un ieguva pārliecību, ka dēls, kaut nesasniedzams, dzīvo citā pasaulē. Abi vecāki, dēla balsi pazinuši, par to ne brīdi nešaubījās.

Un tomēr, neatbildēts paliek jautājums: kāpēc? kādēļ? Kam viņa nāve bija vajadzīga? Kā Dievs to varēja pieļaut? Sāpes vecākus nav sarūgtinājušas, viņi kļuvuši viens otram vēl mīļāki, stiprāki. Neaizmirstama aina: spožajā rīta saulē skatos, kā tēvs un otrais dēls, abi tērpušies melnā, dodas uz baznīcu, kur dēls nolasa bībeles tekstu.

Pēc dievkalpojuma mācītājs atnāk mājās, lai sniegtu svēto vakarēdienu vecmāmiņai, kas nevar paiet. Viss notiek bez liekiem vārdiem. Saprotami, lietišķi, klusi. Veselie un jaunie ir veseli un jauni, lai palīdzētu veciem un slimiem. Vecmāmiņai šai mājā ir sava vieta tāpat kā mēnesim debesīs. Dēls atdeva man savu istabu un pats novietojās lejas stāvā. Tika darīts viss, ko vien varēja iedomāties, lai mums, sevišķi man, skaistinātu uzturēšanos viņu mājā, lai mēs justos labi.

Un tomēr es nevarēju izcīnīties līdz priekam. Mani nogurdināja apziņa, ka arī visskaistākās mājas savā daiļumā man ir nepieejamas. Kāpnes un pakāpieni. Ja es nevaru brīvi kustēties, bez grūtībām tikt no vienas istabas otrā, es jūtos nospiesta. Dzīvojamā un ēdamistaba uz līdzenas zemes, bet guļamā un vannas istaba sasniedzama pa augstām trepēm. Arī brīnišķīgā tērase, no kuras atveras skats uz kalniem tālumā, sasniedzama tikai pa kāpnēm.

Konstantins un Renātes kundze sēž pie aparātiem un pacietīgi pūlas stundām ilgi, lai no dažādiem trokšņiem izlobītu balsis. Es sēžu mājas priekšā. Man blakus ārsts L., iedziļinājies rentgena uzņēmumos. Pie mājas

rododendroni krāšņos ziedos, aiz dārza mežs. Skuju smarža. Putnu koncerts. Baznīcu zvani.

Es lasu Ben Horima grāmatu par Sv. Paulu. Ārsts studē grāmatu par rentgena aparatūru. Pēkšņi viņš paceļ galvu no grāmatas, klausās un smēķē: — Notiek pārmaiņa uz labu, — viņš saka. Šie vārdi domāti man, jo mani te katru dienu ārstē, saņem speciālu masāžu, lai saspilējumi un samezglojumi manā organismā atraisītos. Šim ārstam ir maģiskas rokas.

Cik labprāt es pieņemtu aicinājumu un paliktu pie ārsta ilgāku laiku, līdz atgriežas spēki. Nešaubos, ka labu daļu manu vainu viņš varētu dziedināt. Bet telpas man ļoti nepiemērotas un tik lielā mērā kāpina saistības izjūtu, ka nolemjam jau pirmsdien atgriezties Krocingenā.

Aizbraucot, šķiršanās stundā, Konstantinu un mani apdāvina piemiņas rotām. Mīlas dāvanas arvien atgādina garīgo guvumu.

Septembri, 1973

Sapņaini vēroju dabu. Sēžu pēcpusdienā mazajā terasē. Uz telefona drātīm bezdelīgas apspriežas par ceļojumu uz dienvidiem. No manas darba istabas mani sasniedz mūzikas skaņas — Mocarta klavierkoncerts d-mollā. Labskanīgums. Harmonija. Pēdējās rudens rozes smagas no skaistuma. Klavu smarža atvieglina elpu. Tad vējš atnes vēsu bērzu lapu smaržas strāvu. Kaut kur griež tūjas zarus, arī šī smarža mani modina dzīvotgribu.

Es dzīvoju. Tikai tagad isti sāku dzīvot, jūtu dzīves saldmi. Katra mēneša beigās varu samaksāt itin apaļas

lēses. Vai tā nav laime?

Tādu rudenī es tikai retumis esmu piedzīvojusi. Aukstums un salšana vēl nav sākusies, un pat muguras sāpes klusē. Vai tā nav laime?

Pēkšņi nosprakšķ kā šāviena troksnis. Maniem ratiņiem riepa pārplisusi. Ak, tas ir ļauni. Ar šo plakanpēdu nevaru pat līdz istabai aizbraukt. No terasītes Konstantīns nevar sadzirdēt manu saucienu. Silti spīd saule. Vismaz jāsalst man nebūs. Pulkstenis rāda puspieci. Drīz viņš celsies un nāks pie manis kā katru pēcpusdienu ap to pašu laiku. Viņa soļi, viņa balss! Viņš nāk, lai parādītu man savu pastu, jau no priekšnama dzirdu viņu saucam:

— Beidzot esmu ārā no provinces, pasaules vārti atveras! —

Vēstule no Japānas, kāds japāņu zinātnieks lūdz atļauju tulkot japāņu valodā Ueberleben wir den Tod? — vai pārdzīvosim nāvi? Tad uzaicinājums piedalīties parapsīchologu kongresā Ženēvā. Nē, tam viņš esot par nogurušu. Un to lielo gabalu braukt vienam pašam automašīnā, nē, arī to viņš nevarot uzņemties.

Tad viņš ierauga pārplisušo riepu. Vest uz darbnīcu salabot? Kas par blēņām. Tikai nauda jāizsviež! Mani moka, ka viņam jāliecas, riepa jānoņem, caurums jāaizlāpa un tad riepa atkal jāuzliek. Bet es zinu, ka mana pretošanās šādos gadījumos nekā nelīdz, tā tikai viņu kaitina.

Zīlītes knābā sēklas saulespuķes ziedā. Liels, skaists dižtauriņš nolaižas uz Konstantīna uzvalka. Man prātā ienāk fon Dalīna teiciens, kurš par sevi labprāt runāja trešā personā:

— Ļoti izbiedē Linnē apgalvojums, ka tauriņi esot sieviešu kārtas; vai tad vīrietis arī nevar būt skaists?

Konstantins saka:

— Tauriņi mums māca pārvērtību un augšāmcelšanos.

— Vai tu cieši tam tici?

— To tu man simtreiz esi jautājusi. Ja ar šo dzīvi viss beidzas, tad nav nekādas jēgas, ka esam piedzimuši. Mans Dievs, kādas grūtības mums jāuzņemas pa šo dzīvošanas laiku, kādas mokas garam un miesai, jāgādā nepieciešamā iztika, apgērbs, un kur tad visi aplamie jaunības ceļi! Pārvērtībai jāturpinās, citādi dzīve jau piedzimstot ir nāve.

Ratiņi ir atkal kārtībā. Lieliski smaržo Konstantina svaigi uzlietā tēja. Sev viņš sagatavojis maizi ar kumpja šķēli, man kaltētu maizi ar medu.

— Varbūt tev tomēr vajadzētu braukt uz Ženēvu? Sastapties ar cilvēkiem, kas domā tāpat kā tu, savstarpēji izmainīt domas, tas ir nepieciešami.

Bet viņš nav pierunājams.

Es viņam stāstu, ka lasu Freuda grāmatu, kur viņš apgalvo, ka Leonardo da Vinči piemītusi ne tikai ārkārtēja spēja apspiest savas dziņas, bet arī pavisam retā māka savas primitīvās dziņas sublimēt un izsmalcināt.

Uz to Konstantins:

— Mākslinieka darbs izaug no kādas pirmdziņas dvēselē, kas ir ne mazāk būtiska kā seksuālā dziņa, bet daudzkārt izrādījusies stiprāka par seksu; tā ir mākslinieka dzīves noteicēja, kas dod spēku uzņemties un pārvarēt neskaitāmas grūtības. Ja noliedzam cilvēkā radītāju dziņu kā būtiskāko, degradējam cilvēku par dzīvnieku.

Tad es:

— Jā, pat vispilnīgākie radījumi, putni, kas par mums daudzējādā ziņā pārāki, nevar savas dziesmas

uzrakstīt, lai tās saglabātu nākamām paaudzēm vai aizsūtītu tiem, kas viņu līdzas tuvumā dziedāto dziesmu nav dzirdējuši. Ne putni, ne delfīni neprot smaidīt. Leonardo gleznas, tāpat kā Bēthovena mūzika, ir cilvēka dvēseles smaids, saglabāts laiku laikiem.

1974

PAR BIOGRAFIJU

28. janvārī, 1974

Plaukts pilns aktu vākiem, kur salikti manuskripti, kas būtu jāsakārto. Nesen iznīcināju veselu kaudzi papīru. Konstantins uzmana manus manuskriptus un saka:

— Es reiz izdošu grāmatu ar virsrakstu: Zentas Mauriņas piezīmes no papīrkuŗvja.

Iekāms iztukšo papīrkuŗvi, viņš to rūpīgi pārlūko. Par dažām viņa izglābtām lapām esmu ļoti pateicīga.

Nav taisnīgi, ja pēc kāda rakstnieka nāves uzšķērš viņa intimākos noslēpumus, arī tos, ko viņš vēlējies paturēt sev, kas bijuši viņa apslēptais īpašums, visu nododot atklātībai. Tā ir nekrietna zādzība.

Virdžīnijas Volfas biogrāfija, kādu to uzrakstījis viņas brālēns Bels, pārvērtīgo, noslēgto dzejnieci aizvainotu. Iemeslu skaidrojumi par viņas pašnāvības mēģinājumiem un beidzot par pašnāvību varbūt padziļina izpratni par viņas jūtīgo, dzedro, sevi vērsto dabu. Bet analizēt viņas bīklumu seksuālā dzīvē nozīmē ielauzties neaizskaramā joslā. Bez tam lielākā daļa biograpu kļūdās, izskaidrojot garīgas norises ar bioloģiskām un otrādi.

Ja esmu skicējusi palicēju un garāmgājēju portretus, tad sava prieka pēc. Tikai retumis tie noder publicēšanai,

bez tam modeļi no mākslinieka parasti sagaida sava tēla līdz sīkumiem pilnīgu fotogrāfiju. Bet man bieži vien cilvēks ir ierosinājums tēlam, kam ir tikai daži oriģināla vaibsti. Viss pārējais ir izdoma.

Katra varmācība mani izbiedē sirds dziļumos. Arī varmācība pret mums piešķirto laiku. Laika putns lido telpā, aplido mani. Vajadzētu to notvert, saudzīgi notvert, lai nedarītu tam pāri, lai vārdu būrīti tas sāktu savu dziesmu. Bet gluži negribot es viņu nositu. Man kremt nosistais laiks. Melna nevarības straume palo ap mani, ūdens kāpj līdz mutei. Nekāda glābiņa, zaudējums dienu vērš naktī. Ja kāds man, slīcējai, izstiepj palīdzīgu roku, esmu glābta.

Melnajā straumē man zudušas diennaktis lielā skaitā. Kad gribu tās aprakstīt, viņas iznirst kā neapdzīvotas salas un es tās varu apstādīt fantāzijas ziediem. Virdžīniju Volfu Bels savā grāmatā sagraiza, it kā viņa būtu liķis. Protams, mums jāpiemin aizgājēji. Plutarchs prata rakstīt biogrāfijas, kas vēl šodien ir svaigas.

Februārī, 1974

Kā tas gadās, ka es tagad arvien šaubos par visu un visiem, visvairāk par sevi pašu? Grauzējas šaubas sagrauz būtisko. Ticības spārni ceļ pāri purvam, pāri tumsai, atrod ceļu uz gaismu. Es nezinu, no kurienes mazie grauzēji ielaužas. Bet es nezinu arī, no kurienes ierodas ticības putns, lai mani glāstītu saviem spārniem.

Toties zinu, ka ticība un mīlestība ir spēks, kas var kalnus pārstātīt. Kā es citādi būtu varējusi, uz neliela

koka sola bez atzveltnes sēžot, pārtulkot tūkstošiem lappušu no vienas valodas otrā, nemanot sāpes, ja es neticētu, ka gars var piespiest miesu sev paklausīt.

Kad bērībā pēc smagas operācijas Berlīnē es pusnesamaņā gulēju gultiņā, dzirdēju, ka ievērojamais profesors, ārsts bērnu slimībās, durvīs stāvēdams, teica manam tēvam:

— Man jums, kolēģi, jāsaka patiesība: mēs mazo diemžēl neglābsim.

Vārdos nepasakāms kaut kas manī saslējās: kā vecais vīrs iedrošinās tā teikt? Es nedrīkstu mirt, mans tēvs mani pārāk mīl.

Šī ticība mani nesa. Medicīniskais brīnums notika.

Arī vēlākos gados piedzīvoju līdzīgu spēku. Kā citādi es būtu varējusi desmit gadus no vietas reizi mēnesī, gluži viena, bez pavadoniem, bez auto, ar vilcienu braukt no Rīgas līdz mazajai Bāles piestātnei mežā? Cik sarežģīti bija iekļūt vagonā un — izkļūt! Bet mani nesa Zilizana Brieža bezrobežainā mīlestība — zinu, šis vārds neizsmel visu būtisko, bet man cita nav. Ar prātu lēšot, šķēršļi bija par daudz lieli, un reāli domājot, man spēki par daudz vāji.

UZ DIENVIDIEM?

Februārī, 1974

Katru ziemu tā pati nāvējošā pelēcība, un es atkal reiz gribu saņemties ceļojumam uz Maļorku. Maļorka — pērle, ietverta starp sudraba pelēkiem jūras un debess gliemežvākiem. Unamūno šo salu sauca par La luminosa — mirdzošo. Negribu ļaut melancholijai sevi uzvarēt,

gribu miglu atvairīt, nogurumu pārvarēt, ceļojumu īstenot.

Trīspadsmit telefona sarunas ar ceļojumu biroju. Vai varu ņemt līdzi abus ratiņus? Vai varu ar ratiņiem iekļūt lidmašīnā? Vai varu sēdēt savos ratiņos arī lidmašīnā? Vai man lidmašīnā tualete sasniedzama? Un pajumte Maļorkā? Arvien tas pats. Man nevajaga luksa istabu, bet tādu, no kuras savos ratiņos pati varu kārtot ikdienu. Cik platas ir durvis, galvenām kārtām, cik platas ir durvis uz vannas istabu?

Kad saule iespīd manā istabā, kad esmu noklausījusies Šopēna barkarolli f-dūrā, man atkal pietiek spēka turpināt kārtot ceļojumu.

Pavasari, 1974

Pēc priekšlasījuma Bāzelē kāda klausītāja raksta:

— Jūs izstarojat ārkārtīgu sirds un gara spēku.

Bet drīz man nebūs pat spēka piecelties un nomazgāties. Prātā iekrīt Poruka pants:

— Mūžiigi augstā kalnā
raugās cilvēka acs,
mūžiigi dziļā lejā
nogrimst cilvēks pats. —

Šai brīdī istabā ienāk Konstantīns, pienāk tuvu, uzliek abas rokas man uz pleciem. Dzimtene, atpestījums.

Mēs slidam ap sauli, mēs kustamies bezgalīgā izplatījumā. No kurienes un uz kurieni? To mēs nezinām.

Drūmas dienas. Debesis tālu, dēmonu vara tuvu.

Mocarta d-molla koncertā klavierēm un orķestrim (466) arī visdrūmākajās taktīs uzmirdz dzidrs prieks. Alberts Einšteins teicis:

— Nevienā citā darbā Mocarts nav apvienojis lielākus pretstatus.

Kāds Gētes teiciens:

— Vācieši tūlīt neattopas, kā lai reagē uz neparasto, un tā vērtīgākais jau ir garām, iekāms tie paspējuši ko samanīt.

Tā Gēte teicis gadu pirms nāves. Vai šis teikums būtu tikai uz vāciešiem attiecināms?

Aizzemes "balsis" ir bezķermeņa monādes, immateriālas enerģijas vienības, no matērijas atbrīvots spēks. Konstantīnu nedzen slavas kāre vai tieksme būt pirmā vietā. Noraidīgs pret katru ārišķību, viņš bez sentimenta un noslēpumainības nodziļinās savā pētījumu pasaulē.

Martā, 1974

Vai ir kāda jēga stundām ilgi atbildēt uz vēstulēm?

Sodien mani apciemoja agrāk nekad neredzēts, pilnīgi nepazīstams, simpatisks teoloģijas students, lai jautātu šo to par krievu literātūru. Un kāpēc viņš tieši mani uzmeklējis? Viņš rakstot darbu par Solženīcinu.

No svārku kabatas viņš izvilka nelielu etviju, kurā gadiem bija glabājis manu vēstuli, teikdams:

— Ar šo vēstuli jūs izšķīrāt manu likteni. Manam tēvam piederēja neliela maiznīca, un viņš vēlējās, lai es katrā ziņā veikaliņu pārņemtu. Bet es negribēju būt maiznieks. Man tas bija neizturami — ik rītus cept maizītes un pēc tam tās iznēsāt. Es gribēju uzzināt, izpētīt, kam un kāpēc mēs dzīvojam. Rakstīju jums uz Zviedriju, man toreiz bija sešpadsmit gadu. Jūsu vēstule man palīdzēja atrast Isto ceļu. —

AINAS APCIEMOJUMS

29. maijā, 1974

Puķu sūtījumi un telegrammas jau no septiņiem rītā. Labestība un uzmanība, saprašana un atbalss ir dāvanas, kas liek justies kā dzimtenīgā oazē. Tukšumā neviens nevar eksistēt, un es gribu dzīvot.

Cenšos pavilkt svītru zem nodaļas “Dzimtene” un pieņemt kā negrozāmu faktu, ka mūsu mazā, verdzinātā, pasaules notikumos ierautā zeme ir tikai priedes skuja lielajā visumā. Bet uz šīs skujas es esmu sākusi dzīvot. Pēdējos gados esmu likusi akmeni pie akmens, celdama mūri pret pagātni, lai varētu būt taisnīga pret tagadni.

Bet šodien ir atbraukusi Aina, kas četrdesmitos gados pārcēlās uz Ameriku, ieradusies, lai klausītos manu lekciju. Viņa Rīgā rīkoja manus atklātos priekšlasījumus. Baltu filoloģijas fakultātes absolvente, viņa regulāri apmeklēja sanāksmes Mūrmuižas tautas augstskolā. Kopā ar mani viņa pacieta nesaprašanos, domstarpības, vilšanos, bet dalījās arī laimes brīžos, kādu nevienā darbā netrūkst. Jaunības aizrautībā, prieka pilna, sirsnīgi man pieķērusies, viņa pārvarēja šķēršļus, kas arvien no jauna

gadījās mūsu ceļā.

Viņa sēž man pretī un stāsta dzīvi un krāsaini par toreizējām sarunām, lekcijām, notikumiem; stāsta par Zilizana Brieža mīlestību, par piedzīvojumiem pirms vairāk nekā trīsdesmit gadiem, stāsta, it kā viss būtu noticis tikai vakar. Viņa runāja par mirušajiem un dzīvajiem Latvijā. Aina apprecējās Amerikā, dēls jau ir pieaudzis, viņai ir sava māja un savs draugu un paziņu pulciņš mazajā latviešu kolonijā. Ar savu dzīvi viņa ir apmierināta, jo viņa jau pieder pie cilvēkiem, kas dzīvi aplicina.

Rīgā un uz laukiem kopā nodzīvotais laiks viņai atmiņā kā pasaku zeme. Viņa runā par mūsu dzīvokli Rīgā, it kā vakar tur būtu bijusi. Pat gaiši zilo galda segu un skaisto porcelānu viņa atceras. Runājam par manu priekšlasījumu tematiem, par klausītāju atsaucību, par mūsu bailēm no Gestapo, kura pārstāvji okupācijas laika lekcijās sēdēja pirmajā rindā. Atceramies, kā Aina čukstēja man ausī:

— Uzmanieties, tas kungs civilā arī ir no Gestapo, nesakait nekā, kas viņu var kaitināt.

Tas bija pirms trīsdesmit trim gadiem. Tagad Bad-Krocingenā es varu runāt, ko domāju, ne pirmā, ne pēdējā rindā nesēž kontrolētājs. Vai tā nav laime? Mums reizēm vajadzēja pagaidīt ar lekcijas sākšanu, jo klausītāju straume neapsika. Šo savas dzīves posmu es biju centusies aprakt, lai žēlumā nesabruktu. Tagad notikusi augšāmcelšanās kā Lieldienu gaismā.

Par ievērojamo pianisti Klāru Haskilu stāsta, ka viņa, pārjūtīgā, kādu jaunekli ieplaukājusi, kas apbrīnā nometies viņas priekšā ceļos. Es noglāstu jaunā cilvēka tumšos matus, kas pirms lekcijas ienācis mākslinieku istabā un nometas ceļos manā priekšā.

Jo man šovakar ir tā, it kā es varētu piecelties un ieiet zālē. Pazūd viena sasalusī ziemas čaula pēc otras. Esmu brīva, man ir dzimtene.

Aina valkā skaistu senlatvisku rotu, ko mūslaiku zeltkalis rūpīgi atdarinājis, ievērojot archeoloģisko pareizību. Viņa to piesprauž man — simbolu neiznīcināmajai Latvijai:

— Nēsājiēt spraudi, kad jūs atceraties mani un to, kas nevar zust.

Tomēr visskaistākais šai neaizmirstamā vakarā bija tas, ka Konstantins sēdēja pie stūres, ka viņam atkal bija spēks auto vadīt. Pēc ilgām slimības nedēļām tā bija pirmā reize. Ka tā bija arī pēdējā reize, to neviens nezinājām. Spožumā vizēja katra stunda, spožums izgaismoja nakti.

— Šovakar tu biji lieliska, — viņš man sacīja. — Ceļš no Es uz Tu, tas ir tavs vadmotīvs, pie tā tev jāpaliek.

Mājās viņš vēlreiz atgriezās pie tā paša sarunu temata: — Nerunā tik daudz par citiem rakstniekiem. Tev vajaga vairāk drosmes būt tev pašai. Es labi pazīstu tavas domas, un tomēr katrs priekšlasījums man arvien ir jauns pārdzīvojums.

Kad visi viesi bija aizgājuši, mēs vēl brīdi pasēdējām terasē; tumsa bija tik dziļa, ka neredzējām ziedošo rožu pārgalvīgo krāšņumu. Bet kaut kur smaržoja jasmīni. Laika mērotājam sirdī ir savi īpaši likumi, ir minūtes, kurās notiek vairāk nekā gados.

Es nevaru noslēgties sevī. Tikai tas, ko izdāvinu, ir mans īpašums. Ja es nedrīkstu savas domas izteikt grāmatās un lekcijās, man jānosmok. Braucieni uz tālām

pilsētām, lai nolasītu lekcijas, pārsniedz manus fiziskos spēkus, bet no otras puses — atsvabina no iežņaugtības šaurā stūrīti. Tikai pārvarot kaites, iespējama jaunrade. Organiskās slimības nav cietēja personības spogulis, personība izaug, slimības pārvarot, ar tām cīnoties.

Ainas apciemojums atdarīja ceļu uz pagātņi, sašķēla manu dzīvi.

— Reiz taču man piederēja
neizsakāms dārgums!
Kādas mokas,
ka to nevaru aizmirst! —

Vai tiešām tikai mokas vien, ka nevar aizmirst?

ATMIŅAS

Jūnijā, 1974

Dantem un arī Gētem atmiņas par skaistām, neat-saucamām stundām likās mokas. Epikūrs, nāves gultā gulēdams, rakstīja, ka viņš savas slimības nežēlību varot panest, tikai atceroties savus tuvākos draugus; ka viņa dzīve bijusi skaista un bagāta, par to esot jāpateicas domu bagātajām sarunām ar tiem, kas viņu sapratuši.

Viss paiet, bet nekas nezūd; tā ir tikai mūsu iedoma, ka viss aizmirsts un aprakts, reiz nāk augšāmcelšanās stunda. Kāda sastapšanās, kāds vārds atrauj kā viesulis pagātnes durvis. Atmiņu gaismā var sadegt, bet tās var arī izgaismot ceļu.

— Vai jūs atceraties, — man jautāja Aina, — cik grūti bija braukt sniegā un lietū un kā baidījāties, kad

jūs bijāt izvēlējusies tematu par brīvās sirdsapziņas izšķirēju spēku? Un kā mēs priecājamies, ka jūsu pašu mājā būs telpas arī jūsu literatūras studijai? Ķiršu kociņi jau bija iestādīti, ista aleja, no dārza vārtiem līdz pat mājai, celtai bez pakāpieniem, uz lidzenas zemes. Cerīgu žogs jau ziedēja.

Atveras ne tikai pumpuri, atveras arī kapi:

— Vai atceraties Bartolomeja nakti? Jūs man neticējāt, kad stāstīju par melno listi. Tā bija debesu žēlastība, ka jūs un Konstantins izglābāties. Jau toreiz Konstantins lasīja lekcijas par nemirstības problēmām. Bet mūs, jaunos, nemirstība samērā maz interesēja. Mēs gribējām dzīvot, baudīt; ka eksistē nāve, nevarējām iztēloties. Tad nāca nakts, kad nāvētāji ielauzās mūsu zemē un arī jūsu mājā. Vai tas nav brīnums, ka esmu varējusi pie jums atbraukt, ka drīkstu šīs dienas, šīs stundas ar jums dalīt?

Ainas māsu Zenitu aizveda uz Sibīrijas darba nometni tāpēc, ka vecākiem piederēja lielas lauku mājas, kas tagad atsavinātas un nolaistas. Pēc desmit gadiem Zenita drīkstēja atgriezties. Viņai iedalīja mazu istabiņu viņas mājās, atļaujot pelnīt dienišķo maizi, lasot sveķus mežā kādām medicīniskām vajadzībām. Mežā, kas piederēja viņas vecākiem un vecvecākiem, viņai tagad piederēja tikai sveķi, kas pilēja gar skuju koku stumbriem.

— Un jūsu māte? — es jautāju.

— Kad viņu, no baznīcas mājās pārnākot, kā noziedznieci padzina, viņa zaudēja prātu. Psihiatriskā klīnikā viņa nomira.

Aina nav tikai mīļš viesis, viņa ir daļa no samītās dzimtenes. Bijušais un esošais dzīvo manī.

Šai dienā, Kosti, saslējās viss tavš spēks dzīvot. Pēdējā laikā tu arvien bijī noguris, bet šai vasaras dienā tu bijī jauna spara pilns. Bija tavu līdzstrādnieku sapulcēšanās diena. Gaidījām ap divdesmit cilvēku mūsu šaurajās telpās, vasaras vidus tveicē.

Manu priekšlikumu noturēt sēdi kūrmājā tu enerģiski noraidīji. Tu visur juties svešs, tikai saulespuķu namā tu bijī mājās, tavā darba istabā, tavā tikai 1972. gadā ierīkotajā studiju pagrabā. Tu dienām braukāji, lai sev nopirktu vislētāko galdu; un kā tu priecājies par aizkariem, ko Amiga bija pielikusi.

Sestdienas rītā desmitos sākās sēdes un zinātniskas diskusijas, kas beidzās pirmsdienas priekšpusdienā. Visi sapulcējās manā darba istabā — nogurdināja visu privāto lietu novākšana — tad pārcēlāmies uz tavu darba istabu, beidzot uz studiju pagrabā, kur vēl ne reizes nebiju varējusi nonākt.

Šaurās, stāvās kāpnes likās nepārvarams šķērslis. Es noskumu, ka nevarēju aplūkot visas lietas, ko tu pēc lielām pārdomām un aplēsēm sev bijī iegādājies. Savu aparātu ielenkts, tu juties savā pagraba istabā mājās.

— Šoreiz tev jānonāk lejā; es nesāksu sarunas bez tevis, šoreiz tev jāpiedalās. Es tevi nonesīšu, šodien jūtos labi.

Asa vārdu maiņa. Kas viņam vairāk kaitēs, piepūle vai mana pretestība?

— Tu samaitā visu vakaru ar savu stūrgalvību, — viņš dusmīgs teica. Arī viesi kļuva nepacietīgi. Pēc ilgas runāšanas divi no viņa viesiem, viens vietnamietis, otrs vācietis, mani nonesa pagrabā. Kad sēde bija beigusies,

anglis un vācietis uznesa augšā, dzīvokli. Šaurajās kāpnēs kāpt bija grūti, trim blakus gandrīz neiespējami. Redzēju, kā tava seja savilkās.

Tu teici latviski — valodā, ko bez manis šeit vēl tikai eņģeļi un velni runā: — Kas tie par vīriešiem! Kāpēc viņi nepaņem tevi kā bērnu rokās? Es nevaru šo stiepšanu noskatīties.

Pagraba istabā ar mazajiem logiem valdīja spiedīgs karstums. Tikko varēju paelpot. Bet to staroji redzot, kā es aplūkoju visas lietas un visus viesus.

Es biju tik satraukta, ka zinātniskajiem jautājumiem nevarēju sekot un diskusijās maz piedalījos.

Tā bija vienīgā reize, kad es kopā ar tevi biju tavā iemīlētā istabā.

KĀ NO CIETA GRANĪTA

Oktobrī, 1974

— Dzimtene ir iekšķīgs pārdzīvojums: nosvērti dvēsele tuvojas absolūtajām vērtībām zemes virsū. Tādēļ kristīgās lūgšanas pamatstāja ir nogaidīšana, miers un pacilātība — (Ladislaus Boross).

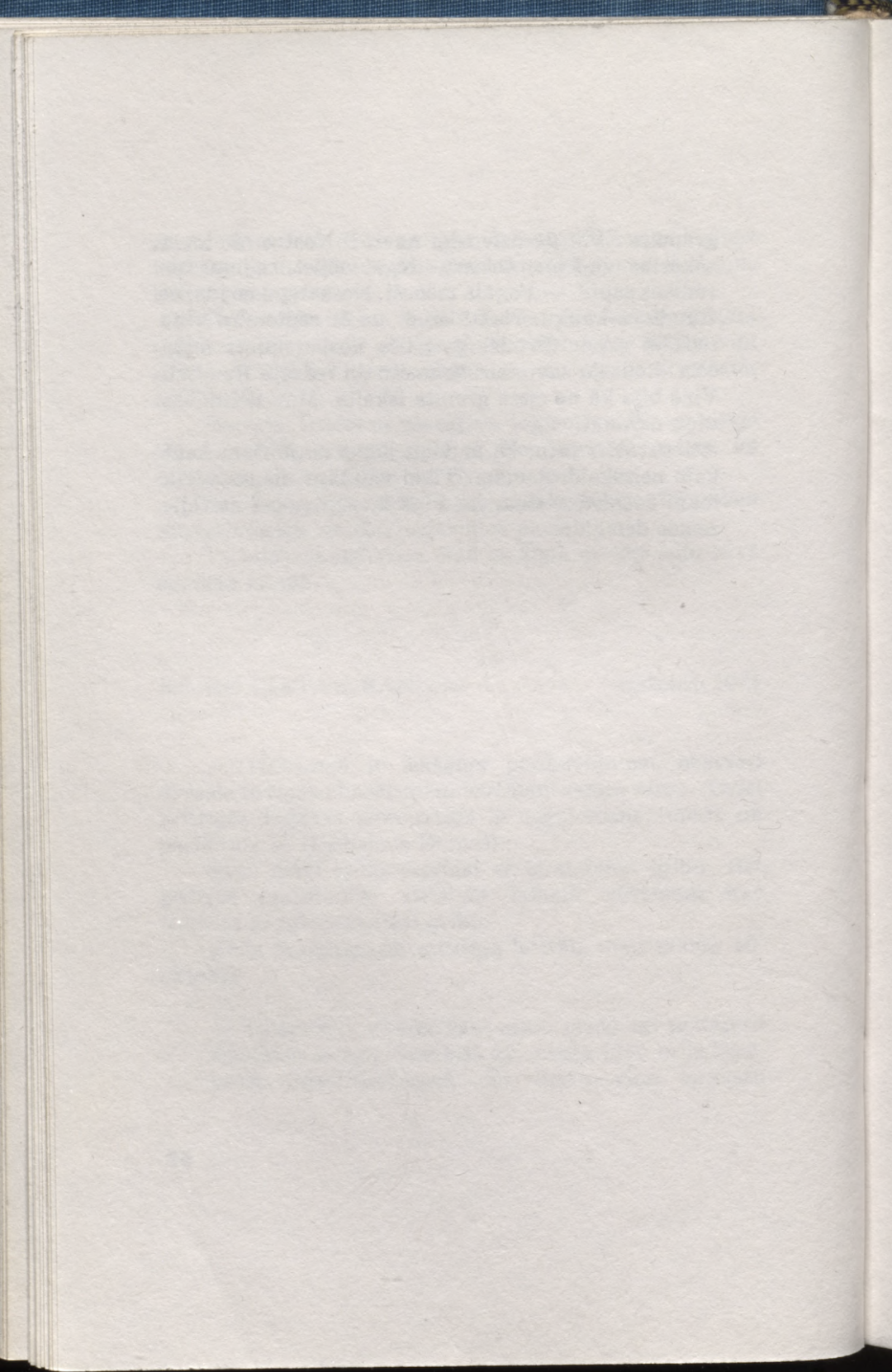
Savu dzīvi esmu uzcēlusi ar tēraudainu gribu. Bet pēdējos jautājumus atrisināt laikam nevienam nav izdevies ar intelektu vai gribu.

Kāda pazemīga un atturīga lasītāja man raksta 10. oktobrī:

— Tikai vienu vienīgu reizi esmu personīgi sastapusi Raudives kungu. Tas bija 22. maijā jūsu priekšlasījumā Bad-Krocingenā. Es lūdzu viņa ierakstu

grāmatā "Vai pārdzīvosim nāvi?" Neatceros, kādā sakarībā viņš man teica: — Iegaumējiet, es jums parādīšos sapnī. — Pagāja mēneši. Nesastapu ne jūs, ne Raudives kungu. Naktī no 2. uz 3. septembri viņu redzēju sapnī. Brīnišķīgs gaišs noskaņojums mani cēla. Redzēju savu mirušo meitu un redzēju Raudivi. Viņš bija kā no cieta granīta izkalts. Man neizdevās viņu uzrunāt.

Atmostoties jutu, ka ar viņu jābūt notikušam kaut kam neizskaidrojamam. Tikai vairākas dienas vēlāk mani sasniedza ziņa, ka viņš 2. septembrī atstājis zemes dzīvi.

1975

PABLO NERUDA

Janvāri, 1975

Viņa memuāri — Es atzīstos, esmu dzīvojis — ir saistošākā lektūra kopš ilga laika. Lielisks dzejas darbs. Nesaprotami tikai, kā tik inteligents, tik apdāvināts cilvēks līdz pat savas dzīves beigām var pieslieties komūnismam, ko viņš iedomājas apvienojis ar humānismu.

Uz Krieviju viņš aizceļoja kā viss lielais vairums — ar aklām acīm; citādi viņš nebūtu iespējis rakstīt himnu Staļinam. Neskatoties uz šiem robustajiem pārpratumiem, viņš apgalvo, ka bez maiguma cilvēks nevarot dzīvot. Atbaida arī nežēlības slavināšana, lai cik varenā dzejas valodā. Patētiskos vārdos viņš tēlo parašu Čilē senajos laikos: dievam pielaulāja jaunavas, un kad kāzu rituāls bija beidzies, tās aizveda stāvā upes krastā, rotātas ar ziediem un zeltu, un ieģrūda ūdens virpulī. Zelta važās saslēgtās nogrima dzelmes dūņainajā dzīlē, virspusē uzpeldēja tikai jaunavu ziedu vainagi.

Kad Neruda stāvējis tagad šajā vietā, viņam licies, ka dzird nogalināto jaunavu kļiedzienus. Un viņš atzīstas, ka pats piederot dienvidamerikāņu sirmvecai asins ciltij. Vai tieksme būt nežēligam cilvēkā nav izdeldējama?

Pēdējo gadu literātūrā grūti atrast grāmatas, kas

dzēsē manas slāpes.

30. janvārī, 1975

Biju pārliecināta, ka zinātnieki savā starpā ir kolēģiālāki nekā dzejnieki. Man likās, zinātnes gars ir laba griba, savstarpējs respekts un solidaritāte. Zinātni jau nav radījusi viena persona vai viena nācija, bet tā ir dažādu personu un tautu veikums. Tagad vēroju, ka arī zinātnieki nav brīvi no aizspriedumiem un iedomības.

Konstantīns man reiz teica: — Es nepieņemu nevienu vienīgu apgalvojumu bez droša pierādījuma.

Pasta sūtījumi tik lieli, ka sekretāriāts mapēm pārkrauts. Nav iespējams ne visiem atbildēt, ne arī visas vēstules saglabāt.

Vēl vienmēr Sirds mozaika ir vācu lasītāju iemīļotākā grāmata. Kāda nepazīstama S. raksta:

— Cīnījos ar dažādām grūtībām, kad rokās nonāca Jūsu Sirds mozaika. Grūtības ar to jau nebeidzās, bet mācījos smagumu vieglāk panest, radās cerība, atguvu spēkus tālākai dzīvei. Jūs man rādījāt, ka neesmu viena.

Šādas vēstules man saka, ka arī es neesmu viena, tās saka man vairāk nekā oficiālā kritika. Vācijas vadošā kritika mani noklusē.

Mēs esam vairāk, nekā paši apzināmies. C.G. Jungs domā, ka sapņi lielā mērā iespaido mūsu dzīvi. Viņš atstāsta vairākus pārliedinošus piemērus.

Sapņi dvēsele atbrīvojas no ķermeņa, dzīvo savu dzīvi. Vai viņa nonāk tais sfērās, kurp aiziet pēc miesīgās nāves — kas to var pierādīt?

Kā ir mūzikāli un nemūzikāli cilvēki, tāpat arī apdāvināti vai neapdāvināti sapņus redzēt. Konstantins piederēja pie tiem, kas prata sapņot. Viņa gaismas pārdzīvojums naktīs, vēl biežāk drūmie redzējumi bija jēgpilni. Es aizmirstu, ko sapņoju, ja atmostoties tūlīt redzēto nepierakstu.

Arī Legovai ir talants sapņot, taisni apskaužami bieži viņa sapņos redz Konstantinu. Vispār viņas sapņi visbiežāk attiecas uz mūsu kopējo dzīvi, un viņa atceras sapņoto lielā skaidrībā un sīkumos.

Iecere ir spēks. Iecere ir kā vilnis, kas šūpojoties nes mūs tuvāk mērķim vai arī aprok plīstošās vērpētēs. Rilke runā par nepiepildāmo vēļu svētību. Piepildītās ir kā izsalkums vai slāpes: apmierinātas mēs tās aizmirstam; nepiepildāmās ir eņģeļi, kas nes mūsu sirdis, lielākas un tumšākas, pārdzīvot to, kas nolemts.

Ir kāds sevišķs fotografēšanas veids — Kirliāna uzņēmumi, kur saskatāma parādās aura, izstarojums — "das Od". Tikai pēc otrā Pasaules kara, pēdējos divos gadu desmitos, parapsihologi sākuši pētīt to izstarojumu, kas ar neapbruņotu aci nav saredzams, bet ietver ikvienu cilvēku, dzīvnieku un stādu. Ar Kirliāna

paņēmienu tagad iespējams fotografēt cilvēka rokas nospiedumu uz kabatas lakatiņa. Ja eksistējis svētās Veronikas nēzdogs, kurā viņa noslaucījusi asinis un sviedrus ar ērkšķiem vainagotajam krusta nesējam, tad tanī ir viņa sejas nospiedums.

Arī mūsdienu fiziķi neapstrīd domu, ka ikviens ķermenis spēj izstarot lielāku vai mazāku auru ap sevi. Padomju psihologijas speciālists, neskatoties uz tur valdošo materialismu, izteicis šodien daudz citēto domu:

— Atklājums, ka iespējama parādību uztvere ārpus maņu orgāniem, ir tikpat nozīmīgs kā atomu skal-dišana.

Šai gaisotnē es dzīvoju saulespuķu namā jau kopš 1965. gada. Mūsu gadsimta cilvēks, garīgā strupceļā nonācis, cer atrast glābiņu vēl apslēptos avotos. Ja mums izdotos pilnīgi atklāt visu līdz šim nezināmo, arī aizsaules dzīvi, tas būtu notikums, līdzīgs pastarai tiesai. Kopš 1965. gada es dzīvoju uz sliekšņa starp Neko un nezināmās gaismas pārpilnību.

Februārī, 1975

Dzejnieku var drošāk nogalināt noklusējot nekā notiesājot.

Launuma spēku nedrīkstam par zemu novērtēt. Par to raksta ģeniālais Teijārs de Žardēns (Teilhard de Chardin). Viņa filozofijā ļaunums (Le mal) ir nepieciešams dabas attīstības gaitā; par vienu vienīgu panākumu daba samaksā ar neskaitāmām neveiksmēm:

— Arī elle ir tikai viens no universa būvakmeņiem.

Bet mana nabaga sirds pretojas un sāp, jo elle — tā ir arī koncentrācijas nometne, kur miljonus cilvēku sadedzināja kā nederīgu papīru. Varbūt tas cilvēks var akceptēt ļaunā nepieciešamību, attaisnot bezjēdzīgas mokas, kas nekad nav redzējis vismīļā cilvēka ilgstošas ciešanas. Ka viņā saulē gaida izlīdzinājums, ir vienīgais mīrinājums un izskaidrojums. Nevaru iedomāties, ka lēnā nežēlībā līdz nāvei nomocīti cilvēki būtu mūsu universa nepieciešamie būvakmeņi. Ja tas tā, rodas vēl no šī universa izcelot. Bet kurp? Žardēns domā, ka ellei nav spēka sapostīt dievišķo sfēru, ne arī to atmest, jo elles uguns un debesu gaisma ir vienas un tās pašas enerģijas pretējas izpausmes.

Ir tā, it kā karš būtu iznīcinājis ne tikai neskaitāmus cilvēkus, bet arī morāles pamatus. Nirnbergas tiesa bijusi veltīga. Nav līdzējuši ne sodi, ne nāve, ne aizrādījumi, ne arī gaismas vārdi, divkājainis nav kļuvis cilvēcīgāks.

Top mana grāmata Zemes dziesma. Atbrīvotība, pašapcere. Ja nevarētu rakstīt, es smagās diennaktis nepanestu.

Šodien pārlasīju ārsta Makša Birchera man rakstītās vēstules. Nekas manī nav mainījies, kā pirms divdesmit gadiem jūtos saistīta ar ārstu ideālistu un dvēseļu pazinēju. Neizprotami, ka nevienu no viņa manuskriptiem neiespiež.

Ārsts raksta:

— Mēs nevaram izvesēloties bez garīgas enerģijas palīdzības, bez sargeņģeļiem... Izšķirējs pagrieziena uz labu slimības gaitā notiek bez mūsu iejaukšanās.

Lai panestu savas vientulīgās diennaktis, kavējos atmiņās par dažādu tautību izciliem cilvēkiem, kas, neskatoties uz ciešanām, nav nopēluši dzīvi, ne arī to nolādējuši. No viņiem mācos, kādu garīguma pakāpi cilvēks spējīgs sasniegt. Kā to spēt? Katrs solis, ko es speru, ir neizdošanās apdraudēts.

Labā dzeja ir realitāte, tā patiesi eksistē līdzīgi kā koks vai kalns. Liriski ir dzīves noslēpuma glabātāji.

BRAUCIENI NAKTĪ

Simt kilometru jānobrauc līdz sarīkojuma vietai, jānorunā priekšlasījums, tad jāieraksta grāmatās

autogrammas, pēc tam atpakaļ tai pašā naktī. Tas nozīmē izturēt nemainot sēdus stāvokli četras līdz piecas stundas, kas tomēr ir labāk un vieglāk nekā pārgulēt viesnīcā, kur krāni virs izlietnēm grūti sasniedzami, durvis šauras, grīdsegās pinos un pāri sliekšņiem netieku.

Iebraucam naktī kā tumšos ūdeņos. Mašīnas, mums garām skrienot, uznirst ar ugunssarkanām neļķēm aizmugurē un pazūd tumsā. Ceļš ir skaidri iezīmēts, bet redzēt var tikai nelielu gabalu uz priekšu.

Vāgis slid pa autoceļu vienmērīgā ritmā, aizrit sekundes, minūtes, stundas. Varbūt mēneši, gadi. Sirdij ir cits laika iedalījums kā pulkstenim vai kalendāram. Kas mūs aiz tumsas gaida, mēs nekad nezinām. Jūtu pateicību pret auto vadītāju, bet arvien baidos atgriezties Romiešu ielā, kur neviens mani negaida. Sakožu zobus. Kaut taču auto brauktu tālāk, arvien tālāk, tikai uz priekšu un neapstātos pie nedziedināmajām rētām.

Kad studēju, biju pārliecināta, ka uzcelšu dzīvi pēc sava prāta, ar savu gribu pārvarēšu šķēršļus, nodibināšu savu literatūras studiju un novērošu, kā izsētā sēkla dīgst un aug.

Viss manā dzīvē notika citādi vai nemaz. Pie tādām ārišķīgām lietām kā dzīvokļa vai ziemas mēteļa var tikt ar gribu, apsvērumu un aplēsi. Bet izšķirēji notikumi dzīvē notiek neatkarīgi no visa tā. Sevišķi sastapšanās ar cilvēkiem. Ar mērķtiecīgu ricību ilgotais Tu nav sasniedzams. Man liekas, ka valda kāda noslēpumaina sakarība, vārdos netverams racionālu un irracionālu spēku sazarojums, kas manā dzīves ceļā reizēm sūta siltu mirdzumu, reizēm baigu tumsu.

Ka tomēr varu aizbraukt un nolasīt dažas lekcijas, man liekas kā brīnums.

Cilvēku kāds vada... reizēm.

Liktenis? Arī tas ir tikai vārds, un kopā ar Kārli Jakobu Burkhardu es jautāju: — Liktenis? Kas to nolīcis?

Ka ir kāds, kas mani ieceļ mašīnā, pavada uz lekcijām turp un atpakaļ, nokārto daudzus sīkumus, bez kuriem brauciens vispār nav iespējams, — vai tas nav brīnums? Tie, kas man tagad palīdz, jau agrāk bijuši. No tūkstošiem manu lasītāju tieši viņi pie manis un es pie viņiem esmu nonākusi, viņi sapratuši, cik smagi uzdevumi ar mani kopā atrisināmi — arī tas ir brīnums.

Vai katra sastapšanās jau sevī slēpj šķiršanos?

Tagadni, kas mani lauztin lauž, es varu vēl panest tāpēc, ka strādāju, cik spēka atlicis, visu citu atstājot augstāka nolēmuma ziņā.

Jaunas sastapšanās, jauni likteņi, kas arvien mani satrauc. Mana pamatdoma paliek: dzīves jēgu meklējot.

— Kā jūs atrodat ceļu pie ieslodzītajiem? — es jautāju cietuma mācītājam prelātam G.

— Es mēģinu atmodināt viņos labo gribu, atgādināt, ka viņi spēj labu vismaz just. Reiz es cietumā atnesu lielus zīmējumus, bērnu darinātus, piekāru tos pie sienas un tā panācu meditāciju. Patiesībā tie visi ir slimi cilvēki, daži mēģina no slimības atbrīvoties, bet lielākā daļa tai padodas.

Prelāts G. ir nopietni slimš, viņš dzīvo ar elektrisko sirds darbības ritma vadītāju. Tomēr viņš bija ne tikai atnācis uz manu lekciju, bet sagaidīja jau pie ieejas, lai

mani svētītu, un pēc lekcijas mani izvadīja. Vēlajā vakara stundā viņš stāvēja namdurvīs, kamēr auto pazuda skatienam. Būtiskas lietas nevar iemācīties, tās vai nu prot, vai arī neprot nemaz.

Grūti lasīt lekciju nevienānai klausītāju saimei. Ja klausītāji sagādījušies ar dažādiem izglītības līmeņiem, jūtu tīri fizisku smagumu.

KRISTU NOŅEM NO KRUSTA

Liieldienās, 1975

Konstantina dzimtajā pusē mācītājs šai dienā svētīja rudzu un kviešu laukus, lai tie vēl krāšņāk viņotos: — Un svētī, Kungs, mūsu roku darbu... —

Bad-Krocingenā Corpus Christi dienā sakārto ziedu paklāju matēmatiskā kārtībā un lielā krāsu skaistumā, nežēlojot ne pūles, ne darbu, par ko, protams, neviens nesaņem algu. Neskaitāmas rokas palīdz veidot no ziedu miljoniem mākslinieciskus darinājumus.

Ka ziedus kaisa kāda valstsvīra vai slavenības priekšā un cilvēki tos samīn, ir barbariski, bet paklājs dienā, kad Kristu noņem no krusta, par godu vissvētākajam, izsaka kārtību, mīlestību, pazemību un ticību, pakārtojot savu eksistenci augstākiem spēkiem.

DIVI ITĀĻI

Jūlija, 1975

No Romas ieradušies divi itāļi, lai pie Konstantina

iemācītos balsu uzņemšanas tehniku un vispār iepazītos ar viņa pētījumu. Viņi nezina, ka Konstantins jau 1974. gadā atstājis zemes dzīvi.

Jaunais vīrietis, spriežot pēc viņa rokām, varētu būt amatnieks; tumšajās acīs mirdzums. Mati tik melni, ka liekas zili, sejā un arī stājā kaut kas dabīgs, nesamaitāts. Viņa draudzene: blondi nokrāsoti mati, kosmētika dominē. Es ne labprāt pieņemu nepazīstamus viesus un nevaru arī nekādi palīdzēt ar norādījumiem balsu tehnikā. Bet tikko abi bija ienākuši manā istabā, sajutu neizskaidrojamu saistību. Vai tā ir ceturrtā dimensija?

Vienīgā valoda, ko viņi prot, ir itāļiski. Esmu aizmirsusi itāļu valodu, varu atbildēt tikai ar lietvardiem un kādiem verbiem, tomēr divainā kārtā mēs saprotamies. Acumirkli viņi aptver situāciju, kad saku moglie — sieva — un piemietinu: sposi. Iestājas klusums, pilns skumjām.

Tad kā ūdenskritums pār mani līst vārdu straumes. Ik pa brīdim lūdzos: lento, lento. Jaunais itāļietis saka, Konstantins esot viens no lielākajiem vīriem mūsu dienās; Konstantina dēļ viņi abi esot garo ceļu mērojuši, un tas neesot bijis inutile — veltīgi.

Viņi burtiski jūt Konstantina klātieni manā istabā. Itālieša draudzenes māte esot medijs un izstāstījusi viņiem ceļu šurp. Viņi runāja par Konstantinu, it kā viņu pazītu. Šķiroties mēs apkampāmies un skūpstījāmies kā seni draugi, un viņi pateicās, es esot viņus bagātīgi apdāvinājusi. Pie reizes viņi arī vēlējās aiziet uz kapsētu un pat nejautāja pēc ceļa:

— Kā mēs atradām ceļu pie jums, tā atradīsim viņa kapu. Bet tur viņš ir vismazāk.

Tavs prāts lai notiek. Mana Zemes dziesma gaida turpinājumu. Bet ik reizes, pirms rakstīt kādu rindu, aizturu elpu, it kā pār melnu bezdibeni būtu jāpārlec. Baros, ka esmu laiska, mudinu sevi ar pavēlēm, izsaku pārmetumus šai personai, kas sēž pie rakstāmgalda un nekā nedara.

Priekšnamā karājas tavs vecais mētelis un cepure, kuru tu nopirki pēdējā vasarā. Ilgi man vajadzēja tevi pierunāt, lai tu iegādājies galvas segu pret sauli, jo tev likās smieklīgi pastaigāties ar cepuri galvā. Tā laikam bija pirmā vasaras cepure tavā mūžā. Man bija jāuzmin, ko tā maksā; tas bija Šveicē. Desmit frankus? Tu sirsnīgi smējies: — Es tak neesmu ārprātīgs, ka izdošu desmit frankus par cepuri. Vienu franku un piecdesmit rapiņus!

Tev bija dzīva attieksme pret savām mantām, tu visvairāk pieķēries vecām lietām un errojies, ka nolietotu darba rīku vienkārši aizmet. Kad tu atgriezies no ceļojuma, tavs skats apglāstīja rakstāmgaldū un guļamistabu, kas bija par šauru un par mīkstu. Velti es cīnījos par normālu gultu.

— Tu izliecies, it kā mēs būtu miljonāri. Ja kādu dienu tavas grāmatas vairs nepirks, mēs varēsim iet ubagot. Vai tu esi aizmirsusi, kā mums klājās Zviedrijā? Tur mēs reizēm nevarējām uzlikt pastmarku ārzemju vēstulei.

Lietas, ko tu pats nopirki un ilgāku laiku lietoji, ieguva dvēseli, kļuva dzīvas.

Un tagad man cenšas iestāstīt, lai pārceļos veco namā, tur es būšot nodrošināta, man nevajadzēšot rūpēties par ikdienas sīkumiem. Man ir tā, it kā mani

pierunātu lēnām izdarīt pašnāvību.

— Kā jūs savu dzīvi ekonomiski nokārtosit?

— To es nezinu.

Kā to nokārtošu, nezinu, bet es zinu, ka Konstantins man palīdzēs. Tikai neļauties sasprindzinājumam, bet just mierīgu iekšēju palāvību. Studentes gadu pārliecību, ka ar gribu grozīšu dzīvi pēc sava prāta, esmu mācījusies izmainīt pret: Fiat voluntas tua, lai notiek tavš prāts.

Pie durvīm zvana. Esmu viena mūsu dzīvokli. Mans Dievs, kas tur varētu būt? Varbūt ilgi meklētā mājas izpalīdzē? Atveru. Manā priekšā stāv atlēts. Es izbīstos. Mani pārņem vēl nepazīta, divaina sajūta.

— Vai mani atceraties? Esmu tehniķis N., jūs reiz mani lūdzāt salabot ratiņus, un reiz es arī eksperimentēju kopā ar Raudives kungu.

— Lūdzu ienāciet.

Ļoti smalks uzvalks. Melna samta jaka, zīda kreklis. Lakādas kurpes parastā darbdienas pēcpusdienā. Kupli, ļoti kopti melni mati. Nepatikami gluda, rožaina seja, bez vienas krociņas. Bez izteiksmes. Kā krāsots marcipāns. Kas viņu bija pie manis atvedis?

— Cik zinu, jūs interesējaties par parapsicholoģiju.

Tikai nesen viņš izlaists no psihiatriskās klīnikas. Viņš stāsta pedantiski, mokoši un visos sīkumos pamatīgi par savu slimības gaitu. Kā ārsti viņu mocījuši ar psihoanalīzi un ar medicīnisko ārstēšanu padarījuši viņu nederīgu savam darbam. Par laimi viņš no pensijas varot dzīvot bez bēdām.

Tagad atceros, ka viņš reiz pie mums atnāca un Konstantins viņu stingri atrunāja nenodarboties ar balsu eksperimentiem. Toreiz, kad viņš vēl nebija ievietots

klinikā, Konstantins man teica, ka psihiski traucētie apgrūtinot zinātnisku pētniecību. Toreiz N. uz mani vēl neatstāja slimīgu iespaidu, bet tagad gan, kad viņš stāstīja par savām dievišķām atklāsmēm un viņa mazās, melnās acis raudzījās tukšumā. Mani viņš neredzēja, nemanīja arī, cik nogurusi biju. Ja es būtu pagībusi vai gulētu kaila viņa priekšā, arī to viņš neredzētu.

Viņa ķermenis vai plīsa no veselības, bet gars bija slims. Savu plāpāšanu par dievišķīgo atklāsni viņš pārtrauca ar gluži lietišķu stāstu par iegūtām godalgām sporta sacīkstēs. Divas stundas mani ar savu klātieni izmocījis, viņš atvadoties ļoti svinīgi man pasniedza lielu konfekšu kārbu. Viņa slimīgā aura bija saindējusi telpu.

Es meklēju atelpu uz terases. Par laimi neliela lietus. Bērzu elpa — vēss atspirdzinājums. Saulespuķes man uzsmaidīja:

— Dvēsele var tāpat būt slima kā ķermenis, tur nav nekā šausmīga, tikai dvēseles kaites līdz šim nav laimējies ar panākumiem izpētīt.

BRAUCAMIE KRĒSLI

Rudenī, 1975

Bez Amigas es šo laiku nebūtu pārcietusi. Kad bijām pavadījušas Konstantinu pēdējā gaitā un es jautāju, cik ilgi viņa domā palikt, viņa atbildēja: — Esmu ņēmusi atvaļinājumu šo pusgadu, ja tas tev pieņemami, vāru palikt līdz martam.

Kopējā darbā veicām Piemiņas sējumu Konstantinam.

Kopīgi arī izcīnījāmies līdz jaunam braucamam

krēslam. Samaksāt es to varēju, bet mēs abas, neskatoties uz katalogiem un telefona sarunām, nevarējām nevienu piemērotu atrast, un lielajai braucamo krēslu firmai nebija arī neviena inženiera, kas varētu nepieciešamos pārlabojumus izdarīt.

Lielās firmas Ķīlē pārstāvis S. izturējās vienaldzīgi un uz mūsu daudzajiem jautājumiem un priekšlikumiem vispār neatbildēja. Telefonā viņš nekad nebija sasniedzams, un arī uz manu ļoti pārliecinošo vēstuli nepienāca atbilde. Pasūtīnātos ratiņus saņēmām pēc četriem mēnešiem, novēlošanās esot tāpēc, ka vajadzīgo vieglo metālu piegādādot no Amerikas.

Rezultātā — vilšanās. Nevarēju ar smalko krēslu pakustēties. Mums izdevās sadabūt privāti strādājošu inženieri, kas neparastā laipnībā atnāca pie mums mājās, uzklauzīja manas vēles un iespēju robežās tās arī realizēja. Tikai pēc pārlabojumiem varēju ar jauno krēslu pabraukt, bet tas nerasniedza veco, nodeldēto ratiņu kapacitāti.

Vienīgais pārkums jaunajam bija vieglā metāla konstrukcija, kas atļāva krēslu ērtāk iecelt un izcelt no mašīnas. Reiboni cilvēkam bīstami. Ja jāsēž ratiņos, kam labils līdzsvars, sekas var būt katastrofālas.

VIESOS KARMELITU KLOSTERĪ 25. septembrī, 1975

Hauenšteinā man Konstantinu atgādina vārdos neietveramā pazemības gaisotne, kādā arī viņš bērnībā bija ieaudzis un kas viņu nekad neatstāja.

Ka vispār ir cilvēki, kas brīvprātīgi atsakās no zemes dzīves priekiem, no peļņas, uzvarām un pametumiem, kas

ar mūri norobežojušies no ārpasaules, lai dzīvotu, apcerot Kristus mīlestību, ir fakts, kas tāpat kā Mocarta mūzika mūs samierina ar cilvēka vajībām.

Vairāk nekā trīsdesmti gadus es braucu no viena svešuma uz otru un vēl arvien sajūtu uz sevi vērstos skatienus, ziņkārīgus vai līdzjūtīgus, noraidīgus vai arī apbrīna pilnus, kā fiziskus pieskārienus. Bet Hauenšteinas klosterī es neienācu kā sveša ceļiniece, mani uzņēma kā savieti, kas atgriezusies mājās.

Mani uzņēma kā māsu. Manas vajības un nepilnības, jā, pat manu diētu ņēma vērā, it kā tās jau kopš laikiem būtu pašas par sevi saprotamas lietas.

Hauenšteinas klosteris celts tikai 1965. gadā un ir gaišākais, kādu jebkad esmu apciemojusi, gribētos gandrīz teikt — prieka pilns klosteris. Šeit sprediķo Kristus: — Esiet kā līlijas uz lauka, kā putni debesīs. — Pa lieliem, gaišiem logiem klosterī lūkojas koki, kalni un rozes.

Dzelzs režģa siena mūs šķīra, bet runāju ar māsām, it kā es būtu viena no viņām. Kāda karmelītu māsa rokās tur mazo grāmatiņu "Dzīvi veidojot" un lasa no tās. Mātei Marijai acīs pārzemes gaišums, varētu teikt, tā ir dzīvespriecīga seja. Nekā no askētisma, neskatoties uz stingro noslēgtību un ordeņa noteikumiem, kas karmelītu māsām aizliedz jebkad atstāt ar mūri nožogoto telpu.

Māsu kustības ir mierīgas, saskaņotas. Neviena nedzīvo tikai sev, neviena nemirst vientuļu nāvi. — Neievērotais, pazemīgais cilvēks ar nemainīgi lēnīgo sirdi ir Dievam dārgs. — Viesistabā skaisti klāts galds, puķes, galda kartes. Neaizmirstama glezna pie sienas ar trim gulošiem ķēniņiem (vai mēs visi neesam piemiguši?), kuras eņģeļa roka modina un rāda īsto ceļu, ejamu tikai tiem, kas pazīst pilnīgu atmodu.

Istabā, kurā drikstēju atpūsties, gultā ielikts sildītājs manām ledaini aukstajām kājām, un uz puķēm greznotā galdiņa — vai tā bija sagadīšanās? — Edītes Šteinas vārdi, kas mani kopš gadiem pavada:

— Kas dzīvo, dziļi koncentrējies sevī, redz arī mazās lietas to lielajā sakarībā.

GUSTAVA MÄLERA 3. SINFONIJA 20. oktobrī, 1975

Spēks — varenība — salda melodija — vai viņš nelauž visus likumus, kā būvējama simfonija? Man tas ir norādījums neuztraukties un pārāk nenomocīties, meklējot formu savai Zemes dziesmai. Kāpēc katrai grāmatai un katrai kompozīcijai jāiederas noteiktā nodalījumā?

Gustavs Mälers mira 1911. gadā piecdesmit vienu gadu vecs. Ar prātu grūti aptvert, kā viņš paspēja komponēt deviņas simfonijas, iesākt desmito un Zemes dziesmu, pie tam būdams operas direktors Vīnē un Ņujorkā. Viņa darbs — Vezuva izvirdums, vai arī gigantisku bluķu krāvums.

Cenšanās pēc pilnības ir līdz nāvei nopietna, bet personīgā plāksnē daudz teātrālu žestu un bērnišķīgi vienkāršas atzišanās. Tautas dziesmas nevainība!

Pirmo reizi noklausoties 3. simfoniju, mani satrieca varenais mūzikālās valodas spēks. Mani valdzināja romantika. Tieši šī sašķeltība starp emocionālo un intelektuālo pasauli ir man rada, katolicisma mistika, viņa radniecība ar Dostojevski — Dieva meklētāju, kas

šaubās un cīnās ar visiem prāta argumentiem. Mālers pats allaž uzsvēris, ka viņa mūzika nav darināta, bet pārdzīvota. Laikam gan arī neviens cits nav tik bezkritiski apvienojis mūzikā cēlo un triviālo. Nespēja saskaņot sevi ticību ar šaubām viņu dara mūsu laikam tuvu.

Ir tādas pasāžas, kurās kaist Tristana kvēle. Ģenijs dzīvo pāri savam laikam. 3. simfoniju viņš saraksta 1896. gadā. Pāns atmosfēras, vasarai iesolojot, viss skan un dzied... asni plaukst, pumpuri veras... un tad visa daba aiztur elpu.. dzirdami tikai dobji dunošie sirdspuksti, gaidot dzīvi.

Marša ritmi un bungu ritieni mani apdullināja. Fauna lēcieni, mistika un eksistences bailes. Kā slimības mocītais vīrs varēja būt tik izšķērdīgs ar nevaldāmu spēku! Man visskaistākā liekas trešā daļa ar daudz tiesāto pasta ragu un iejūtīgo tautas melodiju, kas izskan meža tālumā. Seko maiga stīgu melodija, ko pārtrauc dzīvnieku pirmatnējais kliedziens. Ceturtā daļa mani nogurdina. Vai tā ir komponista pašmociņa ar problēmām, kas mani arvien no jauna pie viņa saista tāpēc, ka pašas pārdzīvota?

PROFESORS JOSEFS FASS

Decembrī, 1975

1974. gada rudenī biju iekšēji paralizēta, saistīta nezinā un skumjās kā važās. Tikko pazinu gājējus un nācējus. Ka mani apmeloja, apkrāpa un apzaga, ievēroju mēnešus vēlāk.

Īsu laiku it kā atmodos, kad mani uzmeklēja profesors Fass. Agrāk viņš nekad nebija pie mums

ciemojies, bet dzīvoja tuvējā Valdkirchā un regulāri apmeklēja manus priekšlasījumus Freiburgā.

Viņš pie manis atnāca, ne lai mierinātu par Konstantina zaudējumu, ne arī, lai kopā skaitītu lūgsnu, viņš sacīja: — Tas ir tik briesmīgi, ka par to nemaz nevar runāt. — Konstantinu viņš nekad personīgi nebija apciemojis. Kad kādu laiku klusēdami bijām sēdējuši, viņš turpināja: — Manā garajā dzīvē esmu laulājis neskaitāmus pārus. Bet kad es redzēju, kā Konstantins Raudive jūs iecēla mašīnā un ietina jūsu kājas segā, es sev teicu: tas ir vienreizēji.

Pēc apciemojuma viņš vairākkārt man rakstīja vēstules. Izlasījis Konstantina "Chaosa cilvēku", viņš atzinās:

— Esmu izbrīnījies par grāmatas bagāto saturu... tas ir liels mūža darbs. Konstantina Raudives nobriedusi personība manī rada lielu bijību pret viņu. Grāmatu lasot, man radies iespaids, ka viņam ir pravieša dotības, jo viņš skaidri redz un skaidri runā. Labais Konstantins visos laikos būs Jūsu tuvumā un no mūžības Jūs sargās un palīdzēs. To viņš jau dara, palīdzot kārtot Jūsu pašreizējās dzīves grūtības. Viņš darbojas, viņa spēks un iespaids Jūsu dzīvē ir realitāte, varbūt ne tik liela, kā Jūs to patlaban vēlētos, bet arvien pozitīva.

Uz skatu kartes 10. oktobrī: — Paturu Konstantinu savās aizlūgšanās. Neesiet noskumusi, viņš ir ar Jums, sargādams Jūs... Saglabājiēt to mieru, kas sakņojas Istā palāvībā uz Dievu.

Viņš rakstīja vēstules, stiprināja mani, virzīja ceļā atpakaļ uz dzīvi. Katru mēnesi pienāca arī mazāks vai lielāks naudas pārvedums, arvien ar paskaidrojumu: — Konstantina uzdevumā.

Un 14. oktobrī rinda: — Konstantins caur mani sūta

ires naudu šim mēnesim.

Sirmajam profesoram likās pilnīgi pats par sevi saprotams, ka es turpinu dzīvot telpās, kur esmu dzīvojusi kopā ar Konstantīnu.

— Ja jūs raudat, jūsu asaras kriet kā akmeņi uz Konstantīnu, — tā viņš reiz teica.

29. oktobrī braucu uz Cīrichi lasīt lekciju. Labi, ka pati nevadu auto, nezīnu, vai varētu pretoties kārdinājumam pilnā gaitā braukt pret koka stumbru. Ceļš bija pārvērties gludā ledū, bet drošu roku vadītā mašīna vienmērīgi slidēja pa autoceļu. Vēja dzītas šlakatas kapāja rīti, un lietus jaucās ar lipīgu sniegu. Tad pēkšņi pelēko mākoņu spraugā iznira saule. Nosnigušo kalnu piegāzes klāja rudenīgi meži: zeltaini brūni, bronzas toņos, dzeltenzāļi visās krāsu gammās. Cilvēka valodai trūkst vārdu, lai izteiktu Radītāja gleznoto ainavu skaistumu.

Apmešanās luksa viesnīcā. Šveice: pašapziņa un slāpes pēc lielās pasaules garīguma. Ir pārāk naīvi pārmest Šveicei aprobežotību tāpēc, ka tā pēdējā gadsimtā nav izpostīta.

Šai vakarā biju ielūgusi Šolženīcinu, bet viņš neatnāca un neatsūtīja arī sveicienu. Droši nezināja, ka jau kopš 1965. gada par viņu runāju un rakstīju, tāpat biju pirmā, kas ar viņu iepazīstināja lasītājus. Starojošs vakars, sabruka mūris, kas mani šķīra no manis pašas, un es atgriezos dzīvē, jutu, ka vēl dzīvoju.

Tikai pret rītu aizmiglu un sapnī redzēju Konstantīnu. Visu vakaru biju jutusi viņa klātieni, tagad viņu sapnī ieraudzīju. Mēs sēdējām mūsu lielajā automašīnā "Admirāli", "mūsu mājās". Vāgis bija dīvaini piesliets pie stāvoša tramvaja kaut kur Cīrichē. Es

baiļojos, vai auto nav aplami novietots. Tramvajs sāka kustēties, bet neparāva auto līdz, palika tikai skramba tramvaja sānos. Konstantins teica: — Par to tev nav jārūpējas. Tas nav nekas.

Atmodos ar ilgi nejustu vieglumu. Palūkojos pulkstenī, kas rādīja trešo rīta stundu, un aizvēru acis, lai turpinātu sapņot, lai vēlreiz ainas pārsapņotu. Bet tās nerādījās. Jutu, dzīve jāatsāk no jauna, neņemot vērā pārgurumu, nespēku un sāpes. Auga darba griba. Jāstrādā, lai sasniegtu iekšēju brīvību, lai mīlētu cilvēku.

Aplaimotāja, atbrīvotāja sajūta, kad klausītāju vidū ieraugu profesoru Fasu. Viņa veselība nav no stiprajām, gadu skaits astoņdesmit divi, un tomēr viņš atbraucis tālo ceļu. Viņa klātieni jūtu, iekāms viņu ieraugu. Tā sarga mani, kā sarga drauga roka, kalnā kāpjot, lai nepakļūpu. Priekšlasījuma laikā, tikko biju viņu ieraudzījusi, atelpoju un tālāk runāju viegli un nepiespiesti. Akmens, kas aizsprostoja prieka avotu, bija novelts.

Atceros mūsu daudzos braucienus, kad vēl Konstantins sēdēja pie stūres, gan dienā, gan ļoti vēlā stundā pēc priekšlasījumiem. Zvaigžņu gaisma satumsušā naktī arvien mani izraisa aplaimotāju izbrīnu. Braucām lielā saskaņā un tuvības apziņā. Konstantina dzīves spēks iekļāvās visumā. Nakts samtainā tumsa mūs sargādama sedza: cik skaisti bija šie braucieni pa naksnīgiem, tukšiem ceļiem. Cik skaisti tie bija dienā! Konstantins mīlēja rudens skaidro tālumu. Tagad nēsāju rokas somiņā kā talismanu kādu profesora Fasa vēstuli:

— Ka Jūs iztiekat bez Jūsu dzīves drauga palīdzības un izturat visas ārkārtīgās grūtības, ir apbrīnojami un ar prātu gandrīz neaptverami, jātic, ka Dievs Jūs ņēmis savā

apsardzībā. Un arī Jūsu mūža draugs.

Paļausimies uz Dieva vadību, būsīm pieticīgi, un dāvāsim Viņam mūsu neaprobežoto uzticību. —

Nav iespējams novilkt robežu starp esošo un neesošo, starp izsapņoto un reālo, starp to, kas pagājis un kas vēl turpinās.

No Amerikas atbraukušas manas māsas. Bija gandrīz tā, it kā kāds no aizsaules būtu atgriezies. Kopējas saknes. Dzimtās zemes dvaša, plašās jūras šalkoņa, pie mums mājās ceptās rudzu maizes smarža. Viena no māsām ir tēva meita, otra līdzīga mātei. Sen pagājušais pēkšņi atkal atdzīvojas. Vārdu kārtība, kāds žests, kāds joks. Izbistos no prieka, bet tai pašā laikā skaidri apzinot tos garos ceļus, ko mēs katra par sevi vienas esam nostaigājušas.

Mana izcīnītā gaisma, tāpat kā mani pametumi viņām paliek nepazīti. Ceļiem, ko mēs ar Konstantinu minām, nav itin nekā kopēja ar Amerikas ieceļotāju sūro cīņu, ģimenes dibināšanu, mājas celšanu, bērnu dzemdēšanu un prieku par mazbērniem.

2. septembrī Valdkirchas mazajā kapellā mesa Konstantinam viņa nāves dienā un arī manas māsas mirušajam vīram. Skaidrība, ikdienas - neskarta savrupība. Vai tā ir sagadišanās, ka greznojums altāra priekšā ir vesels klēpis saulespuķu? Konstantins saulespuķes sevišķi mīlēja. Mesu vadīja prof. Fass, lasot no Konstantina grāmatas *Chaos* cilvēks. Kārlis Bauers-Zemgalis dziedāja divas Bēthovena dziesmas tai pacilātajā skaidrībā, kāda iespējama nobriedušam māksliniekam, tulkojot lielā meistara melodijas. Bet kad viņš dziedāja senās latviešu saules dainas, pazuda visi

pasaules netaisnības un pašu nepilnīguma uzceltie aizsprosti.

Arī brauciens uz Kandelu bija dievkalpojums. Pēc miglas vāliem ielejā mūs augstienē apņēma gaisma, kas ietina mirdzumā nopietnās tumšās egles.

Dzīvot nozīmē izšķirties — vai atzīt, vai noraidīt pār pasauli.

Profesors Fass man deva spēku un stiprināja mani pārliecību, ka ir pareizi un nepieciešami palikt dzīvoklī, kur esmu ar Konstantinu kopā dzīvojusi. Viņš zināja, cik nozīmīgi man palikt telpās, ar kurām esmu saaugusi kā gliemezis ar savu namiņu, un tāpēc apzinīgi rīkojās, lai es varētu tikt galā ar daudzajām ekonomiskās dabas raizēm. Tikai šais telpās, kurās ar Konstantinu kopā biju dzīvojusi, cīnījies, bezgala daudz strādājusi un cietusi, es varēju izveidot, sekojot savai sirdsbalsij, grāmatu viņa piemiņai — šo mazo pieminēkli.

Par to gadu vēlāk kādā vēstulē rakstīju profesoram:

— Jūs, mīlais profesora kungs, esat piemiņas grāmatu iejūtīgi lasījis un zināt, ka šādu sējumu nevar sastādīt tikai ar mīlestību un piederību vien. Mana dzīves drauga līdzstrādnieku skaits bija liels, un man bija jāizvēlas tā, lai nevienu neapvainotu. Nācās rakstīt daudz vēstulu, ienākušos manuskriptus pārtulkot, izvairīties no atkārtojumiem, lai visas daļas veidotu vienu noslēgtu kopumu.

Jūs, mīlais lielais draugs, man devāt arī pareizo padomu taupīt spēkus, nebraukt uz Ameriku, neapciemot māsas. Jūs zinājāt, ka tikai šeit Romiešu ielā esmu atradusi paliekamu mājvietu un šeit man jāpaliek. Ne tikai darba dēļ vien, lai gan rakstīt man nozīmē elpot.

Mūsu mazajā dzīvoklītī es ar zināmām grūtībām un daudz pacietības tomēr varu pati kustēties. Man pat

iespējams nokļūt uz mazās terases un sarunāties ar mākoņiem, kokiem un zvaigznēm. Jūs atnācāt tai dienā, kad mājas īpašnieks man jautāja, vai esmu nodomājusi dzīvokli īrēt arī turpmāk. Ja man būtu jāpārceļas, svešums mani nožņaugtu. Visas ķermeniskās kaites, lielākas un mazākas grūtības es savaldu ar darbu, un tā man iespējams lasīt lekcijas un arī saņemt latviešu balvu, par kuru Jums esmu stāstījusi.

Liela apdraudējuma brīžos pie laba cilvēka nolaižas eņģelis, kas piemeklētajam rāda īsto ceļu.

Manas māšas atgriezās Amerikā. Šķiršanās sāpēja. Bet es zinu, ka nedrīkstu braukt līdz. Tikai šeit es varu, lai cik tas grūti un sarežģīti, turpināt to darbu, kam jūtos aicināta. No piecām mapēm un dienas piezīmēm aug jaunā grāmata Zemes dziesma. Mans paldies zemei un debesīm virs tās.

— Kungs, tava žēlastība lai nāk pār mani, tava palīdzība, kā Tu to esi pasludinājis. Lai mana dvēsele dzīvo, Tevi slavēdama! Jo Tavus baušļus es neesmu aizmirsusi. —

1976

Aprīlī, 1976

Vakar mani apciemoja jaunieceltais simpatiskais katoļu priesteris S. Mēs kopīgi pārrunājām mesas gaitu Konstantina dzimšanas dienā 30. aprīlī. Visādi ļoti lietišķs, priesteris tomēr ir iejūtīgs cilvēks. Sarunājoties man kļuva skaidrs, cik noslēgtu, cik izolētu dzīvi mēs šeit dzīvojam.

Vienīgā sakņainā saite kopš piecpadsmit gadiem man ir ar Amigu. Viņa bija jau Zviedrijā pie mums atbraukusi un pazina ne tikai balsu fenomenu no paša sākuma. Viņa pazina arī problēmu Mirandella pašos pamatos — trīs vasaras meitene pavadījusi pie Amigas. Tad vēl ir Legova, kas kopš deviņiem gadiem nešķirami ar mani saistīta, bet viņai Zviedrijas posms pilnīgi nezināms. Ka viņa bieži redz Konstantinu sapnī, rada irracionālu saistību, kāpina mūsu tuvumu.

Pagājušā naktī atmodos ap trim no rīta. Vārdos neizskaidrojamā pārliecībā zināju, ka Konstantins ir pie manis. Es nevarēju saprast, ko viņš saka, un viņa klātieņi bija no vienas puses baiga, no otras nomierināja. Tikai ap sešiem iesnaudos, un arī miegā, pussapnī, viņš bija neredzams pie manis.

Jo dziļāk mīlam, jo dziļākas ir bēdas, ko tikai cerība

sastapties pēc zemes nāves var remdināt.

Šķiršanās, sāras un asaras ir trīsvienība. Mīlestībai nemaz nevar būt cita mierinājuma kā atkalredzēšanās. Kamēr tā nav piepildījies, mīlestība skumst. Svētie raksti cildina Jēkabu: ja arī visi viņa bērni sanāktu kopā, lai mazinātu tēva bēdas par Jāzepa nāvi, viņš nepieļautu sevi mierināt, sacīdams: — Aiz sirdēstiem es nokāpšu pie sava dēla nāves valstībā. — Un viņš Jāzepu apraudājis bez mitas. Tāpat arī Raēle: — Viņa apraud savus bērnus un negrib tikt mierināta par savu bērnu nāvi. —

Ko nozīmē šķiršanās, vissāpīgāk izjūt tas, kas visdziļāk mīl.

PRIEKŠLASĪJUMS SEKINGENĀ

26. aprīlī, 1976

Es dzirdu, kā aizrit minūtes, sakrājas stundas, sabrūk, atkal krājas, plūst, raisās. Neko nevar apturēt, neko atkārtot; tomēr jāieklausās, jābūt nomodā, lai neiejuktu nebūtības virpulī.

Viss liekas tik nereāls. Neticami, ka guļu uz sava dīvāna starp puķēm un pasta sūtiņumiem, ka sveika un vesela esmu pārbraukusi, ka pat braucamais krēsls nav salūzis, ka Legova sēž man pretī un es viņai diktēju. Vai priekšlasījums Sekingenā tiešām bija īstenība?

Braucu svešā zemē, man nav neviena rada — ne māsas, ne brāļa, ne brālēna, ne māsiņas, ne skolas biedru, ne studiju draudzeņu. Braucu uz svešu pilsētu, kur personīgi pazīstu tikai vakara rīkotāju, ja to var saukt par pazišanu. Ingeborga B. man ir pāris reizes atsūtījusi izšķērdīgi skaistus puķu pušķus un divreiz dažas minūtes

pie manis ienākusi. Sieviete, kas izstaro spēju dziļi mīlēt.

Braucu svešā automašīnā. Pie stūres jauns puisis vārdā Reinholds, kas manā dzīvē ienāca pirms apmēram gada. Viņš nav no manas dzimtenes un nekā tuvāk par to nezina, viņš dzīvo manu grāmatu augsnē un tāpēc ir man tuvs, uzticams un nepieciešams. Kā patvērums Legova. Vai viņa ir man nolemtais cilvēks? Kā citādi viņa varētu panest manu dzīvi, manas bēdas, manas vientulības smagumu, manus nervus kā zirnekļa tīklu un manas pastāvīgās bailes — un tai pašā izlīdzinātā mierā arī manu slavenību, manu slavu, kas kā ūdenskritums krīt pār manu dienu cieto klinti. Vai tā ir realitāte?

Mēs braucam dzestrajā, mirdzošajā pavasarī pa svešiem lielceļiem svešā pilsētā, un Konstantins brauc līdz.

Kādā no iepriekšējām naktīm sapņoju: man jāuzzina, vai viņš ir, vienalga kur, bet vai viņš patiešām eksistē. Un kā tas reizēm gadījās, kad viņš vēl staigāja šai saulē, arī sapnī mūsu dzīvoklī man uzmācās bailes: viņa vairs nav, viņš nedzīvo. Viņš tāpat kā daudz kas cits ir manas iedomas. Es klāuvēju pie viņa durvīm. Neviens neatbild. Es atveru durvis. Viņš kaut ko kārtu, izmeties kreklā, mazliet noguris.

— Kāpēc tu nāc? — viņš jautā. — Vai tev kā vajaga?

Nevaru taču viņam sacīt, ka gribēju pārliecināties, vai viņš vēl šeit. Tas viņu ļoti sāpinātu, aizvainotu.

Es stostos: — Man briesmīgi sāp galva, iedod man kaut ko pret sāpēm.

— Man nekā sevišķa nav, tikai šīs tabletes. Varbūt tās tev palīdzēs.

Paņemu kārbīņu rokā un atmetos. Es sapņoju reti un tūlīt visu aizmirstu, bet šoreiz redzētais bija ļoti

skaidrs, katra detaļa kā teikums kursīvā.

Esam atbraukuši pie viesnīcas. Mani aizkustina, ka Reinholds paņēmis līdz abus ratiņus. Viņa mazajā auto tas nav viegli. Tās ir manas dzīves pastāvīgās grūtības, kas atbaida gandrīz visus; vienreiz pamēģina palīdzēt un tad vairs nekad. Spoža saule, ledains vējš, ziedoši koki, gaiši zaļajās plāvās spilgti dzeltenas pienenes. Viesnīcā mūs saņem nikni suņa rējieni: kāpnes kā pūķa atņirgtie zobi. Arvien tas pats, un arvien tās pašas bailes no šiem šķēršļiem, kas ir manu priekšlastījumu lielākā nelaime.

Eleganta moderna viesnīca ar peldu baseinu un ērtībām, bet man nepiemērota. Celtnis — šaura kaste, ratiņi tikko iespiežas. Pakustoties ķebļitis aizķeras durvis. Bailes, kas bieži nomāc celtni: bailes tikt saspīestai. Jau redzu sevi salauzītu. Ērtās istabas neiespējamās — kāpēc es neesmu eņģelis, kāpēc man nepieciešama vanna un tualete? Ienīstās šaurās durvis, neskatoties uz platām, mīkstām gultām. Izbailes un dusmas manī kūsā arī uz sevi pašu. Vai tad es nezinu, ka durvis uz vannas istabu parasti šauras? Kādēļ arvien no jauna dodos šais piedzīvojumos, kāpēc nepalieku mājās?

Kaut kas manī būtu satrūcis, ja Reinholds un Legova nebūtu sašutuši līdz ar mani. Bez tam ir auksts. Kā milzu gliemezis aukstums rāpjas no kājām līdz sirds saknēm. Apgriezties, braukt atpakaļ. Tad nāk rīkotājas skaistie ziedi ar vēstulīti viņas glītajā rokkrakstā. Nevaru viņu sāpināt. Man tas jāpanes, bet šis būs mans pēdējais priekšlastījums. Pastāvīgi apdauzīties pret jau zināmiem šķēršļiem ir bezjēdzīgi. Tualetes durvis izceļ, bet es tomēr iekšā netieku. Nolemju nekā nedzert, nekā neēst. Pieci simti priekšlastījumu, un pirmā reize, kad es gērbjos, iepriekš nenomazgājusies karstā un aukstā ūdenī.

Izsalkums, slāpes, nedrošība, šaurais celtnis. Veldzē abu pavadoņu miers. Kā vēl nekad jūtu: Legova ir manī. Viņa ne tikai nojauš, viņa dzīvo to pašu ko es un arī tāpat nevar nekā grozīt. Priekšlasījumu zāle izvēlēta draudzes namā tāpēc, ka esot uz lidzenas zemes. Un tomēr atkal man pretī raugās stingušie pūķa ilkņi. Bet uz Reinholdu var paļauties. Viņš nepagāzīs ratiņus uz priekšu, man nav jābaidās izslidēt. Un tad jau es gaidu kādā priekštelpā. Konstantin, palidzi man! Tu man vienmēr līdzēji pārvarēt izmisumu. Cilvēki nāk, sēdvietas sen visas aizņemtas.

— Es nezinu, kā jūs tiksiet cauri publikai.

Klausītāji sēž uz skatuves, stāv saspiesti ejās. Pēkšņi viņi man vairs nav sveši. Viņi meklē dzīvei jēgu, viņi uzticas man. Saspilējums, bailes, dusmas pazudušas. Skaidri un saprotami domas veidojas teikumos. Dzīvei jēgu taču mēs meklējam visi. Kā neskaitāmas reizes, mani nes apslēpts spēks, tik jūtams, ka nevaru to saukt vienīgi par savu. Priekšlasījuma zālē spraugis klusums. Arī klausītāji ejās nekustas.

Ierakstot grāmatās autogrammas, garām slid likteņi. Tur Ilze D. no Hamburgas, kāda ļoti nopietna lasītāja no Berlīnes, vairāki klausītāji no Šveices, sirms latvietis, divas krievu emigrantes. Kad es viņas sveicinu ar Puškina citātu, sirmā dāma turpina pantu un viņas acis pildās asarām:

— Vai Dostojevskis vēl dabūjams? Šeit viņa nav.

Jauna sieviete sērās jautā cieti un skaidri: — Vai jūs ticat nemirstībai? Gribu zināt, vai jūs ticat dzīvei pēc nāves. Mans vīrs, vēl jauns, mira ar vēzi.

Viņas seja savelkas aiz sāpēm. Un pats pēdējais Johanness. Viņš, uzaudzinajis bārdi, ne reizi nepasmaida un acis tumšas no skumjām. Georga Kreislera "Atstātais". Pazemība un liela pašdisciplīna apvienota viņā.

Vai tā esmu es, kas runā ar visiem šiem cilvēkiem? Mugura sāp, domas drūzmējas galvā. Es taču pati nezinu, kādēļ dzīvoju. Pati neatskārstu dzīves jēgu. Es meklēju tāpat kā jūs visi. Palīdziet man atrast jēgu.

Grāmatu tirgotāja Marija S. nešaubīgi tic visu lietu un notikumu dievišķai izcelsmei.

Grozys pilns dienvīdu augļiem. Puķes, lielas un mazas dāvanas. Vislielākā man dāvātā uzticība. Īsa saruna ar laulāto pāri B. Starojoša pateicība. Kā es varu atmodināt jaunai dzīvei, ja pati kā nedzīva velku savas dienas? Kā varu saņemt pateicību par atrisinātām problēmām, ja pati ar savām netieku galā? Es nevēlos, ka Johanness nāk uz Lugāno, viņa jautājumiem es nezinu atbildes. Un tomēr es viņam iedodu adresi un norunāju sastapšanās dienu. Beidzot, kad Reinholds, Johanness un B. kungs mani uznes pa kāpnēm, pūķa zobi šoreiz zaudējuši varu pār mani.

Desmit kilometru brauciens naktī atpūtina. No sevis aizbraukt — ja to varētu! Bezmiega nakts. Slāpes. Grūtības. Vai viss tikai sapnis? Nupat es taču biju paradīzē. Šādos brīžos tikai mīļa cilvēka tuvums, patiesais ķermeniskais tuvums var glābt no sabrukuma.

Lai īsinātu bezmiega stundas, lasu žurnālu "Esotera". Balsu fenomens arvien vairāk izvirzās atklātības degpunktā. Konstantinu nepiemin. Tā tas vienmēr bijis un vienmēr būs. Kur ir robeža starp sāpēm un prieku?

Sagērbjos, vannas istabā neiekļuvusi. Gērbties — pacietīgs skudras darbs. Brīnišķīgs brauciens. Īstenība? Sapnis? Ass ziemeļi, dzidra saule. Pavasaris izstāda gleznas. Un drīz jau viss būs garām, šis brauciens, spozme, vieglā slidēšana. Rīt Konstantina dzimšanas diena. Daļu no priekšlasījuma puķēm paņēms līdz uz baznīcu.

Sapņoju vai esmu nomodā? Līlijas, kreimenes, rožu smarža. Balta roze — neskartais skaistums savā pilnībā. Cipreses stalti klusē, viņām trūkst balss. Bez vārdiem viņas sūta lūgšanas debesis. Palmas čab. Kalni ap mūsu namu: nekustības simbols. Stāv, it kā viss būtu labākā kārtībā. Patiešām, ir tā, it kā labie pārpasaules gari visu būtu nokārtojuši. Pirms sešiem gadiem Konstantins gāja pa šiem ceļiem un sūtīja man no šejienes sveicienu:

— Nākamo gadu mēs brauksim šurp. Vienā pusē kalni, otrā ezers. Asfaltētas, līdzenas ielas. Mēs te varēsim stundām ilgi izbraukt. Arī viesnīcu jau esmu izmeklējis.

Viņš pārbrauca un atveda viesnīcas Gardenia prospektu.

— Te mēs varēsim ērti iebraukt. Tu zini, cik palīdzīgi turienes ļaudis.

Viņš stāstīja par savu lielo panākumu Lugāno, par priekšlasījumu balsu fenomena pētīšanā.

Un nu es patiešām esmu šeit. Tīri nesaprotamā kārtā. Un jau sesto dienu. Skurbums, sapnis. Atsvabināta no aukstuma, šaurības, nošķirtības un murgpilnām naktīm. Tik spoži izdevusies, tik harmoniska, neskatoties uz nervu sabrukumu, nav bijusi neviena no manām turnejām. Tikai toreiz, 1936. gadā Florencē, kad dzīvoju no gaismas un bez iebilduma ticēju augšāmcelšanās brīnumam, man bija tikpat viegli kā putnam.

Sākšu ar faktiem: kas par sarežģītu tīklu. Priekšlasījumu organizētājam Semiramijai, dedzīgai grieķietei, kas pēkšņi no tumsas ieradās manā dzīvē, bija drosme itāliski runājošā Lugāno izkārtot manu priekšlasījumu. Vācu un itāļu avīzes sniedza iepriekšēju informāciju, tāpat televīzija un radio, kas Vācijā tik bieži negadās. Konstantins reiz teica:

— Redzi, lai gan itāļi zog, viņi klausās ar sirdi, un tāpēc ir viegli ar viņiem sadzīvot.

Legovai jātiek man līdz. Jonatānam jāatbrīvojas no sava ļoti sarežģītā veikala, un manas muguras sāpes nedrīkst pārsniegt manā rīcībā esošo spēju izturēt.

Mūziķis Ludvigs Helšers paņēma savu čello, sēžas auto vai vilcienā un brauc. Man jāsaskaņo septiņreiz septiņas lietas, lai vispār varētu par braukšanu domāt. Ka tikai neesmu iesākusi kaut ko, ko nevaru veikt līdz galam, — šīs bailes man dunēja deniņos, braucot trīs dienas. Konstantin, palīdzi man! Tu vienmēr zināji, ko es varu, ko nevaru.

Izbraucām 9. maijā astoņos rītā. Ceļš ved pāri Gothardam. Saule un salts vējš. Gluži melnais vilciena tunelis šoreiz nav elle, bet šķīstīšanās kalns. Galā nonākusi, biju tik nogurusi, ka neatceros, kas Isti notika. Pirmo reizi ieraugot Semiramiju, Jonatāns priecīgi izsaucās: — O la la!

Puķu sveicieni no Silvijas. Kopēja tēja ar H. kundzi.

Parastā ķebliša problēma, kas manos braucienos simtām reizi atkārtojas. Bezmiega nakts. Kāpēc tu iesāc, ko nevarēsi veikt? Un tomēr man ir sajūta, ka šeit patiešām esmu gaidīta. Bet es neviena nepazīstu — kas gan mani te varētu gaidīt? Kas vēl šai vakarā tika teikts vai darīts, nezinu. Pavisam divains stāvoklis: nezināju, kur esmu un kāpēc atbraucu šurp.

Klimats šeit ir tropisks, kaisls. Aukstums un dedzinātāja tveice nomaina viens otru, negaisi brāžas. Mans istabas braucamais krēsls vārdā Seniors, protams, samaitājies. Milzīgas izbailes. Ja es pati brīvi nevaru pakustēties, nekāds miers nepalīdz. Kāpēc vajadzīgās skrūves nav dabūjamas attiecīgajā veikalā, to tikai debess zina. Pietiek, ka vienas skrūves trūkst, un ratiņi stāv. Vairāk kā par rozēm un līlijām priecājos, kad Jonatāns skrūvi atradis un to pieliek. Briljanta gredzens mani tā neiepriecinātu. Viņš ir ieskatījies, cik sarežģīti ir mani braucieni. — Kā gan Konstantīns visu paveica, nokārtoja, atrada?

Trijatā pusdienojām ieteiktā ēdnīcā, ko vairākas stundas meklējām. Viesnīca bija jāmaina, jo ar tik daudz kāpnēm, ratiņos sēžot, nevarēju cīnīties. Smalki sagriezta teļa gaļa savircota tā, ka dedzina iekšas, bet sirdi iedegās maza prieka liesma, ka ir kāds, kas visu dara manā labā, kas manis dēļ uzņemas neērtības, no manas dzīves grūtībām nenobaidās, kas mani kritiskos brīžos neatstāj vienu, kā es neskaitāmas reizes esmu viena pamesta.

Pirmdienas nakts — drudzis. Iespējams — gripa. Murgi. Aizsmakums. Negantas galvas sāpes. Jonatāna tabletes un gripīns. Ellišķīgas slāpes. Neskaitāmas telefona sarunas, bet es vēl arvien neesmu īsti atgriezusies realitātē.

Tropisks karstums. Visu dienu divatā ar Legovu. Avīzē "Suedschweiz" ievietots raksts par manu priekšlasījumu, tik izsmēlošs un sirsnīgs, kāds vācu avīzēs pēdējos desmit gados tikai retumis parādījies.

Ķirzacīņas skraida pa karstajiem akmeņiem, kas silti un gludi kā cilvēka roka. Vecajam nedaiļajam kaktusam gadījusies jauna mīlākā — sarkans zieds. Cikādas skaņo stīgas tik skaļi, it kā viņu uzdevums būtu aizbaidīt ziemas

melancholiju. Nekur citur vasaras atpūtas vietās nevar stundām braukt pa līdzeniem asfaltētiem ceļiem. Visi ceļi ved uz ezeru, pie ūdens, pie veselības avota. Konstantins to man stāstīja, mājās atgriezies, bet es viņam tā isti neticēju, domāju: tā jau nemaz nevar būt.

Vasaras miera ienaidnieks — zāles plāvējs, kura nesaudzīgais tarkšķis pārvērš karstumu kvēlē un galvu akmeni, ko tikko var noturēt uz pleciem.

Sekundes var pārdzīvot kā minūtes, minūtes kā stundas un stundas kā nedēļas, izbaudot vasaras maigo labestību. Ziemas mēnešos Krocīngenā mani mocīja ne tikai aukstums, bet arī cilvēku vienaldzība. Vienaldzības dūksnājā var nogrimt.

Pirmdienas pēcpusdienā izbraucām ar Jonatānu kalnos. Šaura ieleja, pa labi no auto dziļa aiza. Kluss mežs. Negaisa jausma. Klausāmies Bēthovena 7. simfoniju, tad Šopēna pirmo klavierkoncertu. Pirmo reizi pārdzīvoju, ka var paņemt mūziku, visu orķestri līdz kalnos un orķestris atskaņo koncertu mums diviem vien.

Ceļš ieveda neparasti drāmatiskā ainavā: bieži bijām stāva bezdibēja malā; tas atgādina manu dzīves ceļu, arī tas bieži locījies gar aizām. Pirms gada es vēl nepazinu savu šīsdienas pavadoni. Ka viens otru atradām, ir debesu žēlastība.

Atgriezāmies mājās. Vakarū pavadījām visi kopā, Semiramija, Jonatāns, Legova un es. Viss manī skanēja un dziedāja. Lasīju priekšā Okudžavas pantus. Skandēju iemīlotas dzejas. Gribējās piecelties un katru savu viesi apkamt. Bet es jau pati arī šeit esmu tikai viesis, un vai es vispār esmu? Drudža nakts...

Nākošā pēcpusdienā no Milānas atbrauca pāters Skalpi. Semiramija daudz sagaidīja no viņa apciemojuma, galvenām kārtām solījumu tulkot kādu no manām grāmatām itāļu valodā. Neizdošanās! Simpatisks, vienkāršs cilvēks, kam nebija nekādu zināšanu par mani un kāpēc viņš vispār šurp atvests. Viņš runāja itāļiski un krieviski, tādu krievu valodu, kādu iemācījies studējot. Ārkārtīgi nogurdināja. Kā Konstantins mocījās ar svešajām valodām savos priekšlasījumos! Un cik grūti izskaidrot partnerim, kas valodu nesaprot, lietas būtību. Pazemīgi ticīgs. Ir Dievs, un ir velns. Dievs un velns cīnās cilvēka dēļ.

Mana nervozitāte pieauga ar katru minūti. Nervu sabrukums. Izmisums. It kā kristu vienā no tām aizām, kas izbraukumā negaisa apgaismojumā vērās manā priekšā.

Beidzot tomēr saņēmos kopējam izbraukumam uz Montanoli. Mani neinteresēja Heses bijusi māja, nekas mani neinteresēja. Es cīnījos ar pašas nemaņu. Biju ieslīdējusi aizā. Mazā viesnīcīņā visi kopā dzērām tēju. Bezcerīgi. Skaistais ir skaists tikai tad, kad sirds tam atbalso.

12. maijā vēlreiz izbraucām ar Jonatānu. Žilbinoša saule. Svētku apgaismojums. Pazemīgs prieks. Saprašanās bez vārdiem. Viņš bija apskatījis priekšlasījuma zāli, sagādājis podiju, rūpējies par "mākslinieku istabu". Par maz prospektu, viņš licis "piedrukāt". Viņš kārtoja visas sīkās lietas, lai mani atslogotu, kaut arī nezināja, kas mani visvairāk noslogo. Gadījās, ka nonācām San Grato pakājē.

Ziedu kalns. Tikai acālijas, violetas, rožainas, baltas,

dzeltenas. Saule pati laistījās dzeltenajās, norietot sārtajās. Kalns augsts līdz pat debesīm. Neviena cilvēka. Jonatāns fotografeja dabu un par laimi saprata, ka es ne labprāt vēlos tikt uzņemta. Atceļā apstājāmies kādā meža celiņā.

— Tagad gribu kaut ko nolasīt, — viņš teica un lasīja nodaļu par pāteru Benediktu no manas grāmatas Septiņi viesi. Lasīja ļoti labi, ar gluži citu balsi, nekā ikdienā sarunājoties. Kāds putns rūpējās par mūzikālo pavadījumu, uz zara blakus mašīnai sēdēdams.

Mani vārdi, ko viņš lasīja, neparastā situācija, vientulība, meža klusums atgriezta mani pie manis pašas. Viņam vienmēr esot kāda mana grāmata līdz mašīnā.

Atvieglotums. Atgriešanās. Tad parastā nedrošība pirms lekcijas. Visas vietas izpārdotas, trūkstošas grāmatas steigā atved no Askonas. Semiramija man sakārto matus. Es kļūstu nepacietīga. Liekas, galva tūlīt plīsīs. Par laimi negaiss bija pārgājis.

Kosti, kur tu esi? Tev šovakar man jāpalīdz, viena es nevaru. Legovas tuvums nomierina. Bailes. No kā? Es īsti nezinu. Brīdi vēlāk uz podija no manis runāja vārdi, visas domas un atziņas pēkšņi bija savā vietā.

Zāles pārzinis bija izņēmuma kārtā telpu mums devis par brīvu. Pilsētas bibliotēkas direktors teica sirsnīgus apsveikuma vārdus, runāja par mazo apspiesto tautu ciešanām, par brīvības cīnītājiem, par Raini un mani. Tad runāja Šarlote L., arī ļoti sirsnīgi un labi. Morēna pie kases, Sorbas pie durvīm, Roberto visur, kur jāpalīdz. Un Konstantina neredzamā klātie. Nezinu, kad esmu varējusi tik brīvi un spontāni runāt.

Visi sveši, visi neredzēti, bet sirdij tuvi.

Autogrammas rakstot, brīdi bija jāpadomā, kā mani sauc, pēkšņi to nezināju. Ārste Ingrida Strautmane no

Hamiltonas, speciāliste vēža slimībās, pasniedz baltas un sarkanas rozes. Latviskās krāsas latviskā izšķērdībā.

Klausītāji no Lucernas, no Milano, no Engadīnas aicina mani atceļā pie viņiem apmesties. Kāda dāma bija lasījusi Konstantīna "Nedzirdamais top dzirdams" itāļu valodā un jautāja man lietas, uz kurām nezināju atbildes. Visas grāmatas bija uz vietas izpārdotas. Kādu brīdi pavadījām visi kopā Casa Betija ar daudz ziediem, vīnu un kumpja maizītēm. Šķiroties Morēno, kas gatavojās eksāmeniem universitātē, teica: — Jūs esat mans paraugs.

Kad īsi pirms pusnakts visi bija aizgājuši, sirds man draudēja vai lūzt. Zvanīju Jonatānam uz viesnīcu. Ja Jonatāns mani tagad nesaprot, tad vispār nav sapratis, ko es klusībā domāju.

Viņš tikko bija ienācis savā viesnīcas istabā. Tai brīdī es piezvanīju, un neskatoties uz tautas parunā izslavēto berniešu tūlību un lēno domāšanu, viņš mani acumirkli saprata, vēl pirms biju teikumu līdz galam izrunājis. Dažās minūtēs viņš bija klāt, dažās minūtēs "jaguārs" mūs trīs bija aizvedis pie ūdens. Melns klusums, retu spuldžu pārlauzts. Klusie vilņu čuksti vēl padziļina klusumu.

Mēs sēžam ērti mūsu "ložā", atdalīti no pasaules trokšņiem, bet šai naktī, šai stundā cieši vienoti. Klausāmies Bacha Brandenburgas koncertu. Biju minējusi lekcijā šīs mūzikas radītāju kā pretstatu tiem, kas izgudro un pielieto moku rīkus. Citu mūziku nemaz nevarētu klausīties. Dziļums bez kaislības. Gandrīz neitrāla tuvība lēnajās daļās. Viens no visintensīvāk pārdzīvotiem koncertiem. Mājas apstākļos, skaņu platēs klausoties, reti izdodas saglabāt

koncerta viengabalainību. Traucē ikdienas priekšmeti, ielaužas telefona zvans, gul kāda grāmata, vēstule, vai kāda cita lieta, kas pieder bēdām piesātinātai ikdienai un novirza no mūzikas.

Šai naktī — tikai skaņas un mīļu cilvēku tuvums. Pilnīga norobežotība no apkārtnes, saistība ar pirmelementiem, ūdeni, kalniem un mākoņainām debesīm. Sajūta, ka pārkāpts grūti sasniedzamai virsotnei un iespējama atelpa kādā augstākā dimensijā. Sāpīga apziņa par visu lietu iznīcību un tai pašā laikā saistība ar visa esošā nemainīgo plūsmu. Klusēdami atgriezāmie villā Betija.

13. maijā, 1976

Priekšpusdienā īsa saruna ar Jonatānu. Par laimi tai nav ne mazākās labdarības pieskaņas, nekāda pārskata par izdevumiem un ieņēmumiem. Tikai piezīme, viņš esot ar T. kundzi lieliski norēķinājies, visu nokārtojis. Viņam esot viens lūgums: viņš vēloties pēdējās stundas pirms aizbraukšanas būt kopā ar mani.

Tad mēs trijotā vien braucam uz San Grato. Lietains pelēcīgums. Paradīzes kalns aizsegts. Lai gan esam pusdienas iepriekš pasūtīnājuši, tās sagatavotas tā, ka nepanesu. Mūsu trijotne bez disonancēm. Uznāk negaiss istā Tesīnas stilā. Lietus straumes.

Pēc Jonatāna aizbraukšanas sāpju lēkme, ļaunākā pēdējos gados. Kad Ingrīda Strautmane atnāk atvadīties, pieņemu viņu gultā gulot. Mīļa, vientuļa, inteligenta latviete. Tikai grūti, ka viņai nav nekāda priekšstata par

manas dzīves smagumu, un tādēļ viņa nevar saprast, ka atsakos braukt uz Kanadas dziesmu svētkiem. Toties Jonatāns, ar mani kopā paceļojis, sāk mazliet atjaust istās grūtības. Mazliet. Baiļu pilnas sāpju stundas.

Piektdiena: izdzisusi diena. Sigfrīds, jaunais braucamais krēsls, atkal "saslimis". Roberto glābj situāciju. Lasu avīzēs pozitīvas kritikas. Ņemu sāpju remdinātājus līdzekļus, kas tikai apdullina.

16. maijā, svētdienā

Ielpoju prieku. Šodien dzīvot ir prieks. Gaisā tikko nopļautas zāles smarža.

Svētdienas rīts. Braucam ar Legovu līdz ezeram. Šeit tik līdzenas ielas. Kā Konstantīns tik ātri saprata, ka taisni šī vieta ar ērtajām ietvēm un skaistajiem laukumiem būs mums vispiemērotākā?

— Mēs nekur citur nebrauksim kā uz Kaslāno.

Vai viņš neredzams soļo blakus Legovai? Man sagādā prieku, ka varu pati izvēlēties pastkarti un krūzītes, tās ir tik grācīgas, maziņas un tikpat skaistas kā svētdienīgi sapostie Tesīnas mazie bērni.

Pie ezera — vilšanās, isti itālisks lērums. Buru laivu sacīkstes, skaļruņi dārd. Visa krastmala spēkratu pilna. Mēs tomēr atrodam klusus ceļus, lielas, zaļas pļavas, pat kviešu laukus. Strazdi kā dzimtenē. Zaļā ķirzaciņa esmu es pati: bailīgi viņa meklē sauli. Kādā šaurā ieliņā mūs uzrunā. Pilnīgi svešs itālis stādās priekšā, esot pēc aroda gleznotājs, bijis manā priekšlasījuma vakarā. Viņa draudzene Ingrīda ļoti priecātos, ja mēs ienāktu dārzā.

Vārdu ūdenskritums. Sastopamies ar Ingrīdu mūsu mājas dārzā. Viņa pārvarējusi psihisku slimību, un ainas no klīnikas, kuras viņa atstāsta, ir ainas no elles. Tagad viņa strādā par slimo kopēju, darbs viņu atbrīvo. Laulība? Divdesmit gados abi viens no otra arvien vairāk attālinājušies. Pielaulātais cilvēks svešāks par svešu. Arvien tā pati tema neskaitāmās variācijās.

Smaržīgas zemenes. Vasaras karstums. Šveices itāļi pēc dabas vairāk rada milāniešiem nekā Bernes šveiciešiem. Un tomēr Šveices itāļi ir šveicieši. Arvien tas pats jautājums: kāpēc Eiropas valstis neapvienojas, teiksim, pēc Šveices kantonu parauga? Varētu būt eiropiska kopība un tomēr nacionālās īpatnības.

Zied palmas. Kupli ziedu pušķi, viegli dzeltenīgi kā kukurūzas vālītes.

17. maijā, 1976

Pirmdienas priekšpusdienu pavadījām grāmatu veikalā. Vesels gads pagājis, kopš pati esmu varējusi tikt kādā veikalā — un vēl grāmatu — tādēļ esmu satraukta, nedroša un nogurusi. Agrāk sēdēju ilgi un labprāt īpaši grāmatnīcās, tagad mani moka iekšēja nepacietība. Vācu valodā nav pārtulkota neviena Drabuēna, ne arī Čīsas grāmata. Bet tā ir bauda sēdēt telpā, kas "mēbelēta" grāmatām. Kaut kā tomēr trūka, istas tuvības sajūta neradās. Sapirkos biografijas: Mendelsoņa-Bartoldija, Andrē Žida un Belas Bartoka.

Pēcpusdienā divi viesi: Šarlote L. un K. kungs. Viņš garīgi ļoti dzīvs, ironizē un joko, ļoti daudz lasījis, bet

neviens no viņiem nepazina Makša Friša pēdējos darbus. Nogurdina runāšana reizē divās valodās — ar katru viesi savā.

Vakarā atnāk Ingrīda Strautmane ar draudzeni no Čiriches. Viņa man atved viesu grāmatu no Raiņa mūzeja un lentu ar Mediņa "Dainu" atskaņojumu, ko pati spēlē uz pensionāta sliktajām klavierēm. Viņa pazīst mūsu ievērojamo pianistu Artūru Ozoliņu. Kopš mātes nāves dzīvo viena.

— Man nebija laika mīlestībai, man nācās, tāpat kā jūsu Maijai, ar lielām grūtībām izstudēt un vēl grūtāk bija dabūt vietu slimnīcā. Mani šausmināja lētā ieejas maksa jūsu priekšlasījumā.

Vēlreiz viņa ļoti intensīvi pūlējās mani pārliecināt braukt uz dziesmu svētkiem Kanadā.

— Ja jūs zinātu, kā jūs gaida, jūs katrā ziņā brauktu.

— Ja jūs, mīļā Ingrīda, zinātu, cik grūti man bija atbraukt to mazo gabaliņu līdz Kaslāno, jūs saprastu, ka nevaru.

Savu ciemošanos viņa aprakstīja Amerikas "Laikā".

DĀRZĀ ZEM PALMĀM

18. maijā, 1976

Šonakt uzziedējušas sarkanās magones. Katra saka: Esmu sarkana un kvēloju. Bet kvēle ilgs tikai dažas stundas vai dienas, jo šīs zemes likums ir iznīcība. Vēl vakar lielais pumpurs bija aizvēries, ass kā nenoskūts vīrieša vaigs. Mums neuzzināt uzplaukšanas brīnumu, formas veidošanos, krāsu rašanos.

Gaiss reibina smaržām: ar akāciju elpu, nopļautas zāles dvašu, ezera ūdens dvesmu. Debess bez mākoņiem. Vai tas sapnis vai esmu nomodā?

Pie sarkanajām magonēm piesēžas melnais strazds. Ar putna spožo melnumu sacenšas magoņu sārtums un augļenicu melnā apmale. Ziema bija nežēlīga. Tagad mani nes eņģeļu spārni.

Pasta sūtījums no Jonatāna. Prasība pēc klusuma, vēlēšanās būt vienai. Mana kolēģe zviedru rakstniece A., pabeigusi manuskriptu, brauca kādu mēnesi atpūsties dāņu kūrvieta, man paskaidrodama, ka pēc liela darba atpūta vajadzīga, lai atvairītu nervu sabrukumu. Tāpat dara citi rakstnieki. Manā dzīvē nav bijis iespējas pārtraukt ikdienu, kad tas liekas patīkami, atkratīties no sīkajām rūpēm. Pēc pabeigta darba tās arvien graužušas.

Šeit saule, silts klimats — kā meteoroloģiskā, tā psihiski garīgā nozīmē. Esmu kā pārstādīta citā augsnē. Arī visas attiecības ir jaunas, daļēji nepieciešamas, daļēji piespiestas. Saule mani aplaimo, bet kustēties pa grīdsegām ar ratiņiem ir piepūle. Arī kārtīgi nomazgāties ne vienmēr izdodas.

Saule uzvar visu. Ikdienas sīkumus uzvar Semiramijas sirsnība, par spīti nebeidzamām sarunām. Viņa neko neatstāj pusdarītu. Neparasta sajūta: kāds grib tavā priekšā izklāt debesis. Ka gadās arī pa pērkona gāzei, tur taču neviens nav vainīgs.

Priekšpusdienā mūs apciemo J.F. Uzaudzinajis bārdū un ilgi izmeklējis, atbraucis drauga aizdotā fiatā. Viņš bijis kopā ar draugiem un savu draudzeni Minchenē kādā naktslokālā. Viņa draudzenei bijusi dzimumdiena, un tā kā viņa kādu laiku strādājusi Izraēlā kibucā, viņa lūgusi atļauju nodziedāt kādu ebreju dziesmu. Kāds grupai nepazīstams jauns vācietis pielēcis kājās un

kliedzis pilnā balsī:

— Šeit neviens žīdu dziesmas nedziedās! Šeit var dziedāt tikai trešās valsts dziesmas.

Neērts klusums.

— Par laimi es varēju savaldīties, — stāstīja J.F., — un viņu nepiekāvu. Mēs aplencām viņu un piespiedām lokālu atstāt. Tas mums nenācās viegli, jo bijām ārzemnieki. Par laimi bez šī zēļa un mums naktslokālā nebija daudz tautas. Viss notika pēc pusnakts, īsi pirms lokāla slēgšanas.

Viņa draudzene atkal kādu laiku brauks uz Izraēlu, lai Šveices labklājībā nenosmaktu.

— Bet viņa ir izņēmums, — piezīmēja J.F., — lielākā daļa mūsu jaunatnes aptaukojas un nosmok pašapmierinātībā un egoismā.

Viņā ir tieksme būt citādam, viņš mīl savus skolniekus un labprāt stāsta par tiem. Bet viņu neapmierina skolotāja darbs, viņš vēlas kļūt par filmu režisoru. Manu Sirds mozaīku viņš aizsūtījis Georgam Kreisleram. Kreislers tūlīt atbildējis: — Ir tiešām labi, ka ir tāda Zenta Mauriņa, bet es nezinu, vai ir tik labi, ka eksistē arī tāds Berts Brechts.

Nodiktēju viņam dažas rindas, lai viņš nosūtītu tās Georgam Kreisleram. Pastaigājoties teicu: — Es brīnījos, ka jūs man atsūtījāt skaņu plati ar dziesmu par purkšķi.

Viņa skats aptumšojās no bēdām tā, ka es nožēloju teikto. — Tā ir neizdzīvota infantilitāte, — vēl piebildu.

Viņš atbildēja: — Vai arī maska, lai slēptu savu jūtīgumu. Es pats arī atļaujos rupjības, lai nerādītu, ka esmu viegli ievainojams.

Mēs atvadījāmies kā isti Šveices vācieši: mēs pasniedzām viens otram pirkstu galus.

19. maijā, 1976

Aizbraucām uz Luino Itālijā, lai redzētu nedēļas tirgu. Verdošs dzīves prieka vulkāns. Troksnis, krāmi, rotas, "pura lana, pura seta", — tīri lini, tīrs zīds. Neticami ātri noguru, man diemžēl pat nebija spēka pusdienot Pikolo Lano kā norunāts, kā plānots kopā ar temperamentīgo Semiramiju un Legovu. Kāda smagā mašīna mūs gandrīz sabrauca.

Semiramija aizkustinoši priecājās par viņai dāvāto tērpu. Tik tiešām, tas mazliet izcēla viņu no depresijas.

Vakarā kopā lasījām kādu nodaļu no Mendelsoņa biografijas.

20. maijā, 1976

Pirmā klusā diena. Vienīgi gleznotājs Maina mani apciemoja agri no rīta, atnesa daudz ķiršu un ar Istu itāļa atklātību izstāstīja visu savas nelaimīgās laulības stāstu. Šķiršanās, aizrautīga gleznošana, mīlestība. Sirsnīgi viņš mūs ielūdza ciemos. Uzdāvāja divas skices.

KASLĀNO II

21. maijā, 1976

Katra diena jauns sākums. Beigas? Kur? Kā? Jo ilgāk minu zemes takas, jo plašāku redzu apvārsni.

Neaptverams klimats. Te dedzina saule, te pūš ledains vējš. Kad saule, tad gribas katru apgērba gabalu aizmest, bet tikko vējš ierejas un nežēlīgi pātago, nelīdz ne vilnas jakas. Tomēr Kaslāno ir man kā radīta. Arvien jauni ceļi, gludi, asfaltēti, neskartas pļavas ar pīpenēm, āboliņu, gundegām, skabiosām. Aiz pļavām kalni mežiem apaugušām nogāzēm, kailām klinšu galotnēm. Visi ceļi ved uz ezeru. Žēl noskatīties, ka daudz skaistu vasarnīcu stāv tukšas lielo dārzu greznumā. Ipašnieki atbrauc kādu brīdi, kad iepatīkas. Nospiež apziņa, ka ir daudz ļaužu, kam trūkst jumta virs galvas.

Jābrīnās, ka vācu šveicieši tik maz pārņēmuši no itāļu šveiciešiem. Abas nācijas sadzīvo blakus un kopā, bet neviena savu krāsu nepazaudē. Gluži citādi tas ir ar iecelotājiem Amerikā. Tur jau pēc pāris gadiem manāma pārmaiņa runas veidā, stājā un arī uzskatos. Tesīnietis ir spontāns, ugunīgs, kaislīgs jūtu cilvēks, pilnīgs pretstats Šveices vācietim, kas savu iekšējo pasauli sevī ieslēdzis kā skapi. Un tikai retam draugam ir pieeja šai noslēgtībai. Nevar zināt, kas slēpjas aiz aizbultētajām durvīm. Un vai tur vispār kas slēpjas. Sastopoties ar vācieti, jābūt pacietīgam un atklātam, bet saskarsmē ar tesīnieti neliela atturība nav par ļaunu. Katra mana miesas un dvēseles šūniņa šeit sasilusi.

Divas nedēļas pagājušas kā viena vienīga diena, saules sasildīta, reizēm ziemeļa appūsta. Neesmu vēl paspējusi atvērt visas sirds durvis un logus, kad jau pienākusi šķiršanās stunda.

Svētdienā satraucošs izbraukums.

Vispirms uz Pikāra namu, kur gluži viena dzīvo viņa draudzene Dora un pārvalda viņa atstāto mantojumu. Tad pa kalnu ceļu uz Astāno pie neliela ezera. Ezerā audzē foreles, kuras par dārgu naudu drīkst zvejot.

Traks brauciens, vienā pusē visu laiku stāvs bezdibenis, un Semiramija tik stūrē, nepārtraukti runā un dzīvi stāsta. Atceļš pār Kademario mierīgāks. Semiramija bija aizmirsusi savas acenes un nevarēja uzrakstus salasīt, bet mēs tomēr laimīgi nonācām atpakaļ Kaslāno.

UNAMŪNO UN IZSPIEDĒJS

23. maijā, 1976

Istabā krit zaļgani dzeltena gaisma no zelta lietus skarām, kas zied aiz loga. Zieme bija maza elle ar aukstumu, atstātību un maziskiem cilvēkiem, aukstiem kā ledus. Viņi mani izmantoja. Par ko mani tā soda, bieži sev jautāju. Izmisīgo nekārtību — bieži man nebija pat glāzes siltas tējas no rīta vai vakarā — pārtrauca kāda mīla cilvēka tuvums kā maza sala atelpai. Reizēm pagāja dienas bez viena elpas vilciena svaiga gaisa. Tuvības salīdzinājums bija mazas, trūkumi toties lieli. Divās nedēļās Tesīnā ik minūte bija spožuma pilna. Tik daudz simpatijas, pagodinājuma, draudzības, mīlestības, apbrīna, ka bēdas, likās, nemaz neeksistēja.

Ziemā es sev jautāju: vai esmu nolādēta bojā ejai? Un tad Tesīna ar karsto klimatu un degošām sirdīm. Un drošību, ko — varbūt pārejoši — dāvāja vistuvākie cilvēki. Man likās, ka debesu iežēla gribēja to postu, kas vēl arvien lipa man klāt, padarīt nereālu kā izsapņotu murgu.

— Redzi, kā es visu tev par labu esmu nokārtojis, — dzirdēju Konstantina balsi. — Tev jābrauc uz Kaslāno un tur jāatspīgst.

Atceļā uz Bad Krocingenu saule staroja pār

St.Gothardu. Visos agrākos braucienos uz Šveici un Itāliju St.Gotharda pāreja bija aizsnigusi. Mašīnu vajadzēja likt vilcienā. Jutu sasprindzinātību. Bet tas, ko redzēju un pārdzīvoju, bija lielāks nekā visa mana vārdu bagātība. Skaistuma pārdzīvojumā varēju tikai klusēt. Pārsteidza, ka no civilizētās Šveices tik īsā laikā var nonākt kailo virsotņu vientulībā. Tikko uzsnidzis viegls sniegs, jeb vai tie ir eņģeļu spārni, ko šis dievišķīgās būtnes pārklājušas pār mežonīgajām klintīm?

Varenības valstība. Bet pēc dažām minūtēm, tikai dažus kilometrus lejup, cilvēki kā skudras, viesnīcas, reklāmas, steiga un rūpes. Tur augšā es nebūtu izbrīnījusies, ja Dievs tas Kungs pats būtu parādījies un teicis:

— Redzi, tik skaistu un pilnīgu esmu radījis šo pasauli. Tik tīru un mirdzošu. Un ko jūs, cilvēki, ar to esat izdarījuši?

Bijām aizsteigušies garām Istajai nobrauktuvei, kas veda uz auto ceļu, tāpēc brauciens krietni ieilga — vairāk nekā sešas stundas bez izkāpšanas. Visi locekļi un iekšas savilkās krampī, un tomēr es labprāt vēl būtu atbīdījusi atgriešanos. Krocīngena man likās tik tukša. Bet kad biju atkal mūsu dārzā, mūsu dzīvoklī, jutu Konstantīna klātieni tik intensīvi, ka tikai ar piespiešanos varēju sarunāties ar pārējiem un reaģēt uz apkārtni. Taisni šai dienā ar gaisa pastu no Ņujorkas pienāca latviešu izdevumā otrā Chaosa cilvēka daļa — Laikmeta atjaunotāji. Cik nepacietīgi Konstantīns gaidīja šīs grāmatas iespiešanu, ar kādu intensitāti pirms diviem gadiem to pārstrādāja!

Cik labi, ka Amīga bija pie manis, viņa sevi nes Konstantīna mantojumu. Ārā uz terases mēs izlasījām kādu gabalu no apceres par Unamūno, par Konstantīna

sastapšanos ar Unamūno 1933. gadā un nodaļu "Esmu mūsu gadsimta briesmīgā agonija". Slāpes pēc nemirstības katrā teikumā, katrā vārdā:

— Mēs esam dzimuši, lai, attīstot savas gara spējas, ieskatītu, ka mūsu dvēsele nav tikai no šīs pasaules, mūsos iemājo gars, tā mājoklis un vienība ir mūsu dvēsele.

Un citā vietā:

— Mūsu nākotne nekur citur nav atrodamā kā mūsu sirdīs, un kādas būs mūsu sirdis, tāda būs mūsu nākotne. Ja mums izdotos atdzemdēt visnepazīstamāko un aizmirstāko kristietības ideālu — līdzietību, šos dvēseles neredzamos, bet visvarenos spārnus, tad mūsu nākotnes sejā iezīmēsies jauni vaibsti.

Svētvakara noskaņu un saskanīgo tuvību pārtrauca telefona zvans. Kāds uzbāzīgs, neatlaidīgs svešs cilvēks mēģināja panākt sastapšanos ar mani, nemitīgi atkārtodams: — Ja jūs mani nepieņemsit, es izdarīšu pašnāvību. Rit mani operēs, un pirms tam gribu ar jums runāt.

Viņš atnesa ziedus, bija pilnīgi piedzēries, nevarēja parunāt ne vāciski, ne latviski. Tikai pēc pusotrām stundām man laimējās sazvanīt sirds slimību nodaļas ārstu un pamazām no dzēruma atžirgstošo primitīvo cilvēku aizgādāt atpakaļ klinikā. Par gaidāmo operāciju viņš bija samelojis. Rupji un nežēlīgi viņš mani bija izrāvis no Unamūno un Konstantina gaisotnes, no nemirstības motīva, kas mūs trīs vienoja; pārgurusi es gandrīz sabruku.

Gultā ap mani salastjās murgu tēli, kas pēdējā laikā mani nebija apdraudējuši. Nu viņi atkal bija klāt. Viena es ar viņiem netieku galā. Par laimi Legova vēl bija pie manis, un es viņu varēju pasaukt. Tikai nedomāt, ka drīz viņas vairs nebūs, viņai jāaizbrauc. Gaisma un mīla cilvēka tuvums aizbaida spokus. Iestājas nakts, klusums atmosfēras. Uz rīta pusi atnāk miers. Gotharda klinšu varenums stiprina sirdi. "Esi mierīga, mana sirds, tas Kungs tev dara labu." Uzšķiru dziesmu grāmatā šo psalmu un iegaumēju. Vēl es kādu reizi ceļošu, vēl kādas lekcijas nolasīšu, bet šeit, saulespuķu mājā, kur katra lieta atgādina Konstantīna tuvumu, šeit gribu noslēgt savu dzīvi. Jūtos ar viņu cieši saistīta, lai tad šit sāļie svešuma viļņi manas mazās salas krastos.

Mocarta sonāta vijolei un klavierēm atmezglu pretrunas, pārklāj maigu plīvuru asumiem, ienes zelta lietus gaismu manā istabā un sirdī.

KO NEVAR AIZMIRST

4. jūnijā, 1976

Vai tā ir zīme, ka jauns laika gars nomaina veco? Jeb vai klausītāju atbalsij pēc maniem priekšlasījumiem Lugāno, Bādenveilerā, Sekingenā un Kēnigsfeldā ir citi iemesli? Manas lekcijas vienmēr bijušas labi apmeklētas, bet klausītāju skaits un atsaucība pieaugusi, it sevišķi daudz ir jauniešu. Priekšlasījumu laikā un arī pēc tam manāma jauna noskaņa. Tomēr "noskaņa" nav īstais vārds, labāk jau jauna atmosfēra. Jūtama svārsta kustība uz otru pusi, prasība pēc likumības, kārtības, vēle izprast dzīves jēgu, ilgas pēc skaistuma un harmonijas. Visu to

vienkārši apzīmēt ar mūslaiku modes vārdu nostalgija būtu pārāk pavirši.

Atmodusies interese par literātūru, kas nav tikai dzīves izkropļojums un izsmiekls, atdzimusi izpratne par mākslu, kuras cēlais mērķis ir pareizi attēlot cilvēku. Pazīstu daudz skolnieku, kas vēlas prasīgus skolotājus. Vai chaoss sevi būtu izsmēlis? Jaunā ģenerācija un arī vecākā paaudze vairs nav ar mieru dzīvot no negācijām. Manā mazajā dzīvē šī pārmaiņa izpaužas vēstuļu plūdus, atzinības balvās un manu grāmatu noietā.

Manu priekšlasījumu Kēnigsfeldā 2. jūnijā apmeklēja ap sešsimt klausītāju, lai gan pilsētiņas iedzīvotāju skaits nepārsniedz divus tūkstošus. Runāju draudzes lielajā zālē par tematu "Dzīves jēgu meklējot". Laika tecējumā katrs teikums izkristalizējies, katra atziņa ar uzskatāmiem piemēriem noenkurota, un tomēr nav Istas drošības. Ak Dievs, kā es ilgojos iekšējas skaidrības! Šai spraigumā, liekas, var aiziet bojā.

Legova un Reinholds. Skaists brauciens. Mani draugi: koki, egles, kas nomierina, kaut arī Ista miera nav nekad.

Pārnakšņot varēsim mazā naktsmītnē, kur nav kāpņu, tā sarunāts un apsoliots. Lielās viesnīcas noraidījām daudzo kāpņu dēļ. Kad tomēr ieraudzījū septiņus šaurus, stāvus kāpienus, kas manī nirdza kā nezvēra zobi, vislabprātāk būtu apgriezusies un bēgusi. Neskaitāmas ainas vienā mirklī drūzmējās atmiņā. Kāpēc es nevaru pa šīm trepēm kā visi citi kāpt uz augšu? Kāpēc es nevaru staigāt? Kāpēc man jānes šis ar sarūsējušām naglām sasistais krusts? Visi cildinājumi un panākumi neizvelk nevienu vienīgu naglu! Tās graužas man rokās un

kājās, esmu pienaglota. Nekliegt, nekliegt! Tu taču man biji, Kosti, tu uznesi mani pa visām kāpnēm uz augšu. Tad tām nebija varas. Tu nesi mani, it kā man nebūtu svara. Tu zināji, ka viena šo krustu nevaru pavilkt.

Es tev teicu: — Tu nedrīksti pie manis palikt, tev mani jāatstāj.

Tu atbildēji: — Tu nevari iztikt viena. Tikai nāve mūs var šķirt. Es esmu jaunāks par tevi, es būšu pie tevis līdz pēdējam elpas vilcienam.

Visas šīs ainas ir manī vienlaicīgi. Tad prāts paceļ pamācīgu rādītāju pirkstu: šeit visi ir mīļi un labi pret tevi. Neviena nav vainīga. Neviena nav vainīga, ka dzīve ir pretruna. Esi laipna.

Denīšos dauza līdz plīšanai. Tiek stiepti nepiemēroti krēsli, lai mani uznestu, doti neiespējami padomi. Beidzot kāda māsa un Reinholds ļoti neveikli mani tomēr uznes. Gandrīz izmežģī tikko sadzijušu pleca locītavu, ko ārsts brīdināja saudzēt, lai iekaisums nesāktos no jauna.

Visi apkārtstāvošie: — Nu redzat, kundze, cik labi veicās. Viss taču gāja lieliski!

Kāpēc es nevaru pie savas situācijas pierast? Un ja es nevaru pierast, kāpēc tad esmu šurp braukusi? Man laipni ierādītājā istabā nonākusi, sakožu zobus, lai nebūtu skaļi jāklie dz. Legova ir eņģelis, Reinholds tiešām pūlas, lai visu saprastu, bet kā lai viņš saprot? Vai lai viņš mani nēsā uz rokām? Arī tas ir jāiemācās. Katrs svešu roku pieskāriens noved manu nebrīvību līdz ārprāta apziņai.

— Es jūs nesīšu kā ziedu, — reiz teica Jānis Akuraters. Un es sevī domāju: es neesmu puķe, es šorīt tai riekstu čaumalā blodā pat neesmu varējusi nomazgāties.

Prombraucot lietus list aumajām. Tāpēc pirmo reizi Reinholds ar lielu piepūli mani ienes no ratiņiem auto

sēdekli, un atkal sajūtu visā savā augumā neizdzēšamo atmiņu, kā Konstantins to darīja, kā viņš nevienam citam neatļāva mani celt. Es viņu redzu, sajūtu. Šis atmiņas man jānogremdē sevī, citādi nevarēšu runāt. Uz priekšlasījuma telpu atkal kāpnes, lietus gāž, daudz palīgu, kas viens otram min uz papēžiem.

Es gribu atpakaļ, nevēlos runāt. Kāda cita ieeja zālē būšot ērtāka, mani rausta uz priekšu un atpakaļ. Labi sakārtotās domas samezglojas. Vakara rīkotāji runā ar mani: Petri kungs, izglītības nodaļas vadītājs, pēc viņa runā kūrvietais direktors, hernhūtiētis, simpātisks:

— Man nebija ne jausmas, kas jūs esat.

Kaut es varētu būt viena pirms priekšlasījuma. Ar Legovu, arī ar Reinholdu varu justies viena. Cik daudz ļaužu! Kā es vispār iedrošinos atklāti runāt? Un televīzija! Kā šie vīri mani biedē! Bet jaukais K. no Štutgartes televīzijas, ko jau pazīstu, mani pamāca: — Ja jūs būsit tāda, kāda mēdzat būt, tad vienmēr iznāks labi.

Bet es neesmu tāda, kāda mēdzu būt. Klausoties Petri kunga apsveikuma runu, vismiļāk būtu zemē ielidusi. Viņš paskaidroja klausītājiem, ka nevaru staigāt...

Kā es vispār uzdrošinos atklātībā uzstāties? Prožektoru gaisma iesitas sejā. Pūlos izturēties tā, kā izturas cilvēks, ko novēro.

Bet tad eņģelis pielika spārnus maniem pleciem, un es varēju aiziet pie klausītājiem. Kāds vilnis mani nesa. Neredzams spēks mani sargāja. Vakars sākās ar manu priekšlasījumu, ko uzsāma televīzijā. Tad sekoja autogrammu lūdzēji. Beidzot klausītāji man drīkstēja dot jautājumus. Bet no tā nekas neiznāca: kautri pusčuksti nav piemēroti raidījumam. Tad piecēlās ārsts Arnolds R. un skaidri pateica dažus izteiksmīgus teikumus, apmēram

tā, ka mans devums esot svarīgs visiem, sevišķi jaunatnei. — Arī šodien šeit daudz jaunatnes, kurai jūs esat ceļa rādītāja.

Autogrammas pāri simtam. Manas acis arvien meklē Legovu un Reinholdu. Atbraukuši draugi no citām pilsētām. Ludvigs Helšers sūta sveicienus no Elbas, kur viņš patlaban atpūšas.

Atnācis latviešu žurnālists Akacis, par ko man sevišķs prieks. Katrs latvietis ir kā sveiciens no dzimtenes.

Jerns Reinke pasniedz puķes, glīts puisis melnā samta žaketē, gaišās biksēs — diez vai tēvam viņš uz šo varoņdarbu ļoti bija jāpierunā? Lielā dāvana — Arnolds Reinke palika pie mums, lai palīdzētu sasēsties mašīnā. Viņš pārredzēja situāciju un saprata, ka iekāpt un izkāpt man nebūt nebija tik vienkārši, sevišķi šīvakara lietus straumēs. Cēlums kā pati par sevi saprotama lieta.

Kaut ko kārtīgu iekost, šampanieti piedzert, no notikušā atmosties! Nevaru vēl atbrīvoties, pati sevi atmodināt no varas, kurā mani ieslēguši klausītāji. Degošs izsalkums! Bet es zinu, ka pēc lekcijas drīkstu apēst tikai minimālas porcijas. Katrs satraukums, katra liela ēšana rada māgas krampjus.

Vēl īsu brīdi ciemojamies pie R. Tad gultā, bez miega. Pateicība, saka prāts neskaitāmas reizes. Visas ainas vēlreiz pārdzīvoju.

No rīta pie R. mūzikas brīdis. Apbrīnojamā I.H. nolasa savu šai nakti uzrakstītu dzeju. Arī citi nav neko gulējuši. R. kungs ļoti skaisti atskaņo uz klavierēm Bacha kantāti, un viņa kundze uz vijoles Hendeļa andanti.

Atceļā biezi miglas vāli, tomēr atslābstu, daba ir mans nomierinātājs līdzeklis.

Bad Krocingenā telefona sarunas. Kā varētu

normalizēt apmeklētāju straumi? Kā lai uzzinu, kuru nācēju noraidīt, kuru katrā ziņā pieņemt? Atnāk kāda Amerikas latviete, mēs esam kopā studējušas.

— Esmu tik vientuļš cilvēks, jūs, Zenta Mauriņa, esat tik daudz sasniegusi, dodiet man drusku no savas bagātības.

Bet es esmu tik nogurusi, ka tikko spēju no vārdiem teikumu izveidot.

Ja es varētu to, ko gribu, es šeit ieslēgtos un tikai pa reizei izbrauktu, kaut arī visīsākajā izbraucienā — no istabas līdz terasei.

Ir zaudējumi, pie kuriem nekad nepierod, kurus nekad neaizmirst, lai gudrais prāts saka ko sacīdams. Sirdij ir savi iemesli, kas prātam nepieejami.

DZIMŠANAS DIENA

5. jūnijā, 1976

Esmu ielūgta pie ārsta Arnolda Reinkes svinēt viņa dzimumdienu. Cik reizes esmu bijusi viesis viņa mājās, to nevaru saskaitīt. Lielajā ģimenē dzimšanas dienu ir daudz un iemeslu svētkus svinēt vēl vairāk. Kad aizveru acis, varu atsaukt atmiņā skaisti klāto galdu, aizdegto Ziemsvētku eglīti, Hannas mīļgumu, viņas fantāzijai piemērotu tērpu, bērnu skaidrās acis, neaizmirstamo zaķa cepeti vai smaržīgo, kūpošo karpu.

Šoreiz par svētkiem sevišķi priecājos, esmu pārliecināta, ka man laimējies izdomāt piemērotu dāvanu, kas iepriecinās ne tikai pašu dzimumdienu "bērnu", bet visu ģimeni: mana krustdēla Matīsa portretu, ko gleznojis mākslinieks Vicherts, kādu to esmu gleznotājam

attēlojusi. Diemžēl portrets nav vēl pilnīgi gatavs, jo mazajam modelim gadījās iesnas, bet tas jau nemazina gaidāmo prieku.

Visvairāk apbrīnoju ārsta Arnolda trīs īpašības: viesmīlību, pacietību un labo gaumi.

Ka viņš apdāvināts viesmīlībā, to varētu uzskatīt par mūsu dzimtenes mantojumu, un arī Zirāka grāmatā teikts:

— Varbūt svešnieks, kas tavā mājā iegriezies, ir engelis.

Tā ir sirmveca tradīcija, kas Rietumeiropā gandrīz gājusi zudumā. Par to tikai daži piemēri.

Konstantins un es bijām ielūgti ļoti elegantā, bagātā mājā. Iznāca tā, ka mēs pie šīs skaistās mājas piebraucām trijātā, jo Legova bija pie mums un mēs ņemām viņu līdzi.

Namamāte, kas mūs draudzīgi sagaidīja, teica: — Ak, cik žēl, galds klāts tikai diviem viesiem.

Uz to Konstantins: — Cik labi, es jau biju nodomājis palikt mašīnā.

Cits piemērs: pēc viena no pēdējiem priekšlasījumiem saņēmu ielūgumu kopā ar savu sekretāri-pavadoni ierasties pusdienās. Aicinājumam sekoja piezīme: — Tas vīrietis, kas arī ir līdzi, var paēst kādā viesnīcā. Atbildēju: — Tas vīrietis, kas līdzi, noteikti var paēst viens kādā viesnīcā, bet esam visi trīs norunājuši to darīt kopā.

Trešais piemērs: tas bija Upsalā. Konstantins gatavojās pārbaudījumam zviedru literatūras vēsturē. Viņam trūka kāda sējuma, un viņš devās pie Kārļa-Ērika, kam piederēja liela privāta bibliotēka un ar ko bijām pazīstami, kā zviedri saka, "kontaktā". Pats Kārlis-Ēriks atvēra, uzklauģa vajadzību un teica: — Tu vari grāmatu dabūt, atnāc pēc kādām stundām, mēs pašreiz ēdam pusdienu.

Konstantins negāja pēc grāmatas un pēc tam vispār izvairījās viesoties šai mājā; varbūt tas bija pārjūtīgi, bet ir saprotami, ja atceramies to bezrobežaino viesmīlību, ko Konstantins katram parādīja.

Lielu viesmīlību visā pilnībā esam piedzīvojuši ārsta Reinkes mājās.

Viesmīlīgs var būt arī ārpus mājas kādā citā vietā. To nesen piedzīvoju Kēnigsfeldā, kur Arnolds mums palīdzēja, glābjot situāciju televīzijas raidījumā. Pēc tam, sargājot mani no lietus gāzēm, palīdzēja iekļūt drošībā automašīnā: auto manas mājas, debesis mans jumts.

Nevar nepieminēt ārsta Arnolda pacietību. Ar to iepazīnos, kad bīju viņa paciente. Hiatusherna. Es kaiti turēju par nedziedināmu, jo tā turpinājās jau ilgāk par pusgadu, un domāju, ka man ar šīm noslāpšanas lēkmēm būs jāmokās līdz mūža beigām. Bet viņš nāca neatlaidīgi un injicēja zāles nemainīgā pacietībā, līdz kaite padevās. Tas pats notika, kad iekaisa pleca locītava un vēl citās reizēs.

Un trešā īpašība — gaume — tā parādās dažādās dzīves dimensijās; sievas izvēlē, garīgo vērtību laukā, cilvēciskās attiecībās. Vēlot laimi Arnoldam, vēl laimi arī Hannai, jo viņu bērni nesīs šīs trīs īpašības tālāk.

ĀRSTS VAI ŠARLATĀNS

13. jūnijā, 1976

Rīta saule dārzā sasniegusi baltās rozes, pulkstenīšus un bruņinieku piešus.

Konstantins bija pirmgaitnieks, to saprotu arvien skaidrāk. Naktī lasīju viņa "Laikmeta atjaunotājus",

mūsu laikmeta filozofiskā apcerējuma otro daļu. Problēmas, ko tagad parapsicholoģijā un fizikā dzīvi iztirzā, viņš aprakstīja jau 1940. gadā. Un kādos nežēlīgos apstākļos viņš rakstīja šo grāmatu, un es to tulkoju, lielāko daļu ar roku rakstot!

Arvien vairāk pārliecinots, ka cilvēks cilvēku var ar savu garīgo spēku ļoti ietekmēt. Senos laikos to mēģināja izskaidrot kā sevišķu burvju spēku.

Franča Antona Mesmera mācība par animālo magnētismu ir šodien ja ne atzīta, tad vispār pazīstama. Savā laikā to tikai nopēla.

Mesmers dzimis 1934. gadā un cita starpā mācīja, ka zvaigznāji ietekmē dažādas slimības. Profesors Naegeli Šveicē nesen izdevis grāmatu, kurā apgalvo, ka debesu ķermeņi nenoliedzami iespaido psihiskās slimības. Savā laikā Mesmeru izkļiedza par šarlatānu, un akadēmiski izglītoti cilvēki ar viņu nesagājās.

Mesmers jutās saistīts ar nebeidzamo dievišķīgo harmoniju. Viņš bija Mocarta laika biedrs un liels komponista cienītājs. Zināmā mērā Mesmera mācību var uzskatīt par dabas evaņģeliju. 18. gadsimtā tāpat kā šodien dievināja prātu un par pārējo dvēseli maz rūpējās. Mesmers bija gluži viens savā priekšpostenī, ko tagad apzīmē par psihoterapiju. No visiem radījumiem, ko sastopam dabā, cilvēku visstiprāk ietekmē tikai cilvēks.

Magnētizēt nenozīmē attiecīgo personu "apstrādāt" ar magnētu, bet iedarboties uz pacientu ar to spēku, ko izstaro otra cilvēka pirkstgali — mesmerizēt.

Arī Konstantins atklāja jaunu kontinentu, kura teritorija ne tuvu nav izpētīta. Viņš ir meklējis atrisinājumu transcendentāliem jautājumiem, radījis platformu, kas nākamām paaudzēm atvieglos tālākos pētījumus, līdz galīgā atbilde būs atrasta. Viņš ir ceļā

sagatavotājs, jaunu krastu meklētājs. Viņa rīcībā bija psihotechniski palīgīdzekļi.

Noslēpumainais spēks, ko izstaro cilvēka ķermenis, viņa dvēsele un miesa, var iedarboties kā aplaimotājs, bet arī kā postītājs. Vairāk nekā simts gadu pagāja, iekāms cilvēki aptvēra Mesmera pioniera nozīmi. Kad sapratīs Konstantina veikumu?

Jūnijā, 1976

Jautrība man atgādina skaidras debesis ar gaismas pārpilnību un caurredzamību. Jautram cilvēkam piemīt vieglums un rotaļība. Prieks man ir nepieciešama dzīves sastāvdaļa. Ja prieka trūkst, dvēsele sāk vārguļot.

Jaunā testamentā neatrodam vārdu jautrība, toties jo bieži vārdu prieks. Savu augstāko dziesmu priekam mums atstājis Svētais Francisks.

Dzeja nedrīkst vairāk paturēt no Istenības, kā patur mākonis no peļķes, no kuras izgarojis.

Baptistu mācītāju Jāni Šmitu, viņa sievu Rūtu un daudzus bērnus izlika uz ielas, jo viņa sprediķī bija kāda nots, kas nepatika valdošai varai. Viņš un viņa radi Brūveri vēlējās izceļot. Vispirms viņiem to atļāva un, kad viņi jau bija atstājuši savu dzīves vietu, atkal aizliedza. Bada streiks nekā nelīdzēja. Latviešu jaunatne Vašingtonā, Ķelnē un citur protestēja:

— Mēs arī sākam bada streiku! Neļaujiet Brūveriem mirt!

Kad demonstrācijas nekā nepanāca, jaunieši Vašingtonā atklāti sadedzināja Padomijas karogu. Viņus

apcietināja — jaunākai skolniecei bija tikai piecpadsmit gadu — bet atkal atlaida, kad bija samaksāta drošības nauda seši simti dolaru par katru. 3. jūnijā viņiem bija jāstājas tiesas priekšā. Ar neatlaidīgiem jautājumiem, kā Padomju Savienības izturēšanās savienojama ar Helsinku nolīgumu par cilvēku tiesībām, viņi panāca attaisnojumu.

Nevienu lietu nedrīkst pieņemt kā pašu par sevi saprotamu, it kā tā būtu pastāvējusi kopš radīšanas sākumiem. Viss jāskata jaunām acīm.

PAR IKDIENU UN SVĒTUMU

15. jūnijā, 1976

Vai ir pareizi sevi pilnīgi izslēgt no ikdienas dzīves?
Vai kristietisms ir bēgšana no pasaules?

Pārdomas radās, lasot O.Šteginka darbu — Avilas Terēzes un Jāņa pie Krusta pieredze un reālisms —, kurā autors salīdzina abus svētos.

Gudrā, darbīgā Terēze nebēga no dzīves. Kristus tikai uz īsu laiku aizgāja tuksnesī.

Var novērot pakāpenisku tikumisku sabrukumu. Modernā literatūra un dienas prese cildina un apbrīno seksuālitāti. It kā seksa apmierinājums bez dziļākas cilvēku savstarpējas saaugšanas būtu mīlestība.

Sekss vien noved pie tukšuma, vientulības un garlaicības. Seksuālitātei sakars ar cilvēcīgo bioloģiju. Mīlestība ir vairāk nekā tikai hormonāls notikums.

Viena no manām iemīļotajām vietām evaņģelijā ir Pāvila vārdi:

— Gara augļi ir: mīlestība, prieks, miers, pacietība,

maigums, labestība, uzticība, lēnprātība, savaldība.

Arī maltītes ieturēšana arvien bijusi izdarība ar reliģisku iekrāsu. Mūsu dzimtenē maize bija svēta.

Konstantina draugs Spensers Vilsons pateicas par manu grāmatu Iedrošināties ir skaisti: — Patiesībā grāmatas temats ir spēks par spīti mocībām. —

Eva Š. atsūta vēstuli, kurā uzrakstījusi atmiņas par Konstantinu. Viņa vēlējusies autogrammu Konstantina grāmatā Neredzamā gaisma un gājusi dārzā, kur viņš strādājis.

— Viņš negribēja, dzina lāpstu zemē, raka. Es nācu atpakaļ un to Jums izstāstīju. Tad Jūs teicāt, dodama man rakstāmo rokā: — Gan jau parakstīs. — Patiešām, viņš nolika lāpstu sev blakus, ierakstīja savu vārdu aiz Jūsējā un vēl labsirdīgi piemetināja: — Ar draudzīgu sveicienu. — Tad paņēma atkal lāpstu un saudzīgi gremdēja irdenajā zemē, lai tā dotu augļus, krāšņos tomātus. Nevaru aizmirst viņa darbīgās, no irdenās augsnes brūnās rokas, kuras vienlīdz piederēja mīlētai zemei un garīgai pasaulei.

16. jūnijs, 1976

Pelēka, aizplīvurojusies diena. Uzziedējis pirmais bruņinieku piesis un violeti sārtā roze.

Ir jāatšķir parādību konkrēts apraksts no tēlojuma un notēlojuma.

Aprakstot kaut ko, vissvarīgākais ir lietišķība. Toties tēlojumam jābūt dzīvam un krāsainam. Tēlojums attēlo iespaidu, kādu zināma parādība vai lieta uz mani atstājusi. Apraksts ir objektīvāks. Svarīgāka ir pati lieta, ne iespajds, kādu tā atstāj uz novērotāju. Aprakstam jābūt iespējami precīzam un noteiktam. Notēlojums ļoti tuva rada tēlojumam. Ir jāizvēlas notēlojamā lieta un uzskatāmi tā jāparāda. Izšķirēja kvalitāte notēlojumā ir uzskatāmība.

Katrs pārdzīvojums ar visām priekšnojautām nepārtraukti pastāv, ieslēgts atmiņā. Dzīve nepārtraukti norit trijās dimensijās: pagātnē, nākotnē un plūstošajā tagadnē.

Stokholmā Ingmars Bergmanis inscenē Mocarta "Burvju flautu". Ziemeļu burvis, dzīves dēmonisko varu saucējs, atradis ceļu uz gaismu, uz jautrību. Bergmanis jau agrāk Mocartu citējis, piem., Paminio rečitātīvu "Ak mūžīgā nakts, kad zudīsi tu!" Viņa inscenējuma galvenā doma — atbrīvotība no dzīves drūmes.

Manā uztverē visa māksla, sevišķi mūzika, atbrīvo no dzīves drūmes. Bet jautrība nenozīmē happy end, īsta māksla ir sāpju pārvarēšana. Bergmanim māksla ir pajumte laimei, romantiska pašatbrīvošanās.

Mūzika manuprāt cēlāka nekā visi vārdi, jo skaņās nav iespējams melot.

Bergmanis visās savās filmās lietojis mūziku. Viņu saistījusi Burvju flautas serenitāte.

Mocartam raksturīga jautrība, kas izceļas uz dēmonisma fona. Bergmanis kā estētiskā, tā dzīves apziņā ir Kierkegora skolnieks, un arī Mocarta uztverē ir šī daļa ietekme. Burvju flautas teksts, kā zināms, pilns

banalitātēm. Bergmanis paveicis iespējamo attīrīšanu, tā stabilizējot gan drāmatisko norisi, gan pasaules uzskatu. Esmu vienmēr brīnījies, kāpēc tik stūrgalvīgi mēdz turēties pie Šikanēdera teksta. Bet Bergmanim tēlojums ir galvenais. Viņš piemērojis šo operu televīzijai, kā labs drēbnieks piegriezis to mazajai rūtij, kurā skatāmies. Viņš izmantojis iespējas, kādas tikai televīzija var dot. Uz skatuves no šī inscenējuma būtu iznācis tikai nemākulīgs sakropļojums. Neviens, izņemot Fellini, nav tā pārvaldījis televīzijas iespējas. Māksla nekad nav dzīve. Bergmaņa interpretācijā Burvju flauta simbolizē nemitīgo duālismu starp ilgoto un nepiepildāmo.

BĪLERA KALNĀ

25. jūnijā, 1976

Atskaņas pēc mana vakara Kēnigsfeldā. Viens no maniem jaunajiem klausītājiem raksta:

— Šai vakarā Jūs kaisījāt domas kā briljantus mūsu priekšā.

Bilera kalnā briljanti sēdēja man pretī. Tieša saskare ar bagātību.

Esmu pieņēmusi ielūgumu, ko ierosinājis vai, labāk sakot, panācis Ludvigs Helšers: viss ir lielā stilā. Ne jau atsevišķa viesnīcas istaba, mums ir svīta. Katru vēli, vai tā būtu tase kafijas vai biķerītis jogurta, izpilda acumirkļi. Man te piešķirta skaidra loma, un tā man jātēlo. Vasaras vakars rada skaistas kulises. Nervu saspīlējums, ko kāpina neskaidra māgas-zarnu diagnoze.

Kā parasti klausītāju daudz vairāk, nekā vakara rīkotājs profesors sagaidījis. — Neparasti! Neticami! Tā

nekad nav bijis. — Atbraukusi Elizabete no Koblenčas, vēl citi no tāliem Vācijas stūriem. Visi mīļi. Bariņš klausītāju atnāk divas stundas vēlāk, kad viss jau garām. Es aplūkoju publiku un saprotu, ka mēs neesam no tās pašas pasaules. Nolēmu ņemt vērā Tolstoja teicienu:

— Ja ir tikai divi, kas saprot tavas grāmatas (resp. lekciju), tad raksti (resp. runā) šiem diviem.

Neskatoties uz neparasto, es pateicu, ko gribēju teikt. Reizi pa reizei jutu publikā izbrīnu. Tad aizgrābtību kā fizisku pieskārienu. Vētraini aplausi. Grāmatu klāsts uz vietas izpirkts. Vakariņas man par godu. Tās taču nevarēju atteikt. Biju aicināta šeit pavadīt četrpadsmit dienas, un ielūgums bija reizē arī honorārs. Katra diena šeit maksā divsimt markas. Tātad lielisks honorārs ar plašu vērienu. Vēlējos būt kopā ar tiem, kas braukuši tālu ceļu. Viesnīcā tas taču būtu iespējams.

— Nē, tas nav iespējams, — saka profesors, kas reizē ir šefs un visas šīs ķēniņvalsts īpašnieks. Velti es pūlos kaut ko panākt.

— Visi gaida uz jums. Sēž jau pie galda. Jums jānāk tūlīt, šis vakars ir jums par godu.

Galds klāts kā jau svētkos, un aiz loga fonā Švarcvaldes kalnu lieliskā dekorācija saules norietā.

Pirmo vīna glāzi dzēra uz manu veselību. Daži teica:

— Tas bija aizkustinošākais priekšlasījums, kādu jebkad esam dzirdējuši.

Sēdēju goda vietā starp šefu profesoru un ārstu S. Būtu tik labprāt sēdējusi kopā arī ar klausītājiem no tālienes. Uz manu jautājumu profesors L. man paskaidroja, ka kungs man iepretim ir grāfs, ļoti vecas, dižciltīgas ģimenes atvase, un tur — otrā pusē — arī kāds

dižciltīgais. Sirmais kungs, kas mazliet slikti dzird, ir baņķieris. Tikai bagāti ļaudis. Un es to starpā grāfiene no Nabagmuižas!

Sarunu temats — medības — visā skaļumā. Un par devīzēm un hipotēkām. Bija tā, it kā klausītos ķīniešu valodā.

Tad pēkšņi es vienkārši vairāk nevarēju. Galds sāka ligoties, man likās, ka sēžu laivā, kas tūlīt gāzīsies. Runāja par labākiem, dārgākiem vīniem, vēl arvien ķīniski. Tad es iedrošinājos galdu atstāt. Ārsts S. mūs pavadīja tikai līdz celtnim, lai gan es viņam teicu, ka man kļuva briesmīgi nelabi.

No dažiem klausītājiem uzzināju gan tieši, gan netieši, tas bijis lielisks vakars, viens no vislieliskākajiem Bīlera kalnā vispār. Es paziņoju šefam, ka jau nākamā dienā aizbraucu, ko viņš patiesi nožēloja. Mūs trīs — Silviju, Legovu un mani — profesors vēl ielūdza pusdienās savā greznī iekārtotajā dzīvoklī. Viņa tonis bija godbijīgs, pavisam citāds, nekā mūs sagaidot.

Pie galda mūs apkalpoja tumšādains tunisietis. Ēdienu kaut kā iemociju. Sirsnīga šķiršanās, aicinājums atkal atbraukt.

Ārkārtīgi skaists īpašums. Iepriekšējā vakarā ar Legovu pastaigājāmies mežā. Egles kā patriarhi. Es izelpoju visu istabas gaisu. Biju pateicīga katram kokam, kas te auga. Pēc maza brītiņa mūsu solam pagāja garām divas dāmas. Viņas pateicās par neparasti ierosinošo, uzmundrinošo priekšlasījumu, kas viņām daudz devis. Viena no dāmām, uzzinājusi, ka dzīvoju Krocīngenā, jautāja: — Jūs taču tur esat laimīga?

Koki nekā nejautāja. Tie pateicās klusēdami, viņi deva man mieru un spēku. Neticami skaists mežs.

Iekšēji atvieglota atstāju man svešo pasauli.

Īpašnieka auto mani atveda un aizveda, un es pateicīgi izbaudīju braucienu kā pāreju no tās pasaules, kurai nepiederu, uz to pasauli, kas ir vienīgi mana ķēniņvalsts.

LEKTĪRA

30. jūnijā, 1976

Fredrika Garčia Ļorkas vēstule Žoržam Žilēnam. Abu autoru starpā ne mazākās konkurences ēnas. Lirisks svaigums. Vēstuli apmaiņa sākas 1925., beidzas 1932. gadā. Ir tīkami dzīvot draudzīgo, aizrautīgo attiecību skaidrajā gaismā, kas saista divus būtībā ļoti dažādus domu biedrus. Žilēns ir intelektuālākais no abiem. Ļorkam brīnumbērna daudzpusība. Viņu attiecības izveidojas sirsnīgas, graciozas, reizēm mazliet ekskluzīvas. Žilēns toreiz bija mācībspēks augstskolā.

— Reizēm esmu pārsteigts, kad manu, ka esmu inteligents. — (Ļorka).

— Esmu uz laukiem, Andalūzija kvēlo un kaist saulē. Dzeru akas ūdeni un ēdu ābolus (skābus un saldus ābolus, pie kam domāju par Taviem bērniem). Mazgā savas acis ar vārdu ziepēm. Bet tikai rītos. Agrāk poēzija bija "pavisam cita pasaule". Tās durvis jāaizslēdz, pa kurām tā var izlavīties līdz vulgārām ausīm un ļaunām mēlēm.

Šiem teikumiem nav nekā kopēja ar iedomību. Spāniskais šinīs vēstulēs ir patētiskais, deklamatoriskais tonis, tāpat kā pastāvīgā apkampšanās, ko es tik labi pazīstu no Konstantīna.

— Ģigāni man ir temats, nekas vairāk. Es varētu tikpat labi būt šujamadatu vai ūdens ainavu dzejnieks.

Bieži dzirdēju Konstantinu kaut ko līdzīgu sakām:

— Nav svarīgi, par ko raksta, svarīgi ir, kā to raksta.

Pārmaiņai lasu vācu autorus: V.Kaueru, K.Brikneru, I.Geisi, Katarīnu Hesu u.c.

V.Hellvigs raksta žurnālā "Tat":

— Patiesībā mēs visi esam kļuvuši nihilisti. Katra mūsdienu grāmata, ko uzšķiram, katra luga, ko noskatāmies, mums to apstiprina. Māksla ir tikai zināms ironizēšanas veids par sevi pašu. Viens autors cenšas otru pārtrumpot ar vēl pamatīgāku cinismu. Izsmiekla filozofija triumfē... sevi smieklīgu padara tas, kas atsaucas uz ticību, mīlestību, cerību vai arī uz labo, patieso, skaisto. Šos vārdus neiespējami dabūt pār lūpām, tāpēc ka — jāatzīstas — esam nonākuši stāvoklī, kas to vairs neatļauj. Rudolfs Panvics bezbailīgi cēlis gaismā visu, kas cilvēkam ir vai var būt nozīmīgs. Viņa grāmata tāpat ir mācība par dzīvi. Milzīgs darbs... Beidzot var atrast kaut ko, kas lasītāju piesaista. Tāda reta parādība, kā mūža darbs Gētes garā. Panvics nodzīvo astoņdesmit astoņus gadus un strādā līdz savas dzīves pēdējai stundai. Viņš droši bija viens no lielākajiem to starpā, kuri mums zūd.

Es klausos zemes balsis, bet evaņģēlijs man ir grāmatu grāmata, ko nekad nevaru visā pilnībā līdz galam izlasīt.

Dievs radījis cilvēku, lai tas Viņu atrastu.

Īsta kristietība — ticību iestārot katrā ikdienišķās dzīves rīcībā.

Dievišķā vide zaudētu jēgu, ja tai nebūtu nekādas saskares ar zemi.

Tais stundās, kad es pilnā atmodas skaidrībā dziļi sevi apzinot, esmu vislaimīgāka.

Jūtu dievišķīgumu tai atmosfērā, kurā esmu iegremdēta, kas mani apņem no visām pusēm kā pati dzīve.

Universss ar savu salto vienaldzību un mežonīgo skaistumu mani biedē, tomēr jūtu Dieva elpu katrā atomā kā gaismas staru kristallā. Neizmērtījamais, agrāk radītais zemes slānis tas ļauj mums sevi universāli apjaust, gluži tuvu un reizē bezgalīgi tālu. Ja mēs no visas sirds nododamies kādam uzdevumam, reizēm jūtam, ka lietas sāk daļēji mūs vadīt, nevis otrādi. Tā būtībā paklausām kādai augstākai gribai.

— Katrs cilvēks skaidri atšķir tos brīžus, kad viņš darbojas, no tiem brīžiem, kad viņu darbina — (Dievišķā vide, T.de Žardēns).

— Ja ko darāt, — saka Pāvils, — dariet to mūsu Kunga Jēzus Kristus vārdā.

Collaborare, compaire, commorire, conressuscitare... sadarboties, kopā ciest, kopā mirt, kopā augšāmcelties... (Pāvils?)

— Katra cilvēka dzīve ir "saistīta ar otru cilvēku un ar Kristu, vai jūs ēdat, vai dzerat", — saka Pāvils.

Manuprāt pilnība nav sasniedzama, atraisoties no pasaules; ja mūs apņem tikai ļaunums, tukšums un pelni, tad nav jēgas dzīvot. Katrai mūsu darbībai jāsakņojas mūžīgos likumos.

Atklāsmes grāmatā rakstīts: — Un jūsu darbi jums sekos. — Tas attiecas arī uz Konstantīnu. Varbūt nekas

no mūsu darbiem nezudīs, ne mūsu gara, ne sirds veikumi, ne mūsu roku darinājumi.

Varbūt tiešām zeme ir pārbaudījumu vieta, kur Dievs nospriež, vai esmu tiesīga reiz nonākt viņa tuvumā. Mani pārbauda, arvien no jauna pārbauda.

Vienu es tomēr skaidri zinu, ka bez visaugstākās palīdzības nekas neizdodas.

NELŪGTI VIESI

1. jūlijā, 1976

Saku savai sekretārei: — Šī būs vēsturiska diena. Beidzot miers. Viesi vai autogrammu gribētāji nav pieteikušies. Varu nodziļināties savā darbā.

Zvana tālrunis. Sveša, netīkama balss: — Paklausaities, Mauriņas kundze vai Muriņa, — kā bija jūsu goda vārds? Jā, tas jau vienalga. Ziniet, tās pārzemes balsis, es jau dzirdēju, ka jūs tālāk neturpināt klausīties. Jā, man tas liekas jocīgi, bet citi dabūjuši jūsu vīra balsi. Ko viņš isti saka, lāgā nezinu, nevaru saprast. Vai ziniet, ir taču viena biedrība priekš tiem, kam tās balsu lentes. Vai varat iedot man to adresi un, galvenais, pateikt, kā sauc priekšsēdētāju.

Mēģinu pacietīgi un laipni sniegt izziņu, lai gan katrs šis dāmas teikums — vai viņa ir dāma? — kairina nervus. Viņa mēļo tālāk, it kā runātu ar algotu ziņu biroju. Beidzot saruna ir galā.

Vai šādi cilvēki vispār var nonākt kontaktā ar pārpasauli? Vai tad nemirstība un saskare ar nemirstīgajiem vispirms nav jānopelna?

Iekšējs nemiers, arī jauninie zviedru viesi savu

ierašanos maina no dienas dienā. Viss tik nenoteikti.

Tad sēžu dārzā un cenšos koncentrēties, strādāt. Pēkšņi garāžas durvis tiek atrautas, es pārbijusies saraujos. Sievišķīga būtne metas dārzā, skaļi smejas.

— Ak, es tak jūs netraucēju? Nezinu, vai jūs mani pazīstat, esmu profesora kundze tā un tā.

Pārkopusies dāma, manikīrēti nagi, frizūra bez vainas, visas krunciņas sejā izmasētas, aproces skan. Ko svešā kundze no manis vēlas?

— Jā, man vajaga jūsu autogrammu. Patiesībā es gribēju nākt rīt, bet mans vīrs brauc prom jau šodien un var paņemt grāmatu līdz, redziet, tad man tā nav jāsūta.

— Vai jūs lūdzu nepiesēstos, lai varu jūs redzēt un zināt, kam mana autogramma vajadzīga.

— Jā, “vajadzīga” nav īstais vārds. Grāmata domāta manai mātei, viņa ir veca, bet mīl jūsu grāmatas. Viņai ir dzimšanas diena, un viņa priecāsies par jūsu ierakstu.

No čaukstošas papīra kules viņa izņem “Tēli un likteņi” un noliek man priekšā. Es palūkojos viņā un domāju: kas šim cilvēkam varētu būt kopējs ar manām grāmatām?

— Kuru no manām grāmatām jūs esat lasījusi?

— Man maz iznāk lasīt, jūs saprotat, man citi pienākumi... Jūs taču pazīstat S.ģimeni, mēs dzīvojam kaimiņos.

Šai dāmai es biju kā skaņu plāte vai cits kāds priekšmets. Ja mūsu īsās sarunas laikā mana roka būtu atrasisījies no pleca un nokritusi, viņa to nepamanītu. Tik cieši viņa bija saistīta ar savu māju, savām rotām un saviem sabiedriskajiem pienākumiem. Viņa runāja bez stājas, bet nepateica nekā. Ierakstīju autogrammu. Mokošs nogurums salija visos locekļos.

Vakarā gultā mēģināju nogrimt meditācijā,

atsvabināties no rūpēm un sāpēm. Ap pusvienpadsmitiem mani uzrauj tālruņa zvans: — Mans vārds ir K. — Piesmakusi veca vīrieša balss. Tikai pēc laba laika atceros kādu pastkarti un drebošā rokrakstā rakstītu lūgumu atļaut mani apciemot. Ar to būtu piepildījies viena no viņa dzīves lielākām vēlēm. Viņš tikai tādēļ atbrauktu uz Krocingenu, lai kādu stundiņu pavadītu kopā ar mani.

— Kādu stundiņu? Tas izslēgts: pirmkārt, mana veselība nav stipra, un, otrkārt, man jāpabeidz steidzama korektūra.

Ko nozīmē korektūras darbs, to viņš nesaprata.

Bez tam viņš slikti dzirdēja, un tas sarunu vēl vairāk apgrūtināja. Beidzot tomēr vienojāmies, ka sestdienā viņš atnāks.

Cik nogurusi esmu no cilvēkiem, kas nāk un iet. Nekad tā neesmu ilgojusies pēc klusuma un vienpatības kā tagad.

Nākamā priekšpusdienā pēkšņi logā kāds ieliek trīsdesmit piecas — jeb vai bija četrdesmit piecas? — rozes saulrieta krāsā, veselu rožu dārzu. Kas par grēcīgu izšķērdību, kāda vasaras pārpilnība! No kā? Nepazīstams rokraksts, tad lasu — Gudruna B.

Esmu viņu tikai vienu reizi redzējusi — pēc lekcijas Karlsruhē: tieviņa, bezgala trausla būtne. Viņa man bija rakstījusi daudz vēstuļu no psihiatriskās klīnikas, no kuras nāca un kur daudz bija cietusi. Es mēģināju palīdzēt, atmodināt viņā ticību, ka viņa var kļūt vesela un mīlēta, jo pati ir spējīga kādu citu mīlēt. Viņa apprecējās. Vīrs saslima. Šīs rozes bija draudzības apliecinājums un arī kļiedziens ilgās pēc laimes un kādas vārdos neietveramas bailes. Cēlsirdība un skumjas, lūgums pēc palīdzības. Man mīla šī Gudruna.

Rīts skaists kā dzintars. Zeme smaržo, vējš neelpo. Astonos no rīta uz terases dzeru tēju. Pārdomas. Koncentrēšanās. Kontrole pār sāpēm. Vai tas bija pirms piecpadsmīti gadiem vai ilgāk? Manu muguru skatīja cauri ar rentgenu. Biju sūdzējusies ārstam, ka pēc ilgākas sēdēšanas sāpes mugurā kļūst neciešamas.

Ārsts: — Ar šo muguru jūs vispār nevarat sēdēt, tikai gulēt. Es izrakstīšu jūs kā darba nespējīgu, tas nozīmē, ka jūs savu rakstīšanu vairs nevarat turpināt. Sociālās iestādes par jums rūpēsies.

Viņš domāja, ka bijis ļoti laipns pret mani. Raudādama rādīju papīru Konstantīnam. Viņš to saplēsa un nolēma: — Mēs dzīvosim, kā līdz šim esam dzīvojuši! Bet tev ik pēc pāris stundām jāatguļas.

Sekojošos piecpadsmīti gados esmu sarakstījusi kādas divpadsmīti grāmatas un savu eksistenci, kas prasa lielus izdevumus, pati nokārtojusi. Pēdējā laikā sāpes atkal pastiprinās, bet nav viņa, kas saplēstu apliecību.

Rīta klusums dziedē. Dienās nepanesami gaudo un rej urbis, jo kaimiņos ceļ jaunu māju, tikai nedēļas nogalēs ir miers. Dienas ir arī pārāk karstas, saule dedzina. Rīts ir oaze, un tā jau palaikam katrā tuksnesī tā skaistākā.

Istā tējas stunda agrā rītā ir atjaunota. Cik sveši visi tie, kas mēģina mani pierunāt atstāt šo mazo salu, kur esmu saistīta ar Konstantīnu, ar aizmūžu un sevi pašu. Ak palīdzīgie, kas man piesūtīja vecuma māju adreses! Ja rīta stunda ir mierpilna, tieku ātri galā arī ar nepieciešamajām telefona sarunām. Nemierīgos rītos viss kārtojas lēni, saraustīti.

Evaņģēlijs nav noniecinājis ķermeni: "Miesa ir dvēseles svētais trauks."

Nekur Kristus nav noliedzis prieku, bērnus, liliņu skaistumu vai putnu pārkumu.

Kristus pieminējis bērnus kā simbolu nenomāktam priekam, lilijas kā simbolu pilnīgam skaistumam, spārnotos putnus kā paraugu, lai mēs atbrīvotos no zemes smaguma. Viņš pārvērtā ūdeni vīnā, lai netrūktu svētku prieka.

Bet gadu simtiem ejot, viņu un viņa mācību ieslēdza drūmos mūros. Patiess dievkalpojums var notikt arī zem klajas debess, zem ēnaina ozola, ziedošā pļavā vai mežainā ielejā.

Viss, ko redzam un uztveram, ir tā gara izpausme, kas mūs saista ar Radītāju. Mums tikai jāmacās lietas pareizi redzēt, ļauties kosmiskai ietekmei un, pārvarot dvēseles vienaldzību, nonākt līdz saskaņai ar visumu.

Pateicoties matērijai, no kuras esam veidoti, visa pasaules radīšanas mistērija atbalsojas ikvienā no mums. Lai cik suverēns būtu mans gars, tas ir daļa visu zemes enerģiju kopumā. Katrs no mums ir atoms universālā, un katrā atomā dzīvo universs.

Šīs zemes iemītnieks nepieder pats sev, viņa saknes ir debesīs.

SASTAPŠANĀS AR DĀVIDU JONGU, 11. jūlija, 1976

Ar dažu labu paziņu saejamies gadiem ilgi, esam laipni viens pret otru, bet būtībā paliekam svešnieki. Un ar pilnīgi nepazīstamu cilvēku kontakts var rasties no

pirmā acumirkļa.

Biju aizrakstījusi kādam K.Klausenam, ko personīgi nekad nebiju sastapusi, dažas rindas sakarā ar viņa rakstu žurnālā "Esotera" un lūgusi viņu kopā ar rakstā minēto mediju mani apciemot. Nekavējoties saņēmu piekritīgu atbildi. Viss kārtojās it kā pats no sevis, neredzamas rokas vadīts. Tas ir retums, to zinu, jo esmu ļoti nopulējusies panākt Krocingenā pazīstamu mākslinieku leļļu teātra uzvedumu. Bez panākumiem! Bet šodien viss izdevās, un arī Reinholds ir šeit, un no Stokholmas atbraukusi Enerija. Tikai Legovas trūkst. Klausens solījās nākt ap pieciem. Jau četros viņš zvanīja no kūrmājas un jautāja, vai viņi nevarot nākt tūlīt. Nevēlēdamies mani apgrūtināt, viņi jau kūrmājā paēduši un padzēruši, tikai nezinot kā nokļūt Romiešu ielā. Reinholds sarunu dzirdēja un spontāni, man nekā nejautādams, aizbrauca tieši uz kūrmāju.

Pēc pusdienām kūrmājas dārzā pie galdiņiem ļaudis kā bišu spiets. Dzer kafiju, sastop paziņas. Reinholds acumirkli ierauga Dāvidu Jongu, kas tai pašā brīdī saka Klausenam: — Skaties, tas jaunais vīrietis mūs meklē.

Reizē ar abiem vīriešiem atnāca arī sekretāre, jauna dāma, viesnīcas īpašniece Ludvigshāfenā, kur Jongs bija apmeties. Viesi apsēdās manā darbistabā. Pēc sasveicināšanās uzliku skaņu plati, Mocarta sonātu vijolei K454. Tikko mūzika bija izskanējusi, Jongs sacīja:

— Istabā nupat ienāca plecīgs vīrietis, piegāja pie jums no muguras puses un uzlika rokas uz pleciem.

Es izbijos. Tā Konstantins mēdza darīt, dzīvs būdams. Visu šo karsto dienu intensīvi jutu viņa klātieni, un man bija grūti ar Eneriju un Reinholdu sarunāties. Mani nervi bija satraukti līdz trūkšanai. Mazs glābiņš bija nelielais izbraukums priekšpusdienā tepat uz digitālis-

mežu. Ar Eneriju un Reinholdu var kopīgi klusēt.

Lūdzu savus viesus man sekot Konstantina istabā. Dāvids Jongs no pirmā mirkļa man likās tuvs, gandrīz kā brālis. Bija tā, it kā mēs kādā augstākā plāksnē jau būtu sastapušies.

Tāpat kā medija spējas, mani fascinēja viņa pārjūtīgums, kas sevišķi izteicās viņa rokās. Viņa smalkais, slaidais ķermenis — trausls un tomēr stingrs gara trauks. Ne vēsts no svešuma sajūtas, kas mani bieži dursta. Viņa teikto uzņēmām lentē. Daža liecība biedēja, daža mani aplaimoja. Bija patīkami vērot Dāvida Jonga un Klausena sadarbību. Abi viņi bija kā viens. Kad lente bija iespēlēta, teicu Dāvidam:

— Jūs tā nedrīkstat bez pārtraukuma turpināt. Sabruksit jūs, un pārtrūks vēstījumi.

Viņš pateicās. Tad gāja nomazgāties un pārgērbties. Viņš valkāja zaļganu uzvalku. Laiku pa laikam dzēra ledus ūdeni. Mediālu liecību dienās ēst neesot iespējams. Manā darba istabā ienācis, viņš tūlīt pamanīja manu mīļāko krustu ar ametistu. — Beautiful! Ak, cik skaists! — viņš teica vairākkārt. Un apbrīnodams paņēma krustu rokā.

— Jūs to varat paturēt.

— Nē.

— Lūdzu paturiet to.

— Labi, bet tikai šīvakara seansā.

— Nē, vienmēr. Es priecāšos, ja jūs to paturēsiet.

Vēl brīdi pretojies, viņš krustu beidzot pieņēma. Vēl nekad savā dzīvē nebiju redzējusi, ka kāds cilvēks manu dāvanu pieņemtu tik pazemīgi, pateicībā starodams. Šai brīdī es viņam varētu atdot visu, kas man piederēja.

Īsu brīdi biju viena ar R. kundzi, kasieri, un jautāju viņai, cik viens seanss var maksāt. Viņa atbildēja:

— Tas ir dažādi, bet no jums nedrīkstu ņemt ne feņiņa, to man Dāvids piekodināja.

Vakarā visi kopā braucām uz Freiburgu, uz Dāvida atklāto seansu: Amiga, Enerija, Reinholds un es. Pie Kolpinga zāles var labi novietot mašīnu, tur nav kāpņu, un zālē vietas simts cilvēkiem. Mums vietas bija rezervētas pirmajā rindā. R. kundze pie kases. Ieejas maksa DM5. Klausītāju vidū tikpat kā nav jaunu cilvēku. Klausena ievadvārdi izcili labi. Pats Dāvids Jongs stāsta par humoru: — Man no spokiem bailes. Neesmu nekāds gaišregis. — Ienākot viņš turēja dāvāto krustu rokās.

— Es nemēdzu ar krustu rokā nākt uz seansi, bet šo krustu man šodien Bad Krocingenā dāvināja, un tas man kaut kādā veidā palīdz liecināt.

Kurš gan negribētu zināt, vai iespējama dzīve pēc nāves? Viena iespēja, lai kaut ko uzzinātu, ir daudz apstrīdētie un apšaubītie mediji, no kuriem astoņdesmit procenti neiztur objektīvu, asu kritiku. Bet kā mūzikā ir izņēmuma cilvēki ar absolūtu dzirdi, tā varbūt ir cilvēki ar absolūtu dzirdi pāresmes jautājumos. Ja man un maniem paziņām tādas dzirdes nav, tas vēl nenozīmē, ka nevienam tāda nevar būt.

Ka Irs Dāvids Jongs, kura vakaru Kolpinga namā Freiburgā piedzīvojām, ir apdāvināts, par to nevar šaubīties. Asi, skeptiski, dabaszinātniski ievirzīta persona nevar noliegt, ka viņš nav ne triku meistars, ne cirkus artists, ne krāpnieks. Pareizāk būtu teikt: viņš ir izaicinājums. Brīvi un ar neatdarināmu Iru humoru viņš uzrunā klausītājus. Ja kādu no tiem viņa mediālie atklājumi varbūt nepārlicināja, tad saistīja neatvairāmā suverēnitāte, viņa tiešā, drošā zināšana. Saprotais, nevar izslēgt varbūtību, ka lieta grozās ap telepatiju. Bet tās liecības, ko es personīgi dzirdēju, visas ar telepatiju

vien izskaidrot nevar.

Dāvids Jongs runā tikai angļiski. Katru teikumu Klausens acumirkli spoži pārtulko vācu valodā.

Jonga liecības kodols:

— Es zinu, ka pārdzīvošu nāvi. Es varu tikai dot tālāk šo zināšanu, ko pats esmu saņēmis, bet tā neatkarājas no manis.

Arī tiem, kas principā noraida komunikācijas iespēju ar aizsauli, sastapšanās ar Dāvidu Jongu dos ierosinājumu dziļāk pārdomāt un būt pateicīgiem, ka sastapuši neparastu cilvēku, kas vienlīdz dzīvo pasaulē un pārpasaulē.

Klausens atklāti pateicās par viesmīlību, ko viņi baudījuši Bad Krocingenā, un par to atbalsi, ko viņš un Dāvids, pateicoties man, saņēmuši. Nobeidzis savu paldies, viņš noskūpstīja man roku.

Silta vasaras nakts — klusēdami braucam mājup. Vēl īsu brīdi esam visi kopā restorānā. Ilgas pēc Dāvida.

SVEŠUMS

22. jūlija, 1976

Cik sveša šeit esmu, neskatoties uz visu mīlestību un apbrīnu! Kāda dāma no Neištates piezvana, gadiem nekā par viņu nebiju dzirdējusi. Viņa vēlas mani apciemot, pastāstīt, kā klājas viņai pašai, vīram un bērniem. Mana diena diemžēl tā pārslogota, ka nevaru viņu pieņemt. Saruna tālrunī velkas garumā, visos sīkumos viņa stāsta par dzīvokli Badenweilerā, par lauku māju, kas iepirkta franču Jura kalnos, par savu dārzu, redīsiem un gurķiem, par stādiem, bērniem un bērnu bērniem — un arvien

iestarpina, ka viņa daudz par mani domājusi, manai dzīvei sekojusi. Pārgarās sarunas beigas: — Un lūdzu katrā ziņā pasveiciniet Raudives kungu, ļoti sirsnīgi pasveiciniet.

Mana viešņa ir Dr.M.kundze, kultivēta, izglītota dāma, ko pazīstu jau gadus desmit. Viņa bieži pie manis ciemojusies, un ar interesi esmu lasījusi viņas dzejoļus. Atkārtoti viņa man teikusi, ka ļoti mīl manas grāmatas un tās labi pazīst. Uz mana galda gul grāmata par spāņu rakstnieku Ļorku. Es pastāstu, ka viņš bijis Konstantina draugs, par ko viņa bezgala izbrīnījusies: — Kā tas varēja gadīties, vai tad Dr.Raudive prata spāniski?

— Jā, viņš Spānijā dzīvoja un studēja.

— Ak, es to nemaz nezināju, tas taču sevišķi interesanti.

Grāmatā "Iedrošināties ir skaisti", ko viņa apgalvo, ka labi pazīst, tas viss skaidri izstāstīts.

No kurienes arvien atlido šie melnie putni, ne viņus satvert, ne aizdzīt. Bezmiega nakts. Sāpes. Esmu ieņēmusi zāles, bet tās nepalīdz. Gribru piecelties, lai uzliktu kādu skaņu plati. Nevaru. Esmu kā sasieta, un tad vēl šīs bailes. Labi, ka Helga arī naktī sasniedzama. Tomēr es viņu nemodinu, arī tam man trūkst drosmes. Melnos putnus nevaru notvert vārdu būrītī, viņi mani sakapā. Nepārvarētas elles ainas, jeb vai bailu izcelsme meklējama pavasarī izdarītajā operācijā un izmeklēšanā?

Ceru, ka brauciens uz dienvidiem palīdzēs man iegūt jaunu spēku, lai varētu izbēgt melnajiem rūpju putniem.

Bet lai aizbrauktu, pacietīgi jāsaliek komplicēta mozaīka: vispirms jāievēro mājiņas īpašnieces vēles, tad

jāatrod pavadone, beidzot jādomā par manu slimības stāvokli. Noliktais termiņš jau trīsreiz mainīts, strīpots un atkal godā celts. Esmu nokausēta. Pie tam tagad man būtu drusku naudas, jo pēc Konstantina nāves kāds Zentas Mauriņas klubs, kurā, izņemot viedo priekšnieci, es nevienu locekli, liekas, personīgi nepazīstu, man sūta nesavtīgas dāvanas. Bieži es pateicīgi atceros visus savus palīdzētājus un palīdzētājas!

Agrāk es labprāt paliku viena mūsu dzīvoklī, domu putni atnesa dziesmas un domas no visām debess pusēm. Nu jau pagājušas nedēļas un mēneši, kopš garīgi slimais mani apmeklēja, bet bailes neatkāpjas. Cenšos notikumu apzinīgi pārdomāt, spokus saukt vārdā — nekas nepalīdz. Redzu, ka ārprātīgais mani sagrābj un ar pretīgo roku aizžņaudz man kaklu, tikai vienu teikumu atkārtodams: — Zenta, tev jānāk līdz. — Šo saucienu dzirdu naktīs.

Kaut es varētu aiziet... vienalga kurp... tālā pastaigā.

SIGRISVILĀ

Vasarā, 1976

Ja zinām puķu vārdus ziedošā plāvā, tūlīt jūtamies dzimtenīgāk, un tāpat tas man ir ar kalniem. Pirmajos gados Šveicē viens kalns man likās gluži tāds pats kā otrs; dažs tikai bija mazliet augstāks, cits zemāks. Tagad Sigrisvilā rītos es apsveicinos ar katru kalnu personīgi, kad tie viens pēc otra atsvabinās no nakts miglas drēbēm, lai starojošā skaistumā slavētu Radītāju un ielūkotos arī manā logā: sāpju dienās, man liekas, nežēlīgā vienaldzībā, bezsāpju stundās svētījot un sargājot. Esmu tuvāk

iepazinusi kalnu ģimeni ap Štokhornu: Ništētēnu pa kreisi, Vālpgrātu pa labi.

Izbraukums Justisa ielejā. Brauciens turp satraucoši skaists, atceļš caur Interlākenu gar ezera krastu, gar Beatenbergu apbur un nomierina.

Kādā citā izbraukumā dodamies uz Ementāli. Liriskā Šveice, mīlīga ainava, zemkopju Šveice atgādina Latviju. Sulīgās, zaļās pļavās ganās govīs. Pie katras zemnieku mājas puķu dārziņš; tālāk kviešu lauki, tikai retumis kāds rudzu gabals. Tomēr man liekas, ka esmu no kādas citas zvaigznes atkluvusi šai vietā, kur cilvēki paaudzi pēc paaudzes dzīvo netraucēti. Katrā viņu žestā jūtama sakņainība. Es esmu bezsakņu augs, viens no tiem, ko liktenis izrāvis. No maniem likteņa biedriem dažs ielikts dārgā vāzē, dažam vēl saglabājies kāds saknes gals un tas cenšas nest augļus. Bet lielākā daļa ir nokaltuši.

Mana bezsakņainības apziņa vēl kāpinās, kad viesmīlīgie saimnieki savā starpā sarunājas vietējā dialektā.

Ementāle man ļoti tuva, sāpīgi pazīstama. Un tomēr es šeit neiederos, nekur nepiederu; vienmēr stāvu durvju priekšā, neskatoties uz visu viesmīlību. Vakarā gultā skaitīju sev latviešu dzejas, un mēness klausījās.

Aizbraucām uz Grindelvaldi. Grandioza, gleznaina, apžilbinoši balta Jungfrau virsotne starp diviem tumšiem, eglēm apaugušiem kalnu masīviem.

Vakari ir neparasti vēsi. Atmiņas — Raiņa Kalnā kāpējs. Aizsaulē aizgājušie paslīd atmiņā kā ēnas. Saistība un atraisīšanās. Katram no mums jābūt, cik vien iespējams, pašam un gatavam no visa atraisīties, aiziet.

Iepazīstu arvien jaunas kalnu sejas. Ir gandrīz tā, it kā sastaptu mīļus paziņas. Ar Nisenu, kura galotne nakti apgaismota, es sarunājos, ja neatlaižas miega putns.

Vēl neesmu brīva no narkozes, moka sveša šnākoņa galvā, jūtu nelabumu. Runāt ir piepūle, acu plaksti smagi. Šoreiz diagnoze bija viennozīmīga: dzīvot vai mirt! Tagad liekas, tā nebiju es, kas visu to piedzīvoja. Man jau nemaz nav tik daudz spēka, lai izturētu negantās mocības.

Atgriezusies redzu — viss rit savā ierastajā gaitā. Saulespuķes zied, lietus pil uz jumta. Rietošās saules pēdējie stari apgaismo manu istabu. Arī televīzijā parastā programmas kārtība. Tālrunā zvani.

Televīzija pārraida liellīgus, baigus kara manevrus. Kā dižojas ar ieročiem, kas pagatavoti, lai cilvēku, kam lemts tik īss brīdis zemes virsū, sakropļotu. Izgudro jaunumus, ne lai īso, smago un tomēr skaisto dzīvi atvieglotu vai pagarinātu, bet lai to visrafinētākā veidā iznīcinātu. Kā esmu tikusi izsviesta uz šīs zvaigznes, kur algo zinātniekus, kas pētī, atklāj un izstrādā metodes, lai iznīcinātu dzīvi?

Skumju asie nagi iecērtas manā apziņā.

Dienu no dienas es klīnikā sarunājos ar Dievu, es meklēju Dievu, lai jautātu tikai vienu un to pašu jautājumu: kāpēc Tu esi radījis sāpes, briesmīgās, kļiedzošās, svilinošās sāpes? Jo vecāka kļūstu, jo vairāk pārvēršos jautātājā cilvēkā, kas dreb bailēs un, liekdamies zem sava krusta smaguma, cīnās ar neizprotamo. Un tomēr — nevaru beigt mīlēt šo zemi! Visu smagumu, ko manai sirdij nācies izturēt, es varu bez bailēm pieņemt, tikai neredzu visām ciešanām jēgu.

Iznīcināšanas ārprāta pārpilnajiem manevriem seko pilnīgi pretējs raidījums: Ferencs Fričajs ar orķestri iestudē Smetanas "Moldavu". Skatos pazīstamajā drauga sejā, redzu viņu slimību un operāciju novājinātu, īsi pirms nāves, vairs tikai ēnu no sevis paša. Bet kāds noslēpumains spēks izstaro no traušlā ķermenī, izstarojums, kas aizrauj un žilbina. Un tad rokas, kas veido Moldavu. No šīm rokām plūst mūzika, izsmalcināts esmes prieks, gaviles un humors: — Smetana, viņš jau austrumu cilvēks, es pats arī nāku no austrumiem, mūsu jūtām ir milzu spēks...

Viņa balss dzīvo. Viņa ķermenis pārvērties pelnos, bet mēs klausāmies balsī, redzam viņa kustības, uzņemam sevī viņa iestudēto un dirigēto mūziku. Šī mūzika pastāv vienmēr, bet mēs viņa personību un radīšanas procesu uztveram tikai televīzijā vai skaņu platē. Viņš pats un visbūtiskākais viņa personībā, viņa gars, viņa dvēsele lai būtu neatsaucami iznīkuši? Pretrunīgs un neloģisks priekšstats. Mūsu ausīm nav dota spēja bez attiecīgās aparātūras uztvert pirms gadu desmitiem komponēto Smetanas mūziku un Fričaja pirms gadiem dirigēto Moldavu, redzēt viņu pašu un visu orķestri; tāpat mūsu acis un ausis ir pārāk nepilnīgas, lai redzētu un dzirdētu no dzīves aizgājušos.

ZEMES DZIESMA

Oktobri, 1976

Jaunākā no manām grāmatām — Zemes dziesma — guļ manā priekšā uz galda. Šai grāmatā ietverta mana pēdējo gadu dzīve, bagāta ar sāpēm un prieku, mana

alkstošā sirds, mana izdzītņa dvēsele. Katru dienu man nācās sevi no jauna izcīnīt, un gadījās, ka nevarēju pilnīgi atbrīvoties no rūgtuma. Neizprotama lieta ar man dāvāto prieku: to neizdodas paturēt, manās rokās ieliktu, man to tūlīt nolaupa.

Dievu es nevaru aptvert, bet zinu, ka viņš nenoliedzami, neapstrīdami ir. Tikai Dievs var teikt "lai top!" — vissaldākā un visbaigākā spēja, kādu vien var iedomāties.

Mana dzīve — kādā tumsā man bija jāieskatās, bet arvien esmu tumsai izbēgusi. Ja es dzīvoju un apliecinu pasauli, tad apliecinu arī Dievu. Viņam jābūt.

— Dievs... Tu esi pastāvīgi esošais, es tikai — gadījums — — (Pēteris Liperts "Cilvēks Ijābs runā ar Dievu").

Neskatoties uz bagātīgi piešķirtajām sāpēm un mokām, es mīlu visu radīto: puķes, zvaigznes un cilvēkus. Nevaru iztēloties, ka būs laiks, kad manis vairs nebūs, būšu izdzēsta, būšu — Nekas. Ja es to pilnībā jau tagad varētu aptvert, tad laikam Nekas, kā kapakmens man uzkritis, uz vietas nospiestu. Tik ļoti mana izsalkusi esība bistas no Nekā.

— Es pieķeros savam Būt, jo redzu to apdraudētu, tas nav sevi nostiprināts kā tava eksistence, kas droši un neievainojami noenkurota tavā nepieciešamībā.

— Es arvien esmu tik nožēlojams, manu Būt pastāvīgi apdraud pretīgais laupītājs nāve. To mazumiņu dzīvības manī arvien sagandē ciešanas, bailes, rūpes un apnicīgais nogurums, slimošana un vājums. — (P. Liperts).

Bet es vēlos gaviļējot pieņemt dzīvi, priecāties par tās skaistumu.

Dievs ir avots, es tikai lāse.

VĒSTULES

28. oktobrī, 1976

Vēstulēs izteikta godbijība, uzslava, atzinība vai vienkārši paldies. Kādā no tām sekojošs teikums:

— Jūsu braucieni uz priekšlastījumiem ir tīrais ārprāts, un tomēr Jums tie ir nepieciešami.

Ļoti pareiza diagnoze.

— Mēs labprāt būtu klausījušies tālāk, un ikviens ceram, ka atkal kādreiz būs lemts dzirdēt Jūs runājam. Ja katrs izteiktais un domās izrunātais paldies pārvērstos puķē vai tauriņā, Jūs sēdētu ziedošā plavā.

Kāda no manām senām lasītājām, kas apmeklējusi manas lekcijas jau Hamburgā piecdesmitos gados un bieži sūtījusi sveicienus un vēstules, tagad atnāca mani apciemot. Viņa ir mūziķe un māca mūziku kādā ģimnazijā. Ar labu reālītātes izpratni viņa viena pati jēgpilni nokārtojusi savu dzīvi.

Pēc apciemojuma viņa rakstīja : — Ilgi lūkojos Dr.Raudives uzņēmumā dzīvojamā istabā. Viņa klātieņe likās reāla, un pēkšņi ieraudzīju virs fotografijas gaišu, mazu, baltu krustu.

Pārējais vēstules saturs turas trijās dimensijās: istenībā. Viņa sūta man drānu siltam ceļojuma tērpam un dod praktiskus padomus.

30. oktobri, 1976

Valērijs Tarsis par Zemes dziesmu atsūta ar roku rakstītu vēstuli krievu valodā:

— Beidzot man ir Jūsu jaunā grāmata, ko esmu gaidījis ar lielu nepacietību. Es metos uz to kā ieslodzītais uz garšīgu maltīti. Jūs nevarat iedomāties, kādu baudu man sagādājāt!

Jā! Dziesma tā ir un tomēr — ne jau dziesma vien... tā ir brīnumaina sinfonijs, visas Jūsu dzīves poēma, kas ietver ne tikai ikdienas eksistenci, bet arī pārzemes dzīvi. Ieskanas neskaitāmas temas un variācijas, vadmotīvs ir apburošs: mīlestība! Neviena cits dzejnieks tā nemīl cilvēkus, pasauli, Radītāju kā Jūs.

Pārsteidz, ka Jūs, ciešanu šķīstīšanas ugunis izbri-dusi, bez gala daudz ļaunuma redzējusi, tomēr saskatāt pasaulē un cilvēkā labo, gaišo, cēlumu un draudzību.

Jums uzlikto pārbaudījumus Jūs varonīgi esat izturējusi, un ļaunuma bultas nav spējušas ievainot Jūsu mīlestības pilno sirdi.

Tāpēc saprotami, ka Jūs līdzīgi Bēthovenam savu dziesmu esat veltījusi priekam, ko pārdzīvo cilvēks, kam liels garīgs spēks.

Gribu atzīmēt vēl vienu Jūsu grāmatas īpatnību — tā ir rakstīta kā vēstule draugam, un tāpēc arī sīkākās Jūsu ikdienas dzīves detaļas sasniedz mūsu sirdi. Lasīto neuztveram kā dienasgrāmatu, bet kā sevi noslēgtu kādas varonīgas dzīves Odiseju.

Rindas, ko Jūs man esat veltījusi, man ir dārgas. Ir

jau rakstīts par manām grāmatām un manu dzīvi, bet neviens to nav darījis ar tādu mīlumu un maigumu — un tā taču galvenā lieta. Ir liela laime iegūt šai vienaldzīgajā, tukši lielīgajā pasaulē tādu draugu kā Jūs.

Lai Dievs Jūs svētī un dāvā Jums vēl daudz gadu un spēka radīt Jūsu brīnumjaukās dziesmas.

4. novembrī, 1976

Jo ilgāk dzīvoju, jo mazāk saprotu, ka Konstantins nekad pie manis neatgriezīsies.

Dienas bez sākām — tagad vairs nekad. Mazas, lielas, vairāk vai mazāk traucējošas, bet pastāvīgas. Sēdēšana bieži ir mocība. Kā Konstantins uzmanīja, lai nesēžu ilgāk par stundu vai divām. Katra diena man no jauna jāsaliek kā mozaīka no sīkiem gabaliņiem; ja kādu aizmirstu vai pazaudēju, neiznāk attēls.

Ilgotā atsaucība tik liela kā vēl nekad. Nācēji un gājēji. Vērtība ir palicējām. Vai vientuļo cilvēku skaits pieaug?

Mūsu draudzes priors brālis Rodžers aizbrauc uz Indiju, uz Bangladešu, lai Kalkutā palīdzētu māsai Terēzei, kas dzīvo kopā ar visnabadzīgākajiem. Pirms aizbraukšanas viņš noturēja rindu dievkalpojumu Vācijā un cita starpā teica jaunatnei:

— Jo vecāks es kļūstu, jo skaidrāk saprotu, ka dzīves rudenī ir pienākums skaidri pateikt, ka jaunatne ir

vienīgā, kas varētu pasauli pārveidot!

Arī es to bieži esmu sacījusi. Tātad brālis R. uzticas jaunajai paaudzei. Baznīcas visur bija pārpildītas, arī Tībingas klostera baznīca, kur es biju aizbraukusi. Viņš nelieto nekādu sevišķu metodi jaunatnes audzināšanā, ilgā pieredze viņam rādījusi, ka jaunatne visvairāk cieš, ja aizskartas cilvēka tiesības, ja valda brutālitate un iedzīvošanās kare.

Kur vēl valda cilvēctīgi labs klimats, kur satiecība? Nesavtību un brālību visur sprediķo, bet kur to dzīvo?

Bieži esmu pārsteigta vērojusi, ka jaunā paaudze pārdzīvo Dievu kā pašaieliedzības Dievu. Arī priors runā par jaunas cilvēces sākumu. Izšķirēja ir spēja ziedoties, nesavtīga atdeve.

— Ja tu iestāties par taisnību, bet cīņā pret apspiedējiem lieto tikai vārdus un nekā vairāk, tad tu sevi ierindo apspiesto vidū.

— Ko tu esi darījis manam vismazākajam brālim, to tu esi darījis man, — saka Kristus. Priors R. brīdina no pārāk lieliem plāniem, jo neviens cilvēks nevar pārkāpt savu iespēju robežas. Bet visur, kur mēs strādājam, var izveidot cilvēctīgas attiecības.

NEPĀRTRAUKTA ATBALSS

5. novembrī, 1976

No Anglijas: 1962. gadā viņa lasījusi grāmatu "Tēli un likteņi", pēc tam "Tālā gaita". Jautā, ko es vēl sarakstījusi: — Man ļoti liela vēlēšanās lasīt kaut ko jaunu un arī vairāk uzzināt par Jums un Jūsu dzīvi. Es ilgi meklēju, līdz atradu ceļu uz Jums. Ir labi, ka Jūs esat.

Cik lēni izplatās garīgais devums. Kāda francūziete lasa manas grāmatas ar vārdnīcas palīdzību un ir neapmierināta, ka nekas nav pārtulkots franču valodā.

Jaunā grāfiene N. arī ir saistīta braucamā krēslā. Viņa atradusi draugu un lūdz mani atbildēt, vai drīkstot salaulāties. Viņš vēloties saistību visam mūžam, bet viņa nezina, vai viņa jūtas esot pārejoša simpatija vai pastāvīga pieķeršanās. Par visu vairāk viņa ilgojoties bērnu.

Nevienu no šiem cilvēkiem personīgi nepazīstu. Bet viņu likteņi mani ielenc, es redzu sejas, dzirdu valodu.

Fricis J.: — Negaidu no Jums atbildi, lūdzu tikai atļauju izkratīt sirdi. 22. oktobra vakarā drīkstēju atkal Jūs dzirdēt un redzēt, biju laimīgs. Atgriezies mājās, vēlreiz pārdomāju neaizmirstamo vakaru, sarunājos ar Jūsu grāmatām un biju laimīgākais cilvēks.

Kristīne V.: — Visvairāk mani aizgrāba "Nāve pavasarī". Cik grūti atkal iedzīvoties Vācijā pēc vairākiem ārzemēs pavadītiem gadiem. Jūsu skaidrā domu gaita deva prieku. Jūs esat labā zvaigzne, kas palīdz dzīvot!

7. novembrī, 1976

Epikūrs domā, ka svarīgākais ir ataraksija — dvēseles līdzsvars.

— Ja man kādreiz iegribēsies ko sevišķu, tad atsūti man Kitnijas sieru, — viņš raksta draugam.

Ši vēle baudīt ko sevišķu droši domāta ironiski. Ar Epikūru saistās peticība, un Kitnijas siers ir tikai

simbols. Labā siera garša rodas, kopā ar draugiem to gaumējot.

Epikūrs ir pēdējā laikā manu nemitīgo slāpju dzesētājs. Viņš ir viena no manām oazēm tuksnesīgajā vientulības ceļā, kas kļūst jo smagāk ejams, jo ilgāk esmu viena bez Konstantina.

Kaut kur neapziņā laikam glabāju veselam prātam nepieņemamo domu — viņš atkal atnāks. Man tikai pa viņa projienes laiku jāpārcieš šķiršanās posms.

Augstākais mērķis: pilnīgs dvēseles miers; neskatoties uz grūtībām, tas jāpanāk.

Kā Epikūram pārmeta, kad viņš runāja par paēduša vēdera labsajūtu! Bet ja zinām, cik ļoti viņu mocīja vēdera kaites, tad daudz vieglāk atrast pieeju viņa filozofijai un personībai. Īsi pirms nāves, negantu sāpju pārņemts, viņš raksta draugam Idomenejam:

— Atmiņas par kādreiz gaumēto ir galvenais prieka avots. Es to rakstu savā laimīgākā, tātad pēdējā dzīves dienā. Mani moka dizenterijas sāpes, kas nevar būt lielākas. Varu visu to paciest, dvēseles paciltībā domājot par tām atziņām, ko dzīve man dāvājusi.

Dārzs, siers, vīns vai tikai skaidrs ūdens, draugi — tā bija Epikūra svētlaieme. Tādu mijiedarbības intensitāti mūsdienās nepazīst. Tā rodas tikai ar izņēmuma cilvēkiem izņēmuma brīžos.

Ka mana "Zemes dziesma" varēja Istenoties par spīti manām slimībām, dažādiem kavēkļiem, grūtībām grāmatu tirgū, to uzskatu par pēdējo gadu svarīgāko notikumu savā dzīvē.

No Zviedrijas pienāca akadēmijas locekļa Johannesa

Edfelda sveiciens, bet manā tuvumā nav neviena, kas vispār būtu dzirdējis, kas tas par Edfeldu.

Konstantin, nāc, priecāties par šo vēstuli! Un arī par Valērija Tarša rakstīto. Te taču nav neviena, kas saprastu jel rindu krievu valodā.

LATVISKS KONCERTS

No maziem mozaīkas akmentiņiem ceļu tiltu. Lieku akmentiņu pie akmentiņa. Kurā dienā var ierasties latviešu dziedātājs Kārlis Bauers-Zemgalis? Tā ilgojos dzirdēt ko latvisku! Skaisti apzināties, ka mana valoda ir dzīva un man ir sava izcelsme. Neesmu pasaulē iesviesta no Nekurienes. Dziedātājs tādas lietas tūlīt saprot. Bet viņam nepieciešams pavadītājs. Bez tam man nav klavieres, pie manis viņš manas iemīļotās dziesmas nevar dziedāt.

Toties labs instruments ir mājā, ko saucu par Salu, tur ir saimnieks ar dzirdīgu sirdi. Bet kā nokļūt līdz Salai? Viena es nevaru braukt, un taksīti nevaru samaksāt; ak, varbūt es to tomēr varu, lai aizbrauktu no Krocingenas uz Šveici, bet man trūkst drosmes.

Naktī redzu brīdinātāju sapni: ap galdu sēž sveši vīri un groza galvas, bet neviens nenāk, lai man palīdzētu.

Tomēr mēs beidzot braucam — un mašīnā kaut kas sametas, tā mētājas pa ceļu un brakšķ, kā vēl nekad to nebiju dzirdējusi. Kāds briesmīgs šoks!

Viena doma pāraug visas citas: vai tad tiešām nedrīkstu sev ne mazāko prieku atļauties, kopš esmu viena? Vai nedrīkstu nesodīta darīt to, ko no visas sirds vēlos?

Griezties atpakaļ? Ir taču vēl taksometri, ja vien iespējams nokārtot izdevumus, kas pārsniedz budžeta robežas. Tātad — braukt. Uz priekšu!

Ilgi esmu sēdējusi pie rakstāmgalda kā pienaglota.

Lietus. Mežs rudenī. Rembranta krāsas — dziedošas kā ērģeļu toni, kam pievienojas egļu tumšais čello.

Salā nonākusi, tikko aptveru Istenību. Kādu brīdi apstājas sist sirds. Ak Kungs debesīs, tikai ne šeit! Tukšums plešas ap mani arvien lielākos apļos. Saimnieka balss skan kā no liela tāluma, un es pūlos saprast, ko viņš saka. Kāds atnes karstu tēju, sirdi stiprinātāju malku.

Tad beidzot Zemgalis dzied. Esmu Sidrabenē un dzirdu savu Māsiņu dziedam. Birzis šalc, ievas smaržo. Latviskā dziesma!

Saimnieks ievietojis lielā vāzē bērzu zarus, bet es esmu tālu no visa. Vai tas bija Emīls Dārziņš, kas metās zem vilciena? Vai tā biju es? Es tā vēlējos būt, daudz reizes, un tomēr vēl arvien dzīvoju.

Atceros: Bez kaislībām, kā ēngelis,

kaut tu kā māsa manim būtu! (Poruks)

Dzirdu balsi, kas man to teica, jūtu rokas, kas maigi glāsta manus matus, lūpas, kas pieskaras manai mutei. Tikai tu, cits neviens.

Man jāsaka kaut kas pārējiem dziesmu klausītājiem. Viņi ir bijuši neizsakāmi mīļi, lai šis vakars vispār varētu izdoties. Visi, kas atnākuši, to darījuši manis dēļ, dziesmu vakara dēļ, — atstājuši savas ērtās mājas, mazliet atraisījušies no drošajām saknēm savā zemē, sekojuši manam aicinājumam.

Gribētu piecelties un katram atsevišķi pateikties. Pie katra pieiet un to apskaut.

Saimnieks saka:

— Vēl nekad neesmu tik īsā brīdī, pateicoties mūzikas

valodai, sapratis un iemīlējis kādas tautas un zemes īpatnību un skaistumu.

Mana sirds sit tik skaļi. Vai tas netraucē citus?

Kārļa Zemgala dziesmai tovar kar bija spārni, kas aizveda tālu no ikdienības.

KONSTANTINS

6. decembris, 1976

Viņa gars dzīvo tālāk mani. Dzīvība ir viena enerģijas forma, nāve cita, zemes vārdiem neizsakāma.

— Daudzie paranormālie pārdzīvojumi pierāda, ka mūsu normālā apziņa aptver tikai daļu no reālītātes (A. Toinbijs).

Izzust var tikai tas, kas nekad nav eksistējis. Konstantins neatdala "šeit" no "tur", viņa uztverē universs bija viena eksistences vienība. Aizgājušo pasaule viņam nebija kādā neaizsniedzamā sfērā. Klusajās adventes dienās vēl skaidrāk izjutu, ka zemes robežās esošā saistība pastāv, kaut arī telpiski esam šķirti.

Ko mēs patiesi mīlam, no tā mūs nevar šķirt. Aizgājušie uzliek dzīvājiem lielu atbildību. Mani ļoti nomoka apziņa, ka Konstantina romānam "Dzīvības bāds" vēl arvien neesmu atradusi vācu izdevēju. Nezinu pat, kādus soļus es vēl varētu spert. Dzīvot varu tikai tad, ja apzinīgi jūtu saistību ar aizgājēju. Enerģijas saturs ir pietiekams abām sfērām — kā dzīvei, tā aizmūžam. Viss, kas notiek mani un ārpus manis, atrodas noslēpumainā attiecsmē ar viņu.

Draudzība ir otra apliecinājums. Arvien no jauna pārliecinos, cik maz man īstu draugu.

Esmu pieradusi visu saistīt ar viņu, visu izstāstīt, lai orientācijā uz viņu atklātos lietu dziļākā jēga. Dzīvē izšķirēja ir pārreālitate.

Konstantins apbrīnoja gleznotāju El Greko, un šis mākslinieks negleznoja pasaulei, bet mūžībai. Viņa gleznas ieaug klusumā, plandās kustības, liesmo klusums. El Greko gleznoja ārkārtīgā pazemībā, un arī Konstantina dzīvi noteica pazemība gan viņa zinātniskā darbā, gan attiecībās ar cilvēku.

KARLO

6. decembrī, 1976

Mana sastapšanās ar Karlo ir likteņa lemta. Viņš ir viens no tiem daudzajiem, kas mēģina turpināt Konstantina zinātnisko darbu, un viens no tiem nedaudzajiem, kas nenoklusē Konstantina vārdu.

30. novembrī viņš mani otro reizi apciemoja, braucot mājup no Itālijas, kur bija apmeklējis savu māti. Ar itālietei piemītošo aizrautību viņa māte bija mēģinājusi uztvert aizgājušo balsis un par to man atrakstīja aizkustinošu vēstuli. Karlo ar mani sarunājās draudzīgā uzticībā. No Diseldorfas līdz Krocingenai jābrauc piecas stundas. Ja viņš dzīvotu manā tuvumā, es varētu veicināt viņa pētījumus un viņš palīdzētu man kārtot ikdienu.

— Es katru dienu ar jums aizbrauktu pastaigā. — Un no runas veida un sejas izteiksmes es noprātu, ka šoreiz tie nav parastie, daudz dzirdētie solījumi vārdos. Intensīvi viņš ielūdz mani ciemoties San Remo, kur viņa

māsai un svainim pieder brīnumskaista vasarnīca, kurā arvien uz viņu gaida atsevišķas istabas. Vilinošas aprīļa izredzes!

Viņš demonstrēja dažas balsis: — Raudive palīdz Karlo —, — credido desso — (es tam ticu), bet visiespaidīgākais, ko saka pats Karlo: dottore Zenta nevarot kapsētā skaitīt lūgšanas, viņa tur nejūtot Raudives tuvumu. Uz to pilnīgi skaidra balss: "Cenere" (pelni). Viņš man lūdza Konstantina skaļruni un taisās ierīkot savā dzīvoklī piemiņas stūrīti Konstantinam. Būtu varbūt pareizi, ja viņš pārņemtu visus Konstantina aparātus.

Cilvēks cieš, jo zaudējis svētuma izjūtu. Būt cilvēkam nozīmē ticēt nemainīgām vērtībām.

BRAUCIENS UZ BERNI

15. decembrī, 1976

Pirmdien atbrauca Legova. Sals. Sniegs. Pastāvīgā problēma, kad sakopt matus. Pasts — apmēram četrdesmit sūtījumu ik dienas.

Otrdienā: skanīgs sals, frizieres M. sētā tik dziļš sniegs, ka ar ratiņiem tikko tiekam cauri.

Starp vēstulēm — prieks, liels pārsteigums: kāda Hertiga kundze, pilnīgi nedzirdēta, paziņo, ka man piešķirta balva "brīvībai un cilvēka tiesībām", ko piešķir ik pārgadus, un ka es to 1977. gada rudenī Šveicē varēšu saņemt. Šaubas. Izbrīns. Prieks.

No kurienes pēkšņas sāpes, dūriens pašā sirdī? Konstantin! Vienmēr viņš teica:

— Ja kāds nopelnījis balvu cīņā par brīvību un

cilvēka tiesībām, tad tā esi tu. — Un piemetināja: — Mūsu nedēļas, diennaktis grāvmalās, tu pagalam slima, un kur tad ziema, kad auto negāja. Cik tālu tad es tevi varēju pa sniegu uz rokām aiznest? Tavas mocības vēl nav aprakstītas.

— Bet padomā par “Dzelzs aizbīdņi lūst”!

— Salīdzinot ar Istenību — tikai izskaistinājums! Tikko būšu pabeidzis savu zinātnisko grāmatu, es par visu pastāstīšu. Kailo patiesību. Tu aizplīvuro, tu pārāk izskaistini.

Prieka intensitāti noteic pārsteigums. Izslavētā prieka gaidīšana tikai izbalina prieka krāsu un nekādi nevar mēroties ar pašu Isto prieku. Nepazīstu nevienu no žūrijas locekļiem. Neviens man nav devis ne mazāko norādījumu. Prieks ir dvīnis. Tas Istenojas vislabāk divatā. Šoreiz ar Legovu.

Braucām uz Salu. Dārgi aizmaksātais šoferis visu ceļu ne reizes muti neatvēra. Domās atceros, kā tas bija braucienos ar Konstantinu mūsu “Admirāli”. Šis atmiņas man aizžņaudz elpu. Vai sapņoju, vai esmu nomodā? Vai tie Latvijas meži? Katra egle svētku rotā, neviena nav otrai līdzīga savā baltajā tērpā. Latvijas egles, Zviedrijas egles, Šveices egles un tad mūžības egles. Kad? Kāds no braucieniem būs pēdējais.

Esam atbraukušas svešā brīnišķīgā mājā. Es pūlos atgūties. Liels pušķis gaiši mēļu rožu. Aiz loga apsnigusi ainava. Šo dienu nav noteicis gadījums. Šī diena ir iepriekš paredzēta. Karsta tēja. Rūpes par Legovu. Karstviņš. Mans tēvs to atnesa, kad es, kā vienmēr ziemā, nosalusi ienācu no āra istabā. — Dzer, bērniņ, tas izskrien cauri visiem kauliem. — Viņa balss palikusi manī.

Nekas neiet zudumā. Vai patiesi iespējama atkalredzēšanās?

Mocarta koncerts arpai. Labi, ka nekas nav jāsaka. Visa elegantā, ērtā māja tikai vienam cilvēkam! Vai tas nav grēks? Kaut kur sēž vientulība. Viņa sēž uz kāda krēsla un skatās manī lielām acīm. Ko viņam dod skaistās lietas, ja nav neviena, kas pazīst viņa iekšējo cilvēku, neviena, kas izstiepj roku pēc viņa? Viņam ir vieglāk jūtu pilnus vārdus uzrakstīt nekā izteikt.

Apstājies, skaistais mirkli! Kāpēc es nevaru piecelties, lai staigātu pa šīm skaistajām telpām? Es iztaisnojos un izstiepos, man ir tā, it kā varētu tūlīt piecelties. Ir tik nedabīgi, ka es sēžu uz svešā daikta, kas spiež un sagādā man muguras sāpes. Nedomā par to, tad sāp mērenāk!

Es esmu laimīga. Vai drīkstu tāda būt? Svētku mielasts trijātā.

Hammeršelda dienas grāmata: — Kad vienradzis neatrada sev sievu, viņu dēvēja par perversu. Kurš pazīst kuru? Ja ir laime zemes virsū, tad tā ir saprašanās. —

Mūsu saimnieks ir ilgi uz šo dienu gatavojies, nekas nav atstāts nejaušībai. Kāda labdarība, ka nav jābūt atkarīgai no rokām, kas sagaida pateicību un dzeramnaudu! Es saku tev "tu" tikai šodien. Vārdā Tu ir miers, tas ir sakņains vārds. Jūs toties ass un stīvs.

Šodien ir tāda diena kā neviena cita. Baltais sniegs apklājis visus pārpratumus. Apsegti aizvainotības kurmja rakumi un vārdu asie dzelkšņi.

Lista "Mierinājums" As-dūrā, ko es mīlu vairāk par citiem. Viņš to spēlē man. Kādreiz sen pie klavierēm sēdēja Zilizans Briedis. Aiz logiem piesniguši meži. Arī

viņš spēlēja tikai man. Un arī toreiz nevarēju palikt, man bija jāaizbrauc atpakaļ savā vientulībā Rīgā.

Man nepieciešams Tu, es ciešu no vientulības, un tomēr man pastāvīgi ar vientulību jācinās. Kāpēc viņš spēlē taisni to pašu gabalu? Ir taču tik daudz citu. Viņš turpina ar Bēthovena sonāti nr.25 op.79. Šo sonāti es nepazīstu, bet tā atļauj man viņu iepazīt. Kāda apslēpta kaislība viņā snauž! Ne tāda, kas vilcinās, bet kas mežonīgi izlaužas, vīrišķīgi nerēķinoties ar šķēršļiem. Un kā vienmēr, kā pie katra garīga darba, cilvēka seja kļūst skaista. Viņš atmaigst tāds, kāds patiesībā ir.

Degošs kamīns. Grobiņa. Sidrabene. Upsala. Vienmēr esmu dedzinājusi kamīnā piezīmes, kas nomāc, vēstules, kas jāiznīcina. Šķīstītāja liesma iznīcina arī viņa man rakstīto vēstuli, tanī ir noskaņa, no kuras nevaru atbrīvoties.

Atbrauc Amiga un ar viņu Konstantins. Viņa ir ar Konstantinu impregnēta. Skumjas viņu liec.

Mūzika. Saruna pie grāmatu plaukta. Tolstoja kopotie raksti liek man izbrīnīties. Cik daudz augšnes cilvēkam vajaga, no kuras viņš dzīvo! Plauktā ir arī Ramuza kopotie sējumi un, saprotams, visi Hermana Heses darbi. Saki man, ko tu lasi, un es tev pateikšu, kas tu esi.

Atvadām Šūberta impromptu un Šūmaņa romance.

Atceļā mēs ieslīdam tumšajā naktī. Tā es būtu ar mieru braukt līdz pasaules galam, līdz pat pasaules galam. Un kas ir pasaules galā?

Nakts bez miega. Vai es to būtu bez Legovas izturējusi? Arī viņai jāaizbrauc. Kāpēc tiem cilvēkiem, ko es visvairāk mīlu, arvien no manis jāaizbrauc?

Neiemiedz, lai būtu vēl brīdi ar viņu kopā. Drudžains nomods. Arī svēto tekstu lasīšana nepalīdz. Es uzšķiru psalmu uz labu laimi un lasu man domātos vārdus: — Un tas Kungs pavēlēja saviem eņģeļiem, ka viņi tevi sargātu visos tavos ceļos. — Tas šodien piepildījies.

Uzšķiru arī Legovai vārdu ceļam: — Bet tu paliec pie tā, ko esi mācījies un ticībā pieņēmis.

1977

SARGEŅĢELIS

5. janvāri, 1977

— Uz tevi, Kungs, es paceļu dvēseli, rādi man savu ceļu, māci mani tavu ceļu staigāt, vadi mani savā ticībā un pamāci mani. —

Nakts pilnīgi melna. Rīts pelēks. Dienā, kad ilgāk sēžu, dedzinošas sāpes. Neievēro tās, pamācu sevi. Esi pateicīga, ka nav jāguļ slimnīcā. Bet sāpes moka, ierobežo.

Lejas Aka? Tev reiz jādzīvo tādā mājvietā, kur nav sliekšņu un pakāpienu, nav šauru durvju un šķēršļu katrai kustībai. Tādu māju biju domājusi celt Rīgā. To aprija sarkanā naida uguns tāpat kā miljonu citu cilvēku patvērumu un sapņus. Nevaru saskaitīt, cik reizes šais gados esmu klausījies padomus, ka man piemērotu māju uzcelt patiesībā ir itin vienkārši, pavisam nekomplīcēti.

Kāds manu grāmatu sajūsmināts lasītājs bija pārbagāts! Pēc sastapšanās ar mani, tā viņš apgalvoja, viņš sācis dzīvot jaunu, jēgpilnu dzīvi. Maza šalē — mājiņa — Švarcvaldē nemaksājot pasaules naudu. Vasarā es tur varētu dzīvot, no turienes rīkot priekšlasījumu turnejas, vai vēl labāk — no Zviedrijas pilnīgi pārcelties

uz Vāciju. Aplūkoju mājas plānu, šaubījos. Viņš teica: — Konstantins ir vīrs, kā priekšā varētu ceļos krist. — Tie bija vārdi, kas modināja ticību, ka varbūt šalē istenosies. Modināja vismaz ticības dzirksti.

Bet lasītājs ļoti smagi saslima. Vēstulē viņš lūdza mani viņu apmeklēt. Mans Dievs, viņam tomēr nebija ne jausmas, cik man tas grūti. Nemaz nerunājot par attālumu un stāvajām kāpnēm līdz viņa istabai! Beidzot tomēr sēdēju pie viņa gultas. Viņš turēja manu roku savējā:

— Kad būšu vesels, mans pirmais darbs būs uzcelt jumus mājiņu, lai jūs dzīvē būtu patvēruma vieta, telpas, kurās jūs varētu brīvi kustēties. Man ir padomā kāds nams, tas tikai nedaudz jāpārbūvē, bet tas ir sākums. Nesaprotu, kāpēc tais dzīvokļos, kur jūs līdz šim esat mitinājusies, neviens nekā nav darījis. Ak, cilvēkiem tik maz darba spara un uzņēmības!

Sekoja īss posms, kad ticēju, cerēju un sāku pat priecāties. Lasītājs izveseļojās, bet mūsu attiecības pārtrūka, un es viņu nekad vairs neredzēju, pat tad ne, kad uzturējāmies vienā un tai pašā pilsētā.

Un jūsmīgā ārstē, kas manas grāmatas apzīmēja par “visu slimo un piemeklēto svētību”, un — galu galā — ja ir brīva nauda, tā taču kaut kur jāiegulda, tas katram skaidrs. Neskaitāmas reizes tika mērīts manu ratiņu platums, lai zinātu, cik platām jābūt durvīm, lai gan katras normālas durvis ir platas diezgan. Kāpēc dzīvokļos un viesnīcās durvis uz vannas istabu un balkonu ir dažus centimetrus šaurākas, to nekad neesmu varējusi izdibināt. Viņa vēlējās celt divģimeņu mājiņu. Lejas stāvā dzīvotu es un sekretāre, augšējā stāvā viņa. Vai es būtu ar mieru?

Vesela rinda dažādu priekšlikumu piemērotas mājas celšanai, lai atvieglotu manu dzīvi. Kā lietūs lāses tie

nolija.

Citādi tas bija ar dirigenta Fričaja priekšlikumiem — vai mēs jau reiz bijām sastapušies kādā agrākā eksistencē?

— Jums jāpārceļas šurp, te jūsu vieta, — viņš teica.
— Tur Zviedrijā jūs pamazām nosalsit.

Ja es būtu ar mieru apmesties Šveicē, varētu mājas pamatakmenim rīkot koncertu ar Jehudi Menuhinu. Simts franku ieejas biļetes, tas būtu sākumam. Tālāko arī vajadzētu kaut kā nokārtot. Šveicē netrūkstot mecenātu. Tuvās nāves zīmogots, viņš manu dzīves cīņu saskatīja kā starmešu gaismā, redzēja ledus kalnus, no kuriem citi tikko ievēroja virs ūdens peldošās smailes. Viņš nopietni gribēja palīdzēt. Bet viņu aizsauca nāve.

Lielākais prieks man vēl arvien ir priekšlastījumi Šveicē un Vācijā. To skaits pārsniedz vairākus simtus. Kā putnam dziedāt, tā man tīk izstāstīt sirdi un prātā izlolotās ainas un atziņas.

Pēdējos piecpadsmit gados vasaras atpūta Šveicē pieder manai dzīves kārtībai tāpat kā mēness parādīšanās pie debesīm. Pārejošais maigais mirdzums! Grūtākais ir sameklēt piemērotu vasarnīcu, kas pilnam laimējies tikai divos gadījumos — arvien tās pašas grūtības, kāpnes, pakāpieni, šauras durvis, kas mani tur kā sprōstā, prasa pacietību un izmoka līdz bezmiegam naktī.

Lejas Aka? Es gribu palikt saulespuķu namā. Atstāt šo dzīvesvietu, to mana sirds nepanestu. Katrs stāds, katrs koks mūsu mazajā dārzā, no dēļiem sasistā uzbrauktuve pie ieejas, sienas, grīda, viss glabā atmiņas par Konstantīnu. Mūsu sarunas, viņa eksperimenti, viņa lūgšanas, viņa slimība, viņa aiziešana. Man tikai vajadzētu

vietu vasaras atpūtai, telpas, kurās varu justies kā cilvēks.

Kad Amiga cēla Lejas Aku, es nerūpējos par būvi un uz plāna zīmējumiem pat nepaskatījos. Vairākkārt satriekta ticība tik viegli neatdzīvojas.

Tad kādā ziemas dienā, kad ceļi noledojuši kā stikls, kad Šveicē sniegs vējā virpuļo un radio ziņo par negadījumiem uz šosejām, Amiga jautā:

— Vai tev ir dūša braukt? Negribi apskatīt Lejas Aku? Māja ir gatava, istabas vēl nav iekārtotas, bet ir silts, un tev ir gulta.

Mēs sēdāmieš viņas padilušajos spēkratos un braucām. Vai mani sagaidīs vilšanās? Kāpēc es baidos? No kā isti? Turpat simts reizes esmu sēdējusi Amigas mašīnā, un nekad nekas nopietns nav gadījies. Arvien esam sveikas un veselas nonākušas pie mērķa. — Nevienam es tevi tik mierīgi neuzticu kā Amigai, — tā Konstantins bieži teica, mūs izvadīdams.

Bet nobrauktais vāgis ceļā uzvedas kā jau vecs kleperis, sten un klab. Vēl pašu spēkiem ievēlamies Bāzelē auto klīnikā, kur konstatē viņa neatsaucamo nāvi.

Kāds labs sargeņģelis bija mūs glābis no apstāšanās uz auto ceļa ziemas aukstumā? Ar manām sāpēm, ar nespēju sēdēt ilgāk par divām, trim stundām nelaime būtu neizdomājama!

Par laimi var dabūt taksometru. Un kā par brīnumu — man ir līdz vajadzīgā nauda. Braucam, un tad Lejas Aka mani uzņem savā paspārnē.

Labs klavieru virtuoze suverēni pārvalda taustiņus. Bet vai ir kāds, kas pārvalda neskaitāmos dzīves taustiņus, baltos un melnos?

Mūsu mazajā dzīvoklī nevaru atrast vajadzīgās grāmatas. Uz plauktiem un skapī tās saliktas divās rindās, katrs plaukts ir div- un trīskārt pārslogots. Lai pārlicinātos, kas aizmugurē, man jānoceļ priekšējās rindas. Vesels grāmatu kalns tad nobrūk pār mani.

Es ievedīšu kārtību — vismaz uz viena plaukta, novākušu nevajadzīgās grāmatas, brošūras un sējumus, pie kuriem nekad neatgriezīšos, kas reiz bija nepieciešami, studējot kādu temu, kas jau publicēta.

Katra grāmata, katra brošūra saistās ar atmiņām. Te ir publikācijas krievu valodā, laikraksti, legālie un nelegālie, kas man bija vajadzīgi, izstrādājot grāmatu "Mazais orķestris" un lasot vairākas lekcijas par krievu literātūru. Izlietotie materiāli aizbīvē pieeju tām grāmatām, kas man šodien vajadzīgas. Nav neviena, kam es tās varētu dāvināt, pat ne antikvariātam. Interese par krievu publikācijām šai nostūrī niecīga, lai neteiktu neesoša. Atliek tās likvidēt, bet man nav pat kamīna, šī lielā vērtību pārpelnotāja.

Te žurnāls "Castrum peregrini", kas iznāk Amsterdamā. Kāds pilnīgi nepazīstams cilvēks man to no Holandes bez atlīdzības piesūta jau gadiem. Burtnīcas ir dzīva saite ar manu studiju laiku Heidelbergā, ar Gundolfa personību, ar izcilo vācu kultūrā. Tā vienmēr ir prieka diena, kad pienāk Castrum peregrini. Augsta karāta vārdu zelts. Reiz izlasītas labprāt dotu burtnīcas tālāk — bet kam? Krievu žurnālu vidū Grani. Droši vien

kaut kur dzīvo kāds, kam šīs burtnīcas būtu nozīmīgas, bet kā lai es viņu sasniedzu?

Kad vakarā atskatos uz aizvadītās dienas pienākumiem un uzdevumiem, redzu, ka puse palikusi neizpildīta. Man jātiek labāk galā ar dienas darbiem, citādi stundu ķieģeļi mani nosmacēs. Konstantins neaizsvieda nevienu laikrakstu vai grāmatu, tāda viņa rīcība bija neiedomājama. Nepieciešamie sējumi bija rūpīgi un labā kārtībā sakrauti viņa istabā, un neviens tiem nedrīkstēja pieskarties. Viņš zināja, kur katra grāmata nolikta un vajadzīgo varēja sameklēt kaut vai nakts vidū. Mazāk lietotās grāmatas viņš novietoja lejā studijā, un varbūt tas bija viens no iemesliem, kādēļ viņš tik ļoti pūlējās pārvērst pagraba istabu apdzīvojamā telpā. Mēnešiem viņš pūlējās, meklēdams lētus galdus, krēslus, aizkarus.

Neilgi pēc tam, kad pieticīgā telpa bija itin mājīgi iekārtota, Konstantinu aizsauca no šīs pasaules. Studija tomēr deva viņam iespēju trīs reizes sasaukt parapsichologu sanāksmes. Es pūlos izdomāt, ko lai iesāku ar visām grāmatām un sējumiem, kur jau sāk ieviesties nekārtības pēdas. Dzimtenē es varētu iekārtot Raudives muzeju, ko uzturētu ienākumi par viņa grāmatām. Bet šeit?

Mana mīlestība, labvēlība un pieķeršanās veltīta mūsdienu cilvēkam, dzīvajam cilvēkam tagad un šeit. Mani nesaista senu ciltskoku pētījumi, archeoloģija vai antīki priekšmeti; bet grāmatas, arī nederīgās, mani pilda ar aizrautību — par to ar izbrīnu pārlicinos. Kā lai no tām šķiros?

Pareizi dzīvot nozīmē izmeklēties, izvēlēties, atšķirt svarīgo no mazvērtīgā. Kas šķiež laiku ar blakus lietām, netiek galā ar savas dzīves svarīgākajiem uzdevumiem —

un es negribu pielaist šo kļūdu, vismaz kādu oktāvi dzīves tonkārtā vēlos pārvaldīt.

Gribai ievest kārtību savā mazajā valstībā jābūt stiprākai par sentimentālu pieķeršanos.

LASĪTĀJU VĒSTULES

26. janvārī, 1977

Pareizākais būtu sastādīt pārskatu par vēstuļu plūdiem, kas vēl arvien pieaug.

Vēstule no kādas garīgi neveselās ar fotografiju. Viņa tur rokā mazu zaķīti, vajaga taču kāda, ko noglāstīt. Apdāvināta pāri vidus mēram. Mīlestības izsalkums. Nespēja atrast dzīvē savu vietu.

— Cik liela un silta Jūsu sirds! Ne tikai Jūsu sarakstītajās grāmatās, Jūs siltumu dāvājat arī man manā šaurajā bezprieka ikdienā, kur nav nekā no lieluma.

Vientuļo skaits ir liels. Kāda maza daļa griežas pie psihiatra, pārējie atrod mānīgu mierinājumu reibinātājvielās, citi atstāj dzīvi.

Glītā studente Kornēlija, jauna, vesela, mūziķe, ieslēgta vientulības kontinentā. Viņa bija atnesusi acāliju un paņēmusi līdz savu vijoli, lai spēlētu Bacha mūziku. Viņa man pieķērās, uzticējās.

Tad vientuļā ierēdne, kas raksta maigus dzejoļus un sūta man garas vēstules uz izmeklēti smalka papīra, arī puķes katru nedēļu. Viņai vajadzīgs kāds, par ko rūpēties. Arī viņai es esmu sapņu tēls.

No Zviedrijas raksta skolotāja Asta, saistīta braucamā krēslā.

Paraugs? Es netieku galā ne ar savu ikdienu, ne

svētkiem. Brīva atelpa tikai īsus mirkļus.

Māsa Kristīna raksta no klostera: — Vēlos Jums no visas sirds pateikties par gaismu un prieku, ko Jūs izstarojat. Izjūtu to kā dāvanu, ka drīkstu Jūs sastapt grāmatā "Tālā gaita".

Visvairāk aizkustina Konstantīnam rakstītās vēstules, atbalss aug, tā atbalss, ko viņš tik ļoti gaidīja.

Mani sveicina ārsts profesors K. no Upsalas. Ka viņš mani vēl atceras! Rentgena uzņēmumi arvien ir mocība, bet viņš Upsalā man atvieglāja ciešanas, pats visu kārtodams, mani saudzēdams un pareizi izgrozīdams. Mīla māte pret savu bērnu nevarētu būt uzmanīgāka. Viņš raksta, ka grāmatas vācu valodā varot lasīt bez grūtībām. Aizsūtīšu viņam Zemes dziesmu.

Kāda mīla lasītāja Ērika K. atceras svarīgas piemiņas dienas manā dzīvē labāk nekā es pati. Viņa sūta puķes mana tēva nāves dienā un citās, lai ikdienas pelēcība mani neapraktu.

Nepublicētas mīlestības vēstules ir visskaistākās, visīpatnākās. Labas un sliktas kritikas rakstītas par mani darbiem, bet visvairāk mani bagātinājusi lasītāju atsaucīgā atbalss.

ATMIŅAS

3. februārī, 1977

Stingums, pasīvitate. Nav spēka pat izšķirties, vai aizbraukt sakopt matus vai vēl gaidīt. Vakarā nolemju kā parasts nomazgāties, apkopties — un to neizdaru. Tas mani kaitina. Nolemju sakārtot lasītāju vēstules, kas kaudzītēs gul uz rakstāmgalda.

Nevaru izvēlēties tematu mazajai grāmatiņai, sveicienam maniem lasītājiem 1977. gadā. Izcilāju mapes, katra no tām dotu vielu grāmatai. Nolemju iedziļināties savāktajos materiālos, bet pat vākus neatveru. Pamācu un nonicinu sevi, bet ar to nekas nemainās. Moka ādas iekaisums. Trīsreiz nedēļā injekcijas, ko mierīgi un pašsaprotami nokārto labais ārsts Arnolds piecu minūšu vizītē. Apģērbties un nogērbties ir smags darbs.

Kur esmu? Kāda vajadzība būt? Piespiežos īsu brīdi izbraukt svaigā gaisā un nežēlīgi salstu, neskatoties uz papildus apģērba gabaliem.

No injekcijām un pašsavaldīšanās neviens nevar dzīvot, — saka ārsts. — Kopš bērnu triekas jūs elpojat tikai ar vienu plaušu, tāpēc ziemas jums ir tik smagas.

To zināja jau mans tēvs, bet tas nekā negroza pašreizējā situācijā.

Lai profesors T. varētu sastādīt piemiņas grāmatu, nākas sameklēt pirmo manu kopoto rakstu sējumu. 1939. gads! Pēdējais laimīgais gads pirms kara sākuma. Nebiju savus kopotos rakstus turējusi rokā pēdējos desmit, varbūt piecpadsmit gadus. Biju tos aizmirsusi. Sāku lasīt un nevarēju aptvert, ka viss aprakstītais patiesi reiz bijis īstenība. Toreiz Konstantins bija uzņēmies manu kopoto rakstu rediģēšanu lielā stilā, augstā līmenī. Lastīju un gandrīz neticēju pagātnei.

Biografisko daļu rakstīja Pēteris Ērmanis par maniem četrdesmit nodzīvotajiem gadiem, par manu neatlaidīgā darbā izveidoto, izcīnīto, pastāvīgi apdraudēto dzīves stilu. Pauls Pētersons raksturoja manu darbu Sidrabenē, Konstantins pats uzrakstīja apceri par mani kā domātāju, dzīvot pratēju, par manu sievietes

uztveri un par "kairos", vārdu, ko laikam pirmā un vienīgā esmu lietojusi latviešu valodā — importētu no Gundolfa, no Heidelbergas. Visi apgalvojumi pamatoti ar faktiem no manas dzīves, lekcijām vai citātiem no manām grāmatām.

Šeit man ir labi draugi, mīļi cilvēki, kas man daudz nozīmē, bet par bijušo nevienam nevaru stāstīt. Latvija man ir nogrimusi kā Atlantīde jūras viļņos, esmu to nogremdējusi, lai varētu dzīvot. Dzīvot un mīlēt.

Tikai vēl vakarā sāku lasīt pastu. Vēstule no profesora Fasa:

— Jūs protat arī dvēseļu ganam pateikt istos vārdus. Zinu, cik dārgs Jūsu laiks un pazīstu arī tās grūtības, ko rada Jūsu veselības stāvoklis; tāpēc esmu vēl jo pateicīgāks par katru rindu... Jums taisnība, reizēm dievišķā vara tieši jūtama.

Mana lektūra tagad ir Zemes dziesma, un mani pārņēmis liels izbrīns, ka spējat sasniegt tik augstu daiļrades līmeni. Lasu lēnām, nodaļu pēc nodaļas, katru pārdomājot. Bieži gribas Jums pateikt: tas Jums nepārspējami izdevies! Dievs Jums dāvājis ārkārtīgus spēkus. Jūs tos esat lietojusi, nebaidoties no grūtībām, pēc labākās saprašanas citu cilvēku labā. Cik laimīgs esmu par Jūsu draudzību... Palieku garā vienmēr Jūsu tuvumā un ar savu niecīgo spēku iestājos par Jums Dieva priekšā.

2. februārī varēšu svinēt astoņdesmit astoto dzimšanas dienu. Lūdzu neapsveikt, tikai ar kādu labu domu par mani aizlūgt.

Vēstulē viņš ielicis 150 markas izbraukumam ar auto. Ar mašīnu rakstītajā vēstulē nav neviena pārsitiena —

viņa gados! Domas skaidras, un kāda pazemība! Esmu lasījusi ļoti pašapzinīgas jaunu cilvēku vēstules. Žēl, ka nav iespējams garīgu noblesi un pazemību tāpat atstāt nākamajām paaudzēm kā briljanta gredzenu vai citu rotu...

7. martā, 1977

Konstantina otrā grāmata par parapsiholoģiskām problēmām beidzot iznākusi itāļu valodā: "Sopravviviamo dopo la morte?" — vai pārdzīvosim nāvi?

Kā viņš to gaidīja! Labilā politiskā stāvokļa dēļ mēs šaubījāmies un tomēr cerējām. Tagad grāmata jau ceļā pie manis. Iekāms šī ziņa pienāca, redzēju Konstantinu sapnī, kas ļoti reti gadās.

Itāļu žurnālā "Giornale dei Misteri" (nr.72) iespiesta mana runa Konstantina piemiņai vārdu pa vārdam. Manu atļauju, protams, neviens neprasīja, un šoreiz labi tā, es droši būtu sākusī labot, grozīt un papildināt. Un nozīmes tam nebūtu nekādas.

PIEDZĪVOJUMS SAN REMO

6. aprīlī, 1977

Sapnis vai patiesība? Fantazija vai tiešamība?

Nē, šoreiz manā rokā nav tikai gaistošas putas. Esmu bijusi San Remo. Varbūt ziedošo pilsētiņu var simbolizēt Botičelli glezna "Mūžīgais pavasaris" savā neizsakāmi

banālajā pievilcībā: sievietes tēls, darināts no gaismas un gaisa, pa daļai zemes būtne, pa daļai virs zemes lidojošs mūžīgā pavasara jaunavīgais veidols. Viņas mati pāriet rožu vītņēs, viņas tērpu plivina svaigs jūras vējš, kas nekad neļauj gaisam sastingt degošā svelmē. Rozes rokās, rozes zem maigajām pēdām. Kustība, vieglums, jaunība un nevīstošs daiļums.

Un pēc tam? Straujš, nežēlīgs kritiens atpakaļ manā īstenībā, dienišķo rūpju saēstajā ikdienā, kur trūkst droša pamata. Redzu atmiņā San Remo kā fata morganu. Lēnās izskaņas nebija. Neizdevās sapnim ierādīt vietu ikdienā. Jo tuvāk piebraucām Krocingenai, jo asāk apzinājos, ka tā ir vieta, kur mani neviens negaida, tikai Konstantina pelni, tikai viņa tēls manā sirdī, neaizskarams, neiznīcināms, mana saite starp šo dzīvi un aizsauli. Neskatoties uz fiziskām sāpēm un ārkārtīgo pārgurumu — sešu stundu brauciens, sešas stundas jāsež uz tās pašas sāpošās vietas — mani visvairāk moka bailes atgriezties, nonākt tukšumā. Iekšēji es tveros pie saviem līdzbraucējiem, galvenām kārtām pie Legovas.

Ka Romiešu ielā J.kundze mūs nesagaidīja, kā norunāts, ka garšīgās, sen izplānotās pusdienas mums, pamatīgi izsalkušajiem, neviens necēla galdā, bija galu galā sīkums, bet nožēlojamā kārtā simbolizēja rūgto noskaņu: šeit tevi neviens negaida, te tu esi nolādēta vientulībai. Ka izsūtītā telegramma var adresātu nenasniegt, tas man tai brīdī nemaz neienāca prātā. Bailēs vienīgā doma bija, ka J.kundze mani atstājusi, viņa, kas pēdējā gadā tik uzticīgi man bija pratusi palīdzēt, palīdzēt gluži citādi nekā pārējās algotnes, kas mani pameta tai brīdī, kad viņām tas bija izdevīgi. Bezcerīgi jutu, ka arī pēdējais balsts nu sabrucis.

Saglabā sauli no San Remo, saglabā to tumsas

dienām, nocietinies pret maziem, sāpīgiem dūrieniem, ļaui skaistumam sevi skanēt! Ir taču noticis brīnums. Daudziem brauciens uz Vidusjūru ir pavisā pārdzīvots atvaļinājuma brīdis, manā dzīvē — vienreizējs brīnums. Apzinies šo brīnumu!

Patiesībā šis ceļojums man nemaz nebija pa spēkam, un izskaidrot to tikai ar mūsu cilvēcīgo varēšanu, palīdzību un kārtošanu vien — nebūtu pareizi. Mana veselība tikko turējās. Un tomēr viss notika kā starojošā spožumā, gandrīz pārdabīgā spožumā. Izšķirējos brīžos tā bija Konstantina roka, kas atraisīja mezglus.

Atceros bērību. Gulēju savā mazajā gultiņā naida pilna pret visu pasauli. Ienīdu savu māti, kas mani dzemdējusi un nav nogalinājusi, kad uzzināja, ka nekad vairs nevarēšu staigāt, ka vienmēr būšu no citiem atkarīga. Tēvs teica:

— Bērns var izdzīvot, ja aukstos mēnešus pavada dienvidos. Tā nauda, ko esmu nolīcis Parīzes bankā, ir pietiekama, lai nodrošinātu cilvēka dzīvi, lai atļautu šim bērnam pieticīgi dzīvot pie Vidusjūras.

Vai nu tas esot tik nepieciešami, domāja māte. Esot vesela rinda steidzamāku vajadzību. Pēdējais laiks padomāt arī par savu māju, kur mierīgi pavadīt vecumdienas.

Tēvs nekā neatbildēja, bet rīkojās, kā to atzina par pareizu. Viņa vārdi neizdzisa manā sirdī: — Šis bērns var tikai dienvidos pārciest ziemas mēnešus. — Tīri fizioloģiskos, medicīniskos iemeslus es nesapratu.

Un Konstantins, kas četrdesmit gadus turēja manu dzīvi savā rokā, gluži kā Rodēna skulptūrā, kur cilvēciņu redz drošu Dieva plaukstā, man teica Parīzē:

— Mums vajadzēja atbraukt uz Parīzi, lai tu redzētu Rodēna mākslas darbu. Tā es tevi nesīšu uz savām rokām

un sargāšu no raupjās Istenības.

Neskaitāmas reizes viņš atkārtoja:

— Mēs brauksim pie Vidusjūras — bez lekciju pienākumiem, bez pavadones, tikai tu un es, bez noteikta mērķa, bez uzdevuma, tikai jūra un saule. Tikai pacieties mazliet.

Nu beidzot biju pie Vidusjūras. Lielais, gaidītais piedzīvojums. Es zinu, cik grūti man ceļot, līdz ārprātam būt atkarīgai no palīdzīgām rokām. Kopš esmu palikusi viena, izplānoju katru braucienu uz priekšlasījuma vietu, katru izbraucienu prieka pēc visos sīkākos sīkumos, ne tikai tādēļ, ka esmu atkarīga no citiem, vēl vairāk tāpēc, ka esmu tik viegli ievainojama, kaut šo īpašību sevi ienīstu. Esmu nepasargāta pret netaktībām, robustiem pieskārieniem un cilvēku ignumu.

Konstantina pamācība, viņa stingrais aizrādījums:

— Kāpēc tu uz to reaģē? Tev beidzot jāiemācās būt imūnai pret apkārtējo izteicieniem un izturēšanos. Pa uzlidojumu laiku, uz lielceļa, kad sēdējām grāvmalā bez mazākā aizsega pret bumbām, tu biji drosmīga un aukstasinīga. Un tagad par sīkiem adatas dūrieniem tu esi izmisusi un raudi.

Sīkajā cīņā es vienmēr esmu zaudētāja.

Cilvēki lepojas ar saviem senčiem, jūtas saistīti ar brāli, māsu, brālēnu, māšīcu, tēvoci vai citu radnieku. Lepojas tādēļ, ka radnieks kaut kāda iemesla dēļ kļuvis pazīstams, slavens. Es tādu saistību nekad neesmu izjutusi. Maza meitenīte būdama, raudāju, kad māsas no savām krustmātēm saņēma dāvanas, bet mana krustmāte par mani nelikās zinīs; tagad jūtos rada Barlacha tēlam, kas absolūtā tukšumā nakts tumsā augstu pacēlis laternu, lai izgaismotu taku ne tikai sev, bet arī citiem maldu ceļos.

Karlo biju divas reizes redzējusi, un tas arī bija viss. Viņš nepiederēja pie tiem, kas bija vēstulēm apmainījušies ar Konstantinu viņa dzīves laikā. Bet kad viss ap mani satumsa, kādā novembra dienā Karlo ieradās Bad Krocingenā. Viņš bija iesācis eksperimentēt ar "balsīm" un aizrāvēs ar katoļticīgā intensitāti. Viņš bija eksperimenta laikā aizmūžniekam jautājis: — Vai drīkstu apciemot jūsu sievu? — Un elektroniskā balss atbildējusi skaidri un saprotami: — Wunderbar, — brīnišķīgi. Itālietis Karlo nav lasījis manas grāmatas. Vācu valodu apguvis, strādājis pagaidu darbu Vācijā. Viņam ir patīkama sieva un jauks bērns, skolas izglītība maza, bet sirds liela, spējīga saprast arī to, ko ar vārdiem nevar pasacīt.

Otrreiz atbraucis, viņš redzēja, cik viena es esmu, un uzaicināja mani braukt uz San Remo, lai tur pavadītu aukstos mēnešus. Viņam līdz bija foto attēls — skaista, pretencioza, arābu stilā celta māja. Viens dzīvoklis piederot viņa mātai, otrs viņam. Es pieklājīgi pateicos un piekritu viņa aicinājumam, ne mirkli necerēdama, ka brauciens jebkad varētu notikt. Vai tas būs simtais vai piecsimtais aicinājums, kas atkal izšķīdīs kā ziepju burbulis?

Es nekā par Karlo nezināju, ne viņa sociālo, ne ekonomisko stāvokli, nepazinu arī ģimenes apstākļus. Nezināju nekā par skaisto māju. Nejautāju par kāpnēm un pakāpieniem, par augstiem sliekšņiem, šaurām durvīm, ne arī par grīdsegām, kurās sapinās ratiņi, par visu, kas manu mājokli padarīja par šauru krātīņu. Es neskaitīju, kā citkārt, dodoties braucienos, pār karti pārlietusies, kilometrus, kas šķīra San Remo no

Krocingenas. Karlo apgalvoja, ka viņš zina ceļu no galvas. Četras stundas līdz Lugāno, t.i., Kaslāno. Trīs stundas no Kaslāno līdz San Remo.

Es neapšaubīju šīs izziņas patiesīgumu. Ziemas drēgnā migla manus spēkus bija izsmēlusi, likās, atliek izvēlēties vienu no trim izejām: fantastisks, bet pilnīgi neiespējams lidojums uz karsto Tunisu bija jāatmet; atlika kārdinošais Karlo aicinājums uz mimožu zemi pie Vidusjūras un trešā izeja — dzīve tukšumā. Labi domādami, paziņas painteresējās, cik ilgi es šo Karlo vispār pazīstot, kas viņam esot par auto un vai tas esot man piemērots.

Atcerējos arī Konstantina balsi:

— Tu vari izturēt braucienu tikai ērtā vāgī. “Admirāli” tu vari gulēt, izstiepties. Tu vari novilkt mēteli, temperatūru var regulēt pēc vajadzības. Svaigss gaiss ieplūst, bet nav caurvēja. Tu gulēsi kā mājās uz zvīļņa, un es sēdēšu pie stūres.

Es pat nezināju, vai maniem ratiņiem ir vieta bagāžas telpā. Visu izšķīra Legovas iespēja mani pavadīt. Kopš pazemes dienām Bāzeles slimnīcā zināju, ka viņa spēj panest un dalīties arī lielās grūtībās.

22. martā mēs atstājām Krocingenu. Nebiju pat pārbaudījusi maršrutu kartē, un mēs gribējām braukt pār Gothardu, kas bija slēgts. Bija jāizvēlas cits ceļš, kas braucienu pagarināja, un nenovēršamās sāpes pieteicās. Sāpi, teicu savai mugurai, es uz to nereaģēšu un tevis dēļ atpakaļ nebraukšu. Vēl cita doma man uzmācās: skaistā māja Kasa Luče nepiederēja Karlo vienam pašam. Ko tad, ja viņa radi izrādītos nepanesami cilvēki? Ja viņi mani noraida? Man nav ne mazākā priekšstats par viņiem. Uz

manu vēstuli māsa Eiženija nav atbildējusi. Ko tad, ja viņa radi mani uzlūkotu par nelūgtu viesi?

Karlo sieva bija augstsirdīga. Viņa telefonā pasmējās, kad jautāju, vai viņa dod savam vīram atvaļinājumu:

— Kas ir divas nedēļas, ja visu mūžu dzīvosim kopā? Esmu lepna, ka viņš jūs drīkst pavadīt. Ceru, ka jums viņā nebūs jāviļas.

Gredzenu, ko es viņai aizsūtīju kā savstarpējas uzticības zīmi — vienu no pēdējām vērtīgām rotas lietām, kas man palikusi pēc zādzību grēku plūdiem — viņa nebija saņēmusi kāda pārpratuma dēļ citādi tik priekšzīmīgajā vācu pastā. Sūtījums pienāca tikai pēc desmit dienām. Pa šo laiku jau biju pieņēmusi, ka gredzens gājis zudumā, un pavisam aplami tulkoju to kā brīdinājumu nedoties ceļojumā.

Atpūtāmieš Kaslāno pēc pirmā nobrauktā ceļojuma posma. Atmiņas par bijušo, neizdzēšamo. Visas mūsu vēles bija ievērojusi, visu nokārtojusi Semiramija, grieķiete ar kaislo temperamentu un nepiepildīto dzīvi. Viesnīca Gardēnija bija lieliska pajumte, un arī viss cits, visvairāk Karlo, bija man augstākās varas sūtīts. Tā bija Konstantina svētītāja roka, kas mani neskaitāmas reizes glābusi no nāves un iecēlusi gaismā. Pārgurusi, sāpēm visos locekļos es gulēju viesnīcas gultā un biju laimīga, atvieglota, bez zemes rūpēm. Ko tad nozīmē fiziskas sāpes? Man bija drosme ceļot tālāk, es zināju, ka svešums San Remo mani nesaldēs.

Brauciens no Kaslāno līdz San Remo ilga piecas stundas, un trīs stundas ir ilgākais, ko varu panest. Ceļš caur Lombardiju — tuksnesīgākais, kādu var iedomāties. Ne meža, ne koku, pavisam reti tālumā kāda celtne. Vitoli nocirstām galvām, tikai stumbri kā cigaretes. Ne puķu, ne

putnu. Viena benzīna pildītava visā ceļa gabalā. Nevienas vietas kur apstāties. Autostrada. Simbols pamestībai. Izmiruši tie cilvēki, kas dabu saudzē un veido. Lielpilsētās debesskrāpji un augstie nami ir pretrunā dabai, viss netīrs un izkropļots, un cilvēki sadzīti kopā, lai viens otru nīstu.

Pie Vidusjūras mūs sagaidīja vētra, kas vārdus, domas, gaisu un jūru pātagoja un saraustīja gabalos.

Nākamā dienā: no Vidusjūras, no zilās debess, kas velvē liecas pār ziedošām mimozām, zem kurām mani gaida sols kur medītēt — no visa tā ne vēsts. Glābjos savā darbā — top "Marmora kāpnes". Kāds avots mani atvēries. Dzidrumā plūst tēli, cilvēki, ainavas, situācijas, kas uzskatāmi rāda atsevišķā individa pamestību. Cilvēks savā vienpatībā, nesastāpis atbilstošu Tu, ir pamests, vienalga, vai ir bagāts vai nabags, vai ir pilsonis savā zemē vai bēglis.

Kāda man bēda par vētru, ja varu Legovai diktēt? Māja — it kā man celta. Pie ieejas neviena pakāpiena. Istabas bez sliekšņiem. Varu viena pati caur priekšnamu nokļūt dārzā pie briestošiem citroniem. Un tad durvis — lielisks samērs, nevienas nav maniem ratiņiem par šauru. Dzīvojamā istabā rīta saule. Skats uz jūru. Tikai viens liels šķērslis: valoda. Es tik intensīvi dzīvoju iztēlē, rakstot Marmora kāpnes, ka mana itāļu valoda pilnīgāk nekā jebkad nogrimusi nekurienē. Karlo māsa, svainis un bērni mīļi un uzmanīgi. Mana vēstule šeit pienāk dažas dienas pēc mūsu ierašanās. Tikami vērot Karlo māsu, kā viņa visu dara ar itālietēm piemītošo grāciju. Nepārtulkojamais vārds *grandezza* — dižums — viņai varbūt vislabāk pieder, vienalga, vai viņa valkā vakara

tērpu, vai gatavo ēdienu pie pavarda.

Trīs mazās meitenītes ir mīlīgas, pieglaudivas, lepnas uz katru vācu vārdu, ko labprāt iegaumē. Mājastēvs, jurists, kluss ideālists savā nozarē. Ik dienas atpestītāji izbraucieni.

Esmu savā dzīvē saņēmusi daudz dāvanu, bet šī ir vienreizēja: Karlo dāvina man savu četrpadsmit dienu atvaļinājumu. Pie tam dāsno velti saņemu caur Konstantinu, kas dzīves laikā pret dāvanām, lielām un mazām, izturējās noraidīgi.

Marmora kāpņu atsevišķie pakāpieni saistās cits pie cita.

Kādu dienu sekojam saules aicinājumam, kura Isajos parādīšanās brīžos uzveda starojošas pirmizrādes, un aizbraucām uz Monako. Apciemojām man tuvo dziedātāju, sievieti, kam bija drosme neievērot sabiedriskos aizspriedumus un četrdesmit gadus dzīvot tikai savai mīlestībai, atmetot domas par karjēru. Mums, saviem viesiem, viņa dziedāja pašatzīšanos: Esmu atteikusies no visa. Klausījos, kā viņa dziedāja Skarlatti un apbrīnoju viegli un brīvi skanošo balsi.

Elegantajā istabā dominēja liels portrets pie sienas — viņas mīļākais, kam piederēja viņas mīlestība un uzticība, neskatoties uz nesaskaņām, dažādiem šķēršļiem un aizspriedumiem. Pēdējos piecus gadus viņš smagi slimoja, un viņa savu draugu paš aizlīdzīgi kopa līdz tam brīdim, kad viņa dzīvība izdzisa.

Patiesa mīlestība un šķiršanās sāpes viņas sirdi bija darijušas dzirdīgu un iecītīgu, atsaucīgu citu ciešanām.

Soli pa solim virzījies pa Marmora kāpnēm uz priekšu. Tad divas dienas iestājās it kā pēkšņs nobrukums,

klusums, tukšums, ko tīri fiziski pārdzīvoju. Ar varu vai gribēšanu nekas nav panākams. Jāgaida. Avots bija apsisis, bet tad atsāka atkal plūst. Īsajā San Remo laikā, divpadsmit dienās, nodiktēju deviņās dienās piecdesmit divas lappuses; aina sekoja aintai tādā skaidrībā, it kā es skatītos notikumus filmā. Redzēju cilvēkus, viņu salu, kokus un putnus. Atlika tikai atrast īstos vārdus.

Vai tikai nojauta? Nē, es to zināju, kā zina ar prātu nepierādāmas lietas: Karlo, nepazīstamo, man bija sūtījis Konstantins; un arī Karlo to zināja. Iekāms sākām mūsu ceļojumu, viņam bija drosme kādā lentē ierunāt jautājumu, vai mūsu pasākums ir pareizs. Neatceros tiešo vārdu kārtību, bet atbilde bija ļoti pozitīva. Arī pirms došanās atceļā viņš jautāja to pašu: vai Konstantins mūs pasargās, un atbilde bija viens vienīgs vārds vācu valodā: — Selbstverstaendlich — pats par sevi saprotams. Teicu Karlo: — Man nekad nebūtu bijis dūšas tā jautāt. — Viņš paskaidroja: — Ja atbilde būtu bijusi negatīva, es jums to neteiktu. Bet tagad zinu, ka par spīti visām grūtībām un mana auto nepilnībām mēs laimīgi nonāksim Krocīngēnā un es tālāk Diseldorfā bez mazākās skrambas.

Viņa ticībā nav vietas šaubām. Es to nevaru aptvert. Es ieklausos telpā, laikā, jūtos saistīta ar Konstantīnu kā vēl nekad. Liekas, viņš mani nestu un sargātu, bet tomēr šaubos, un šaubīties taču ir grēks, es cīnos pret šo grēku un lūdzu Konstantīnu, lai viņš manas šaubas piedod.

Atceļā atkal apstājamies Kaslāno. Naktī, kad Karlo kopā ar Semiramiju līdz agram rītam eksperimentēja un Konstantīna balss viņiem atbildēja, es nevarēju iemigt pat ar nomierinātajām tabletēm. Neprotu izskaidrot stāvokli, kādā iegrimu un dzirdēju Konstantīna balsi,

Istenība pazuda, un nākamā rītā itin nekā no tā, ko darīju un teicu, nevarēju atcerēties. Bet nav jau brīnums, visas divpadsmit diennaktis San Remo dzīvoju starptelpā starp divām istenībām: reālo un pārreālo.

Noslēpumainā kārtā piepildījās viss, ko mans tēvs reiz plānoja un ko Konstantins man bija apsolījis. To realizēja pilnīgi svešs cilvēks, kas tikko zināja, ka tāda Latvija pastāv, kas izmocijis vienu no manām grāmatām — Tālo gaitu —, kas nekad nav piedalījies manā ciņā, kas nāk no man pilnīgi svešas pasaules, bet rīkojas tā, it kā kāds viņam būtu programmu rokā iespiedis.

Svešās mājās un sevišķi viesnīcās maltītes man ir mocība. Vai nu rodas graizes, kas neļauj skaidri domāt, vai arī man jābadojas, un lai gan šai mākslā gadiem ilgi esmu vingrinājusies, nav nekādas tieksmes to piekopt.

Namamāte, pareizāki sakot, nama valdniece Eiženiņa bija studējusi matemātiku un bioloģiju un strādāja savā specialitātē. Kā neviens cits viņa aptvēra manas diētas pamatprincipus. Katra maltīte bija svētki. Viņa bija augstsirdīga un neņēma ļaunā, ka mēs ar Legovu divatā manā istabā paēdām. Viss, ko es darīju vai nedarīju, bija pats par sevi saprotams. Nekad man nebija jāatvainojas, jāpaskaidro, jārevanšējas. Pusdienas sagatavot Eiženiņai bija prieks. Viņa vārtīja, Karlo paziņoja mums, kādi labumi gaidāmi, un abi staroja, kad blodas tukšas ienesa atpakaļ virtuvē. Šī starošana bija tā sevišķā garšviela, kas visus ēdienus darīja vēl gardākus.

Atviegloja lielā brīvība — nebiju spiesta mitināties vienā telpā, kā tas bieži bijis mūsu vasaras mītnēs, varēju no mūsu dzīvokļa viena pati izbraukt dārzā pie augļu kociņiem, un tas arvien man bija satraucējs piedzīvojums. Kā teica Konstantins:

— Mazu bungalovu tev, ap māju līdz stādiem un

puķēm akmens plāksnēm noklāti vai asfaltēti celiņi, lai ratiņi viegli rit, to es tev apsolu. Lai saistība tev nesaista domas.

Tas bija pirms četrdesmit gadiem, kad arhitekts uzzīmēja plānu mūsu mājai prieku silā Āgenskalnā un mēs to akceptējām.

— Redzi, — teica Konstantīns, — šo māju nav cēlušī miljonāri, bet peticīgi pilsoņi, un tā celta tev. Divas istabas, tev skats uz jūru un rīta saule, manas istabas tu ik brīdī vari sasniegt, un tomēr tās novietotas tā, ka mēs viens otru netraucējam.

Kad ģimene čaloja itāļiski, man tas likās pilnīgi nedabīgi, ka nevarēju sameklēt atmiņā itāļu vārdus. Tik nerunīga vēl nekad neesmu bijusi itāļu sabiedrībā.

Katrs saules stars mani atkausēja ziemu. Bija arī dienas ar skopu saules devu, bet staru intensitāte tomēr bija liela, kā tas mēdz būt Vidusjūras zemēs. Jūras elpa atnesa smaržas no dārza, elpoja piparmētras, rosmarīns, lauri.

Mani sapņi piepildījās.

Tikai viena vilšanās: nekur nebija redzami izslavētie puķu lauki. Tāpat kā Imatras ūdenskritums, kalpodams spēkstacijā, zaudējis savu skaistumu un tikko redzams, tāpat šeit krāšņās Nicas nelķes sagūstītas siltumnīcās. Pakalni un ieplakas nosētas primitīvām būdām no stikla vai plasta, visa ainava burtiski aizbarikādēta. Nelķes plūc, kad pumpurs paspējis izveidoties, un lielos kūļos ar lidmašīnu nogādā Eiropas pilsētās. Puķu tirgus, reibinātājs, pazudis. Reizi nedēļā, četros rītā, ūtrupē pārdod ziedus vairumtirdzniecībai. Šur tur uz ielām pa trūcīgam ziedu galdam. Ne vēsts no grandiozajiem puķu veikalu skatlogiem kā Viduseiropā vai ziemeļos.

Kopā ar nelķēm dzīvo vārdes, kas ēd kukaiņus. Tām

jādzīvo lielos ūdens toveros, kur viņu uzdevums ir turēt stādus tīrus no kaitēkļiem. Tumsai iestājoties, sākas varžu koncerts. Latvijā pavasaros kurkstēšana iederējās reibīgajā dabas atmodā, tā nāca te no pelķes, te no mitras pļavas vai diķa, skaļāka vai klusāka. Šeit neatlaidīgā kvarkšķēšana ir neizturami vienmuļa. Līdz četriem no rīta neatslābst ieslodzīto žēlabu saucieni, vienmēr no tās pašas debess puses, nemainīgā skaļumā, tai pašā tonkārtā.

Viss šais neaizmirstamajās dienās ritēja pats no sevis, man nebija jārupējas par kādu sevišķu programmu.

Karlo: darbīgs, redzīgs, iejūtīgs, nerēķinājās ar citu domām; pilnīgi pretēji savam svainim juristam, kas jau piecpadsmit gadu vecumā rakstījis apceri par dzejas ritmu Odisejā un ir savā pilsētā persona grata. Izsmalcinātību redz viņa mazajās, smalkajās rokās. Pret savu sievu viņš izturas uzmanīgi kā pret līgavu. Viņu bērni, trīs meitenītes, Laura, Paula un Valērija ir kā puķes dārzā, maigas un smaržīgas. Reiz turēju rokā ozola zili, kad deviņgadīgā Laura pienāca un man pieglaudās. Rādīju viņai zili ar visu vāciņu. Teicu vienīgo, kas man ātrumā ienāca prātā: "Che bellezza!" — cik skaisti. Bērns palūkojās mani un zilē un pēc brīža atkal atnāca ar kastīti rokā. Tur bija ieliktas vairākas zīles.

Biju nolēmusi neapmeklēt nevienu koncertu, baidoties no pārguruma; un tomēr mēs nonācām koncertā Sv.Mārtiņa baznīcā bez kādas plānošanas, tieši starpbrīdī pēc pirmās daļas un noklausījāmies Čaikovska ceturto simfoniju. Diriģents Simeons Bichkovs, dzimis Ļeņingradā 1952. gadā, izceļojis uz ASV 1976. Viņš diriģē ar tādu aizrautību, degsmi, ka mazās baznīcas mūri likās par šauriem, ar intensitāti, kāda rietumu diriģentiem reta. Viņš izcēla melodiju, it kā būtu ar to jau piedzimis un zinātu, ka ir jūtu pārdzīvojumi, kas vieno visu pasauli,

neskatoties uz koncentrācijas nometnēm, kariem un izdzītību. Viņš — laikam krievu ēbrejs — bija programmas pirmajā daļā dirigējis Fidelio uvertīru, visvāciskāko ideālismu, itāļu baznīcā internacionālai publikai, un tā bija valoda, kas visus vienoja.

Pēkšņi es biju brīva no Krocingenas izolācijas. Vētraina piekrišana, bravo saucieni. Viņš noskūpstīja pirmo vijolnieku un dažus orķestra dalībniekus. Nekas nebija tradīcijā sastindzis, nekas tikai iemācīts un atskaņots, dominēja dziļš, vienreizējs pārdzīvojums, kāda daudzkārt trūkst un kas draud pazust.

Kā Karlo ģimene zināja, ka koncerts man nozīmīgāks par dienišķo maizi? Nevienam par to nebiju stāstījusi, pat sev neatzinot, cik izsalkusi esmu pēc mūzikas pārdzīvojuma, cīnoties ar ķermeņa vājumu. Atstāju koncertu kā atjaunota. Arī mana neizteiktā koncerta vēle bija uzminēta un izpildīta, tāpat kā manas pārējās vēles.

Jau pašā sākumā gadījās, ka trūka divu ķeblišu, kas man nepieciešami ģērbjoties, ko reizēm nesaprot pat draugi, kas mani pazīst vairākus gadus. Kad Karlo mājas ķebliši izrādījās nepiemēroti, viņš izmeklēja visu pilsētu un pārveda vēl divus, it kā tie būtu sērkokociņu kastītes. Tie nekā nemaksājot. Viņam tie tā kā tā bijuši vajadzīgi.

Tāpat tas bija ar Pūpolu svētdienas dievkalpojumu, vienu no gaišākiem svētkiem, kam piemīt pūpolu maigums. Sēžot itāļu baznīcā, domās biju arī Konstantina dievnamā Asūnē, baltajā, skaistajā celtnē uz pakalna pie ezera. Atcerējos arī mazās kapellas Florencē.

Blakus man sēdēja māte un veltīgi pūlējās apsaukt mazo čīkstulīgo meitenīti. Karlo paņēma bērnu rokās, kā to Konstantīns daudzas reizes bija ar bērniem darījis, un šūpoja to mīlīgi uz ceļiem, līdz nervozais mazulis apmierinājās, tāpat kā apmierinājās bērni Konstantina

klēpī.

Kopā ar citiem saņēmu Kristus miesu un asinis, un neredzama gaisma ielija mani.

Gaisma mani neatstāja arī, kad sēdējām banālajā kafejnīcā visi kopā un būrī iesprostots pērtiķītis cīnījās pret savu gūstniecību un ar to uzjautrināja publiku, kas malkoja kafiju.

Visgaišāk mirdzēja neredzamā gaisma, kad atkal saredzējos ar jūru, atklāto, lielo jūru, kas sniedzās līdz apvārsnim. Diena bija vēsa, vētraina, kad nolēmām braukt līdz jūrai. Akmeņainajā krastā stāvot, apzinājos savu niecību, padotību mežonīgām varām un arī to, ka esmu kādas lielākas varas pasargāta. Dzirdēju tēva balsi:

— Paskaties, cik jūra liela un skaista! Jūra aizved pasaulē, ko tu reiz iepazīsi tās neizsmēlamā skaistumā.

Šo atkalredzēšanās mirkli esmu gadu desmitiem gaidījusi, ne ar upi vai ezeru, bet ar atklātās jūras neierobežoto plašumu. Šai pēcpusdienā plosījās vētra. Vientulīgajā krastmalā tikai viens zvejnieks, kas ar itāļiem piemītošo pacietību meklēja krabjus zem akmeņiem. Vārdā nenosauicama ir smarža, ko elpo jūra un viss pasaules plašums.

Mana pārejošā eksistence ietilpst universa negrozāmajos likumos, personīgo iznīcību līdzsvaro visu elementu pastāvēgums.

Diennaktis San Remo bija, neskatoties uz vētru, aukstumu un fiziskām sāpēm, pārzemes spēku vadītas.

Pienāk agrīnais rīts, kad sākam atceļu. Karlo māsa Eiženija bija izlasījusi ļoti primitīvu Tālās gaitas

tulkojumu itāļu valodā. Un tomēr viņa par mani zināja vairāk nekā dažs labs, kas mani gadiem pazīst vai domājas pazīstam. Neviena lieka vārda, neviena solījuma. Mums abām šķiršanās spēja. Es viņas skumjas jutu, un tās apstiprināja arī draugi Kaslāno, kam viņa telefonā paziņoja par mūsu ierašanos.

Atceļš līdz Kaslāno ilga sešas stundas un gāja pāri maniem spēkiem. Nekādas iespējas izkāpt, pat ne mainīt stāvokli sēdekli. Lieliskā gulta Kaslāno un Legovas tuvums atraisīja, atviegloja sāpes, krampjus, kas piederēja istenībai un atbīdīja pārdzīvoto skaistumu. Ar grūtībām pievērsos Semiramijas problēmām. Viņa sadeg pati sevi. Varbūt mīlestība bez objekta ko mīlēt ir visgrūtāk nesama.

Braucot pāri San Bernardino, mēģināju sevi stiprināt apņemšanos: nekad vairs neuzņemties šāda veida grūtības, lai gan skaidri zināju, ka gaismas aicinājumam nevaru pretoties. Gaisma skaloja sniegu klātos kalnus zem tērauda zilām debesīm, lai tad Bernardino pārejā pārvērstos pelēkā ziemas ainavā un vēl tālāk, aiz Cīriches un Bāzeles, kļūtu par nežēlīgu, griezīgu aukstu istenību.

Par izkāpšanu nebija ko domāt. Aukstumā likās, ka San Remo piedzīvotais noticis sapnī. Rēgains bija arī tukšais dzīvoklis, kur gaidīto pusdienu vietā rēgojās vientulība. Nē, dzīvoklis tomēr nebija tukšs. Konstantina grāmata "Vai pārdzīvosim nāvi", pārtulkota itāļu valodā, bija atsūtīta. Tātad viņš mūs šeit sagaidīja. Šī grāmata vairāk nekā jebkura cita ir daļa no viņa. Itāļu valdībām bieži mainoties, viņš bija šaubījies, vai grāmata vispār iznāks. Viņš jutās tuvs romāņu zemēm, viņu Itālija uzņēma sirsnīgāk kā citās zemēs (arī mūsu mūža draudzību mēs slēdzām Florencē), tāpēc grāmatas tulkojums itāliski viņam nozīmēja panākumu tai pasaulē,

kurai viņš jutās piederīgs.

— Mēs svinēsim itāļu tulkojuma iznākšanu ar braucieni uz Itāliju, — viņš man solīja. — Tad mēs reiz netaupīsim. Izdosim visu manu honorāru ceļojumam. Mums tagad pieder "Admirālis". Ceļojums tevi nenogurdinās. Vai tu gribētu vēlreiz redzēt Florenci? Ak nē, tam nebūtu nekādas jēgas. Labāk brauksim gar Vidusjūras krastu un apmetīsimies ērtākajās un labākajās viesnīcās.

Aizvēru grāmatu. Biju pārāk izalota, lai šo notikumu sevī uzņemtu, dalītu ar Legovu un Karlo. Vēlāk, Konstantin! Rīt vai parīt, tu redzi, šonakt esmu izsmelta. Tu tak mēdzi teikt: — Pēc desmit gadiem mani sapratīs. Bet kas turpinās manu darbu?

Viņš minēja vienu, otru.

— Nē, neviens no tiem nekā nedarīs.

Tagad to dara Karlo ar neprātīgu intensitāti, ar tādu spēku, kā Konstantins pats to būtu darījis. Ne kā laika kavēkli, ne godkārlības apsēsts, bet sekojot iekšējam aicinājumam. Gribētos teikt — ar to neapvaldīto apsēstību, kas atver jaunus ceļus. Viņš ir Konstantina mantinieks balsu pētījumos.

Neskatoties uz manām pūlēm, Karlo bija grāmatu ieraudzījis. Man nebija vairāk spēka kā ierakstīt trūcīgu novēlējumu. Man bija jābūt vienai.

— Tu neproti savus spēkus iedalīt, — teica Konstantins. — Kāpēc tu gribi būt pārcilvēks? Atļaujies būt nogurusi un sūti visus, kas tevi traucē, pie velna. Iedrošīnies būt patstāvīga.

Gulēju gultā visskaidrākā nomodā. Balsis šalca. Saistība ar pārpasauli? Pateicība? Nē, saistība ar to

cilvēku, ko mīlēju. Nekādas robežas starp šozemi un aizzemi.

Vai pārdzīvosim nāvi? Sopravviviamo dopo la morte?

SAKNES DEBESĪS

16. jūnijā, 1977

Diena nodzīvota mieru prasa sev —
dzīvība, kas dota, tālāk jādod tev.

Un kad mezgli risīs, tumsa tevi segs.
Viena saule dzisis, otra jauna lēks.

E. Stērste

Drīzāk kamielis izies caur adatas aci, nekā pilsonis sapratīs bezdzimtenes izdzītni. Tā rakstīju Sirds mozaikā pirms trīsdesmit gadiem. Laika tecējumā šī atziņa allaž pierādījusi savu pareizību — ar ļoti retiem izņēmumiem.

A-dūru mēdz saukt par eņģeļu tonkārtu. Tani Šūberts uzrakstījis sonātu, Mocarts klavierkoncertu — un izņēmuma gadījumos esmu arī sastapusi cilvēkus, kuru būtība veidota šai tonkārtā.

Mana turneja pavasarī sešās Pfalcas pilsētās — pēdējā lekcija Freiburgas Kolpinga zālē — bija lieliski izdevusies. To nekavēja mana pastāvīgā pavadoņu trijotne ziemās: slimība, salšana, sabrukums. Pašai jābrīnās, kā visu to esmu veikusi. Mana sirds jūt pateicību pret visiem tiem, kas no mana krusta kaut nelielu naglu izvilkuši, kas palīdzējuši velt smago ikdienas akmeni un nav bijuši tikai garāmgājēji. Garāmgājēju bija daudz, un arī viņi dāvāja laimes mirkļus.

Bija skaisti, bet dzīvi atvieglo tikai nemainīgie palicēji. Ar to jāsaprot, ka Islaicīga šķiršanās no draugiem, vilšanās, norieta brīži ir pārejoši, ka tuvība, tāpat kā gaisma, nemainīgi atgriežas, lai izstarotu siltumu un dzīvīgumu.

Mājās esam tur, kur mūs saprot, tā reiz rakstīju. To varu teikt vēl šodien.

Visvairāk mani apdraud melnā skudra ikdiena. Arvien vēl izsalkums pēc apgarota sarunu partnera.

Ziemai šogad nemaz nebija gala. Vēl aprīli un pat maijā, izbraucot ratiņos, man bija jātinās duci drēbju gabalu, kas spieda katru šūnu un kavēja kustības. Tad pēkšņi ieradās vasara pilnā krāšņumā, rūpju neapēnota, un es to pilnam izbaudīju Lejas Akā.

LEJAS AKA

20. jūnijā, 1977

Špilgerta virsotne man tagad ir piemājas pakalns. Vairāk nekā divdesmit gadu ilgotā un plānotā istaba Lejas Akā ir īstenojusies. Katrā laikā varu tikt vannas istabā bez sliekšņiem, pa platām durvīm un mazgāties, kā patīk un cik ilgi vien vēlos. Rakstāmgalds, pie kura var normāli atsēsties un, ķermenī neizmežģījot, rakstīt. Lielākais brīnums — es varu gluži viena no istabas izbraukt dārzā, kas pamazām veidojas, vēju pasargāts augsto kalnu pakājē.

Kaimiņu dārzā plaukst zelta lietus kā katra laime, un blakus tam violetos ziedos slīgst ceriņu krūms.

Gluži viena, nelūdzot citu palīdzību, varu aiziet pie puķēm, uzmeklēt saulainu stūrīti, aplūkot skaistu skatu

un pārdzīvot visu to dziļi, vienreizēji, atbrīvoti.

Izbrauciens kalnos: zilas, saulainas debesis ar peldošiem mākoņiem. Kalnu smagumu nomaina ziedošo pļavu melodijas kā Brāmsa pirmajā simfonijā, ko klausījāties iepriekšējā vakarā, atvadoties no Krocingenas. Šī mūzika mani pavada, raugoties kalnu ainavas skarbajā daiļumā. Cilvēks sasienas pret likteni, dzīvība cīnās ar nāvi. Simfonijas, ko ievada disonances, ir kā urdošs nemiers, kas mūs, ikdienas sadurstītos, pastāvīgi moka. Mistiski, vārdiem nepieejami akordi, un tad mežonīgais skaistums, ko izskan stabules, bass un vijoles. Kaisls jūtu uzplūds. Divreiz norimst kaujas troksnis, tā ir nāve, tā ir atnākusi, to dzirdēju klauvējam pie manām durvīm. Tas viss ir garām. Skats brīvi paceļas pret saulē zibošiem virsotņu sniegiem, bet zemes cīņa nerimstas. Otrā daļa izskan mieru un drošību, mežragiem samtainā tonī dūcot. To izjutu, īsi apstājoties ziedošās pļavas malā. Brīvība.

Lejas Akas Ipašniece sakņojas savā zemē, tur ieaugusi, strādā auglīgu darbu jau trīsdesmit gadus. Visu laiku viņa sējusi labo sēklu un, neskatoties uz dažu skarbu negaisu, ievākusi bagātu ražu. Un kur tad piederība ģimenei! Kā man visa tā trūkst! Par spīti dziļām draudzībām man jāpārcieš šķiršanās, nākšana un iešana; to spožajā saulē skaidri apzinājos.

Cenšos sevi paturēt Brāmsa simfonijas beigu daļas dzīvinošo toni, ziedošās pļavas, Alpu pulkstenīšus, salviju, enciānu. Pirmo reizi biju tik augstu kalnos, ka redzēju pļavas piebārstītas ar baltiem un ziliem krokusiem un nedaudz zemāk milzumu violeto orchideju. Paradīzes dārzs.

10. jūlija, 1977

Karsta, skaista vasaras diena. Saule izskaudusi sāpes un norūpes. Ir tik labi, ka gandrīz metas bailes.

Bieži man jāklausās, ka drīz man piepildīšoties astoņdesmit gadi un tāpēc jāsatavojoties atvadīties no dzīves. Bet vēl nekad agrāk neesmu tik dziļi pārdzīvojusi daiļumu, balto liliņu pilnību, kalnu varenību, saules staru rotaļu ziedā. Dienās un nakts vēlīnās stundās domāju par to pateicības augsto dziesmu, ko vēl gribu uzrakstīt, bet vēl nekad roka nav bijusi tik sāpīga un nevarīga. Pirksti netur zīmuli — nespēks, ko agrāk nepazinu.

Man pasaka diagnozi: pārpūlēta. Visa mana dzīve bija un ir pārpūle.

Nedēļas Lejas Akā — tās pagāja kā neapziņā. Ik rītus atmostoties bailojos — tas viss tikai sapnis. Visas tās solītās mājas, kas būtu manā rīcībā — sapnī redzu sevi viņās ieslēgtu un nevaru pa biezajiem paklājiem pabraukt — kā purvā. Vēl biežāk krītu pār kāpnēm un sliekšņiem, atmostos sāpēs. Lejas Akā laikam pirmo reizi mūžā ilgāku laiku neierakstīju ne rindas dienas piezīmēs. Tikai kad izstāstu pārdzīvoto, tas man kļūst īstenība. Ja nav neviena klausītāja, stāstu pati sev.

Tur Lejas Akā bija arī kamīns. Vakaros skatījos liesmās un metu domu pēc domas ugunī, visas niecīgās un mazās, mazdūšīgās un šaubīgās.

Tagad atkal guļu savā istabā, uz plauktiņa Konstantina fotogrāfija. Viņš mani nemitīgi skatās. Tas ir viņš, kas nosaka un virza dzīvi šai mājā, un viņa vēles izpilda Amiga, kas viņam pēc manis bija vistuvākā.

Pēc katras lielas piepūles vajadzīga atelpa, lai diena uz sīko rūpju rīvītes nesadrupinātos. Kopš Ziemsvētkiem

man nav bijis nevienas brīvas stundas, jo biju apsoltījusi sešas lekcijas sešās dažādās pilsētās. Temats: Dzīves veiksmē laikmeta pārvērtībās. Mekleju pārliecinošus piemērus savai domai, lasīju milzumu tagadnes literatūras. Beidzot apstājos pie divām grāmatām: Ormesona "Kā Dievam patīk" un Saula Bellova "Humbolta testaments". Abu rakstnieku darbos atradu vairākus pieturas punktus, kas saskanēja ar manām domām un varēja saistīt arī klausītājus.

Vienlaicīgi strādāju arī pie antoloģijas "Katru vakaru mirdz zelta zvaigznes".

Uzmācīga sarakstīšanās ar izdevējiem par Konstantina stāstiem "Dzīvības bads"; daudzi noraidīja manuskriptu, taņi vispār neieskatījušies.

Un tad izdevējs nokrita no debesīm. Par Bleškes apgāda direktoru Prački nekad nebiju dzirdējusi. Pienāca Konstantinam adresēta vēstule, kurā izdevējs lūdza manuskriptu.

Tai pašā laikā rakstīju Marmora kāpnes. Kādā meža pastaigā viss notikums pēkšņi bija skaidrs. Es redzēju un dzirdēju aprakstāmās personas, viņu likteņi man bija zināmi. Vairs nevarēja nekā cita darīt, ne gulēt, ne ko citu diktēt.

Kad Marmora kāpnes bija aizsūtītas vācu izdevējam, bija jāsaģatavo latviskais manuskripts latviešu izdevējam. Ieniru citā valstībā, tai pasaulē, kam ar Krocingenu nav itin nekā kopēja, ne arī ar tiem cilvēkiem, ko ik dienas sastopu. Nav ne dzejnieka, ne mūziķa, ne arī viena vienīga vēsturiska notikuma, kas saistītu Krocingenu ar Latviju. Bet visgrūtāk nākas ceļot no vienas valodas otrā. Rakstīt latviski man nenozīmē tulkot. Skaidri saskatāmus notikumus, tēlus un atziņas ietverot latviskos vārdos, ar sāpēm apzinājos

bezdzimtenību. Kamēr no iemīlētās Švarcvaldes nonācu līdz Daugavai un sāku dzirdēt lielās upes šalkoņu, nevis Švarcvaldes strautu čalas, pagāja laiks. Katru dienu diktēju divdesmit lapas. Kopš Ziemassvētkiem nebiju dzirdējusi neviena latviska vārda. Tikai pamazām vārdi ieguva krāsu un skaņu. No dziļēm uznira mūsu valodas bagātība un ritms. Ja Enerija nebūtu atbraukusi no Stokholmas, darbu nebūtu bijis iespējams īstenot.

Daudzo vēstuļu starpā Kārļa Bauera-Zemgaļa kartiņa — sveiciens no Īrijas, no kurienes viņš dosies uz Angliju un dziedās divos koncertos.

No Kalifornijas Jāņa Klīdzēja vēstule un sveicieni.

Tas iepriecina, bet vai iespējams dzēst vientulības sajūtu?

28. jūlijā, 1977

Migla kā pasaules radīšanas dienā. Pelēki, dūmaini mākoņi, ne tikai bezveida masa kā Krocingenā, tie ir lejup slīdoši debess gabali. Pasaule dzimst, iznirst no miglas. Pamazām izveidojas mazs zils logs — cerība.

Dienasgrāmatās un vēstulēs Kazancakis atkārto:

— Ne es baidos, ne ceru — esmu brīvs.

Šos vārdus viņš izvēlas arī savam kapa akmenim. Bet man neiespējami iedomāties dzīvi bez cerības.

Kad Dievs radīja sāpes, viņš radīja arī cerību, lai sāpe cilvēku nenomāktu. Cilvēks bez cerības pārvērstos akmens vai sabirtu pelnos.

Bez Konstantina arī Lejas Aka nekad man nebūtu istenojusies. Arī Lejas Akas dziļākās saknes ir debesis. Laikam sakārtošu savas pēdējo gadu piezīmes ar šo motīvu.

13. augustā, 1977

Neciešamas muguras sāpes pārtrauc manu darbu. Saulespuķe lūkojas pa logu. Mākoņi, kā arvien agrā rudenī, mudina celties, doties ceļā, atvadīties no vasaras, saglabāt saules stundas ziemai. Mēģinu gulot atrast tādu stāvokli, kas mazina mokas.

Mana dzīve ir bijusi bagāta. Nekad vēl atbalss no maniem visā pasaulē izkaisītajiem lasītājiem nav bijusi tik dzīva. Kaut vai šodienas pasts — desmit vēstules. Cita starpā kāda zviedriete pateicas par manām grāmatām, par atziņām, kas radušās reālā pieredzē un nav kāda modes virziena diktētas. Viņa savus tautiešus sauc par šacha figūrām, ko var grozīt, kā patīk. Viņu stindzina aukstais aprēķins. Viņas vēstuli pieminu tāpēc, ka līdzīgu ir daudz. Jaunatnei ir lielas ilgas pēc iekšīguma.

Mans gaismas un spēka avots bija Konstantīns, par spīti ikdienas nelaimēm, mūsu nabadzībai, bieži katastrofālam naudas trūcumam, kas mūs nomāca.

Viņa klātie un tuvība man rādīja ceļu uz patstāvību un neatkarību no šaursirdīgiem spriedumiem. Viņš atzina tikai vienu atbildību, tikai vienu atkarību: savu sirdsapziņu. Sirdsapziņa viņam bija dievišķa balss. Cilvēku kritika? Spriedumi un aizspriedumi viņam nekā nenozīmēja. Tie nebija izšķirēji. Viņš priecājās par atbalsi

saviem darbiem un vēl vairāk par atbalsi, ko man dāvāja mani lasītāji.

Radošā darbā un ikdienas dzīvē, lielās un mazās lietās viņš jutās neatkarīgs no apkārtējo labvēlības vai nelabvēlības:

— Ja tevi aplūko tādēļ, ka tu brauc ratiņos, kādēļ tu to ievēro? Ja tu to ņem vērā, tu pazemo pati sevi.

Viņš dusmojās, ja kāds mani dēvēja par slimu sievieti:

— Tu esi veselāka par veselāko sievu; ka tu nevari staigāt, ir šķērslis, ko mēs pilnīgi pārvarēsim, tikko mums būs vairāk naudas.

Pēdējos gados gan spriedumi un izturēšanās pret nevarīgajiem ir normālāka, bet vēl pirms piecpadsmit gadiem mums nedeļa dzīvokli tāpēc, ka braucu ratiņos.

Man ir daudz vēstuļu, kas apliecina līdzīgus gadījumus. Tie mani nomāca, un es nonācu depresijā. Konstantins nepārmeta šaursiržiem, bet man:

— Kā tu vari būt tik maziska! Idioti vienmēr bijuši. Ja tu par viņu mulķībām ciet un bēdājies, tad tas liecina par dvēseles vājumu.

Tie nebija tikai vārdi, tā bija viņa pārliecība, un viņš dzīvoja saskaņā ar to.

Arvien viņš mani mudināja teikdams, ka manas garīgās dotības tālu pārsniedz pagasta robežas.

MANAS DZĪVES LAIKĀ

14. augustā, 1977

Nāve aizstaigājusi manām durvīm garām. Man jāpabeidz mans darbs. Bet vai es zinu, kur ir beigas un

kādas tās būs? Mīlestību, kas mani, vēl neesmu izdalījusi.

— Cik ilgi es dzīvošu, nav manā ziņā, bet ka es pa dzīves laiku patiesi dzīvoju, tas atkarīgs no manis. — Šie Sēnekas vārdi arī šodien patiesi.

Tomēr gluži viss no manis vien neatkarājas; kad sāpes kā plēsīgi zvēri man mežonīgi uzbrūk, esmu bezspēcīga. Ļaunākās ir tās stundas, kad man nav spēka sevī iedegt mīlestības gaismu, nav spēka ticēt Dieva visvarenībai, padoties viņa gribai. Šais stundās tikai viens vārds, viens sauciens laužas no manis: Konstantin!

Pagājušā naktī viņš atnāca, un šo tuvumu nevaru vārdos izteikt. Arī tā ir Konstantina svētība, ka ārsts Reinke ik dienas brauc pie manis, ka es viņam neesmu tikai gadījums, bet cilvēks, kam grūti jācieš. Ceļā pie manis Konstantins ārstu pavada. Pirms gada Bāzelē bija citādi. Tur klinikā es jutos pamesta. Doma, ka ķermeni var izdziedināt dvēseles spēks, šai klinikā neiederējās.

Laime, ka šoreiz Dr.Reinke mani neveda turp. Par spīti nežēlīgām sāpēm, kas neatļāva pat pakustēties, jutu sirdī iestarojam mīlestību. Neminēšu šeit to cilvēku vārdus, kas man palīdzēja tuvumā un no tālienes, kas bija un vēl arvien ir mani īstenieki.

Patiesa mīlestība pieņem cilvēku, kāds viņš ir. Kā saka Dostojevskis:

— Mili mani, kad esmu melnumiņš, jo kad esmu baltumiņš, tad katrs mani mīl.

16. augustā, 1977

Katram cilvēkam būtu reiz jāizvесеļojas no smagas slimības, lai viņš zinātu, kāda labsajūta ir piecelties bez sāpēm, elpot, mazgāties, strādāt pie rakstāmgalda vai ēvelēt, sagaidīt jaunu ritu, priecāties par jaunu dienu, atvērties gaismai. Neskaitāmi vientuļie meklē pie manis palīdzību; nelaimīgie, kas nesaskata dzīvei jēgu un cieš tādēļ, ka neviens tos nemīl. Bet arvien taču var kādu mīlēt, vienmēr ir kāds, kas tevi gaida, par tavu atnākšanu priecājas, vai arī kāds, kam tu vari būt noderīgs un palīdzēt. Vai tā nav laime?

Ja neatrodi tuvumā neviena cilvēka, tad katra sastapšanās ar gaismas un zemes alkstošu stādu, sastapšanās ar katru puķi, kuras augšanu var novērot, ir satraucošs prieks. Reiz noskatījos, kā sēja zālāju. Zeme gulēja klusa, pelēka, bez dzīvības. Pamazām kaut kas viņā notika, tā sāka elpot, un tad dīga pirmās trauklās smailes. Viņas izturēja lietis gāzes maigi un brālīgi, tik vienprātīgi uzticīgas zemes spēkam, viņas auga pretī gaismai un bija tik liegas, ka gribējās zāli noglāstīt.

Gulu atkal ar briesmīgām sāpēm. Vēstules pienāk no visas pasaules. Nāve mani nebaida, lai gan vēlos vēl dzīvot. Daļa dienasgrāmatas lapu jāsadedzina, daļa jāsakārto, jāpasaka vēl, kas man sakāms. Dzīves lielākā neieciešamība un lielākais brīnums, visu izņēmumu izņēmums ir mīlestība, kas sevi apliecina pastāvībā, nemainībā; mīl, par spīti visam, nevis kādu izdomātu sapņu tēlu, bet otru cilvēku tādu, kāds tas Radītājam izdevies.

Piepildītas dzīves priekšnosacījumi: tiesa, viss ir nepilnīgs un nepabeigts, visvairāk mēs paši, bet patiesā

mīlestība arī nepilnīgo atzīst par mīlestības vērtu. Par spīti ikdienišķām nesaskaņām man piederēja mīlestība, kuras saknes ir debesīs.

Esmu rakstījusi savu dzīves stāstu, bet pateikusi tikai izstāstāmo. Kopējās dzīves apstākļi nemaz nevarēja būt ļaunāki. Konstantina iekairinātība, viņa sirdskaite, cukurslimība, mūsu nabadzība, kas ilga gadiem. Ne tikai savus darbus ilgi rakstīju bez sekretāres, es pārtulkoju desmit Konstantina darbu sējumus.

Viņš raugās man pār plecu un atkārtoti sava skolotāja un drauga Ortegas teicienu:

— Skaidrība ir filozofa pieklājība, — un paskaidrojot piebilst: — Vispār rakstītāja pieklājība.

Konstantina darbu tulkojums mūs saistīja arvien ciešākām saitēm. Es necietu tādēļ, ka bija jāsež uz nedroša koka ķebliša kā uz moku sola, ka man nebija ielas ratiņu. Kādēļ tie vajadzīgi? Trūka jau arī ziemas mēteļa, ar ko ārā braukt. Es biju laimīga tajos gados, kad gultā gulot varēju Enerijai diktēt vāciskos un latviskos tekstus. Biju laimīga, ka viņa nāca, lai gan par kādu honorāru nevarēja būt ne runas. Katru dienu viņa atstāja ģimeni uz vairākām stundām, jo viņa ticēja manam darbam un tā nepieciešamībai. Tā bija atslodze manām sāpēm, kad gulot varēju savai sekretārei Margaretei diktēt Konstantina darbus vācu valodā. Tad aizmirsu sevi, biju viņš. Meklēju vārdus, ko viņš izvēlētos, ja būtu, līdzīgi man, uzaudzis ar vācu valodu.

Bet tad sākās grūtības: izdevēja meklēšana. Jau Rīgā pazinu Dr. Rockenbachu, ar viņa starpniecību iznāca vispirms Konstantina Silvestra pirmais sējums un tūlīt pēc tam mana Mozaika Maksimiliāna Dītricha apgādā. Gadu gaitā viņš iespieda visas manas grāmatas un piecus Konstantina darbu sējumus. Konstantina grāmatas bija

grūti pārdot un pastāvīgi ar lielām pūlēm nācās meklēt jaunus izdevējus un cīnīties par katru sējumu. Gludās, pieklājīgās izdevēju vēstules, kuri nebija pat papūlējušies ieskatīties manuskriptā, saldēja vairāk nekā Upsalas ledainās ziemas dienas.

Par katru jaunu grāmatu cerējām, ka tā būs "bestsellers". Diemžēl, laime mums nebija uzticīga.

Viņa un mani nervi gadu no gada deldējās. Sīki strīdi sagrieza dienu.

Nesen atradu agrāk rakstītu Konstantina vēstuli un pārbijusies izbrīnā sev jautāju: — Vai es tā esmu bijusi, kas tā mīlēja? Kādā citā vēstulē, kas rakstīta piecdesmitajos gados, ir Budas teiciens, kas varētu būt moto visai mūsu dzīvei: Kamēr pastāv nāve un piedzimšana, ir arī ciešanas. Un pēc asa pārpratuma: Esmu iekšēji tā noskaņots, ka tu mani vispār nevari aizvainot. Ja es būtu citāds, nekā esmu, tad vispār nekad tevi nebūtu sastapis. Un vai tu to vēlētos? (1952).

Šodien nevaru saprast, ka tais gados biju tik greisirdīga; ka es neaptvēru, ka tā sauktās draudzenes radītāja cilvēka dzīvē ir izklaide. Tās izslēgt nozīmē viņu aplaupīt. Ja vīra sirdī sievai patiesi ir vieta, tad visas citas ir perifērijā, gan bagātinādamas, gan neatstādamas nekādas pēdas. Savu vietu sieva zaudē tad, ja mīlestība bijusi malds. Manu vietu nekad nenolaupīja. Bet es to nezināju un savā aklumā neizsakāmi cietu. Pasaule aptumšojās. Neredzēju nekādas izejas.

Tais gados viņš rakstīja:

— Tu esi manas sirds un dzīves centrs, un ja tu man pārmet, man ir tā, it kā kāds manu sirdi izgrieztu un izmestu putekļos.

No Londonas: — Mani moka sirdsapziņas pārmetumi. Es nedrīkstētu būt šeit, man būtu jābūt pie tevis. Nesalīdzināmas, nesaraujamas saites saista mūsu dzīves.

Cetras reizes no Londonas mani sasniedza gandrīz tā pati atzišanās: — Esmu ieskatījis, ka bez Tevis nevaru dzīvot.

Lai gan viņš Skotijā sastop draugu un piedzīvo daudz jauna un kopā ar Finlejsona kungu pārtulko manu grāmatu par Dostojevski angļu valodā, viņu moka projene no manis. Finlejsons neprata ne vārda latviski, un Konstantins toreiz tikai nedaudz angļiski. Ar vārdnīcas palīdzību tulkoja vispirms vārdu pa vārdam angļu valodā, un pēc tam Finlejsons deva darbam literāru formu.

Konstantīna vēstulu vadmotīvs kulminējās teikumā: — Katru skaistu piedzīvojumu sarūgtina rūpes par Tevi. Mans nemiers par Tevi aug no dienas dienā.

Arī no citiem ceļojumiem saņēmu vēstules ar līdzīgu saturu. 1952. gadā viņš bija Memingenā, lai personīgi sastaptos ar mūsu izdevēju. Es gulēju sanatorijā Baden-Badenē. Viņš rakstīja: — Bez manas klātienes Tavi priekšlastījumi nav iespējami. Tev nepieciešama iekšēja palāvība, miers, pasargātība, lai Tu varētu klausītājus aizraut un pārliecināt. Miers un iekšēja gaisma ir nepieciešami.

Daudzās vēstules nevaru citēt, bet tās izstaroja to apslēpto spēku, kas manu dzīvi vēl šodien uztur par spīti sāpēm un slimībām, trimdai un ar to saistītai nedrošībai. Vai man sadedzināt šīs vēstules? Kas viņās rakstīts, nav sadedzināms, bet tās pārpelnot ir labāk nekā ļaut tām nonākt svešās rokās.

Pēkšņi mani sit asas, neizturamas sāpes. Pēc laimīgajām, saules apmirdzētajām dienām Lejas Akā man, mašīnā kāpjot, gadījās neveikli sagriezties uz kreiso pusi. Sāpes kāpa līdz matiem. Braucienu atpakaļ uz Krocingenu vēl kaut kā izturu. Mājās sāpes kāpinās līdz neprātam. Nevienu ārstu neizdodas sazvanīt. Beidzot agri svētdienas rītā Dr.Reinke saka:

— Nervs iespīlēts starp mugurkaula skriemeļiem.

Es lūdzu zāles. Ar katru dienu, katru stundu sāpes manī trako mežonīgāk un laiks stāv uz vietas.

Ar visu to jāpieņem viešņa, ko nevaru noraidīt: Elizabete. Divains liktenis. No divdesmitā līdz trīsdesmit otram dzīvības gadam benediktīniete; tad nāk atziņa: klostera dzīves pretrunas, akla, bezjēdzīga paklausība, personības nogalinātāja. Tagad viņa strādā par audzinātāju katoļu internātā. Dzīvei tuva ticība. Viņa lūdzu autogrammu manā grāmatā "Mīlestība un nāve" un Konstantina "Vai pārdzīvosim nāvi?". Pēdējo katoļu mācītājs Bišofs bieži piemin savos sprediķos. Saulespuķe gaismo manu istabu, bet mana noskaņa viņai nelīdzinās.

Mans Dievs, vai pārbaudījumu vēl nav gana? Fiziskās sāpes atmodina moku ainas, arī mūzika un Legovas tuvums neglābj. Ārstam R. nav nepieciešams rentgena uzņēmums, viņš manas kaites gadiem novērojis.

Mīlestība ap mani kā vilņi vēstulēs no Šveices, no ASV, pat no Latvijas. Mana agrākā klausītāja, kas pirms četrdesmit gadiem Rīgā apmeklēja manus priekšlasījumus, sūta man simbolisku kartiņu:

"Kā meitene klausījos katrā Jūsu vārdā un centos tos atzīmēt piezīmju grāmatiņā. Jūsu domas kļuva par

vadmotīvu manā dzīvē, kas kļuva gaišāka, bet arī smagāka.”

Gaismas domās viņa sveicina un sūta aizkustinošu dāvanu.

No D.kundzes izšķērdīgas fotografijas, kurās cenšos sevi saziņēt. Rozes un līlijas no dažādiem sūtiņājiem. Dīvainākais sūtiņums no nepazīstama Oskara: desmit aploksnes ar čekiem. Benzīnam, dienvīdu augļiem, kārumiem, Švarcvaldes kumpim, divas izpalīdzēm, Frankfurtes desinām, manām mīlākām puķēm, augļu sulām. Uz desmitās aploksnes uzraksts “cigaretēm”, bet aploksne bija tukša.

Vēstule no Zviedrijas, no Skotijas, no Beļģijas. Nedaudzās dienās nodiktēju Legovai piecdesmit vēstules. Varbūt šī garīgā koncentrācija palīdz savaldīt sāpes.

Šodien beidzot cerības uz izveseļošanos. Nav vairs jānokāpj sāpju pazemē. Aso sāpju laikā tikai viena vēle — izdzēst dzīvi.

KONSTANTINA BALSS

20. augustā, 1977

Laiks apstāties. Sāpes plosa. Pēc trim klusuma mēnešiem piezvana Karlo. Viņam uznākusi ļauna depresija; viņam, neatlaidīgajam elektronisko balsu pētiņājam, pēdējos mēnešos nav izdevies sasniegt nevienu vienīgu balsi. Tas viņu līdz izmisumam kaitinājis, bet vakar beidzot pieteikusies Margarete. Teicu, ka esmu saslimusi, garāka saruna mani nogurdina.

Nākošā dienā viņš atkal piezvanīja, starodams, gavilējošā balsī. Viņš dzirdējis pilnīgi skaidras balsis kādā

viņam nesaprotamā valodā, laikam krieviski. Viņš atkārtoja skaidri: — Zenti mīli. Mauriņa guli. — Ko gan tas varētu nozīmēt? Pilnīgi tīrā latviešu valodā, pavēles izteiksmē tas nozīmē mīli Zenti un guli Mauriņa. Kā runātājs pieteicies kāds Rauda. Šai formā Konstantina vārds šad tad lietots.

Nākamā dienā pirmo reizi pēc ilgāka laika atmostos atvieglota, veselāka. Varu pakustēties. Satraucošākais Karlo ziņojumā: ne vārda latviski neprazdams, viņš to noturēja par krievu valodu, bet bija vārdus tikmēr atkārtojis un iemācījies, līdz varēja man pareizi tālruni pateikt.

Panākums viņu spārnoja. Spontāni un sirsnīgi viņš mani uzaicināja pavadīt Ziemsvētkus pie viņiem San Remo.

— Jūs taču Ziemassvētkos nevarat būt viena. — Viņš apsolīja pat sauli un siltumu. Tā ir pirmā reize, kad kāds mani uzaicina pavadīt Ziemsvētkus ģimenes lokā.

Apziņa, ka izveseļošos. Tikai pacietību. Tibetiešu Grāmatu par nāvi varu akceptēt tikai nedaudz vietās. Pārlicina, ka miršanas mākslu baltais cilvēks pametis novārtā, bet tā ir tikpat svarīga kā māksla dzīvot.

Jau Sirds mozaikā rakstīju, ka jādzīvo tā, it kā katra diena būtu pirmā un pēdējā. Līdz šai domai jāizcīnās. Viss virs zemes ir nepilnīgs, viss, kas saistīts ar cilvēku: viņa darbs, mīlestība, spēja dot un ņemt, un visnepilnīgākais ir cilvēks pats.

Mūsu dzīvē izšķīrēja ir dvēsele. Tā nav kaut kas neievērojami niecīgs, dvēselei ir spēja aptvert metafiziskas reālītātes. Mūsu dzīve tik bieži ierobežota ar pienākumiem un uzdevumiem, ka mēs aizmirstam mūsu būtības metafizisko daļu.

Kurš var izcīnīties līdz iekšējai neatkarībai?

Ne es. Skumji jāatzīstas, ka vēl arvien trūkst suverēnitātes dažādās situācijās.

LIKTEŅĪGAIS MĒNESIS

16. septembrī, 1977

Zilas, pārliecīgi skaistas rudens dienas. Nāve man vēlreiz pagājusi garām. Jau labu laiku pirms saslimšanas jutu slimības tuvošanos. Dažā labā bezmiega naktī kāds sēdēja atzveltnes krēslā, kāds pelēks ēnu tēls. Tas māja man: nāc līdz. Es kratīju galvu: vēl ne. Vēl ne. Lai izbēgtu no tēla atkārtotas ierašanās, zvanīju Amigai, izstāstīju viņai ļoti uzskatāmi par savu nakts viesi, par viņa aicinājumu. Spoki jāsauc vārdā, lai tos aizbaidītu. Taču tas nebija spoks. Arī pāresme ir realitāte.

Septembris — ar pirmo nojausmu par vasaras nāvi — man mēdz būt liktenīgs mēnesis. Septembrī saslima un nāves vārtus atvēra mana māsiņa, septembrī Konstantīns šķīrās no dzīves, septembrī pagājušā gadā mani Bāzelē operēja. Šogad — spoži izdevušies priekšlasījumi pilsētās ap Bodenes ezeru. Nupat lasīju avīzē:

— Jau viņas parādīšanās iespaidoja, bet balss pilnīgi paņēma klausītājus savā varā. Klausītāju apbrīns kļuva gandrīz taustāmi reāls, kad viņa rakstīja grāmatās autogrammas. —

(Radolfszeller Zeitung, 9.9.77).

Vai šie vārdi attiecas uz mani? Es toreiz zināju, ka man jāizšķiras par operāciju, zināju arī, ka man tas nozīmēja elles apli. Dzīves upe plūda, bet krastā sēdēja

nāve. Viesmīlība draugu mājās atņēma svešumam dzeloni, to dzeloni, pie kura nekad nevarēšu pierast.

Vēl manī daudz neiztērētu jūtu, mīlu cilvēkus un dzīvi. Esmu neizsakāmi pateicīga Legovai, kas mani jau gadiem pavada, un izjūtu sāpīgo sadrumstalotību mūsu attiecībās. Mani moka bailes no operācijas, esmu izmisusi, ka Konstantins nerasniedzams, mani nomāc ilgā, nogurdinošā gaidīšana.

Viss nokārtojās, kā mēdz nokārtoties lietas, ja tās vada pārzemes spēki. Pietika viena vienīga tālruņa zvana, lai attiecīgo speciālistu sadabūtu un atliktu operāciju trīs dienas vēlāk. Konstantina projene sāpēja kā nedziedināma brūce.

Tad beidzot braucām. Svešs šoferis, svešas kopējas, slimnīca, mana nevarība.

— Un jūs nemaz nevarat pāiet? — jautāja ārsts, — arī ne stāvēt, ne piecelties? — Ledus siena izauga starp viņu un mani. Bet viņš ir izcils speciālists, esmu atgriezies dzīvē. Tas nav tikai pateicoties maniem spēkiem, bet zinu arī, ka viss neatkarājas tikai no ārsta mākas. Kā saules stari, kas izlaužas no tumsas piebriedušiem mākoņiem, tā es fiziski sajūtu to izstarojumu, kas man dāvā mīlestību, kam es esmu vajadzīga.

— Mums tu esi vajadzīga. Man tu esi nepieciešama, — tas ir visdzīvinošākais vitamīns, zīda pavedieniem smalki noaustais tīkls.

Par katru stundu Dievam pateicos,
par elpu vienu,
par katru nodzīvotu dienu.

Un ja ar man tik sāpes tiek,
par katru stundu Dievam pateicos,

ko viņš man dzīvot liek.
Man arī aiziet būtu prieks,
Kā aiziet strauti, pazūd sniegs.
K. Skalbe

DRAUDZĪBA

Rudenī, 1977

Pēc ilgu gadu atšķirtības atkal sastapu savu seno dienu draugu. Šķiršanās radītais vēsums neizzuda, arī savstarpēji apmainoties dāvanām un mazām uzmanībām. Es ticēju, ka draugā esmu atradusi neiznīcināmu daļu mūsu dzimtenes, bet viņa sirdi bija aizslēgušas paša dzīves izciestās grūtības, un tā neuzņēma mani savā patvērumā. Es sniedzu viņam roku, viņš saņēma tikai pirkstus.

— Draudzība ir tā, kas nemainās, kas vienmēr kopā ar tevi iet ceļu, kas tev ejams, daļa smagās stundas un jautrās un tās neskaitāmās, šķietami bezkrāsainās, kas aizslīd, neatklājot savu īsto būtību. Draudzība, biedriskums, noteiktās, skaidrās attiecības, kas pastāv vēl aiz nāves. Draudzībai nevajaga — kā mīlestībai, kaislībai vai naidam — noteiktu reālu telpu, lai sevi piepildītu, nē, vienmēr, vai draugs slimš vai vesels, aktīvs vai atturīgs, atrodas briesmās vai dzīvo drošībā, draudzība pastāv gadu gājumā neskarta. Tā pastāv svaigā spēka gados un arī tad, kad ierastos ceļus jau staigājam ar grūtībām un reizēm jūtam aukstu vēja pūsmu pakausī.

(C.J. Burkhard.)

Nobriedušas vecas kultūras pazīme, liecība dvēseles smalkumam, ir spēja būt nemainīgi uzticīgam.

Burkharda draudzības uztvere ir viens no galveniem iemesliem, kāpēc arvien atgriežos pie viņa.

Šodien pasts no Izraēlas, Brazīlijas un — divvainākais — no Sibīrijas, kur manu grāmatu nodaļas izplata rokrakstā.

LEJAS AKA II

1. novembrī, 1977

Dievs atkal no jauna rada pasauli no tumsas, no Nekā. Lēni gaist migla kalnos ap Lejas Aku. Viņas augstība Špilgerte noskatās uz visu radīto nesatricināmā mierā un aukstasinībā, uz mājām un dārziem, uz sarkankoku un zeltbrūnām samtenēm. Pamazām migla atkāpjas no pēdējām gladiolām. Manā logā mirdz baltas margrietīņas.

Kur atrodos? Vai Lejas Aka ir sapnis? Neskaitāmas reizes sapņots sapnis par man piemērotu māju? Kāda atvieglināta dzīve! Kosmisks klusums. Tumšām eglēm apauguši kalni stāv sardzē ap māju un padara to rūgtumam un nedrošībai nepieejamu.

1977. gada 29. oktobrī man Bernes rātsnamā pasniedza balvu "par brīvību un cilvēka tiesībām". Nevienu no balvas piespriedējiem personīgi nepazinu. Visvairāk mani biedēja augstās kāpnes, no ielas celtās garās Jēkaba trepes, ko agrāk, Bernē lasot lekciju, garāmbraucot biju redzējusi. Simts pakāpienu? Manā iztēlē to bija tūkstotis. Nepārvaramas. Celtna nav. Laikam kā mierinājums bija domāts paziņojums, ka tādas

pašas kāpnes esot arī rātsnama iekšpusē. Pēdējās nakts sapnī kritu uz šīm kāpnēm un bailēs atmodos.

BALVU SAŅEMOT

5. novembrī, 1977

— Kungs māci mums mūsu dienas skaitīt...

Viss paiet sapņa ātrumā.

Bailes, satrauktība, spraigums, jūras slimība! Gandrīz pastāvīgi slikta dūša un reibonis.

Domās saucu Konstantinu; viņš mani vienmēr atgriezta istenībā, mani pašā. Viņš rādīja man robežas, modināja un stiprināja manu pašapziņu.

— Tev nevajaga domāt, kādu iespaidu tu atstāsi, tev tikai jābūt. Arī kad tu slikti runā, tu tomēr runā labāk nekā visi citi. Apzinies to taču beidzot!

Es to neapzinos. Gulta, kurā guļu, šūpojas. Tēli mani apstāj svētidami, izsmiedami. Reiz būt brīvai, vienu vienīgu reizi būt tādai, kāda esmu, bailu nenožņaugta, bez nedrošības reiboņa. Nelabums mani gremdē kā purvā, sāpju zobens saskalda domas.

Draugs Jonatāns bija darījis visu, kas viņa spēkos. Viņš pūlējās, lai vakars izdots. Viņš sūtīja rakstus Šveices presei un galvenajam Bernes avīzes redaktoram personīgu vēstuli, aplūkoja zāli un mēģināja novērst šķēršļus, atrast iespēju kā tikt galā ar kāpnēm. Personīgi viņš apmācīja divus jaunus puisi. To visu es zinu, bet nevaru nomierināties. Beidzot atnes drānu baltajam tērpiņam. Saprotams, ka es pati to nevarēju izmeklēt.

Gertrūde brauca uz Krocingu no Elzasas tērpu pielaikot un pašūt, un tas nav tepat ap stūri.

Gertrūdei ir jēga par līnijām, jēga par individuālu tērpu. Pielaikošana arvien ir mokas un nervozējot netop vieglāka. Priecājies, saku sev, tagad tev būs nauda arī jaunam ziemas mētelim. Vecais kažoks ir smags kā akmens, viņš silda, bet viņā nevar pagrozīties, nevar iekāpt mašīnā. Nav neviena, kas prot mani pacelt, svešas rokas rausta uz augšu, uz leju. Nervu sāpes kreisā muguras pusē atkārtotajās vairākkārt. Tāpēc no kustībām pa kreisi jāizvairās, bet bez tām mašīnā ietikt nav iespējams. Vismazāk sver silts mētelis no lamas vilnas, bet to pasūtināt nepietiek laika. Izsaiņot, piemērot, varbūt sūtīt atpakaļ — ak, tas tagad neiet! Varbūt debesis būs žēlīgas, laiks mīlīgs, tad jau pietiks ar to pašu veco kamieļvilnas mēteli.

Abas pēdējās dienas pirms balvas saņemšanas nolēmju atstāt brīvas pārdomām, iekšējai koncentrācijai. Gribu visu izstāstīt Konstantīnam.

— Vai atceries, kā mēs sēdējām grāvmalā un lidmašīna lidoja tik zemu pāri mums, ka varējām saredzēt pilotu, kas meta bumbas?

— Vai tie vēl ir cilvēki? — Konstantīns mani cieši apkampa.

— Nebaidies, ja bumba tevi trāpīs, tad arī mani, un ja mēs izglābsimies, tad priecāsimies par katru dzīves stundu un mūsu grāmatas būs cīņa par mieru. Mums taču vajadzīga tikai viena telpa un tanī galds, pie kā rakstīt. Es atradīšu inženieri, kas tev konstruēs labāko braucamo krēslu. Redzi, lidmašīna jau garām.

Savās rokās viņš sildīja manas kājas, kas mitrajā grāvī bija kā ledus.

Rātsnams ir smalkākā celtne visā Bernē. Tur notiek tikai ievērojamāko svētku akti.

— Redzi, Konstantīn, nu mums abiem piešķir balvu.

Lūdzu, izlasi manu runu un pasaki, ko vēl varētu pielikt vai kas būtu jāstripo. Domu gaitu zinu no galvas, varēšu runāt pilnīgi brīvi.

Zvana tālrunis. Apvienības prezidents ziņo, ka mana runa nesekojot tematam par brīvību, es rakstot par mieru.

— Ak, tur starpība nav liela. Brīvība bez miera nav domājama.

— Bet mūsu apvienība ir “brīvībai un cilvēka tiesībām” un nevis mieram un cilvēka tiesībām. Es jūs lūdzu to mainīt.

— Šodien trešdiena, tikai divas dienas atlikušas līdz balvas saņemšanai. Tik ātri es nevarēšu runu pārstrādāt, — (ka man vāja veselība, to noklusēju).

— Jūs esat tik lieliska runātāja, es jūs dzirdēju Bādenveilerā. Tos dažus vārdus ievadam par brīvību uzrakstiet un pēc tam varat brīvi improvizēt. Tas jums nebūs grūti.

Vesela klints man uzveļas sirdij. Nekad vēl neesmu savus priekšlasījumus improvizējusi. Izstrādāju domu pēc domas. Meklēju un atrodu apliecinājumu pie garīgi radniecīgiem autoriem, kas precīzi jācītē. Katru lekciju es rūpīgi sastādu. Priekšlasījuma vakarā runāju brīvi, saku šo to, ko neesmu uzrakstījusi, reizēm pievienoju klausītāju iedvesmotu domu, bet uzmanos un stingri sekoju vadmotīvam, lai pēdējā teikumā ļautu tam izskanēt.

Neiedrošinos biedrības prezidentei runāt pretī. Viņa jau nezina, ko man nodara. Kaut viņa man pirms desmit dienām to būtu pateikusi, ka esmu pārskatījusies tematā. Bezmiega nakts. Atpūtai un pārdomām veltītajā dienā diktēju jaunu runu. Nākamajā dienā to pārbaudu un vēl kādu sīkumu pielieku. Spraigums ir tik liels, ka ne kumosa nevaru ēst.

Atbrauc ārsts Reinke, bet nav jau tāda līdzekļa, kas nomierina nervus un tai pašā laikā ļauj tiem skaidri darboties. Svešuma ledus lāstekas dur. Piektdien atbrauc Legova. Arī viņa ir neparasti sasprindzināta un nemierīga. Priekšlasījumos Vācijā viņa ievingrinājusies un arī svešās pilsētās zina ko darīt. Šveiciešu atturība viņu atsvešina, ierobežo. Mēs par to nerunājam, bet es jūtu, ka arī viņai trūkst Konstantina balsta.

Braucu pie frizieres. Mīlīgā M.kundze pārsteigta jūt manu iekšējo satraukumu, kas sniedzas līdz matu galiem. Pretēji norunai man atsūta pilnīgi svešu neveiklu šoferi. Es zaudēju savaldīšanos. Vai tad tiešām ne uz vienu nevar pajauties? Svešu, netaktisku roku stiepta, jūtu svešumu kā ledainu sienu. — Kosti, Kosti! — kliecdu, nepakustinādama lūpas.

Sastādu atteikuma telegrammu biedrībai:

— Slimības dēļ personīga ierašanās neiespējama.

Centrāle aizņemta, telefoniste atbild:

— Piezvanišu, tiklīdz būs iespējams.

Sagadišanās? Augstākā vara? Tais desmit minūtēs, kamēr gaidīju piezvanījumu no telegrafa centrāles, kāds man noglāsta matus, kāds no muguras pienāk pie manis, uzliek abas rokas man mierinot uz pleciem. Kad pasta ierēdne zvana, pasaku viņai, ka telegramma vairs nav vajadzīga.

Prombraucot laiks staro. Debess zila kā Nicā. Ja tikai zinātu, kas mani sagaida. Taksometra šoferis sēž pie stūres mēms kā akmens, auto ļoti ērts, ventilācija pirmklasīga, bet mani slāpē nemiers.

Legova no aizmugures lēni noglāsta manu plecu. Bernē sarunāto viesnīcu nevaram atrast. Šoferis nepazīst

Berni un pārāk nepūlas viesnīcu meklēt. Es esmu aizmirsusi sagādāt pilsētas plānu, stundas ceturksni mēs maldāmies pa vecpilsētu, līdz beidzot ieraugām meklēto izkārtņi.

Gavilējošs prieks par skaisto, ērto, mērķtiecīgo dubultistabu, ko varam bez kāpnēm un pakāpieniem lielā celtnī ērti sasniegt.

Milzīgs klēpis dzeltenu rožu un sveiciens.

Pēdējās nedēļās un dienās esmu vēl nepazītas slimības varā, ko arī ārstam Reinkem nav izdevies novērst. Jūras slimība. Mana dzīves laiva šūpojas neziņas jūrā. Nav salas, kur no jauna atgūt spēkus.

Viesnīcā viss sagatavots kā princesei. Tā Berne vēl nekad mani nav sagaidījusi. Viegli sasniedzama vannas istaba, diētas ēdiens, rozes. Prieks — bet tas nespēj aizdziedēt neziņas cirstās rētas. Rētas aug, un drīz manā ķermenī nav vietas, kas nesāpētu.

Jonatāns atbrauc mums pakaļ. Ārsts Reinke un Amiga sagaida pie rātsnama. Kāpēc es nepriecājos? Puķa zobi man rēgojas pretī. Mēģinu domāt par kaut ko skaistu, pozitīvu. Sajūta tik nožēlojama, ka liekas, stāvu kraujas malā un tūlīt nogāzīsos bezdibienī. Par laimi ir tikai dažas minūtes līdz sākumam. Iebraucot zālē, pārbīstos, neskatoties uz suminātājiem aplausiem. Kā tupēšu aiz vienas no šīm augstajām katedrām?

Lai pateiktu sagatavoto runu, man vajadzīgs tiešs kontakts ar publiku.

Svētkus atklāj Lotija Jakobi-Hertiga. Laudatio saka profesors Kamils Šneiders, mans mīlais labais draugs, kas divdesmit piecus gadus sekojis manam rakstnieces darbam un katru manu grāmatu apspriedis Štrāsburgas radiofonā. Viens no īstajiem mūslaiku humānistiem, kas nemaldīgi iet savu ceļu. Viņš zina arī, ka mani stiprina

jauniešu atsaucība.

Spraigumu atslābina mūzika, Haidna B-dūra kvartets, saullēkta kvartets. Mūziku klausoties, jūtu atsevišķo cilvēku tuvumu šai milzīgajā telpā, jūtu tos, ko milu, kā vasaras naktī jūt vēsmas atnesto ziedošo liepu elpas nesamaināmo smaržu: medainu, saldu un stipru. Ieglaužos smaržā. Tad sēžu krātinā. Katedra sniedzas man līdz kaklam. Man tas jāpārvar, jo zinu, cik daudz reizes viss pārspriests, cik labi viss domāts.

Neņemot to vērā ir vienīgā izeja. Bet kā lai neņem vērā, ja tieku nožņaugta? Gribu piecelties un teikt: — No šī krātiņa es nevaru runāt; atļaujiet man, lūdzu, uz lidzenas grīdas, bez barjēras starp mani un klausītājiem, pateikt to, kas man sakāms. — Bet es nevaru piecelties un nepiemēroto vietu atstāt. Liepu smarža vēl ap mani. Stostīdamās sāku runāt, katrs vārds dara grūtības, un kāda balss nerro: sēdi nu sprostā. Dažas atziņas pagaist, iekāms esmu paspējusi tās pateikt.

Man nepietiek vairs spēka, lai beigās citētu no Konstantīna grāmatas Chaosa cilvēks. Beidzu ar Pestaloci domām. Vētraini aplausi.

— Dārgie klausītāji, — gribu teikt, — esmu jums tikai daļu no sagatavotā pateikusi. — Bet nesaku nekā. Atkal skan atpestītāja mūzika, un programma turpinās.

Vēlāk avīzēs lasīju pārspriedumu:

— Cilvēcības augstā dziesma, mīlētās dzīves spontāns apliecinājums, vesela rinda būtisku atziņu, nesaudzīga mūsu laika analīze...

Tad zināju, ka klausītāji mani sapratuši.

Apvienība "Brīvībai un cilvēka tiesībām" panākusi, ka no apcietinājuma atsvabināts planetārfiziķis Kronids

Ļubarskis, balvas laureāts pirms manis, kas nu kopā ar mani var piedalīties svētkos un saņemt balvu.

Es šo to zināju par viņu, kas bija iespiests apvienības publikācijās. 1972. gadā viņš Padomijā turējis savu aizstāvēšanās runu tiesā. Apcietinājuma iemesls: viņam piederējuši un viņš izplatījis pretvalstiskus Samizdata materiālus.

Lūkojos viņā: četrdesmitos gados, seja šaura, izmācīta. Slikti skuvies, tumšiem, kupliem matiem. Kalsns stāvs, divains skats — neatkarīgs, lepns un tomēr pazemīgs. Var just, ka milzīgā soda noņemnes dūre viņu liekusi, bet nespējusi noliekt. Nemana ne baiļu, ne steigas viņa gaitā un kustībās. Tikai izbrīnu un apsūdzību. Kā gan viņš panesa milzīgo kontrastu starp bada noņemni un labi kopto, eleganto, sakņaino, gadu simtos mierā izaugušo, brīvo un labi paēdušo Šveici? Varēja just, ka viņš bija pateicīgs, bet tas nemazināja svešumu. Visi kungi bija tumšos uzvalkos; pēc viņa drēbēm varēja redzēt, ka tās tikko no veikala iznestas, bet tas nemazināja viņa pašapziņu, viņa planetārfizika, astrobiologa un bioķīmiķa pašapziņu, kas sapratis absolūtas, neapgāžamas dabas likumības.

Aizstāvēšanās runā viņš centies pierādīt savu nevainīgumu: viņš nekad neesot grāvis valsts varu; ne piedalījies demonstrācijās, ne rakstījis protesta vēstules. Bet viņš cīnoties pret nožēlojamo padomju zinātnieku izolāciju un drakonisko cenzūru, kas kavējot garīgo attīstību. Viņš kritizējis autoritāro varu un citējis Marksu: — Mans iemīļotais lozungs ir — par visu šaubīties. —

Apsūdzības rakstā viņš toties notēlots kā persona, kuras mērķis ir izplatīt valsts varai naidīgu, pretvalstisku literātūru. Viņam piespriež piecus gadus stingrā soda

no metnē un pēc tam divus gadus izsūtījumā.

Var redzēt, ka viņš nepazīst bailes, tās viņam neliekas cilvēka cienīgas jūtas. Viņa pamatatziņa:

— Ja cilvēkam pieder iekšējā brīvība, tad ārējās zaudējums nav pārāk nozīmīgs. Brīvība ir pārvarēti spaidi.

Viņa atklātā vēstule pasaules zinātnieku federācijai Londonā un pasaules pasta savienībai palīdzēja apvienībai Bernē viņu atbrīvot no no metnes Mordvīnijā. Nesen viņš un ģimene bija ieradusies Bernē.

Manu runu viņam veikli pārtulkoja Hanija Tarse. Pateicoties par 1975. gadā viņam piešķirto balvu, viņš teica neaizmirstamus, man veltītus vārdus:

— Piedodiet man, piedodiet manai tautai, ko tā jums un jūsu tautai pāri darījusi.

Tādu pazemību rietumu cilvēks laikam nespētu izjust.

Pēc runas mēs apkampāmies un skūpstījāmies kā tuvākie radi. Viņa vienkāršība un pazemība bija kā skaistākais liliju pušķis. Biju pateicīga profesoram Šneideram, ka viņš savā runā izcēla manas zināšanas krievu literatūrā un aizrādīja, ka esmu bijusi pirmā, kas rietumos stāstījusi par Solženicinu un Maksimovu. Arī to profesors pieminēja, ka dzīvajai mijiedarbībai ar jaunatni ir liela nozīme manā dzīvē.

Skaistāki par visiem ziediem bija valdības pārstāvja, prezidenta Dr. Bernharda Millera vārdi, ka viņa senči reiz ieceļojuši Baltijā, bet, no sarkanā terora vairoties, pilnīgi nabagi atgriezušies dzimtenē. Latviešu vērpjamie ratiņi

vēl tagad atmiņai stāvot viņa mājā. Viņš nobeidza runu ar citātu no mana darba:

— Mīlestība un saule uzaust, kad to laiks pienācis.

Citāts ir pašatzišanās. Kā nevaram dzīvot bez saules, tā nonikstam bez mīlestības. Dzīvībai virs zemes nepieciešama saule, bet nekāda tehnika nevar ne paātrināt, ne palēnināt debesu spīdekļu gaitu. Tāpat tas ar mīlestību. Vai tā bija sagadīšanās, ka Dr. Millers tieši šo teikumu bija izvēlējis? Ka Šveices valstsvīrs manu grāmatu lasa un no tās citē — vai tā nav laime?

Pēc svētku akta: autogrammas, jautājumi un atbildes vācu, itāļu, franču un krievu valodā. Grūti rakstīt bez galda, nav kur atbalstīties. Klausītāji sniedz ierakstam Marmora kāpnes, arvien Marmora kāpnes. Tās sastopamas gan grāmatā, gan īstenībā. Promejot būs atkal jāpārvar pūķis.

Lejup tikt ir vēl ļaunāk nekā augšup. Pārāk atmuguriski atgāztos ratiņos paliek nelabi. Kad riteņi sitas pret kāpnēm, visa galva sāp.

Cik labprāt aizietu pie katra rīkotāja, runātāja un klausītāja, paspiestu roku, pateiktos. Aizslīd pazīstamas un nepazīstamas sejas. Kā malks avota ūdens ir jaunātes īnieša sveiciens, kas atbur laimes stundas, pavadītas Kaslāno.

Viesnīcā atgriežoties, mani pārņēma nelabums un uznāca sirdslēkme. Neviens ārsts nebija sasniedzams. Kāpēc mēs neievērojām, kurp ārsts Reinke un Amiga aizbrauca vakariņot? Kopā ar viņiem droši vien draugs Jonatāns. Vai viesnīcā pienāks pēdējā stunda? Aizveru acis. Konstantīns tik mierīgi aizmiga uz dīvāna, varbūt arī man būs lemta tāda maiga aiziešana. Tai pašā brīdī

atcerējos visus aizsāktos, nepadarītos darbus, grāmata jāraksta, Konstantina noveles jāizdod.

Velti Legova izmēģinājās sadabūt ārstu.

Visi, kas piedalījās svētkos, kaut kur aizgājuši, nerasniedzami. Jāsaņem, ar gara spēku var savaldīt slimības. Simtreiz saku sev: esmu laimīga, esmu vesela, man klājas labi, ar katru minūti man klājas labāk. Istabā vāzēs puķes. Cik labi, ka mums ir kopēja istaba, mīla cilvēka dzīvā klātiene nomierina.

Otrā rītā laikus jāceļas. Gribu pieņemt latviešu žurnālistus.

Ārsta Upenieka apsveikuma telegramma sastādīta angļu valodā, lai visi to varētu saprast. Un tomēr tā aizmirsās. Vēlos nodot sveicienus visā pasaulē izkaisītajiem tautiešiem. Galva sāp, ugunsdomas sakritušas pelnos. Kamēr sarunājos ar žurnālistiem, ienes veselu veļas grozu ar Marmora kāpnēm autora ierakstiem. Viens otrs lūdz arī nelielu novēlējumu. Kad viss paveikts, varu ceturksni atgulties skaistajā gultā.

Gribu piedalīties kopējās pusdienās, lai apdāvinātu savus krievu draugus, ar kuriem mani saista ne tikai valoda, bet arī dzimtenes zaudējums. Gribu pateikties apvienības valdei un runātājiem. Mana aiziešana iepriekšējā vakarā bija tik pēkšņa. Gribu būt kopā ar cilvēkiem, kas lasa manas grāmatas. Neesmu taču nākusi no savas izolācijas alas, lai gulētu šeit viesnīcā, gribu dzirdēt līdzinieku balsis.

Sēžu mašīnā, draugs pie stūres. Rudens diena zeltojas. Koki vēl svētku tērpā — purpurā, zeltā, sudrabā, retumis zaļā rotā. Vai ir vēl skaistāka zeme par Šveici? Vēl zaļajās nogāzes pļavās ganās aitas kā pats miera iemiesojums. Auglīgi lauki, maigi pakalni, vareni kalni. Kaut kur šalc avots, pa auto logu ieplūst zāles, koku un

briestošu augļu smarža.

Ar lielo iekšējo starojumu mēģinu pārvarēt nelabumu. Kādā skaistā rudens dienā Konstantins iegāja neredzamajā gaismā. Pārdomāju, kā par visu pateikties. Prezidentei dāvāšu lielo dzintaru kā simbolu pastāvībai, neiznīcībai un skaistumam, kas pārdzīvo gadu miljonus. Lai līdzīgs liktenis būtu Šveicei — pārdzīvot mierā.

L.kundzei Marmora kāpnes, domājot par Jēkaba kāpnēm, pa kurām mums katram jāuzcīnās.

Pajautāšu doktoram S., vai man patiešām jāraksta vēl viens raksts par Šveici.

Tad domas jaucas galvā kā sausas ozola lapas vējā.

Sēžu pie svētku galda, pa kreisi cienījams sirms kungs, es neuztveru, kas viņš. Bet man arvien grūtāk atbildēt uz viņa jautājumiem un saprast, ko viņš runā. Neierasta daudzo balsu čala; trauku šķindoņa sit galvā. Un tomēr priecājos, svētku diena taču ilgi un rūpīgi plānota. Noplūc ziedu, nesamin! Tad pēkšņi vairāk nevaru. Kuģis, kurā braucu, šūpojas. Kāpj nelabums. Piecelties, aiziet, svaigu gaisu ieelpot! Legova jūt, cik man grūti.

Bez iepriekšējas vienošanās draugs saka manā vārdā pateicības runu ar citātu no Saula Bellova pēdējā romāna, ko tik bieži esmu teikusi lekcijās:

— Kas ir svētlaipe? Atrast kādu, kas bez piekukuļošanas tevi uzklausa.

Daudzi mani patiešām uzklaustījuši, un viņš tiem manā vārdā pateicas. Beidzot sēžu spēkratos, kas mani ved uz Lejas Aku. Bet arī tur gultā gulot, nevaru izbrist

no nelabuma purva.

Kas pēc tam sekoja, bija miglā tīts. Atsevišķas stundas atceros kā narkozē vai tūlīt pēc tās. Pat atvadu maltīti tuvāko cilvēku vidū mani neatbrīvoja, un vislaunākais bija atceļš. Laikam pirmais brauciens manā mūžā, kas nebija prieks. Tad tumsas dienas Krocingenā, kā gan es drīkstēju domāt, ka no tām aizbēgšu? Kalnu vējš fēns plūda pār Krocingenu, manī drūzmējās domas un ainas.

Pirmo reizi garajos kopīgā darba gados sabruka Legova. Noliktam liktenim neizbēgt.

Arī pēc garākās nakts aust rīts.

— Celies, mana dvēsele, celieties mana arfa un kokle.
Es gribu modināt rītausmu.

PĀRDOMAS PAR TENESIJA VILJAMSA MEMUĀRIEM

10. novembrī, 1977

“Par pagājušo, esošo un to, kas nāks” (N.B.Jitss).

Šausmīga grāmata, bet arī varena, neaizmirstama. Vai Viljamsa memuāri nav visatklātākie, kādi jebkad uzrakstīti? Vai atklātība bieži nav nekaunība? Atklātībai jāapvienojas ar taktu. Tā ir banāla patiesība: var teikt visu, svarīgi tikai, kā to pasaka. Izšķirējs mūzikā ir — tonis.

Viņa cēlums mani piespieda grāmatu, ko vairākkārt

biju nometusi pretīgumā par viņa nekaunību, atkal lasīt. Cēlums un lielais ciešanu mērs. Viņš vairākkārt operēts un dažādu slimību piemeklēts. Viņā ir neiznīcināma griba dzīvot, vesels Niagāras ūdenskritums dzīves sīkstuma. Grāmatas tendence: homoseksualitāte iederas cilvēka dzīvē. Cilvēki ar viendzimuma tieksmēm nav nenormāli, viņu jūtas var būt ārkārtīgi maigas, tie spēj būt patiesi līdzjūtīgi, godina sievieti, jūt draudzību, pilda savus pienākumus, Isi sakot, dara visu, ko spēj jebkurš normāls cilvēks.

Bet viņa nolūku var manīt, un tas rada saīgumu. Aprakstīdams daudzos erotiskos piedzīvojumus, viņš arvien apgalvo, ka tiem viņa dzīvē bijusi tikai perifēra nozīme, salīdzinot ar daiļradi. Tās dēļ viņš dzīvojis, tā devusi vistīrāko prieku, bet sagādājusi arī neizdošanos un izraisījusi visdziļākās sāpes. Ārkārtīgais nervu saspīlējums pirms viņa lugu pirmizrādēm, gaviles par panākumu, depresijas par neizdošanos, viss ir jo sīki un psiholoģiski pārlicinoši izstāstīts. Arī nervu sabrukums un ievietošana psihiatriskā klīnikā laikam nevienā citā dzejas darbā nav tik reāli un medicīniski pareizi aprakstīti.

Kamēr depresīvais cilvēks var ar sev simpatisku otru cilvēku atklāti izrunāties, viņš nav ievietojams klīnikā.

Viljamss atzīmē arī medikamentus, gan tos, kas viņam palīdzējuši, gan kaitīgos un nederīgos. Viņš raksta kā gandrīz visi amerikāņu autori — pretstatā angļu, vācu vai franču rakstniekiem — bez noteikta plāna. Tagadne un pagātne krustojas. Viņa humors, talants un paškritika garantē, ka neviena lappuse negarlaiko. Sevišķi mani saistīja "Stikla menažerijas" tapšana un pirmizrāde.

Vairāki teātri lugu noraidīja, bet tā tomēr beidzot palīdzēja viņam kļūt slavenam un iekarot pasaules

skatuves. Lugā, tāpat kā attieksmēs pret māsu Rozi, daudz psiholoģiska smalkuma.

Roze saslimst, bet arī tad, kad viņa ir nervu klīnikā un dzīvo pārliecībā, ka ir Anglijas karaliene, viņš saglabā pret viņu lielu sirsnību. Cik bieži vien iespējams, aizved māsu no klīnikas, pērk viņai dārgas drēbes un rotas, jo šīm lietām pieder viņas kaislība. Kad viņa līdzekļi beidzot to atļauj, viņš mācai nopērk māju, kurā viņa var netraucēti dzīvot ar savu kopēju tais starplaikos, kad viņu atlaiž no klīnikas.

Viņš ir savas neaprobežotās pašatklāsmes apmāts. Viņa memuāri radušies brīvās, nesaistītās asociācijās, kuras lietot viņš iemācījies daudzajos psihoanalīzes seansos. Memuāros aprakstīta gan kaisle, gan apgarota mīlestība.

Bieži viņš bija tuvu bojā ejai, un tomēr viņa dzīve bija laimīga, pateicoties pārdzīvojumu intensitātei.

— Kopējas grūtības ir rada mīlestībai, un bieži vien maizi, ko kopīgi lauzām, mēs dalījām šādas mīlestības vārdā.

No izmisuma viņu neglāba reliģija, bet divainā kārtā apziņa, ka viņš ir cilvēces daļa, loceklis ar neskaitāmiem trūkumiem un vajadzībām, problēmām un emocijām, nekādā ziņā vienreizīgs, bet tikai radījums milzīgā citu radījumu pulkā.

Varoņa poza viņam nepiestāv, drīzāk jau sevis pazemošana. Patmīlība viņam derdzas, bet visās dzīves situācijās viņš saglabā pašapziņu. Kā par seksuāliem piedzīvojumiem, tā viņš raksta arī par savu tīro mīlestību, ko aizrautīgi pārdzīvo.

— Īstu draudzību nemaina ne laiks, ne arī šķiršanās.

Viņam grūti panest vientulību, tāpēc iegādājas suni, ko ļoti mīl, bet suns pieķeras kādam citam cilvēkam un iekož Viljamsam kājā.

Pilnīgi nesaprotami, kā viņš paspēja tik bieži mainīt dzīvokļus un tos iekārtot saskaņā ar savām personīgajām vēlmēm.

Diagnoze māsas kaitei skaidra: dementia praecox, un arī Roze pati zināja šizofrēnijas attīstību. Brālis sev asi pārmet, ka Rozes slimības pirmajā posmā, kādas acumirkļīgas kaislības aizrauts, viņš nav par māsu pietiekami rūpējies.

— Neskaitāmu pretrunu pilni ir mūsu mīļākie draugi!
— Šo teikumu viņš pasvīturo un bieži atkārtot. Viņš tēlo cilvēkus, kam, pavisāmērojot, trūkst lieluma. Un jautā pats sev: vai vispār ir mazi cilvēki? Nostājā pret mazo cilvēku viņš atgādina Dostojevski.

— Nevienš, kas dzīvo un spēj dziļi just, nav mazs, un ... man liekas, ka vairums mazo ļaužu dzīvo ar to intensitāti, kas man kā rakstniekam dod vielu.

Daudzi sieviešu portreti iespaidīgi skicēti, bet pievilcīgākā personība ir aktrise Anna Maņāni. Patstāvīgā māksliniece dzīvoja pēc sava prāta, neliekdamās sabiedrības konvenciju priekšā ne darbā, ne privātā dzīvē. Laipot nebija viņas dabā. Viljamsu saistīja viņas neatkarība, jo arī viņš dzīvoja ārpus pieņemtajām normām.

— Viņa raudzījās katram, ar ko runāja, skaidri acīs, un tais zelta dienās, kad mūs saistīja sirsnīga draudzība, es no viņas mutes nekad nedzirdēju neviena nepatiesa vārda.

Viņa bija nemākslota un tieša, kas attiecības ar viņu

darīja brīvas un vieglas.

Viņa mēdza piecelties ap pusdienas laiku un divos zvanīt Viljamsam. Kopā ar rakstnieku un savu mīļāko viņa devās kārtējā izbraukumā.

Viljamsa lielais mocītājs ir bezmiegs.

— Katrs mākslinieks mirst divas nāves: vienu — parasto, katram radījumam nolemto, bet tad mirst reizē ar viņu arī viņa radītāja spēks.

— Runājot par strādāšanu, darbību, vārdi liekas smagnēji, pretenciozi. Bet "radīt" ir visskaistākais četru burtu vārds, kas nozīmībā pat pārspēj vārdu "mīla".

Rakstnieka darbs ir tik smags, ka jābrīnās, ka visi radītāji cilvēki nepazūd ārprāta čūska bedrē. Dzīvei pēc nāves viņš netic. Izslimojies un pievllies, septiņdesmit gadu vecumā viņš raksta:

— Nav ne mazākā iemesla spēli neturpināt. Cilvēkam visu mūžu jāsadzīvo ar savām personīgām bailēm un nepatīkšanām, aizdomām un iedomību, bez tam arī ar savām garīgām un miesīgām iekārēm un grūtībām. Kādu garu ceļu daba nostaigājusi no pirmā dzīvā organisma līdz radītājam cilvēkam!

— Ja fantazijas spēks nav dievišķas uguns daļa, no kurienes tad tas būtu varējis rasties?

Grāmatas beigās teikts:

— Ja jūs mani pazītu personīgi, jūs mani redzētu

cilvēku, kas augsti vērtē labestību un pacietību savstarpējās attiecībās.

— Jāatrod otrā cilvēkā mīlamas īpašības un jāpiecājas par tām, bet nervus ārdītāji garastāvokli un ekscentricitāte stoiskā mierā jāpanes.

— Par atklātību mākslas darbā: tā var būt divējāda
— atklātība ar taktu un bez tā.

Izrakstīties par dažādām dzīves parādībām, viņš pastāsta par apciemojumu pie Rozes un par savu nespēju kaut kur ieaugt, iesakņoties:

— Es dzīvoju kā čigāns, esmu bēglis, ārpusnieks. Liekas, ilgstoši man nekur nav vietas, pat ne pašam savā ādā. —

Tādi jēdzieni kā garīgi slimis un garīgi vesels viņa uztverē ir tikai juridiski paragrafi. Toties rakstīt — tas viņam nozīmē dzīves veidu.

Mūža beigu posmā, kad Viljamss sev visu varēja atļauties, viņš apgalvo:

— Rakstīšana manā apziņā tik neizravējami iesakņojusies, ka man nav citas izvēles.

Vai arī:

— Beidzot izcīnām dzīvē izcilu stāvokli, pateicoties tai stājai, ar kādu pieņemam un pārdzīvojam briesmīgus likteņa sitienus.

Mūža beigās: meditācija vientulībā, un tās ietekmē brīnumaini apgarota, stoiska miesas un tās prasību kontrole.

— Varbūt mēs, rakstītāji cilvēki, varam — grāmatas robežās — visu patiesību pārlicinoši notēlot tikai tad, ja upurējam paši sevi.

Ciemošanās pie māsas ir viņam viena no skaistākām dienām. Māja, ko viņš Rozei nopircis, maksāja veselu kapitālu.

Viņa pārmērība visās lietās atgādina Dostojevski. Vispār amerikāņu literatūrai vairāk kopēja ar krievu nekā ar Rietumeiropas literatūru.

ZUDUŠO VĒSTULES

24. novembrī, 1977

Ikdienas dzīve pelēka. Ārā svina aukstums. Ļauns vējš dauza durvis. Negribu savā pasaulē ielaist ne ļauno, ne pelēcību. Gribu dzīvot saskaņā ar savu iekšējo likumību. To grūti īstenot, ja trūkst kontinuitātes. Pēc desmit Sibīrijā pavadītiem gadiem un smagas cīņas par eksistenci Rīgā, Anna Antigone dabūjusi atļauju apciemot radus Savienotās Valstīs. Desmit gadus mēs, viņas draugi, cīnījāmies par atļauju, ko vairākkārt noraidīja, it kā kādas sirmas dāmas apciemojums ārzemēs būtu noziegums valsts mērogā. Viņa nekad nav ieņēmusi augstus amatus sabiedrībā, nekad nav nodarbojusies ar politiku, bet strādājusi Sarkanā krusta sociālās palīdzības nodaļā.

Manas māsas tagad ar viņu sastopas Ņujorkā. Uzturēšanās atļauja viņai der tikai Amerikā, ne Eiropā. Es nevaru uz Ņujorku aizlidot, arī tad ne, ja man pietiktu naudas. Atmiņā atdzīvojas apraktā pagātne, atceros

hiēnām līdzīgās mēbelēto istabu izīrētājas, kur man nebija ne tiesību, ne iespējas aiziet uz tualeti, kad vēlos. Anna tad nāca, atsvabināja mani no istabas cietuma, izbraucām pastaigā, un viņa pavadīja mani uz koncertiem. Koncertos es pārdzīvoju debesu svētlaimi. Kad vēlāk lasīju Dantes "Paradīzi", sevišķi tās tercīnes, kur tēlotas septītās debesis, es pazinu viņa pārdzīvojumu.

Koncerti Rīgā man palīdzēja dzīvot. Pie mums brauca dievišķais Bronislavs Hubermanis, varenais Fjodors Šaļapins, operu repertuārā bija Parsifāls, Oņegins.

Divaina sagādīšanās — reizē ar Annas Antigones vēstuli saņēmu vēl vienu atgādinājumu par pagātni, rakstītāja Lilija Puže. Viņa bija jaunākā skolniece Grobiņas progimnazijā, jaunākā un apdāvinātākā, ļoti skaists bērns, lielām, zilām acīm un gaišiem matiem. Viņa agri atstāja manu skolu, agri viņu aplidoja amors. Visās lietās patstāvīga un cietu gribu, viņa mīlestībā bija visstūrgalvīgāka.

Kontakts mūsu starpā pārtrūka, bet sirdi glabāju atmiņu par gaišmataino meiteni un viņas jūtu intensitāti. Gadiem viņa doktorātā bija nākusi un gājusi, sevi uzņēmusi mūsu mājas gaisotni.

No okupācijas varas viņa glābās Amerikā, kur kā visi jauni cilvēki ātri iemācījās valodu un iekārtojās dzīvei. Vēstulē viņa piemin cilvēkus un notikumus manā agrajā jaunībā, par kuriem šeit neviens nekā nezina, bet kas ir daļa no manis pašas. Lilija auga lielās lauku mājās, kur rudzi viņojās no vienas pamales līdz otrai; atmiņās atkal turu rokā lielu klēpi rudzupuķu un sarkano magoņu, kuru ziedlapas tikpat ātri nobira, novīta, iznīka kā nodzīvotie gadi un toreiz izcīnītie panākumi.

Būs turpat četrdesmit gadu, kopš Liliju pēdējo reizi redzēju.

25. novembrī, 1977

Tai pašā dienā pienāca Rozas Revitas vēstule no Melburnas. Viņa bija mana mīļākā skolas biedrene ģimnazijā. Abas jūsmojām par mūsu jauno, skaisto krievu valodas skolotāju. Bijām viņā iemīlējušās. Esmu par Rozu rakstījusi Tālajā gaitā. Nu viņa sveicina mani no Austrālijas.

Mūsu militāri stingrajā krievu ģimnazijā viņa bija tā, kas mani glāba no matēmatikas skolotāja niknuma. Viņa pretojās skolotāja rīkojumam, lai gan toreiz ģimnazistu respekts pret audzinātāju bija tāds pats kā kareivim pret virsnieku. Jau Pirmais pasaules karš mūs izšķīra. Apprecējusies, viņa kā Ribušas kundze atrakstīja man dažas rindas.

Lielajā slepkavošanas laikā viņa zaudēja gandrīz visus savus piederīgos. Pašai viņai laimējās glābties Austrālijā. Vēstulēs nebija iespējams izteikt to, ko es piedzīvoju, ne arī to, ko viņa izcieta. Mēs katra dzīvojām uz citas zvaigznes. Pirms daudz, daudz gadiem, kad vēl dzīvoju Zviedrijā, saņēmu ielūgumu apciemot viņu Melburnā. Un tagad, četrdesmit gadus vēlāk, viņa raksta man lietišķu vēstuli tai pašā grūti salasāmā rokrakstā kā skolas laikā. Tikai tagad viņa uzzinājusi, ka mans dzīves draugs man atrauts; viņa esot veca un slima un nevarot pie manis atbraukt, bet viņa vēloties man ik mēnesi piesūtīt noteiktu summu. Varbūt, ka tā nepanesamo nastu mazliet izdotos atvieglināt. Priekšlikums esot atkailināts, nekā no dvēseles, nekā no mīlestības,

bet viņa mani lūdzot to pieņemt un ticēt viņas draudzībai.

Par spīti ilgo gadu atšķirtībai, par spīti atstatumam starp Melburnu un Krocingenu, es jutu viņas priekšlikumā Baltijas jūras sāļo elpu un sapņus, ko sapņojām kā ģimnazistes: par nesalaužamu uzticību, par dzīvi bagātu garīgām vērtībām, par darbu apspiesto laimei. Abas bijām uzaugušas Dostojevskā un Tolstoja pasaulē, sevišķi Dostojevskis bija mūsu ceļa rādītājs.

Rozas pirmai vēstulei drīz sekoja otrā, kur bija sirsnīgs lūgums viņas dolarus negaidīt, jo pēkšņi viņu esot ķērusi trieka...

26. novembrī, 1977

Vēl dienu vēlāk vēstule no Ekvadoras, no lasītājas D. kundzes, kas kopš desmit gadiem man sāka rakstīt. Viņa uzrakstījusi Zviedrijas adresi uz aploksnes, pie tam nepilnīgu, un vēstule tomēr mani sasniedza Krocingenā. Katra mums sūtītā doma, izrunāta vai neizrunāta, agrāk vai vēlāk mūs sasniedz. Arī tās domas, ko sapņi vai klusā apceres stundā mums iedvēš neredzamās pārpasaules būtnes, sasniedz mūsu dzīves apli.

No Zviedrijas raksta nesavtīgā māsa Marija. Šim nemainīgajam draugu lokam pieder arī itālietis Karlo, kas turpina Konstantina balsu eksperimentus.

Tās ir atsevišķas mana dzīves koka lapas, šeit minētās un vēl daudz neminētas. Katra lapa ir vienreizēja.

PRIEKŠLASIJUMS
DOMINIKA NAMĀ

28. novembrī, 1977

Ikdiena mani sagrauž kā studentes gados. Nokļūt pie frizieres, pie optiķa — man nepieciešamas jaunas brilles — pie zobārsta, nemaz nerunājot par izbraucieniem manā dievnamā mežā, visi tie ir smagi, reizēm neatrisināmi uzdevumi. Tad notiek kas negaidīts, mani izceļ no šī skudru pūžņa. Viss mazais, nožēlojamais manā dzīvē zaudē varu, svešuma lāstekas, netaktības dzeloņi, ķermenisko sāpju Nesa kreklis, to visu spēju atbīdīt un esmu atkal es pati.

Isteni es dzīvoju tikai tad, kad rakstu vai runājot izdalū savas domas. To man arvien teicis Konstantīns, beidzot to ieskatu arī es pati.

Pārāk bieži, pārāk lielās devās, nesaudzīgi vai arī pamācīgi man visās toņkārtās nācies dzirdēt, ka mans rakstnieces darbs un priekšlasījumi esot tikai aizvietotāji fiziskai nespējai staigāt, ka manas reizēm neprātīgās ilgas pēc mīļa cilvēka tuvuma izraisot mana fiziskā atkarība. Tagad zinu, kurš no visiem dieviem man tuvākais: mans apsargātājs Fētons, kam bija jāsaskaras ar zemes lietām, lai gūtu spēku.

Dominika mājā atguvos. Es pieņēmu ielūgumu tur svētīt pirmo adventes svētdienu, jo rīkotāja bija tā ziemeļvāciete ar skaidra avota acīm, kas mūs jau 1954. gadā Zviedrijā apciemoja, kad atradāmies izmisuma stāvoklī. Viņa saglabājusi mums uzticību vairāk nekā divdesmit gadus. Mani uz Dominika namu aizveda un pārveda priore, kas ilguš gadus strādājusi Afrikā. Iekāpt

un izkāpt nebija grūti. Sāpes bija panesamas.

Nonākusi Dominika namā, pārbijos, ieraugot tik daudz nolietotas dzīves vienuviet. Veco un kopjamo nams. Atmiņas no līdzīgiem iestādījumiem: dzīves atbiras, kapsētas priekšnams, vilšanās, sarūgtinājums, vientulība. Bet šeit bija citādi. Viegļums. Izšķīrēja nebija modernā iekārta, ne perfekti funkcionējošais celtnis, ne plašā, skaistā istaba darba terapijai vai peldbaseins, nē, šeit pār visu valdīja evaņģēlija gaisotne, brīvprātīgais kalpošanas cēlums.

Balti tērtajām dominikāņu mūķenēm piemita brīva cilvēka dižciltība, jo viņām nekas cits nepiederēja kā iekšējā bagātība. Savu izstrādāto priekšlasījumu un lasāmo nodaļu no Marmora kāpnēm noliku pie malas, kad ieraudzīju klausītājus — visas vecās, izmocītās sejas, pusaklās acis.

Jutu, ka no manis gaida mierinājumu, uzmundrinājumu, maigu saprašanu. Izvēlējos tematu: kā tikt galā ar ikdienas dzīvi, stāstīju par sava tēva alfabētu, ko viņš man mazai mācīja. Centos visu attēlot personīgi, konkrēti, ar piemēriem no pašas dzīves. Aplaimotāja sajūta: klusināt izsalkumu, sevi sagumušajiem palīdzēt atliekt plecus. Telpa vibrēja no uzmanības. Cik aizgrābjoša bija pateicība, kad parakstījos grāmatās, kas acumirkli visas bija izdalītas.

Kāda pusakla dāma, smalkiem, apgarotiem vaibstiem, man bija nopinusi adventes vainagu, un no visām mazākām un lielākām dāvanām runāja mīlestības ilgas, jo sirdis vēl bija mīlestība ko izdāvēt. Es nebiju svešumā, biju mājās. Nemanīju sāpes. Ja Legova mani nebūtu pavadījusi, es nevarētu būt devēja. Viņa zina, ka ratiņi ir kā ar dinamītu pielādēti, katrs stiprāks trieciens, katrs sagrieziena ir sitiens manos deniņos, sitiens pa

muguru. Ak, nolādētais pārjūtīgums!

Bagāti klāts galds, daudz puķu. Pats par sevi saprotams, ka negaidu nekādu atlīdzību. Bet kad vakarā iztinu mazās un lielās dāvanas, kas bija rūpīgi iesaiņotas, manās rokās iekrita honorārs, kas tālu pārsniedza summu, ko saņemu vislabāk atalgotajos vakaros. Katra marka atver manā iesprostojumā spraugu uz brīvi. Vēl vairāk par pašu summu mani aplaimoja devējas smalkjūtība, viņa vēlējās būt neminēta.

Naktī atceļā saslīma motors. Klusībā aizlūdzu visus svētos, lai sprauslojošais auto tomēr sasniegtu saulespuķu mājas durvis. Milzu gliemezis nogurums, plēsīgie zvēri sāpes jau mani apstāja. Reibonis. Man likās, kāds hipnotizē mašīnu. Rāvieniem tā gāja uz priekšu, un, pateicoties māsas Nikoletas apbrīnojamai pacietībai, beidzot nonācām pie namdurvīm Romiešu ielā.

PAR IZTĒLI

7. decembrī, 1977

Radio raidījumā, kas sagatavots manai dzimšanas dienai 15. decembrī, cita starpā teikts: "Varonīga sieviete..." un tālāk, "viņa pārvarējusi fiziskas ciešanas ar gara spēku."

Bet es gulu un lokos sāpēs. Bezmiega nakts. Nomierinātājs dzēriens — medus ūdens ar citronu — nepalīdz. Piecelties, rakstīt!

Agrāk es to šad tad darīju. Domas savalda nemieru, ja arī ir bezspēcīgas pret sāpēm. Tagad to vairs nevaru. Jau piecelties no gultas ir risks. Tikai nenokrist!

Ainas, tēli, domas drūzmējas manī. Fantazijas

svētība un lāsts: iztēli nevar kā elektrisko gaismu iedegt un nodzēst. Pirms trīsdesmit gadiem Zviedrijā, sociālās pārvaldes ārsta diagnoze bija : darba nespējīga, nepieciešams sociāls pabalsts. Rakstu darbi mugurkaula iekaisuma dēļ nepieļaujami. — Es raudāju.

Ja dienas slīd regulārā ritmā, ir vieglāk savaldīt iztēles izlēcienu.

— No kurienes rodas fantazija? — man reiz jautāja intervētājs.

Kaut es to zinātu! Tikpat labi varētu jautāt, no kurienes mūzikim radusies absolūtā dzirde?

Jātiek pie zobārsta, un ārā ledaini auksts. Sešus cilvēkus man nākas iekustināt, lai notikumu realizētu.

Briesmīgā atkarība. Nogurdinošā gērbšanās. Daudzie apgērba gabali. Grūti ierausties zobārsta krēslā, mugura sagriežas un sāk sāpēt. Gars man te nekā nepalīdz. Aizsūtīju ārstam lielāku naudas summu, lai viņš mani tūlīt pieņem, lai apietas kā ar individu, lai saprot, ka nevaru nākt ik dienas. Viņš bija ļoti jauks. Ak, jauks ir tāds vārds, kas nekā neizsaka.

Un jaukais šoferis, kam aizrakstīju vēstuli, lai man pasaka, kad pēc atvaļinājuma viņam būs iespēja atkal ar mani izbraukt, viņš vispār neatbildēja. Nesvarīgi stikumi, kā skudras.

— Ar gara spēku viņa pārvarēja ķermeniskās grūtības.

Mans krusts man ir jānes visu mūžu.

Vislaunākais: manu darbu, manas spējas degradē līdz aizvietotājām. Mans Dievs, kādas grāmatas es rakstītu, brīva būdama!

Viena no labākām esejistēm, — teikts kādā kritikā

Šveicē. Lai uzrakstītu desmit vai divdesmit lappušu garu eseju, jāizstudē desmit līdz divdesmit grāmatu. Manu eseju par Paskālu kāds Šveices laikraksts iespieda un godalgoja. Tikai Upsalā es to varēju uzrakstīt, kur bija pieejama lielā universitātes bibliotēka. Man tikai vajadzēja piezvanīt bibliotēkaram, un Konstantins atveda visus Paskāla kopotos rakstus.

Kāda zviedru kritika cildināja: mani dabas tēlojumi esot nepārspējami. Zviedri paši ir izcili dabas tēlotāji, tāpēc viņu spriedums šoreiz sevišķi nozīmīgs. Esmu latviete, un latviešu dievbijība saistās ar dabu, latvieši ir zemkopju tauta. C.G.Jungs pierādījis, ka mūsu senči dzīvo mūsos. Arī manī dzīvo zemkopju tauta atklātās jūras malā, kur apvārsnis tāls un brīvs. Lai rakstītu par zāli, man tai ar roku jāpieskaras, sūnu smarža jāieelpo, lai tā manos vārdos būtu tikpat maiga kā mežā.

SAPNIS PAR KONSTANTINU

12. decembrī, 1977

Neparasta sapņa skaidrība. Atmostoties pirmā doma — tas tev jāpieraksta. Divas gultas, viena apklāta, otrā — kails matracis. Es sēžu ratiņos. Sapnī tas ir neparasti, sapnī es mēdzu staigāt. Apklātajā gultā virs segas gul Konstantins, apģērbies. Es pabrīnos, cik kupli viņa mati — kā manam tēvam.

Gribu piebraukt pie viņa, bet neapklātā gulta mani kavē. Esmu noskumusi, ka viņš man nepalīdz, nesniedz roku pretī. Viņš saka: — Ir divējādas dabas, vieni izrāda savu sirsnību, otri to nemaz nevar.

Un tad: — Amiga izdod pārāk daudz naudas.

Es atbildu: — Es palīdzu, cik vien varu.

Viņš atbild: — Tava palīdzība ir piliens uz karsta akmens.

Un es atmodos ar viņa balss skaņu.

Vakarā es nevarēju ne runāt, ne iemigt. Dažas dienas vēlāk es sapni izstāstīju Amigai. Vienkārši un lietišķi viņa atbildēja:

— Konstantins visu zina, viņš taču arvien ir šeit.

LEJAS AKA

Decembra beigās, 1977

Tumšs, melns lietus. Bet jau pa ceļam pazūd smagie mākoņi, un kad esam Tūnā, viņu grimstošās apmales nozaigo saulē. Pazīstamās kalnu galotnes stāv nesatricināmas savās vietās, un slīpie stari iešķīl baltajā sniegā visas vasaras ziedu krāsas.

Slapjš un auksts. Tad krīt sniegs. Kā Zviedrijā, kā Latvijā. Debesis atvērušās, klusums kliez, kalni mierīgi sniegā. Nevienu galotni nevar saskatīt.

Atšķirtība no visas pasaules. Bet tad dekorācija mainās: jau agrā rītā sākas debesu liesmošana. Ar katru stundu aug gaisma, ko neviens dzejnieks nevar ietvert vārdos. Skaņu gaviles Hendeļa Mesijā ir šai gaismai rada.

Kalnā lieli, jaunavīgi balti sniega laukumi, pat putna pēdas neskarti. Ko cilvēks var iesākt pret dabas pirmspēku? Ne vairāk kā putns.

Jākoncentrē visi spēki, lai cīnītos pret nemaņu. Skaistā mūzika, visi cildinātāji vārdi man aizšalkuši garām. Varonīgi pacietīgā ārsta daudzās injekcijas man nebūtu varējušas palīdzēt, ja nebūtu glābiņa Lejas Akā.

Ne tālruņa sarunu, ne pasta. Dabīgi, ka Amigai viņas dzimtenē ir brāļi, svaines un draugi. Viņa visus izslēdz. Tikai tagad es isti sāku apzināties, cik daudz viņa izslēgusi. Bet vai nu ir draudzība, vai tādas nav.

Dienu un nakti vadīju pusnomodā. Kādā vakarā biju viena pati pie Ziemsvētku eglītes. Kamīnā dega uguns. Atkal reiz atskanēja Hendeļa orātorija Mesija. Pēkšņi jutu: kāds mani uzlūko. Pagriezos pret vaļējām istabas durvīm. Kā stikla logā stāvēja Konstantins. Es izbijos, priecīgi satraukta. Gribēju pārliecināties. Viss mani sauca: vai tu tas esi? Viss lūdzās: paliec! Tās bija isas sekundes, tad tēls pazuda.

Henrijs Mors stāsta, ka, aplūkojis Sezanna gleznu "Peldētājas", viņš bijis tik saviļņots, ka trīs nakts nevarējis aizmigt. Kāda spēja aizrauties! No vienas puses mēs dzīvojam laikmetā, ko raksturo augsti attīstīta cilvēka iznīcināšanas amatniecība, no otras puses jūtams, ka tuvojas lūzums, jauna laikmeta elpa. Cilvēks atklāj dvēseli, nemirstīgu garu, t.i. enerģijas veidu, kas eksistē neatkarīgi no ķermeņa. Pat Krievijā dīgst parapsicholoģijas dēsti.

Lai uzminētu pēdējos noslēpumus, lai saprastu otru cilvēku, mums jāmacās uztvert parādības ar iekšējo dzirdi un redzi.

Manas simpatijas pret Itāliju nav satricināmas. Radusies divaina legenda. Kāds itālietis cenšas pierādīt, ka viņa un mani senči ir radi un mums tādējādi ir kopīgi priekšteči. Džuzepe Maurina apgalvo, ka viņa ģimenes uzvārds Itālijā ir vienīgais. Skatlogā viņš atklājis kādu manu grāmatu, sācis pētīt un, salīdzinot savas fotografijas ar manējo, nācis pie slēdziena, ka viņa

priekšteči un mans tēvs izskatā līdzīgi. Neesmu Džuzepi nekad redzējusi. Viņš 1968. gadā izdevis grāmatu par vienu no senčiem ar virsrakstu "Don Giuseppe Maurina".

Don Džuzepe Maurina bijis reliģiozs dzejnieks, kam it kā būtu bijis tāds pats pasaules uzskats kā man. Kāds mūsdienu Džuzepes brālēns, Adolfo Maurina, pārtulkojis manu Tālo gaitu itāļu valodā, bet vēl nav atradis izdevēju. Tulkotājs man vācu valodā raksta:

— Personīgi esmu atradis grāmatā daudz atbalsta, un Jūs izteiktās domas man palīdzējušas, par ko esmu Jums ļoti pateicīgs. Ja Jūs atļaujat, jūtos Jums dvēseliski tuva rada. Bieži esmu par Jums aizlūdzis, un to darišu arī turpmāk.

Vienā ziņā itāļu ģimene noteikti ir man rada: arī šiem Mauriņiem nav naudas, lai piepildītu personīgas vēles.

PIEZĪMES PAR DZEJNIEKIEM

Ernests Hemingvejs apzīmē rakstīšanu par vienīgo pozitīvo darbu, ko vīrietis var darīt, bet pašu rakstniecību par sarežģītu veikalu. Hemingvejs, ievērojamais Nobela prēmijas laureāts, tomēr bija spējīgs savu sievu sist un plaukāt.

Moku pilns vakars. Acis deg, it kā uguns dzirksteles tur būtu iemestas. Pretsāpju līdzekļi maz atvieglo. Naktis ir tik garas bez iemīļotas grāmatas. Viens no visie-

darbīgākajiem, maigākajiem miega līdzekļiem ir ļaut sev lasīt priekšā. Kad Rilke cieta briesmīgas mokas, viņš divas dienas pirms nāves vēl lūdza sev lasīt priekšā.

Dažas bērniības atmiņas: tēvs, atgriezies no prakses, lasa man Odiseju:

— Kad viņi bija apmierinājuši kāri pēc ēdiena un dzēriena, tad dievs pieskārās dziedātājam. Tas dziedāja dziesmu par varoņiem... par Odiseja cīņu ar Peleja dēliem, par Achillu, un foiķiešu varenais ķēniņš klausījās dievišķīgā dziedātāja Demodoka vārdos, kam nemirstīgais dievs sirdī bija ielicis saldās dziesmas bagātību.

Demodoks dzied par Odiseja varoņdarbiem, kas nepazīts, no grimstošā kuģa izglābies, atrodas viesu vidū. Viņa paša varoņdarbi un pārdzīvotās šausmas viņu tik ļoti aizgrābj, ka asaras kāpj acīs. Viņš kaunas raudāt, foiķiešiem redzot, kas apbrīnodami bauda dziedājumu, nezinādami, pat iedomāties nevarēdami, ka satriecošo varoņdarbu veicējs ir viņu vidū — noskrandis, dzimtenes ilgu plosīts kuģinieks.

Šai dziedājuma vietā arī tēvam acīs sakāpa asaras, un vēl šodien dzirdu viņa balsi:

— Neparasto, izņēmumu, kas patiesībā tuvs brīnumam, cilvēki neatklāj. Bet neapšaubāmi, ka dziesma ir vislielākā bauda pēc cildenas maltītes.

Jo negantāk sāpes man uzbrūk, jo asāk dzel svešums. Sirdij tuva cilvēka klātie ir balzāms slimības dienās. Sāpes draugs nevar atņemt, bet var atmodināt un stiprināt ticību, ka izveseļosies.

Vēl arvien mans ceļš ved pa stāvām, akmeņainām, nodrupušām kalnu takām.

PRIEKŠLASĪJUMA SKICE
1978. G. PAVASARĪ PLĀNOTAI TURNEJAI

Ideālistisko pasaules uzskatu, kas, praksē pielietots, izrādās novadējies, reprezentē Stepāns Verhovenskis. Viņš runā par skaistumu un harmoniju, bet kartis nospēlē savu dzimtcilvēku Fetku. Sākas Fetkas bojā eja. Viņš kļūst noziedznieks, pasaules lāpītāja upuris. Verhovenskis — mūsu gadsimta sastrutojums, kura darbi nesaskan ar vārdiem.

Stepāns Verhovenskis:

— Es apgalvoju, ka Šekspīrs un Rafaēls ir vairāk vērti nekā dzimtbūšanas atcelšana... un varbūt tie vispār ir augstākā vērtība. Bez maizes cilvēce var izdzīvot, bet bez skaistuma tai jāaiziet bojā.

Viņa pretstats — nihilisti, materialisti: — Zābaku pāris ir vairāk vērts nekā viss Šekspīrs.

Kirilovs: — Ja Dieva nav, viss ir atļauts... un manas brīvās gribas kalngals — pašnāvība.

Šo domu dzīvē piepilda Stavrogins un viņa radītais velns Pjotrs Verhovenskis. Stavrogins — iemiesots ļaunums. Aukstasinīga dvēseles noliegšana ar prāta argumentiem.

Šatovs — krieviskais kristietisms. Dievs ir visas tautas sintezētā personība. Tāpēc katrai tautai savs dievs.

Stavrogins bija Pēterpils perverso biedrības loceklis. Viņš nesaskata nekādas starpības starp labu un ļaunu. Viss ir atļauts, lai aizdzītu garlaicību. Viņa citīgais

māceklis Pjotrs Verchovenskis grib sava skolotāja mācību piepildīt dzīvē. Mazisks, uzpūtīgs nelietis, nihilisma istenotājs. Viņa panākumu noslēpums: caurmēra cilvēka lielā vientiesība, nespēja patstāvīgi domāt.

— Noziedznieki ir vērtīgs materiāls kādas idejas istenošanai. Stingri jā rūpējas, lai nevienam vienīgam nebūtu pašam savu uzskatu, savas personības.

Dēmoniem liekas, ka viņiem visas tiesības būt bezgodīgiem. Tā domā arī varas kāres apmātie.

Vergiem nepieciešami kungi. Pilnīga paklausība, absolūta bezpersonība.

1978

SAKNES DEBESIS

4. janvārī, 1978

Liela vēlēšanās atgriezties pie sava darba. Bet vispirms jānokārto milzīgais pasts. Viesi, cik iespējams, jāatvairā.

Liels prieks: Štrāsburgas radiofonā raidījums par Marmora kāpnēm un Rudolfa M. vēstule. Viņš dzīvo manās grāmatās.

Vēstulēs: visdažādākie cilvēku likteņi, raksturi, bieži dažādi lūgumi, kurus izpildīt varbūt varētu cilvēks, kas pats var visur izskraidīt un ko nemoka pastāvīgas sāpes.

Vakar atbildēju uz simts vēstulēm. Kāda balss mani lūdza mieru, koncentrāciju, kāda cita brīdina: nesāpini nevienu!

Man vajadzētu no dzīves atvadīties. Vajadzētu apzinīgi uz atvadām sagatavoties tikpat rūpīgi, kā esmu gatavojusies katram eksāmenam un katram priekšlasījumam. Bet vēl arvien dzīve sūta gaismas starus, kas salauž tumsu, un dzīves saldme mani caurstrāvo kā jaunos gados. Uz brīdi varu atvairīt naidīgo aukstumu, sāpju izraisītāju. Katrā cilvēkā dreb diģlis, kura augšanai nepieciešami pārzemes avoti. Diģļa augšana ir dzīve.

Kopš 1977. gada 27. novembra notikumi griežas kā vērpētē, izdzēsta robeža starp tagadni un pagātņi. Tā izdzisa, kad atbrauca Austrā Pelse, mana viešņa no Čikagas. Viņa ieradās tikpat nemainīgi un neviltoti sirsnīga kā senajās dienās, tie trīsdesmit Amerikā pavadītie gadi viņu nav pārvērtuši. Pat vārdu skaņa, kas lielai daļai emigrantu iegūst amerikāņu akcentu, nav mainījusies.

Viņa runāja svinīgajā aktā manā dzimšanas dienā:

— Jūs, mīļā skolotāja, neesat sēklu vējā sējusi. Kā pirms četrdesmit gadiem, tā tagad esmu jūsu domu audzēkne.

Atmiņā atdzīvojās notikumi tautas augstskolā. Likās, viss noticis tikai vakar. Vecā muiža ezera krastā, istabas vai nu aukstas, vai pārkurinātas. Mani klausītāji, kilometriem ziemas tumsā nākuši, lai dzīvotu Poruka pasaulē, lai iepazītos ar Danti vai Bēthovenu. Kā man bija drosme katru mēnesi vienai uzņemties sarežģīto braucienu no Rīgas līdz Sidrabenei!

Bet toreiz man netrūka drosmes, jo mani sagaidīja Zilizana Brieža mīlestība, tā mani turēja, cēla. Ak, vārds mīlestība nepasaka visu, Austras atmiņu stāsti man lika apzināties, kāds spēks bijis Zilizana un manai saskaņai, mūsu mijiedarbībai.

Arī Enerija atbrauca kā katru gadu un darīja dzīvu Latviju, bet vēl vairāk mūsu ciņu par eksistenci Zviedrijā. Mums pat nebija galda rakstāmmašīnai, es vārgu un mēnešiem gulēju gultā. Viņa sēdēja pie gultas, mašīnu uz ceļiem novietojusi, un rakstīja. Tā radās Tālā gaita un Iedriksstēties. Nauda? Dzīvoju pastāvīgā neziņā, no kā iztiksīm nākamo mēnesi.

Arī viņš, profesors Jozefs Fass, man šai saulē vairs nav sasniedzams. Līdz pēdējam dzīves posmam viņš bija aktīvs priesteram amatā. Dzīvoja stundas autobraucienā no Krocingenas. Nekad neizlaida kādu manu priekšlasījumu Freiburgā, arvien sasveicinājās, dažos vārdos pateicās.

Manā dzīvē viņš ienāca visgrūtākā brīdī, kad tūlīt pēc Konstantina nāves 1974. gada septembrī bēdas mani draudēja nopiest kā smags akmens. Ja viņš pieteicās mani apciemot, es nekad neatraidīju, kā to darīju ar visiem citiem apmeklētājiem tai briesmīgajā mēnesī. Viņš nenāca mierināt, viņš pats bija mierinājums. Pazemība bija viņa neredzamā rota, tas pozitīvais spēks, ko Ladislaus Boross apzīmē par "nobriedušu mīlestību".

Viņā nebija nekas no askēta, dogmātiķa vai dzīves noliedzēja. Viņš mīlēja dzīvi, tās skaistumu, sāpes un prieku. Būt priesterim viņam nozīmēja aicinājumu, dzīves uzdevumu.

Esmu viņam daudz pateicības parādā. Vairāk nekā reliģioza satura grāmatas, ko viņš man sūtīja, manu ticību nostiprināja, šķīstīja un deva spēku viņa aktīvā labestība. Nedaudz nopietnos vārdos viņš man atgādināja dzīves uzdevumu, kad man likās, ka izmisumā dzīves vairs nav.

Pāris reizes esmu arī braukusi pie viņa uz Valdkirchi, lai saņemtu svēto vakarēdienu. Tie man bija svētceļojumi, kas tikai reti varēja īstenoties, jo ceļā pie viņa manu meditāciju izpostīja mana atkarība no pilnīgi svešu cilvēku klātienas.

Katrs brauciens bez Konstantina patiesībā iet pāri maniem spēkiem, un arvien man liekas, ka braucienu

organizēšana pastāv no neatrisināmu uzdevumu kamola, tāpēc, pirms devos priekšlasījumu turnejā, rakstīju prof. Fasam, lai stiprina manus spēkus.

Viņa vārdi — injekcija dvēselei — vienmēr mani modināja pateicību, iecietību un palāvību. Viņš rakstīja, ka Konstantins neredzams par mani rūpējas:

— Es zinu, ka iedrošinos izteikt apgalvojumus, kas nav pierādāmi, bet mana ticīgā sirds visu attiecina uz Dievu, un Dievs palaikam darbojas apslēpti.

Ka pārzemes spēki tiešām eksistē, to pastāvīgi jūtu, jo kā lai citādi izskaidro, ka mana vientulība, pastāvīgi draudošās slimības un nedrošais finansiālais stāvoklis mani nav samaluši.

Divi trimdas latvieši, kas tāpat kā Konstantins nāk no mūsu Latgales, ir iniciātori tautas balvai. Viens no viņiem ir Kanadā ieceļojis ārsts, kas kā ģimnazists Rīgā klausījies manus priekšlasījumus, otrs katoļu rakstnieks, kas Kalifornijā strādā kā psihiatrs. Viņu ierosināto tautas balvu man piešķir, un tas man morāliiski vēl daudz vairāk nozīmē nekā materiāli.

SAISTĪBA AR LASĪTĀJIEM

10. janvārī, 1978

Karuselis griežas. Turpat tūkstoš likteņu atstājuši pēdas manā apziņā. No agra rīta līdz vēlam vakaram kārtoju dzimšanas dienas pastu. Pacīpas. Dāvanas. Oficiālas un personīgas telegrammas. Un arvien izjūta, ka mana spēka nepietiek. Tik daudz mīlestības, pieķeršanās,

bet arī tukšu vārdu, prasību, nepiepildāmu cerību. Sūtījumi, kas satur drukātus un nedrukātus rakstus, personīgus darbus un nedarbus.

Aiz katra sūtījuma kāds cilvēks. Daudziem nepieciešams mierinājums, daudzi meklē palīdzību vai arī tikai sava Es apliecinājumu. Es jutos izsmelta, dvēseliski nogurusi, bet arī saistīta ar savu lasītāju tūkstošiem.

Man vajadzētu sēsties lidmašīnā un lidot uz dienvidiem. Meklēju pieturas punktus, tāpat kā neskaitāmi citi cilvēki meklē pieturas punktu manī. Atkārtoti dzirdu:

— Iedrošinos sacīt, ka Jūs esat mans sargeņģelis.

Bet es pati meklēju sargeņģeli.

Esmu dažās nedēļās nosūtījusi vairāk par tūkstoti pasta sūtījumu. Mēģinu izklūt no sadrumstalotības. Rakstot ienāca prātā Kristus vārds: — Atveries! — Reiz pie Kristus atveda kurlmēmo. Tas Kungs aizskāra viņa ausis un mēli, teikdams: — Effedi! — atveries! — Tūlīt viņš varēja dzirdēt un runāt. Izšķīrēja ir spēja sevi atvērt, uzklaustīt citus, saprast. Pret visiem neesmu varējusi būt taisnīga, bet es ticu — tāpat kā Augustīns:

— Katrs cilvēks šai dzīvē ir svešinieks, katrs sevi nes savu sirdi, un katra sirds ir jebkurai citai sirdij aizslēgta.

Zināmā mērā visi esam kurli, dzirdam tikai to, ko saprotam. Es mēģinu man rakstīto sadzirdēt. Sāpes, kas mani plosa, padara mani uz laiku kurlu un mēmu. Bet es mēģinu apzinīgi aptvert bagātību, kas plūst pār mani. Vēl naktī dzirdu daudzās balsis, kas mani uzrunā, viņu apjukumu, tumsu, lielumu, tieksmi dāvēt — un arī viņu maziskumu un smieklīgumu. Uzklausot un atbildot — tā

esmu nolietojusies.

Vajadzētu pauzes. Naktī, kad sāpes apklusušas un ķermenis atpūties, ieskatu, kas man vēl jāveic un arī savu vājumu un neuzticību sev pašai. Visi, ko esmu noraidījusi, man ienāk prātā, viņi stāv manā priekšā un apsūdz mani.

Viena no man mīļākajām vietām Vecajā derībā ir par Ābrama viesmīlību. Ābrams lūdza ienākt trīs vīrus, kas stāvēja viņa telts priekšā:

— Atļaujiet, ka atnes mazliet ūdens, ar ko nomazgāt jūsu kājas, atpūties koka ēnā, es jums atnesīšu maizi, kas stiprinās jūsu sirdis. Pēc tam varat ceļu turpināt.

Viesmīlība Latvijā bija neapstrīdams likums, kas pilnā mērā valdīja mūsu tautas augstskolā.

Arī paldies teikt bija manas dzīves likums. Viena no skaistākām vietām evaņģelijā:

Kristus dziedina desmit spitālīgos, un tikai viens viņam pateicas, nokrizdams ceļos un Dievu slavēdams. Jēzus jautā:

— Kur ir tie pārējie deviņi?

Padomi kā dzīvot, visas dzīves situācijas, atrodamas evaņģelijā; tur arī pateicības svētums. Nepazīstu nevienu dzejas darbu pasaules literatūrā, kur tik Isā, pārlicinošā veidā parādīts pateicības skaistums un nepieciešamība. No paldies izaug pazemība.

Vienu sāpi arī evaņģēlijs nevar remdināt: žēlabas par mīla cilvēka nāvi. Ne Lācara, ne Jairus meitīnas, ne atraitnes dēla nāves gadījumā Jēzus nelieto tikai mierinātajus vārdus. Līdzcietības pārņemts, viņš atraitnei saka: — Neraudi! — un atmodina mirušo, atdodams mātei dēlu.

Kāda liela cilvēctība un sāpju izpratne. Ja esam cilvēki, tad pieķeramies mīļotam cilvēkam. Cik ļoti viņa vienreizīgums mūs aplaimo, tik ļoti salauž šķiršanās.

SVEICIENI NO TĀLUMA

2. martā, 1978

Pavasaris nāk par spīti visam. Dārzs vēl nav atdzīvojies, bet atbraucis pirmais saules viesis — Legova.

Rūpes kā skudras mani vai noēd. Manai dzīvei nav kārtības. Atbalss augtin aug. Grafiķe Bromberga no Holandes ar kādu paziņu atsūtīja Jehudi Menuhina portretu. Cik skaists! Var gandrīz dzirdēt, kā viņš spēlē vijoli. Pavadvēstulē māksliniece raksta:

— Vai tas nav kalngals, lielais brīnums mākslinieka dzīvē: sastapt mīlēto, ļoti apbrīnoto cilvēku, kas saista, kam jūtamies radniecīgi, un atrast viņā savām jūtām atbalsi?

Kāda mīļa lasītāja sūta kartiņu no Spānijas. Viņa tur pabēgusi no ziemas aukstuma un mitruma. Kāda cita sveicina no Tenerifas, arī viņai nepieciešama saule. Visi mani dienvidu plāni izputējuši. Aktu vāki un burtnīcas krājas uz galda. Katrā aktu vākā pietiekami materiāla mazai grāmatai, kas varētu rasties, ja saule ielūktos. Grāmatu tirgotāja no Sao Paulo grib doties Eiropas ceļojumā un mani apciemot. Viņa pārdodot daudz manu grāmatu.

Zvana tālrunis, runā Hiperiona grāmatapgāda īpašnieks. Viņa prieks par manām mazajām, baltajām

grāmatiņām ir liels, vārdos tik daudz siltuma, ka varētu no savu manuskriptu ledus kalna kaut ko derīgu atkausēt.

Austrijas ievērojamā grafiķa Prēmštellera sieva dāvina vēstuļu papīru ar man piemērotu, izteiksmīgu "galvu", ko viņas vīrs darinājis. Vesela rinda citu vēstuļu gul uz galda. Visas paglabāt? Pastnieks atnes caurmērā desmit vēstules dienā. Parapsīcholoģisko pētījumu veicināšanai dibinātā biedrība ievēlējusi mani par goda locekli. Biedrības vadītājam jau sen esmu apsoltījusi priekšlasījumu, bet man nav spēka.

Ja es visas vēstules pataupītu, tas būtu interesants kultūrvēsturisks šķērsgriezums. Bet manas telpas ir par mazām, un vēl mazāki ir mani spēki.

Vairākkārt mēnesī pienāk vēstules Konstantīnam. Kāds R. kungs raksta, ka balsu eksperimentā kāda balss uz viņa lūgumu skaidri atbildējusi, pateikusi savu vārdu un izsaukusies: — Es dzīvoju! — (Ich lebe!).

Divaini, kādā no Konstantīna lentēm skaidri dzirdama Margaretes balss: — Padomā, es esmu! — (Bedenke, ich bin).

SOLŽENICINS

14. martā, 1978

Pēdējā laikā ap Solženicinu klusums. Viņa Gulags cilvēkus nav atmodinājis. Mūris nav nojaukts. Reizi pa reizei apspiesto kliegzieni sasniedz brīvo pasauli, kas vēl vienmēr bruņojas un bruņojas un krīt ceļos elku dieva Profita priekšā. 1974. gadā Solženicins atdeva visus savus ienākumus par Gulagu fondam "Politiski apcietināto atbrīvošanai". Fondu nodibināja Šveicē. Aleksandram

Gincburgam uzdeva ar šo naudu Padomijā pabalstīt politiskos ieslodzītos noņemtnēs un viņu ģimenes, kas bija palikušas bez apgādnieka. Solženicins bija iepazinies ar Gincburgu 1972. gadā, kad pēdējais smagi slimis bija atlaists no ilggadīga apcietinājuma. Solženicina sievai ar Gincburgu bija kontakts kopš 1964. gada; toreiz viņš jau pāris gadus bija soda noņemtnē.

Gincburgs uzņēmās atbildīgo uzdevumu, kas prasīja bezpartejisku labestību, drosmi, aukstasinību un izcilu atmiņu. Viņš zināja precīzi, kurš, kad, kur un par ko apcietināts un kuram vientuļās ģimenes loceklim vajadzīgs mētelis, kuram zāles. Jau 1973. g. sākās izmaksas.

Bet 1977. g. Gincburgu no jauna apcietināja, šoreiz par viņa humanitāro darbību. Pārtrūka arī palīdzība. Šis fakts vien rāda, kādā briesmīgā laikmetā mēs dzīvojam. Latgalē senāk bijis paradums, iekāms sēsties pie Lieldienu galda, nosūtīt dāvanu cietumniekiem.

Solženicina sieva Nataļa šogad publicējusi rakstu, kurā atgādina, ka iežēla un līdzcietība ir īpašības, kas raksturo ikvienu krievu dzejnieku.

Izmocīts, izolācijas kamerā ievietots, viņš beidzot saņem atļauju izbraukt uz rietumiem.

ATSKATOTIES...

15. martā, 1978

Jau Rīgā gudrie ārsti sacīja, ka ar manu mugurkaulu ilgāk nedrīkstu sēdēt kā pāris stundas. Es aizrādījumu neņēmu nopietni un sēdēju pie rakstāmgalda desmit un divpadsmit stundas. Tad ārste Brunnera kundze man

uzdāvāja galdiņu uz kā gultā ērti strādāt un piekodināja pieņemt sekretāri. Pēc tam diktēju pusi no darba stundām, gultā gulot.

Vasarās Sidrabenē nesekoju labiem padomiem. Vasarā viss ir vieglāk jau tāpēc vien, ka nav daudzo drēbju nastas. Tad nāca kara gadi. Būt vai nebūt. Viss cits zaudēja nozīmi.

Zviedrijā 1947. gadā griezos pie ārsta, kas izmeklēja jauniebraukušos bēgļus. Viņš konstatēja, ka ar tādu muguru es pie rakstāmgalda sēdēt nedrīkstu.

Debasis man atsūtīja Eneriju. Par atalgoātu sekretāri nebija ko domāt. Lielāko daļu Zviedrijā rakstīto grāmatu es diktēju, gulot uz zvilņa. Protams, pēcpusdienās stundām ilgi pārstrādāju diktēto. Naktī vai rīta stundās skicēju savā piezīmju grāmatiņā nākamās dienas diktātu.

Konstantins stingri uzmanīja, lai nesēžu ilgāk kā drīkstu. Tad sāpes bija panesamas.

Kopš esmu viena, visa mana cenšanās ir izbēgt dvēseles sāpēm. Sāpju atvarā ierauta, šonakt apzinājos, cik ļoti pēdējos četros gados esmu mocījusi savu ēzeli un bijusi nevērīga pret prognozēm un diagnozēm. Tagad jūtu, ka reizēm sēdēt vispār nav iespējams, mugura netur. Bet daudzos aktu vākus es tikai pie galda sēdēdama varu kārtot. Injekcijas, zāles, masāža, viss tas stāvokli pašā pamatā nepārgroza.

Man jāpiekāpjas, jāieskata, jāatsakās un, galvenām kārtām, jāpateicas par iespējamo darba ritmu saulespuķu mājā, par Helgas eksistenci. Viņa bija vienīgā, kas atstāja savu ierasto dzīvi, lai pārceltos no Brēmenes pie manis par sekretāri. Bet atsacīties man arvien bijis grūtāk nekā cīnīties.

CEĻINIEKA DZIESMA

16. martā, 1978

Karš malu malās, nevainīgus cilvēkus ņem par kīlniekiem, mēs esam ļaunuma varā. Televīzijā atkārtoti raida visādas muļķības, fantazijas padībenes. Tad šodien beidzot glābiņš: pianists Alfreds Brendels spēlē televīzijā Šūberta Ceļnieka fantaziju.

Viņš telpā ir gluži viens un saka dažus vārdus ievadam, nekā jauna, bet viņa vārdi ir tilts no ikdienas uz atbrīvotāku dimensiju.

Tad klausos mūziku, ko Šūberts tik absolūti skaistu spējis radīt, un priecājos, ka simtpiecdesmit gadus pēc viņa nāves vēl drīkstam to sevi uzņemt, ka mūsu laika cilvēks radīto brīnumu prot atskaņot nevainojamā pilnībā. Kāda tā labdarība dvēselei!

Viens no motīviem Ceļnieka fantāzijā ir mana iemīļotā Šūberta dziesma: Es visur svešinieks esmu...

Klusie Brendela toņi bija tik klusi kā paša dvēsele, tik smalki un tomēr skaidri dzirdami, ka gribējās katru skaņu sevi saglabāt. Virtuozitāte visiem mūsdienu pianistiem lieliska, bet Brendelam bez tās vēl piemīt ģeniāla vienkāršība.

NEMIRSTĪBA

17. martā, 1978

Daudz jaunu apcerējumu un pieredzes par dzīvi pēc nāves.

— Nemirstības doma ir vienīgā vērā ņemamā ideja

zemes virsū, — saka Dostojevskis,

un mūsdienu cilvēks par šo ideju cīnās vairāk nekā jebkad. Pirms dažām dienām man piesūtīja Mārtiņa Evona grāmatu. Arvien biežāk gadās, ka cilvēki, kas kliniski atzīti par mirušiem, atmodušies dzīvei un stāsta par pārdzīvoto. Viņu liecības viena otrai uzkrītoši līdzīgas. Lielākā daļa atgriežas dzīvē ar atmiņu par svētlaimi.

Bieži saņemu vēstules no nepazīstamiem cilvēkiem, kas pēc Konstantina parauga uzņem balsis — reizēm baigas — skaņu lentēs. Arī šodien kāda R.kundze stāsta par saviem eksperimentiem. Citēju tikai vienu balsi, ko viņa apraksta:

— Es mīlu — jā, Zenta — es mīlu. — (Ich liebe — ja, Senta — ich liebe.)

Var ticēt — var šaubīties. Kaut ko viennozīmīgu vēl neviens nav pierādījis. Plaisa starp eksperimentu rezultātiem un zinātni reizēm ir šaurāka, reizēm platāka. Atbildes ir chaotiskas, tāpat liecības. Tas var būt tādēļ, ka aizpasaule nav mūsu vārdiem izsakāma. Mēs nevaram zemniekam izskaidrot matēmatisku formulu, ja mūsu pierādījumi viņam nozīmē tikai vārdu kaudzi. Un atstatums, kas mūsu pasauli šķir no viņpasaules, ir taču vēl daudz lielāks nekā tas, kas šķir akadēmiski izglītotu matēmatiķi no zemnieka!

Konstantins stāstīja, ka jau slavenais Tomass Alva Edisons domājis par ierīci, kas dotu iespēju stāties kontaktā ar aizgājušiem. Edisons savā dienasgrāmatā rakstījis:

— Ja mūsu personība pārdzīvo nāvi, tad ir stingri loģiski un zinātniski pareizi pieņemt, ka atmiņa, intelekts un citas spējas un zināšanas arī paliek neskartas, kādas tās uz zemes esam piesavinājušies. Ja tā, tad personība pēc tā, ko saucam par nāvi, eksistē un ir saprātīgi secināt, ka tie, kas no zemes aizgājuši, ar tiem, kas palikuši, vēlas sazināties.

Edisons vēl piemetina, ka mūsu personībai pēc tā saucamās nāves ir spēja ietekmēt zemes lietas un tāpēc var domāt, ka būtu iespējams konstruēt jūtīgu aparātu, uz kuru garīgās būtnes spētu iedarboties, aparātu, kas var kaut ko atzīmēt.

Pirms piecdesmit gadiem par pilnīgu ārprātu uzskatītu faktu, ka ikvienā Eiropas pilsētā var ne tikai dzirdēt notikumus Amerikā, bet tos arī redzēt.

18. martā, 1978

Mokos ar domām, ko lai daru ar Konstantina atstāto literāro mantojumu. Viņa korespondence ir priekšzīmīgi sakārtota, vēstules ar eksperimentātoriem un viesiem, kas pēdējos desmit gados visi interesējās par balsu fenomenu, ir saglabātas. Bet viņa vēstules man? Grāmatā Zemes dziesma esmu ievietojuši man 1945. gadā rakstītu vēstuli. Tā ir grāmatas galvenais dokuments. Nekur citur to neesmu publicējusi. Nebiju spējīga vēstuli pārtulkot vācu valodā. Jānis Klīdzējs raksta, ka vēstule ir grāmatas degpunkts. Konstantina klātie esot reāla, ne tikai viņa vārdi uztverami, bet arī viņa domas, viņa vulkāniskā

daba.

Konstantinam bija svarīgi, lai viņa domas un atziņas tiktu saglabātas, pilnīgi pretēji man, kas atstātos, neizstrādātos rakstus un neskaitāmās piezīmju grāmatiņas gribu atdot ugunij.

Bet atmiņas par Konstantinu nedrīkst izdzēst, tās jāsaglabā.

KO LAI LASA?

Martā, 1978

Džuzepe Ungareti. Formas pilnība. Nomācīgs pesimisms. Apziņa, ka viss iznīcīgs, ka esam pastāvīgi apdraudēti, pārklāj visām lietām melnu plīvuru.

Īstai mākslai jāizbrien elle, un mākslas pēdējais pamats — noslēpums.

Balustrāde no vēja,
kur šovakar
atbalstīt manas skumjas...

Izdzīts pasaules visumā, ar vēja balustrādi — tas nozīmē ar Neko — kā balstu. Saista viņa sugestīvais vārdu skopums, viņa izteiksmes precizitāte.

Literatūras balvu saņēmis Francis Ponžē, kas turpina Pola Valerī līniju, bet bez geniālītātes. Izslīpēts izteiksmes veids. Mēģina pacelt ikdienišķīgas lietas poēzijas gaismā. Tā par zirga mēslu, zirgābolu, teikts:

— Salmu cepums, kas diezgan viegli drūp. Kūpošs, bet nesmaržo labi... Beidzot tevi atzinuši par kaut ko vērtīgu. Katrā ziņā tava izcelsme ir vissliktākās gaumes.

Vairāk nespēju, nav jēgas par šo tematu citēt.

Bet viņš nepievēršas tikai mēsliem, ikdienas neglītumam, arī ikdienas skaistums ir viņa tema. Neaizmirstami viņš saka par platānu:

— Visos laikos tu ielogosi mūsu francisko ielu malas, jo vienkāršs ir tavu zaru locekļu raksts un gaišs tavš stumbrs, ko izceļ plakanā miza.

Ponžē tulko zemes lietu skaistumu vai neglītumu vārdos. Lietas kļūst redzamas, bet sirds paliek tukša.

Varbūt tāpēc mūsu laikā nerodas lieli mākslas darbi, ka trūkst spējas sajūsmināties, bet sajūsma saistīta ar jūtu dzīves intensitāti.

NAV SAKŅU

29. martā, 1978

Liieldienas šoreiz Lejas Akā ir kā Ziemsvētki. Sniegs — klusums — sniegs — kamīna uguns — sniegs. Kā Noasa šķirstā. Tikai ūdens vietā mūs apņem sniegs un ieslēdz no visām pusēm. Debesis atvērušās kādas slūžas.

Sniegs virs mūsu mājas, sniega kalni ap mums. Pār zemi mirusi balta sega. Ziemsvētku sniegs nomierina, Liieldienu sniegs nomāc. Balta melancholija, pār kuru plaiksnās kamīna liesmas kā zibšņi.

Piektdiena, sestdiena, svētdiena, pirmdiena, un tad otrdienas rītā agri atmostos ar gaismas apziņu. Špilgerte, mūžīgās, neizpostāmās kalnu baznīcas jumts, mirdz gaismā. Dārzā varu redzēt, kā krokusi dīgst no zemes pret sauli.

Braucam pār kalniem Ženēvas virzienā. Virsotnes mani sveicina, Riblihorns ir visskaistākais, kā milzu putns tas slejas zilajās debesīs. Zem viņa melns mežu paklājs.

Cilvēki šai ainavā iederas tāpat kā kalni. Gaiša pateicība, un tomēr jūtu, ka īstu sakņu nav nekur.

Noslēgums

Pēc negaidīti ātrās Zentas Mauriņas nāves sāka plūst līdzjūtības apliecinājumi un jautājumi par viņas dzīves pēdējām dienām tādos apmēros, ka nebija iespējams atbildēt citādi, kā nodrukājot divu aculiecinieku vēstules lasītāju pulkam.

Vienu rakstījusi S.kundze, otru draugs Jonatāns, bet arī nepazinējam nav ne mazāko grūtību atšķirt vēstules autoru, tik dažādi ir šo abu draugu raksturi un izteiksmes veids.

PĒDĒJĀS DIENAS TESĪNĀ

Slimojot un salstot ziema vienmēr liekas sevišķi gara, un Mauriņas kundze izšķīrās atbraukt pie draugiem Tesīnā, lai atgūtu spēkus un sasildītos. Viņai bija arī padomā pabeigt jaunās grāmatas — Manas saknes ir debesīs — manuskriptu. Kāds labs draugs viņu atveda uz Kaslāno.

12. aprīlī atbraukusi, viņa teica: — Es tik ļoti priecājos uz šo braucienu! —

Nelielajā bungalovā, kur bija apmetusies jau agrāk priekšlasījuma laikā, viņa iekārtojās un jutās laimīga.

Mājiņa bija viņas vajadzībām kā radīta. Kaslāno varēja piedāvāt labi koptus līdzenus ceļus pastaigām ar ratiņiem, svaigu gaisu un dabas skaistumu. Viņa bija ļoti nogurusi un ilgojās atpūtas, bet darba griba viņu neatstāja, un viņa lasīja priekšā no sava nepabeigtā manuskripta. Viņa pilnā mērā izbaudīja kādas dzimšanas dienas svinības romantiskā, iecienītā restorānā Monte Brē pakājē, no kurienes atveras plašs skats uz Lugāno ezeru. Par visu to viņa priecājās.

Trešajā dienā, t.i. 14. aprīlī, draugs, kas viņu bija atvedis, devās atpakaļ uz Berni. Viņa nolēma intensīvi strādāt un izmantot siltās dienas Kaslāno, lai pabeigtu darbu. Vakarā viņa jutās ļoti nogurusi un agri devās pie miera. Naktī ap trim pamodusies juta, ka nevar vairs pakustināt kreiso roku. Tūlīt to ziņojām viņai jau pazīstamajam grieķu ārstam, kas nekavējoties ieradās. Viņa diagnoze bija: asins izplūdums smadzenēs, un viņš ieteica ZM bez kavēšanās ievietot Lugānas slimnīcā. Zvanījām ārstam Reinkem uz Bādenveileru, lai viņš iedrošina un pārliecina Mauriņas kundzi doties slimnīcā. Viņai bija grūti saņemties un piekrist lēmumam, baidoties no svešās valodas, svešās vietas un svešu roku pieskārieniem, bet mūsu atbalsts un mīlestība viņu pārliecināja. Ambulances auto viņu aizveda uz Ospedale Civico, un pēc pusotrām stundām viņa jau gulēja savā istabā, ārstu un draugu aprūpēta. Uzticamais Dr. Reinke tai pašā vakarā ieradās Lugāno, lai būtu pie viņas un kopā ar virsārstu Dr. Močetti sekotu slimības gaitai. Līdz svētdienai, 16. aprīlim, viņš katru vakaru sēdēja pie slimnieces. Vēl viņa varēja labo roku kustināt, bet intuitīvi zināja, ka tā ir paralīze, kas lēni pārņem visu ķermeni. Pirmdienā viss bija nekustīgs, atlikušas bija tikai runas spējas, arī pirkstus un galvu viņa vairs

nevarēja pagrozīt. Ar apbrīnojamu lielumu, kas bija viņas personības daļa, viņa akceptēja savu likteni. Līdz pēdējam brīdim viņa bija paraugs saviem draugiem, ārstiem, kopējiem. Ēst viņa pati vairs nevarēja, bet draugu rokas lielā mīlestībā viņai palīdzēja. Viņa bija pelnījusi, ka mīlestība viņu sarga un pavada līdz pēdējam tumšajam sliekšnim. Mēs daži bijām tūkstošu lasītāju un draugu vietā un centāmies palīdzēt, cik mūsu spēkos. Tā viņa — draudzības virtuoze — varēja pārliecināties par savu domu pareizību. Viņa dzīvojot bagātīgi bija dāvājusi draudzību un mīlestību, tagad viņa drikstēja draugu pulciņā ieiet brīvajā valstībā, kur nav važu.

Neskatoties uz pilnīgo paralizi, viņas gars un mēle bija jauni līdz pēdējam brīdim. Viņa cieta sāpes, bet viņas ticību nekas neiedragāja. Ne vēsts no izmisuma, sacelšanās, tikai pateicība Dievam, ka viņš atstājis runas spēju. Kā viņa rakstīja un dzīvoja, tā garīgi suverēna viņa vadīja pēdējās dienas.

Dzīvais evaņģēlijs — viņa atkārtoti lūdza lasīt priekšā no tā. Viņa negribēja, ka laiks vienkārši aizslīd. Viņa klausījās nesen izdotajā Makša Pikāra pēcnāves grāmatā un teica, ka katrs teikums esot pārle. Viņa priecājās par Tagori un Dostojevski. Garīgums viņai bija nepieciešamība, par spīti nespēkam un sāpēm. Viņas garīgais izstarojums piepildīja visu telpu un uzvarēja arī šo pēdējo reizi matēriju. Jo mazāk ķermenis spēja, jo apgarotāka viņa kļuva, kā kādā pārvērtībā. Par spīti visam dominēja viņas dzīves spēks, un viņa varēja ar mums kopā pasmierties. Tikai miesa bija bezspēcīga, viņas personība nekā nebija zaudējusi no sava dižuma.

Dr. Reinke ieteica viņu pārvest no Lugāno uz klīniku Bāzelē. Viņa vēlējās, lai viņu kārtīgi apgērbj un galvā uzliek skaisto sudrabaino cepuri, lai gan ambulances

mašīnā varēja braukt arī neapgērbta. Šķiroties viņa vēl priecājās par trim skaistajām dienām Kaslāno.

S.T.

NĀVE BĀZELE

Tikai nedaudzi zināja, ka ZM jau 1977. gada rudenī pārcieta operāciju, pēc kuras nekad īsti neatguva agrāko vitālītāti. Viņa ātrāk nogura, un mainīgais asins spiediens — reizēm paaugstināts, reizēm zems — viņu arvien vairāk apgrūtināja. Uzmanīgam vērotājam nepalika nepamanīta lēna spēku sadilšana. Viņa pati teica: — Kāds avots manī aizbērts, un es nevaru to attīrīt. —

Godinājumi atklātībā, ko viņai parādīja, prasīja no viņas ārkārtīgu fizisku piepūli. Es te domāju par balvas saņemšanu Bernē, ko piešķīra Apvienība brīvībai un cilvēka tiesībām 29. oktobrī 1977., un par svētkiem viņas 80. dzimšanas dienā 15. decembrī 1977.

Vairākas piezīmes un izteicieni pēdējā laikā ļāva spriest, ka viņa savu spēku patieso stāvokli pareizi nojauta, bet ar viņai raksturīgo gatavību tukšot dzīves bīkleri līdz mielēm viņa strādāja tālāk, nerēķinādamās ar nezināmo dienu un stundu. Bija izplānoti četri priekšlasījumi maija mēnesī Vācijā un Šveicē. Arī jaunā grāmata — Manas saknes ir debesīs — ņēma daudz spēka. Tā bija darbīgā cilvēka tragiskā sacensība ar piešķirto laiku. Neuzrakstītās grāmatas saturs viņas sirdī bija jau pieņēmis konkrētu formu un mudināja pie darba. Bet no otras puses kavēja ķermenisko spēku aizbērtais avots, un viņa vairāk nojauta nekā zināja, ka maz laika atlicis darbu pabeigt.

Klimata un apkārtnes maiņa bieži bija darījuši brīnumus ar Zentu, sevišķi pēc pārciestas ziemas un miglas. Tā arī šoreiz viņa bija iecerējusi divas nedēļas pavadīt Tesinā, Šveicē. 12. aprīlī viņa sāka braucienu vislabākos apstākļos, kādi var būt — privātā ērtā vāgī, no Krocingenas līdz Kaslāno. Ceļojumu viņa panesa labā formā. Viņu pavadīja divi cilvēki, ko viņa mīlēja, un viss brauciens izveidojās par prieka pilnu, samērā viegli panesamu piedzīvojumu. Nogurums pēc ceļa bija pilnīgi saprotams.

Nākamā diena, 13. aprīlis, bija visādā veidā kalngals: starojoša saule, ziedoši koki un pļavas, un Zentai Maurīnai — bezsāpju diena. Viņa pati un viņas oma staroja kā šī diena. Nelielais četru tuvu draugu pulciņš svinēja kādu dzimšanas dienu. Neaizmirstama svētdiena — pēdējā Zentas dzīvē. Vakarā viņa lasīja mums no sava topošā manuskripta. Lasījums, kas viņu ļoti nogurdināja, uz mums atstāja neizdzēšamu iespaidu. Arī trešā diena pagāja labi. Atceramies Zentas izsaucieni: — Man šodien nav sāpju! —

Bet naktī viņa modināja S.kundzi, jo nevarēja vairs pakustināt kreiso roku. Bez kavēšanās atsaucā vietējo ārstu, ko viņa jau pazina un kas bija ieguvis viņas simpatiju un uzticību. Pārcelšanās uz klīniku Lugānā bija nenovēršama, par to telefonā viņu pārliecināja uzticamais ārsts Reinke. Pusotras stundas pēc triekas lēkmes viņa jau bija savā slimnīcas istabā. Nākamā dienā Zenta vairākkārt teica: — Paralīze izplatās, tā mani pārņem. — Patiešām tā pārsviedās uz labo pusi un pārņēma visu ķermeni.

Garīgi viņa bija pilnā nomodā, kaut arī tekoša saruna vairs nebija iespējama. Bet viņa varēja izteikties, domas bija skaidras un mērķtiecīgas, pilnīgi Zenta Maurīna,

kādu mēs viņu pazinām. Viņa bija ar mums, bet šai klātienei jau bija nospraustas skaidras robežas.

Nekustīgums radīja jaunas mokas, jo katru stāvokļa maiņu, lai atvieglotu sāpošās vietas, vajadzēja izdarīt palīgiem un palīdzēm. Arī barību varēja tikai ar citu palīdzību maziem kumosīņiem uzņemt. Slimnīcas māsa un divas Zentai tuvas sievietes palika pie viņas bez pārtraukuma dienu un nakti.

Ārsti darīja visu iespējamo, un jaunas izmeklēšanas viņai nesagādāja mokas, ja neskaita netikamo gaidīšanu. Dr.Reinke atbrauca no Bādenveileras, Vācijā, lai konsultētu un palīdzētu, cik tas cilvēcīgos spēkos.

Ko Zenta Mauriņa šais dienās izcietā un pārdzīvoja, varam tikai nojaust. Viss šis laiks kopš triekas lēkmes līdz nāves brīdim — desmit dienas — bija pamazītnēja pāriešana no šīs pasaules kādā citā. Neuzrakstītā grāmata sauca viņu atpakaļ pie darba galda, un šis sauciens lika viņai domāt par izveseļošanos, bet nešaubos, ka ilgas stundas viņa veda divsarunu ar nāvi.

Kaut it kā aiz stikla sienas, viņa bija un palika pilnīgi Zenta Mauriņa: mīļa, suverēna, uzticīga savai ticībai, krustu un sāpes ar cieņu panesot, reizēm pat jautra — arī tas jāpasaka. Sevišķi atceramies teicienu: — Ja nāve nāktu, es teiktu: labdien! Bet kāpēc šīs sāpes?

Viņas stāvoklis Lugānā stabilizējās, bet bija skaidrs, ka kuru katru brīdi iespējama pasliktināšanās, viņas organismam trūka reģenerācijas spējas. Pārspriedām iespēju viņu pārvest uz Krocingenu vai Freiburgu, kur viņa bija 1977. gada rudenī. Rūpīgi draugi jau bija sarunājuši speciālu gultu un sevišķu kopšanu Krocingenas klīnikā. Bet ārsti — sevišķi Dr.Reinke — izšķīrās par neiroloģisko klīniku Bāzelē, kur vismodernākā speciālā iekārta šādiem gadījumiem. 24. aprīlī Zentu pārveda turp

Sarkanā krusta mašīnā speciāli apmācīts personāls, māsa un S.kundze.

Bijām liecinieki, kādā lielā nopietnībā izcilām zināšanām un pieredzi bagātie ārsti apsprieda Zentas Mauriņas stāvokli. Lika lietā visas medicīniskās zināšanas, un ne tikai tās — bieži ārsti un draugi stāvēja pie gultas kopīgi, satriekti kā tuvi piederīgie.

Diemžēl arī Bāzelē nebija iespējams uzstādīt diagnozi, kas dotu kādas cerības. Nenovēršamais notika. Jau 25. aprīļa priekšpusdienā iestājās manāma pasliktināšanās. Asinsspiediens kritās, lai vairs nepaceltos. Zentai bija jānoiet pēdējais ceļš gabals. Šķirēja siena starp mums sabiezinājās. Atsevišķi vārdi, īsi teikumi vēl mūs sasniedza, bet tos noslāpēja paralīze. Nepalika iespāids, ka viņa ciestu, tikai elpa bija nemierīga un smaga. Nemanīja ne bailes, ne nemieru, aizvērtiem plakstiņiem viņa pavadīja pēdējās stundas. Ar viņu kopā izjutām viņas mirstošo ķermeni vēl tikai kā smagu nastu, no kuras jāatbrīvojas.

Ap septiņiem vakarā elpa kļuva mierīga. Ciešanas atkāpās, un pamazām iestājās aizgrābjošs miers, grūtības bija pārvarētas, un likās, it kā viņa redzētu tos vārtus, kuriem tuvojās. Seši cilvēki, kas viņai dzīvojot bija tuvi, kopā ar Dr.Reinki un viņa sievu Haniju stāvēja pie viņas gultas, pavadot Zentu ar labām domām un mīlumu. Bija darīts viss medicīniski un cilvēcīgi iespējamais, lai viņas pēdējo ceļu atvieglotu.

25. aprīļa vakarā, 21.20 viņa bija visu pārvarējusi, to redzēja no izlīdzinātajiem, mierpilnajiem vaibstiem. Ilgi stāvējām nekustēdamies. Mūsos cīņa vēl turpinājās. Katrs sevī atvadījāmies no mīlētās Zentas, vēl neapzinādamies, ko esam zaudējuši. Cik bagāta un piepildīta bija viņas dzīve, tik bagāts ir viņas atstātais garīgais mantojums.

H.K.

Beigas

SATURS

Ievadam.....	5
1972	
Pirms trīsdesmit gadiem.....	9
Jaunais auto.....	10
Zilīte.....	14
Gleznotājs.....	18
Likās, to biju aizmirsusi.....	19
Par tulkošanu.....	21
Sievietes — draudzenes.....	22
Hipiji.....	23
Nemirstība?	24
1973	
Grēki un laime.....	25
Cilvēki un dzīvnieki.....	27
Dzīves prieks.....	28
Klods Debišl.....	31
Senas ainas.....	32
1974	
Par biogrāfiju.....	39
Uz dienvidiem?	41
Ainas apciemojums.....	44
Atmiņas.....	47
Tā bija vienīgā reize.....	49
Kā no cieta granīta.....	50
1975	
Pablo Neruda.....	53
Sapnis un izstarojums.....	55
Ļaunums.....	57
Grāmatu rakstot.....	58
Braucieni naktī.....	58
Priekšlastījumi.....	60
Kristu noņem no krusta.....	61

Divi itāļi.....	61
Fiat voluntas tua.....	63
Braucamie krēsli.....	65
Viesos Karmelitu klosterī.....	66
Gustava Mālera 3.sinfonija.....	68
Profesors Josefs Fass.....	69

1976

Priekšlasījums Sekingenā.....	78
Kaslāno I.....	83
Dārzā zem palmām.....	93
Kaslāno II.....	96
Unamūno un izspiedējs.....	98
Ko nevar aizmirst.....	101
Dzimšanas diena.....	106
Ārsts vai šarlatāns.....	108
Par ikdienu un svētumu.....	111
Bīlera kalnā.....	114
Lektūra.....	117
Nelūgti viesi.....	120
Pacilātība.....	123
Sastapšanās ar Dāvidu Jongu.....	124
Svešums.....	128
Sigrisvilā.....	130
Slima Bāzelē.....	132
Zemes dziesma.....	133
Vēstules.....	135
Nepārtraukta atbalss.....	138
Latvisks koncerts.....	141
Konstantins.....	143
Karlo.....	144
Brauciens uz Berni.....	145

1977

Sargenģelis.....	151
------------------	-----

Kārtība.....	155
Lasītāju vēstules.....	157
Atmiņas.....	158
Piedzīvojums San Remo.....	161
Saknes debesis.....	178
Lejas Aka.....	179
Manas dzīves laikā.....	185
Vēstule no Latvijas.....	191
Konstantina balss.....	192
Liktenīgais mēnesis.....	194
Draudzība.....	196
Lejas Aka II.....	197
Balvu saņemot.....	198
Pārdomas par Tenesija Viljamsa memuāriem.....	209
Zudušo vēstules.....	215
Priekšlasījums Dominika namā.....	219
Par iztēli.....	221
Sapnis par Konstantinu.....	223
Lejas Aka.....	224
Piezīmes par dzejniekiem.....	226
Priekšlasījuma skice plānotai turnejai.....	228
1978	
Saknes debesis.....	231
Aizgājējs.....	233
Saistība ar lasītājiem.....	234
Sveicieni no tāluma.....	237
Solženicins.....	238
Atskatoties.....	239
Cēlinieka dziesma.....	241
Nemirstība.....	241
Ko lai lasa?.....	244
Nav sakņu.....	245
Noslēgums.....	247

250.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0303072627

51-4
L60

